

Univerzita Karlova v Praze  
Filozofická fakulta  
Ústav světových dějin

diplomová práce  
Michal Voda

Spolková republika Německo jako objekt zahraniční politiky Spojených  
států v letech 1949-1955

Federal Republic of Germany as an Object of the United States Foreign  
Policy 1949-1955

vedoucí práce: doc. PhDr. Václav Horčíčka Ph.D.  
2008

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a že jsem uvedl všechny využití prameny a literaturu.

Obsah:

Úvod

### 1. Úvod - Rozkol Spojenců v Německu

1.1 Kořeny a obecný rámec Studené války .....	18
1.2 Německá otázka v plánování washingtonské administrativy.....	21
1.3 Německo mezi třemi velmocemi.....	26
1.4 Začátek rozkolu .....	31

### 2. Zrod separátního západního Německa

2.1 Londýnská konference.....	42
2.2 Boj o Berlín .....	48
2.3. Spolková republika Německo.....	59
2.4 Nelehká cesta k Petersbergu.....	67

### 3. Fénix vstává z popela

3.1 Dilema Okupačního statutu.....	77
3.2 Zbraně do německých rukou?.....	88
3.3 Newyorská konference.....	99
3.4 Generální smlouva a EOS.....	111
3.5 Stalinova poslední ofenzíva.....	129

### 4.1953 – čas pro změnu?

4.1 Nástup republikánské administrativy.....	147
4.2 Postalinská mírová ofenzíva.....	150
4.3 Povstání .....	159
4.4. Otázka čtyřmocenské konference.....	163

4.5 New Look.....	167
4.6 Berlínská konference.....	173
<u>5. Potvrzený status quo</u>	
5.1 Krach EOS.....	176
5.2 Pomoc Anthonyho Edena.....	184
5.3 Úvahy o nové čtyřstranné konferenci.....	194
5.4 Plány pro demilitarizovanou zónu.....	201
5.5 Ženevský pat.....	209
Závěr.....	215
Abstrakt.....	235
Prameny.....	237

## Úvod

Byl to už rok 1940, který otevřel německou otázku (britským plánováním pro poválečnou situaci) a to nakonec na plných 15 let, než se prosadilo její relativně stabilní řešení – s platností pro dalších 35 let. Tzv. německá otázka nebyla nikdy pouze otázkou politického uspořádání, hraničního či bezpečnostního uspořádání v rámci německého teritoria. Vzhledem k síle svého ekonomického potenciálu, geografické poloze i politicko-bezpečnostním faktorům představovalo Německo klíč k rozložení sil v Evropě. Otázka politické budoucnosti Německa se dala vyslovovat i jako otázka po základní obranyschopnosti západní Evropy a stejně tak se stala úhelným kamenem pro evropskou integraci v té podobě, v jaké ji známe dnes. Zrovna tak ale byla v roce 1945 otázkou obnovy evropského ekonomického systému a v nepřímé souvislosti s tím i vnitropolitické situace v poválečném údobí politicky labilních evropských států (Francie a Itálie). V nepřímém ohledu se německá problematika stala i otázkou vnitřní politiky Spojených států, ať už poválečné hospodářské stability související s nezbytností udržení západoevropských odbytišť až po otázku národní bezpečnosti, jejíž perimetr se postupně posunul až k Labi. Německá otázka stojí v přímé souvislosti se vznikem studené války, nikoli ovšem jako její hlavní příčina – tou je nekompatibilita dvou systémů, jež se staly v důsledku druhé světové války dominantní a odpovědné za utváření nového uspořádání mezinárodních vztahů. V tomto ohledu německá otázka působí spíše v roli katalyzátoru poválečného vývoje v Evropě, ovšem také jako – minimálně ve sledovaném období 1949-1955 - permanentní zdroj napětí.

Sledované období je velmi zajímavé nejen pro svou dynamiku vývoje poněkud kontrastující s (minimálně z hlediska evropských dějin) pozdějšími ustrnulejšími fázemi studené války, ale také rozsahem a významem toho, co se spojenecké politice vedené především právě Washingtonem v Německu

podářilo. Obnova poválečného Německa (respektive jeho západních částí tvořících Spolkovou republiku Německo) a ono příslovečné povstání Fénixe z popela je stále fascinující a významnou kapitolou moderních politických i hospodářských dějin. Bylo-li zastavení sovětské penetrace Evropy a vytvoření stabilní západoevropské integrované báze naprosto zásadním úspěchem americké poválečné politiky, pak na druhé místo lze jmenovat úspěch při vnitřní přestavbě Německa, na níž Američanům velmi záleželo. Proces přeměny od typu tradičního nacionalistického militaristického státu (jehož jediná alternativa se zapsala do paměti Němců ve znamení slabosti a omezené stability Výmaru) je tím významnější a unikátnější, že se postupně odehrál i na poli společenského vnímání, národní mentality i toho, co můžeme nazvat „státní ideou“.

O dosažení tohoto stavu nelze hovořit v letech, k nimž se tento příspěvek zaměřuje, nicméně právě zde nalézáme onen rozhodující moment a s ním spojené dilema spojenecké politiky, které přichází při výstavbě nového režimu v post-totalitárním prostředí. Jde o potřebu vyrovnání se s minulým režimem z hlediska zajištění bezpečnosti nového systému i evropského míru stojící v protikladu s potřebou rychlé výstavby a stabilizace nového státu stejně jako následně jeho integrování do společné obrany. V určitém přeneseném ohledu je tato problematika neméně zajímavá i svou aktuálností z hlediska politických, sociálních i historických věd - a to ať už ji vnímáme jako klasický příklad předání a zároveň kontinuity moci v moderní správní a hospodářské soustavě, kde můžeme vyhodnocovat zkušenost vlastní postkomunistické země ve dvou porevolučních dekáдах, nebo reflektujeme současnou problematiku rekonstrukční politiky Spojených států v Iráku a Afganistánu. Právě zde se připomněla otázka zkušeností z politiky vůči poválečnému Německu a Japonsku. Tomuto podtématu jsem se v rámci vymezení práce mohl věnovat pouze okrajově v souvislosti s mezinárodním postavením Spolkové republiky, nicméně mě zaujalo natolik, že se stalo předmětem mé disertační práce (Německé hospodářské elity v přechodu od

NS-státu ke Spolkové republice a společenská reflexe).

Z potenciálních přístupů k uchopení tematiky vzniku a formativních let Spolkové republiky jsem pro tento příspěvek zvolil pohled na západoněmecký stát jakožto objekt americké zahraniční politiky. Tato zúžená báze byla preferována pro primární význam politiky Washingtonu pro řešení a postup v německé otázce. To se týká nejen zásadního vlivu Spojených států mezi západními spojenci, ale má svou platnost i ve vztahu vůči druhé globální supervelmoci. V dlouhodobé perspektivě představoval postoj sovětské strany v německé otázce více či méně reakci na iniciativu Západu, potažmo Spojených států. Tímto se nezříkám a ani zvolený přístup samozřejmě nevyklučuje věnování pozornosti základním politickým postojům a liniím zbývajících vítězných mocností. Naopak, jejich vzájemná interakce a ovlivňování se je nedílnou součástí pro vyhodnocení americké zahraniční politiky. V takto vymezeném přístupu k problematice si tento příspěvek klade konkrétní otázky:

V první polovině padesátých let se z poraženého Německa (resp. jeho západní části) stal jeden z nejvýznamnějších spojenců USA v Evropě. Šlo z pohledu Washingtonu o realizaci dlouhodobé zahraničně-politické bezpečnostní strategie, nebo jen o ad hoc politiku diktovanou vrcholící studenou válkou?

Byly USA pevně rozhodnuty pokračovat v podpoře politiky prozápadního spolkového kancléře Adenauera, nebo byly za určitých podmínek ochotny uvažovat o znovusjednocení země?

Jakou roli v této souvislosti sehrála často uváděná sovětská nóta z března 1952, smrt J.V. Stalina a následná snaha Winstona Churchilla o normalizaci vztahů mezi vítěznými mocnostmi druhé světové války?

Do jaké míry ovlivnil německou politiku Washingtonu příchod nové republikánské administrativy? V jakých ohledech byla zachována kontinuita a kde naopak došlo ke změně německé politiky?

Jaký vliv měli na německou politiku Spojených států sami Němci?

Můžeme hovořit v přelomovém roce 1955 o plné úspěšnosti americké politiky v německé otázce nebo bylo naplnění cílů neúplné či v nějakých ohledech pro Washington neuspokojivé?

Při zkoumání dané problematiky, sledování položených otázek a vytváření dílčích hodnocení jednotlivých etap a konkrétních témat německé politiky USA jsem postupoval jako základní bázi přístupu klasickou historickou metodu. Základní báze všech dosažených poznatků následně prochází analýzou cílící k zhodnocení jednotlivých charakteristik zahraniční politiky Washingtonu v německé otázce a ke konečnému zodpovězení položených otázek. Pomocnou funkci dále plnila komparativní metoda, která je spojena s nezbytným kritickým zhodnocením pramenů, u nichž je mnohdy nutné předpokládat vliv subjektivní výpovědi. V několika případech při určování některých aspektů dané problematiky v rámci současného vědeckého výzkumu ještě nedostatečné pramenné základy bylo nutno využít i metodu plauzibility. U vědomí omezeného rozsahu tohoto příspěvku jsem tuto metodu neaplikoval volně, nýbrž pouze na základě podobného postupu vykonaného badatelem v dané konkrétní specializaci a v komparaci s dalšími hodnoceními k této konkrétní problematice s výsledným přijetím či odmítnutím. V takovém konkrétním případě výsledné tvrzení samozřejmě není vyslovováno autoritativně, ale je prezentováno na úrovni hypotetického výkladu.

Výběr a použití pramenů i sekundární odborné literatury k tématu je přirozeně do určité míry ovlivněn faktorem jejich reálné dostupnosti. Na



českém území lze prameny a sekundární bibliografii čerpat z archivů institucí jako je Ústav mezinárodních vztahů, Knihovna Akademie věd ČR, Ústav pro soudobé dějiny AVČR, Národní knihovna či Historický kabinet FF UK. Zdaleka nejrozsáhlejší a z hlediska aktualizace fondu o nedávno vydané publikace nejlépe zásobena je podle mého názoru Knihovna společenských věd T.G.M. spadající pod Univerzitu Karlovu. Při zvolené tématice nelze přirozeně opominout zahraniční zdroje – v tomto ohledu nabízí rozsáhlý fond Deutsche National Bibliothek. K využití fondů dalších knihoven došlo v rámci Meziknihovní výpůjční služby v rámci Národní knihovny. Selektce materiálů i jejich množství byla přirozeně ovlivněna jejich dostupností i určitou finanční náročností jejich zprostředkování. Zdrojem se značným informačním potenciálem jsou následně i elektronické dokumenty a odborné tematické databáze, byť vůči některým takto prezentovaným materiálům (hlavně dokumentům mimo etablovaná odborná periodika) je nutno přistupovat uvážlivě a kriticky s pozorností vůči jejich zdroji. Z řady elektronických periodik či vědeckých bází lze jmenovat nejčastěji citované, jako například [<http://www.ebscohost.com>], [<http://proquest.umi.com>], [<http://www.jstor.org>] či [<http://wilsoncenter.org>].

Nejčastěji využívané prameny představují paměti přímých aktérů tehdejšího politického dění, publikované edice dokumentů a jednotlivé významné dokumenty publikované v elektronické podobě na specializovaných serverech zabývajících se zahraniční politikou. Z přímých pamětí je nejpřínosnější pro zvolené téma je autobiografie Deana Achesona (Acheson, Dean: Present at the Creation. My years in the State Department, New York 1969), která spíše než ucelený výklad americké zahraniční politiky přináší detailní přiblížení výseků a momentů, jež měl autor za podstatné. Rovněž obsáhlé paměti Konráda Adenauera (Adenauer, Konrad: Erinnerungen 1953-1955, Stuttgart 1966) představují poměrně zajímavé přiblížení dané problematiky z německého hlediska, ovšem při jejich studiu je nutné brát v potaz autorův občasný sklon k silně

subjektivnímu výkladu událostí týkajících se jeho politického působení. Tyto memoáry mají také tendenci věnovat značnou pozornost úvodu do základní problematiky a z badatelského hlediska relevantní a zajímavé informace je nutno hledat v kombinaci a jako doplnění dalších zdrojů o vedení západoněmecké zahraniční politiky. Za specificky podané lze označit i paměti Harolda Macmillana (*Tides of Fortune*, New York 1969), které vynikají mimo jiné informace i velmi osobitou charakteristikou činitelů mezinárodní politiky. V kontextu tohoto příspěvku jsou vhodným pramenem pro období Ženevské konference z roku 1955. Poněkud útržkovitější využití nabízí i memoáry Harryho Trumana (*Memoirs by Harry S. Truman: Years of Trial and Hope*, volume Two, New York 1956) a Nikity S. Chrusčova (*Vzpomínky Nikity Sergejeviče Chrusčova, magnetofonové nahrávky z období glasnosti*, (překlad L. Matyska), Brno 2000).

K aktérům politiky padesátých let se pak přiřazuje i práce George Kennana (*Kennan George: American diplomacy*, Chicago 1984 a *Kennan, George : A letter on Germany The New York Review of Books*, December 3, 1998), byť tomto případě se již ovšem nejedná o memoárovou literaturu. V této kategorii patří k nejzajímavějším pramenům edice *Foreign Affairs of the United States* (Washington 1984) a z německé provenience Dietrich Karl u. Co.: *Dokumente zur Deutschlandpolitik (Die Konstitutierung der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik 7. September bis 31. Dezember 1949, Veröffentlichte Dokumente*, Frankfurt am Main, 1996) a Dietrich Karl u. Co.: *Dokumente zur Deutschlandpolitik, (1. Januar bis 31. Dezember 1950, Veröffentlichte Dokumente*, München, 1998). V rámci FRUS jsou pak vedle přímých pramenů k dispozici i editorské poznámky, mnohdy obsahující zajímavé doplňující informace s řadou přímých citací, německá edice dokumentů je výběrem relevantním k důležitým momentům a prvkům vývoje západoněmecké zahraniční politiky. Obdobný přístup nabízí další německá edice *Akten zur Auswärtigen Politik der Bundesrepublik Deutschland :1953. (Band 2, 1. Juli bis 31. Dezember 1953*

/Bearb. Matthias Jaroch und Mechthild Lindemann München 2001).

Sekundární odbornou literaturu lze rozdělit podle předmětu zkoumání a tématické vyhraněnosti. Celkovou německou politikou Spojených států se zabývají sborníky vzniklé pod vedením Ludolfa Herbst (Herbst, Ludolf; Bühner Werner; Sowade Hanno: Vom Marshallplan zur EWG, Die Vom Marshallplan zur EWG, Die Eingliederung der Bundesrepublik Deutschland in die westliche Welt, München 1990) a Junker Detlef (Junker, Detlef: The United States and Germany in the Era of the Cold War 1945-1990, Volume I.: 1945-1968, New York 2004). V prvním sborníku nalezneme mimo hlavních autorů i další známá jména autorit v problematice německé otázky či studené války pro počáteční poválečnou éru a padesátá léta jako například Wolfgang Benz, Wilfried Loth, Hans-Peter Schwarz či Klaus Schwabe a další. Druhý jmenovaný sborník je americké provenience a mezi jeho autory nalezneme Phillipa Gasserta, Wilfrieda Mausbacha a Davida Briana Morrise. Dalším využitým sborníkem se stal Larres, Klaus; Oppelland, Thorsten, eds.: Deutschland und die USA im 20. Jahrhundert, Gesichte der politischen Beziehungen (Darmstadt, 1997). Z hlediska pramenné základny velmi kvalitně připravená je práce Hermanna-Josefa Rupiepera (Rupieper, Hermann-Josef: Der besetzte Verbände, Die amerikanische Deutschlandpolitik 1949-1955, Opladen 1991). Jedinou výtkou proti této vynikající práci by mohla být námitka vůči ojedinělé faktografické nepřesnosti, která se navíc netýkala hlavního tématického zaměření – nejedná se ani tolik o (pro tehdejší dobu) zavádějící označení Československa za ČSSR, ale spíše o výklad strategických aspektů německé problematiky, který se opírá mimo jiné o mylný fakt přítomnosti sovětských ozbrojených sil na území Československa. Obdobnou práci je zpracování americké politiky v Německu od Carolyn Eisenberg (Drawing the line, The American Decision to Divide Germany 1944-1949 Cambridge University Press 1996). Mimo jiné autorka při porovnávání politické linie americké vojenské vlády a politiky Washingtonu naznačuje, že ve sledovaném období bylo možné navázání

relativně funkční spolupráce mezi USA a SSSR v německém prostoru.

Dalším zdrojem byly práce analyzující americkou zahraniční politiku v soustažnosti k osobě státního tajemníka. Z těchto prací je nutno určitě jmenovat znamenitou práci Roberta L. Beisnera (Dean Acheson. A Life in the Cold War, Oxford 2006) a také v další tématické literatuře často odkazovanou publikaci Chace James: Acheson. The Secretary, Who Created the American World (Cambridge, Massachusetts, London 1999). Následné období zachycuje jak Richard H. Immerman (John Foster Dulles: Piety, Pragmatism and Power in U.S. Foreign Willmington 1999) tak Milan Šůra (Až na pokraj války. John Foster Dulles a zahraniční politika USA, Praha 1978). K druhé jmenované práci nutno zdůraznit relativně vysokou výpovědní hodnotu, která přes užitý dobový slovník („monopolistické kruhy“) nepodléhá tendenčně odsuzujícímu protiamerickému výkladu poplatnému své době, nýbrž naopak se snaží o objektivně nezaujatý výklad. Tato tendence je patrná v momentech, kdy evidentně nepravdivá oficiální hodnocení obchází autor tím způsobem, že v pro popis dané události cituje raději doslovně sovětskou publikaci, než aby k témuž podal vlastní výklad. Co se týká amerických prezidentů, je význam jejich memoárů či odborné literatury zaměřené tématicky na jejich prezidentství menšího významu a vhodný především pro popis souvislostí, některých aspektů americké vnitřní politiky a globální politiky. Je to logický důsledek dělby moci a úkolů v chodu státní administrativy, kdy se prezident dostával k německé otázce spíše z hlediska bezpečnosti či úsilí o odstranění globálního napětí iniciativou v otázce nového uspořádání Evropy.

Detailní relevantní informace ke zvolené tematice nalézáme rovněž v pracích, které se zaměřují na určitý zvolený tématický výsek daného období. Podrobné a dobře zpracované téma německé otázky nalezneme v Kürsters, Hans-Jürgen Kürstersovi (Der Integrationsfriede: Viermächte-verhandlungen über die Friedensregelung mit Deutschland 1945-1990, München 2000), který se zaměřil na problematiku znovusjednocení Německa. Dalším

příkladem v tomto ohledu může být často k primárním pramenům odkazující Klaus Larres (*Politik der Illusionen. Churchill, Eisenhower und die deutsche Frage 1945-1955*, Göttingen, Zürich 1995), jehož hlavní těžiště práce vzdor nominálnímu vymezení spočívá v roce 1953, kdy v souvislosti s mocenskou výměnou v sovětském vedení pronikly do formování politik západních mocností přímé či nepřímé vlivy určitých iluzí a s nimi spojeného mylného hodnocení situace. Ostatně pro léta 1953-1955 typická úzká koordinace britské a americké politiky vůči německé otázce, která ještě více zvýšila vzájemnou souvislost a interakci obou „policy-making“ umožňuje objevit dostatečně výtěžný zdroj i v práci Yvonne Kipp zabývající se problematikou primárně z pohledu politiky Foreign Office (*Eden, Adenauer und die deutsche Frage. Britische Deutschlandpolitik im internationalen Spannungsfeld 1951-1957*, Bonn 2002). V této práci opírající se o důkladné studium administrativní dokumentace lze čerpat navíc četné poznatky k vytváření americké zahraniční politiky i mimo výše zmíněné roky. Tématicky úzce zaměřenými relevantními pracemi jsou pak dále například Bark L. Denis: *Die Berlin-Frage 1949-1955, Verhandlungsgrundlagen und Eindämmungspolitik*, Berlin 1972, Fordham, Benjamin O.: *Building the Cold War Consensus. The Political Economy of U.S. National Security Policy 1949-1951*, (The University of Michigan Press, 1998) či Farnsworth ,David N: *The Senate Committee on Foreign Relations*, (The University of Illinois Press, 1961) a pro politiku prováděnou ve Spolkové republice *Dokumente zur Deutschlandpolitik / hrsg. vom Bundesminister des Innern unter Mitw. des Bundesarchivs. Wiss. Leitung Alexander Fischer, 1997* a další ( Jaraus, Konrad, Erik Morris, Tom Bower).

Pro přiblížení tématu německé politiky Washingtonu je samozřejmě nezbytný pohled na zahraniční politiku spolkové republiky. I pozornost odborné literatury zjevně kopíruje realitu, když toto téma stotožňuje s osobou Konráda Adenauera, který si nejen až do znovunabytí státní suverenity v roce 1955 vyhradil křeslo ministra zahraničí, ale rovněž zvláště v oblasti zahraniční politiky postupoval mnohdy zcela autoritativně,

obcházejíc spolkovou vládu, vlastní stranu i nejbližší spolupracovníky. V českém jazyce ke Konrádu Adenauerovi nalezneme především překlad Charlese Williamse (Adenauer, otec nového Německa, Praha 2002) a Miloslava Nováka (Kancelář Adenauer, Praha 1995). Z hlediska zvolené tematiky se jeví jako propracovanější a pramennou základnou lépe vybavené práce z německého prostředí, kde jsem z bohatého výběru specializovaných prací zvolil především Henninga Köhlera (Adenauer, eine politische Biographie, Frankfurt am Main, 1994). Adenauerovským vedením zahraniční politiky se zabývá rovněž Gersdorff, Gero (Adenauers Aussenpolitik gegenüber den Siegermächten 1954, München 1994), jehož práce nabízí podrobné zpracování zvoleného časového výseku při neobvyklém nikoli chronologickém nýbrž tématickém rozdělení věnujícího se postupně odlišným aspektům a stranám politického vývoje. Vzdor datu svého vzniku stále velmi přínosná je práce Arnulfa Baringa (Aussenpolitik in Adenauers Kanzlerdemokratie : Bonns Beitrag zur Europäischen Verteidigungsgemeinschaft, München 1969), jež je ovšem limitována tehdejší nepřístupností utajovaných archivních materiálů. Z dalších prací umožňujících detailní pohled na problematiku výstavby a obnovy německého státu lze jmenovat velmi kvalitní Klessmann Christoph: Die doppelte Staatsgründung, Deutsche Geschichte 1945-1955,( Bonn 1991) akcentující spíše vnitřní problematiku Spolkové republiky a Schröder, Hans-Jürgen (Hrsg.): Marshallplan und Westdeutscher Wiederaufstieg, (Stuttgart 1990), preferující oblast zahraniční politiky v kontextu s národohospodářskými aspekty.

Z dalších odborných prací již jen ve stručnosti – pro celkový přehled a komplexní analýzu americké zahraniční politiky odkazuji na klasickou práci Henryho Kissingera (Umění diplomacie, New York 1994), na vedení sovětské zahraniční politiky zaměřenou analýzu Vojtěcha Mastného (Studená válka a sovětský pocit nejistoty, Stalinova léta, 1947-1953) a v tomto ohledu méně přínosné práce Kennedy-Pipe, Caroline: Stalin's Cold War, Soviet strategies in

Europe, 1943 to 1956, (Manchester and New York 1995), ale rovněž na práci sice méně obsáhlou, nicméně s velmi zajímavě uchopenou tématikou Thomase McCormicka ( America's half-century: United States foreign policy in the Cold War and after, Baltimore 1995).

Tento přínos k dané tématice samozřejmě čerpal i z jednotlivých příspěvků v odborných periodících jako například Diplomatic History, Journal of Cold War History, Cold War International History Project Bulletin, International Affairs a další. Z takových to dílčích prací patřily mezi nejpřínosnější příspěvky práce autorů pro příklad jako Wolfgang Krieger zabývající se vztahy sovětské a americké okupačních správ v Německu i obou velmocí, Michael Creswell a Marc Trachtenberg polemizující s tradičním výkladem problematiké i obstrukční francouzské politiky, Thomas A. Schwarz s rozbohem obranné integrace či k problematice roku 1953 se vztahující práce Valura Ingimundarsona nebo Gerharda Wettiga.

První kapitola je pojata jako úvod do problematiky poválečné německé otázky a zasahuje rozpětí let 1941-1949. Pozornost věnovaná této tématice měla dva důvody. Vycházel jsem z předpokladu nezbytnosti alespoň základního definování jádra spojenecko-sovětské kontroverze v německém teritoriu. Tento „návrat ke kořenům“ měl nejenom dokumentační relevanci, ale byl významný pro pochopení reálných rozměrů tohoto střetu a jeho zdrojů (odhleděno od propagandy a veřejného postoje obou stran). To bylo do určité míry i podmínkou pro objektivní zhodnocení reálnosti alternativních řešení konfliktu, jež se v různých okamžicích periody 1949-1955 vládním administrativám nabízely. Druhým účelem této kapitoly bylo přiblížit hrubé obrysy německé otázky v plánování Spojených států a ozřejmit tak rozsah a význam změn, které v těchto letech v německé politice Washingtonu nastaly. V obou zmíněných případech se jedná ( i vzhledem k rozsahu problematiky) spíše o úvodní přiblížení, jehož ucelenější zkoumání by narušilo celkové těžiště zamýšleného příspěvku.

Druhá kapitola se zaměřuje k okolnostem založení Spolkové republiky Německo. Dané období znamenalo nejen ostrý střet se sovětským mocenským nátlakem, ale také zásadní zlom ve vztazích okupačních mocností ( a zejména Američanů) s Němci. Jedná se o nastolení otázky západní integrace a její prosazení v nejisté a labilní politické situaci západního Německa. Naznačené první střety mladé republiky se svými okupačními patrony i uzavření Petersbergské smlouvy jakožto první revize Okupačního statutu vyjasňují kontury a aspekty vztahů západních spojenců a SRN.

Třetí kapitola přibližuje problematiku návratu Spolkové republiky na mezinárodní scénu a v právně-politickém rámci i to, jak tato otázka začala v souvislosti s militarizací studené války záhy úzce souviset s problémem německé remilitarizace. Tento aspekt vzápětí znamená v praxi nutnost iniciovat pokrok na poli západoevropské integrace. V protikladu k tomuto vývoji se navíc daří Moskvě otevřít alternativu, která znamená přímé ohrožení základních linií (nejen) americké zahraniční politiky.

Čtvrtá kapitola postihuje období, které lze charakterizovat jako etapu zvažování a modifikací politických postojů v podmínkách změn ve vztazích Východu a Západu. Pro americkou politiku přináší také změny vyplývající z nástupu nové administrativy. Kapitola je uzavřena Berlínskou konferencí, která znamená potvrzení trvalých tendencí a linie německé politiky Spojenců.

Závěrečná pátá kapitola se věnuje třem stěžejním bodům vývoje evropského uspořádání a uzavření formativních let SRN, potažmo i určitého uzavření samotné německé otázky. Prvním tímto momentem je překonání krize vzešlé z krachu EOS, ve které nešlo zdaleka jen o západoněmecký vojenský příspěvek, ale ve srovnatelném významu i o záchranu mezispojeneckých vztahů s Francií a věrohodnosti Západu jakožto



sjednocené skupiny stojící v protiváze uskupení Východu. Druhým zásadním tématem je nové otevření alternativ nad Německem, ke kterému dochází v souvislosti se snahou o odstranění napětí v Evropě a nalezení určitého statu quo, jehož konečný neúspěch je třetí charakteristikou daného období – potvrzení abnormálního stavu v německém prostoru a jeho postupné konzervování pro období až k roku 1990.

## 1. Rozkol Spojenců v Německu

### 1.1 Kořeny a obecný rámec Studené války

Franklin Delano Roosevelt dokázal v letech 1937-1941 takřka nemožné - převedl americký národ přesvědčený o výhodách i morální síle neutrálního izolacionistického postoje do globální války s tehdejší nejmocnější evropskou říší prvního řádu, aniž ztratil podporu tohoto národa. Tento impozantní obrat zvládl Roosevelt učinit v době, kdy na jednu stranu rychlé zhroucení Evropy v německé agresi šokovalo a na stranu druhou zdánlivě potvrzovalo oprávněnost amerického odchodu z mocenských her rovnováhy sil nepoučitelných Evropanů.<sup>1</sup> Proti izolacionismu, který byl americkou meziválečnou odpovědí na faktické odmítnutí wilsonovských idejí Evropou, mohl prezident Roosevelt postavit znovu tytéž (vylepšené) ideje mezinárodní kooperace, kolektivní bezpečnosti a - zvláště po zkušenosti světové hospodářské krize - otevřený mezinárodní hospodářský prostor bez ekonomických bariér. Američané stěží mohli být povoláni do další "evropské" války, ale zato mohli vybojovat válku "svou". Principy amerického přístupu byly vyjádřeny jak v rovině politické ( vyhlášení Atlantické charty 1942, budování OSN, neochota jednat o podobě Evropy v průběhu války) tak i hospodářské ( bretton-woodský systém , Mezinárodní měnový fond 1944).

Jedním ze základních faktorů determinujících zrod budoucí studené války byla zásadní odlišnost nejen přímých válečných cílů, ale především i samotných principů, z nichž vycházely. Velká Británie a Sovětský svaz byly ovšem vzdálené stylu amerického uvažování. Obě mocnosti postupovaly podle historických zkušeností a evropské tradice k obnově systému rovnováhy sil a sfér vlivu, který právě hodlal americký prezident vykořenit. Vzájemné sondáže na téma budoucího poválečného uspořádání mezi

---

<sup>1</sup> Ještě v roce 1939 - do vypuknutí války v Evropě - izolacionistický Kongres třikrát zamítl Rooseveltův návrh na novelu tzv. Zákona o neutralitě.  
viz: Henry Kissinger: Umění diplomacie, Prostor 1996, s. 393

Londýnem a Moskvou probíhaly už od sklonku roku 1941. Když ovšem Roosevelt vyjádřil neochotu Spojených států na toto téma vést diskusi, než skončí válka, bylo pro Kreml výhodnější neomezovat své potenciální možnosti a vyčkat vývoje vojensko-strategických aspektů. Sovětsko-britská tzv. Procentová dohoda z října 1944, symbolizovala britskou zoufalost z nedostatku vlastních sil k obraně Evropy vůči sovětské dominanci a ze strany Kremlu pak ochotu domluvit se o této otázce a dost možná - v případě, že dohoda bude alespoň přibližně odpovídat mocenské realitě - ji i dodržovat (východoevropské země mimo dosah Západu, v Řecku britská vojenská přítomnost).

Sovětskému svazu se americkým plánem otevřely bezprecedentní možnosti - podíl na globální odpovědnosti s právem veta, bezpečnostní garance, nesmírná prestiž vítěze druhé světové války a v neposlední řadě americká velkorysá finanční pomoc při obnově nepředstavitelným způsobem zdevastované země a dokonce i mlčenlivé respektování prvku jinak zásadně neslučitelného s washingtonskou idejemi - totiž násilných územních zisků a určité sféry vlivu ( Pobaltí, východní část Polska, Rumunsko, Bulharsko). Moskva jistou modifikaci předestřené Pax Americana v potaz brala. V sovětském státním aparátu bylo zvažováno pojetí poválečného uspořádání jako velkého kondominia USA - Velká Británie - Sovětský Svaz, kde by každá z těchto mocností disponovala vlastní sférou vlivu. Uspořádání nové mezinárodní organizace na takto pojatém regionálním principu (zajímavá blízkost představám britského premiéra Winstona Churchilla) by předešlo opakování selhání Společnosti národů v meziválečném období a navíc by rozdělení vlivu minimalizovalo potenciální třecí plochy uvnitř Velké aliance. Zastáncem této idee byl bývalý lidový komisař zahraničních věcí M.M. Litvinov a někteří úředníci střední vrstvy mocenského aparátu<sup>2</sup>.

Sovětský vůdce Josif Vissarionovič Stalin ale možnost amerického míru nepřijal a zůstal u tradiční politiky sfér vlivu. Politik, který vyprodukoval

<sup>2</sup> Viz Roberts Dž.: Sfery vlijanija i savětskaja vnějšaja palitika v 1939-1945, gadov: iděologija, rasčot i improvizacija in: Nova i Novějšaja Istorija, No 5, 2001, s. 75-92

nejpropracovanější systém totalitní kontroly společnosti, státu a do určité míry i zahraničních komunistických stran (záměrně fyzicky likvidující mimo skutečných či potenciálních protivníků i oddané stoupence režimu), se nemohl spolehnout ani na abstraktní principy kolektivní spolupráce a tím méně na trvalé respektování nepsaných zón vlivu či jakousi "dobrou vůli", jak o ní hovoří John Gaddis. Lze předpokládat, že Stalinovu pověstnou nedůvěru patrně navíc posilovaly negativní zkušenosti jakými byl polovičatý, chladný a mimořádně váhavý přístup Západu k vojenskému paktu v předvečer války, hluboký šok způsobený Hitlerovou zradou, problémy se Západem ohledně otevření druhé fronty v Evropě, Bernský incident (kde prudký výlev Stalinovy podezřívavosti na chvíli nepěkným způsobem strhl masku "strýčka Joe"), ale i třeba boj o Polsko, kde sovětský vůdce nebyl svou pragmatickou myslí pochopit, jaký zájem na této zemi mohou mít Spojené státy.

Je otázkou nakolik kolidoval Američany proponovaný mezinárodní systém volné směny zboží, v němž poválečné Spojené státy nemohly mít konkurenci<sup>3</sup>, a tím tedy značný ekonomický magnetismus Západu (tedy výhledově nejen USA) se sovětskou ideou vlastní zájmové sféry u své západní hranice, nakolik si byl takové potencionální kolize (příklad východoevropské touhy po účasti na Marshallově plánu) Kreml vědom a s tím související otázka nakolik považoval za nezbytné si východní Evropu podřídit a nakolik byl ochoten akceptovat model, který se ujal v případě Finska, kde hospodářské vlivy pravděpodobně nehrály zásadní roli pro roli této země v otázce bezpečnosti SSSR.<sup>4</sup>

---

<sup>3</sup> "Oni (Američané) zdáli se neschopní pochopit, že pro ty, kdo nesdíleli jejich základní kulturní mentalitu, jejich požadavek "otevřít dveře" mezinárodnímu multilateralismu, byl ... ekvivalentem k vyplnění US hegemonie na světě."  
citováno z: Bruce Kuklick: American policy on reparations and the division of Germany, The Western Political Quarterly 22 (1970) s.276-293, cit.: s. 293/4 [online]. [cit. 2003-09-22].  
Dostupné z: <<http://www.jstor.org>>

<sup>4</sup> Mohlo určitou roli v motivaci pro Stalinovu (místy až nenasytnou) expanzi na konci války a po ní také vnitropolitické důvody? Stalin si byl vědom nesmírných obětí sovětských národů i toho, že nečekaný Hitlerův útok může (anebo by měl být) přičítán právě jemu ať už v prvních dnech války, kdy při návštěvě Politbyra na své dače se obával, že jej jdou zatknout a snad i když před veliteli Rudé armády prohlásil krátce po vyhlášení příměří: " Jiný národ mohl říci své vládě: " Nesplnili jste naše očekávání , a proto odejděte. Vytvoříme si novou

Ať už ale základní bezpečnostní požadavek Sovětského svazu - vybudování systému "přátelských" podřízených států - budoval Stalin v úmyslu budoucí spolupráce se Západem<sup>5</sup> (úplná sovětizace tzv. Východního bloku nebyla od počátku stanoveným cílem, uvažovalo se i o méně závislé formě uspořádání) nebo naopak předem velkému cíli tuto alternativu obětoval, popřípadě byl připraven vůči oběma variantám, narážela tato aktivita kremelské moci na odpor Západu a obavy z postupu a metod postupu sovětského vlivu. Otázkou bylo, zda západní mocnosti tento zásadní aspekt sovětské zahraniční politiky jsou schopny, eventuálně do jaké míry, jej akceptovat.<sup>6</sup>

## 1.2 Německá otázka v plánování washingtonské politiky

Když 11. prosince 1941, tři dny po japonském útoku na tichomořský přístav Pearl Harbour, vyhlásil německý kancléř Adolf Hitler válku Spojeným státům americkým, stvrdil tím pouze nevyhnutelné - prezident Spojených států amerických Franklin Delano Roosevelt pomalu a trpělivě vedl svou

---

vládu, která podepíše mír s Německem a dá nám chvíli klidu." Avšak ruský lid se dal touto cestou, neboť v politiku vlády věřil. A já ti za tuto důvěru, ruský lide, děkuji"  
citováno z: John Lewis Gaddis: The United States and the Origins of the Cold war 1941-1947, New York and London 1972, s. 220

Pokud by usilování o viditelné zisky z války mělo i takovou to vnitropolitickou motivaci, jednalo by se o naplnění ruské tradice už z dob samoděržaví - silný stát, který nadměrně omezuje jedince i společnost legitimizuje tuto nesvobodu zahraničně politickými úspěchy, potažmo expanzí.

<sup>5</sup> K tomu také viz: "Stejně jako byli Anglo-Američané závislí na Stalinovi při porážce Hitlera, tak byl teď on závislý na jejich setrvalé dobré vůli jestliže chtěl dosáhnout svých poválečných cílů za rozumnou cenu. Proto si nepřál ani horkou, ani studenou válku."  
citováno z: John Lewis Gaddis: Studená válka, Praha 2006

<sup>6</sup> „Především, zdá se jasné, že od roku 1945 dál měl Stalin zásadně antagonistický pohled na vztahy se Západem a Japonskem. On očekával, že Sovětský svaz bude zapleten do další velké války v 15-30ti letech a proto byl odhodlán, že tentokrát se připraví jeho země důkladně a proto měla by se vyhnout válce, dokud dostatečné síly nebylo dosaženo.“  
citováno z : Dijk Van Ruud: The 1952 Stalin Note Debate: Myth or Missed Oportunity for German Unification? Working Paper No. 14, Cold War History International Project, s.21 [online]. [cit. 2008-07-20]. Dostupné z:  
<<http://www.wilsoncenter.org/topics/pubs/ACFB54.pdf> >

původně přísně izolacionistickou a neutrální zemi na stranu Spojenců.<sup>7</sup>

Otázka přístupu Spojených států k poválečnému Německu se začala řešit takřka okamžitě, nicméně bez zásadního zájmu Bílého domu. Prezident sice plánování poválečného plánování inicioval s tím, že je povede administrativa, zatímco on se soustředí na vedení války, nicméně nemínil si dopředu příliš výsledky plánovacích orgánů svazovat ruce před předpokládanými mezinárodními jednáními na nejvyšší úrovni - ostatně i na mezinárodním fóru Roosevelt preferoval odklad závazných řešení až na čas po skončení války, což bylo i v souladu s principy, s nimiž Spojené státy do globálního konfliktu vstoupily. Výsledkem nestandardní praxe (jako např. určitá informační blokáda členů administrativy, obcházení Státního tajemníka, systém důvěrníků a podobně) v ovládnutí administrativy i nechuti Bílého domu ke stanovení závazných plánů byla absence jasné politické linie vůči Německu ve chvíli, kdy válka doopravdy skončila.

Státní department, který přišel s prvními závěry na konci léta 1943, zaujal vůči Německu umírněnou pozici, která sledovala probuzení "minimální hořkosti" v poraženém národě, poválečnou demokratizací, kontrolou (ne likvidací) průmyslové základny a počítala s udržováním ekonomiky na snesitelném standartu žití.

Prezident Roosevelt naopak inklinoval k tvrdému drakonickému míru vedoucímu k hospodářské degradaci Německa na pouhého dodavatele surovin a polotovarů, a vyslovujícímu se i pro rozčlenění Německa na několik malých států.<sup>8</sup> Roosevelt považoval za velikou chybu, že jeho předchůdce

---

<sup>7</sup> Henry Kissinger poukazuje na rozhlasový projev prezidenta Roosevelta z 27. května 1941 a v něm vyjádřený postulát nekoexistence s výbojnou Říší: " Nepřijmeme svět, v němž by vládl Hitler. A nepřijmeme takový svět, jakým byl poválečný svět ve dvacátých letech, v němž by smělo být opět zasazeno a opět by vzešlo Hitlerovo sémě." Kissinger rovněž připomíná fakt, že už od září 1941, kdy Roosevelt vydal rozkaz o předávání údajů o poloze německých ponorek britskému námořnictvu, což vedlo k torpédování amerického torpédoborce Greer a následnému prezidentově příkazu potopit každou německou nebo italskou ponorku překročivší hranici už dříve jednostranně vyhlášené bezpečnostní zóny, se Spojené státy nacházely čtvrt roku před Pearl Harbourem ve faktické námořní válce s mocnostmi Osy.

citováno z: Henry Kissinger: Umění diplomacie, New York 1994, s. 398 a 400.

<sup>8</sup> F.D.Roosevelt často dával k lepšímu historiky ze svých pobytů v Německu jejichž

prezident Woodrow Wilson nepožadoval v roce 1918 okupaci celého Německa a také že ani Versaillský mír nezajistil odmilitarizování Říše a nezbavil ji prostředků k vedení války – namísto nereálného finančního zatížení.

Proti Státnímu departmentu se postavila i armáda, která blokovala iniciativy ministerstva zahraničí ke stanovení obecných směrnic politiky k okupované zemi ovšem spíše z obavy omezení budoucí vojenské okupační vlády jakož i jejím zatížením odpovědností za plány civilistů.<sup>9</sup>

Plán ministra financí Henry Morgenthaua se stal výjimkou z výše popsané neochoty Bílého domu stanovit během války závaznou politiku vůči Německu, dostal Rooseveltovu podporu i na mezinárodním poli. Tzv. Morgenthauův plán preferoval v přístupu k Německu bezpečnostní hledisko, které se prolínalo s motivem potrestání německého národa. Šlo doslova o zničení německého těžkého průmyslu kombinací demontáží, destrukcí a

---

leitmotivem byl německý sklon k autoritářství, militarismu a uniformitě, přičemž vypravěč neskrýval své opovržení. Svůj postoj, že Němcům musí být zřetelně vyjasněno, že válku prohráli, vyjádřil už v roce 1919 při incidentu s vlajkou nad pevností Ehrenbreitstein v lednu 1919. Prezident mínil, že by postačovalo, aby Němci dostali denně jen "tři porce polévky z polní kuchyně, aby si své prohřešky pamatovali po celý život."

citováno z: Jan Wanner: Zápas o Evropu. Spojené státy a evropská válka, 1939-1945, III.díl, Praha 2002, s. 233

19. srpna 1944 Franklin Delano Roosevelt svému ministru financí Morgenthauovi řekl: " My musíme být tvrdí vůči Německu a míním německý národ, ne jen nacisty. My buď musíme kastrovat Němce nebo nakládat s nimi takovým způsobem, aby nemohli pokračovat v reprodukování lidí, kteří chtějí pokračovat způsobem, jakým konali v minulosti."

citováno z: John Lewis Gaddis: The United States and the Origins of the Cold war 1941-1947, New York and London 1972, s. 119

26. srpna 1944 Roosevelt prohlásil před ministrem války Henry Stimsonem: „ Je nejvyšší důležitosti, že by každá osoba v Německu měla poznat, že tentokrát je Německo poražený národ.“

citováno z: Schwarz A. Thomas: „No Harder Enterprise“: Politics and Policies in the German-American Relationship, 1945-1968 (s. 29-44), in:Junker, Detlef: The United States and Germany in the Era of the Cold War 1945-1990, Volume I.: 1945-1968, New York 2004, s.30

<sup>9</sup> Armáda ovlivněná zkušenostmi z okupace severní Afriky, zřídila v březnu 1943 Civil Affairs Divison, která nedostala za úkol formovat politiku pro okupované Německo - neboť to bylo stále považováno za civilní záležitost - ale tuto politiku kontrolovat, protože v konečném důsledku byla odpovědnost na armádě. Tato snaha nakonec vedla k sabotování pokusů formulovat takovou politiku za výše zmíněným účelem. J.L.Gaddis zastává názor, že takto by armáda nemohla postupovat bez tiché podpory Bílého domu.

viz: John Lewis Gaddis: The United States and the Origins of the Cold war 1941-1947, New York and London 1972, s. 114

anexí, přeměnu Německa v agrární zemi závislou na dovozu a vývozu a rozdělením německého teritoria na severní a jižní stát<sup>10</sup>. Nesouhlas části administrativy, ale hlavně odmítnutí Velkou Británií a pro americkou stranu poněkud překvapivě i Sovětským svazem<sup>11</sup> a také únik informací o plánu na veřejnost, kde vzbudil vlnu nesouhlasu a poskytl vítanou municí republikánské opozici ve volebním roce vyústily v opuštění Morgenthauova plánu.

---

<sup>10</sup> Horní Slezko a část Východního Pruska měla připadnout Polsku, druhá pruská část SSSR a Sársko Francii. Německé státy měly být navíc značně decentralizovány posílením zemských vlád a navíc rozdělit pruské provincie na separátní státy. Po dobu 20 let měly na obchod Německa, hospodářské restrikce dohlížet Spojené národy, které by rovněž bránily založení klíčové průmyslové základny. Reparace, neměly být zajišťovány pravidelnými platbami nebo odběrem zboží, ale zabráním současného německého majetku či území a nucenými pracemi Němců mimo Německo. Na hospodářské následky se autor plánu neohlížel - respektive byly brány jako trest pro viníka bezprecedentního světového konfliktu. Výpadek Německa z evropského hospodářského systému měly podle jeho mínění nahradit Spojené státy a Velká Británie. Vojenská správa za ekonomiku odpovědnost nést neměla, té se měly věnovat toliko německé úřady. Nejlépe snad Morgenthauův postoj charakterizuje jeho odpověď kritice plánu: " Jistě, je to hrozný problém. Ale ať si ho Němci vyřeší sami. Proč bychom se měli k čertu starat, co s těmi lidmi bude. ...My jsme si o tuhle válku neřekli a také jsme nenahnali miliony lidí do plynových komor." citováno z: Jan Wanner: Zápas o Evropu. Spojené státy a evropská válka, 1939-1945, III.díl, Praha 2002, s. 233

Ačkoliv Morgenthau projevoval takto svou absenci zájmu o osudy Němců, neznamenalo to nedostatek zaujetí pro život národa v takto zmrzačeném Německu. Ministr financí podle svých slov se zajímal o "zacházení s myslí raději než s tělem" a plánování "jak vychovat novou generaci dětí".

citováno z: Anthony Kubek: Morgenthau Plan and Problem of Policy Perversion, Journal of history review, [online]. [cit. 2006-03-20]. Dostupné z: <<http://www.vho.org/GB/Journals/JHR/9/3/Kubek287-304.html> >

<sup>11</sup> Winston Churchill se sice na konferenci v Quebecku mimo jiné i vlivem nabízené půjčky 6 mld. dolarů a předestřené vize, která slibovala likvidací německého konkurenta otevřít trh pro hospodářsky vyčerpanou Británii. Proti se ale postavil (s výjimkou labouristy Ernesta Bevina) celý kabinet. Sověti zase kalkulovali s pravidelnými naturálními reparacemi, které Morgenthauův destruktivní plán eliminoval.

Bruce Kuklick připomíná, že Morgenthauův plán mohl ve svém důsledku znamenat i možnost spolupráce USA a SSSR - eliminací Německa jako hospodářského prvku Evropy a zároveň neuspokojením sovětských reparačních nároků ( které se zakládaly hlavně na reparacích z průběžné produkce, zatímco demontáže nebyly tyto požadavky s to uspokojit v dostatečné míře), by umožnily USA zásobovat východní Evropu a uzpůsobit SSSR postupně k západním způsobům, zatímco Moskva by splácela strategickými surovinami.

viz Bruce Kuklick: The division of Germany and American policy on reparations, The Western Political Quarterly, [online]. [cit. 2008-07-21]. Dostupné z: <[http://www.transatlantic.uj.edu.pl/upload/59\\_bb77\\_Kuklick.Division.Germ.pdf](http://www.transatlantic.uj.edu.pl/upload/59_bb77_Kuklick.Division.Germ.pdf)> (s. 276-293), s. 288



V závěru války byla rozkolísanost washingtonské politiky v německé otázce akcentována těžkým zdravotním stavem prezidenta, který vážně ovlivňoval jeho rozhodovací schopnosti. Radikálové v administrativě byli stále dostatečně silní nato, aby i po porážce Morgenthauova plánu blokovali umírněné iniciativy Státního departmentu. V této situaci je tak příznačné, že jedinou alternativou, která se nakonec udávala směr americké politiky vůči Německu po první dva roky okupace, byla vnitřní směrnice departmentu války JCS (Joint Chiefs of Staff) 1067. Tato politická direktiva vzešlá z iniciativy Johna McCloye, tehdejšího náměstka ministra války, vznikla jako odpověď na akutní potřebu politických zadání pro armádu ještě v době, kdy byl Morgenthauův plán v rámci administrativy aktuální (22.-23. září 1944).<sup>12</sup> Direktiva měla celou řadu rysů tvrdého míru - volání po rozsáhlé denacifikaci znamenající zatýkání nejen členů státní správy, ale rovněž činitelů v oblasti průmyslu, bankách, sdělovacích prostředcích, popření jakékoli odpovědnosti za vývoj německé ekonomiky s výjimkou ochrany před rozvojem nemocí či nepořádků, které by mohly ohrozit okupační jednotky, zdůraznění, že Němci nejsou osvobozeným, nýbrž poraženým národem. Ale obsahovala v sobě velmi důležitý postulát: Fungování vojenské správy je krátkodobé a nemělo by vytvářet žádné překážky jakékoliv v budoucnu pro Německo stanovené politice. Až na iniciativu k důsledné denacifikaci nebyla tedy nakonec direktiva JCS 1067 ničím jiným, než nejasným kompromisem mezi táborem radikálů a umírněných - armáda neměla Německo trestat ani ničit, stejně jako se o Němce starat, postarat se měla především sama o sebe a o nejzákladnější chod své okupační zóny. Direktiva ovšem ve svém neutrálním přístupu šla až tak daleko, že obsahovala i zákaz obnovy německé ekonomiky s výjimkou maximalizace zemědělské produkce.

---

<sup>12</sup> John Gaddis uvádí datum 22. září, Jan Wanner 23. září. Podstatné ovšem je, že direktiva byla předložena sice po Morgenthauově cestě na quebeckou konferenci, nicméně před úniky do tisku, které způsobily její veřejné znemožnění.  
viz: Jan Wanner: Zápas o Evropu. Spojené státy a evropská válka, 1939-1945, III.díl, Praha 2002, s. 236  
a Lewis Gaddis: The United States and the Origins of the Cold war 1941-1947, New York and London 1972, s.122

Neutrální postoj se ovšem nemohl projevit ve důsledcích aplikace JCS 1067, neboť tato názorově kompromisní nečinnost ve válkou zdevastované deprimované zemi měla za následek životní podmínky odpovídající spíše představám radikálů a jejich tvrdého míru. V koncepční nejasnosti JCS 1067 také záleželo na tom, kdo a jak ji aplikuje.<sup>13</sup>

### 1.3 Německo mezi třemi velmocemi

Spojené státy, Velká Británie a Sovětský svaz tvořící tzv. Velkou trojku řešily mimo jiné dvě zásadní otázky: rozdělit (a jakým způsobem) Německo či nikoli a problematiku míry reparací. V teritoriální otázce nebylo jasno prakticky po celou dobu války. Prezident Roosevelt se vyslovil pro rozdělení Německa na několik malých států a předpokládal, že Stalin bude rozdělení Německa požadovat rovněž.<sup>14</sup> Kreml ovšem jasno v této otázce buď také ještě neměl, anebo nepovažoval za účelné předčasně vykládat karty na stůl.<sup>15</sup> Dvojakost postupu Kremlu spočívala v tvrdém postoji vůči Německu

<sup>13</sup> John L. Gaddis se přiklání k tomu, že JCS 1067 byla vyjádření armádního nadšení z Morgenthaova plánu, který jí zbavoval nechtěné zodpovědnosti za chod ekonomiky okupovaného území, Jan Wanner přirovnává direktivu k dvojsečnému meči a má ji za výraz zprostředkovatelské taktiky Johna McCloye, který za hradbou tvrdých slov zastavil de facto prosazení zásad Morgenthauova plánu do praktické směrnice. Navíc upozorňuje na fakt, že instrukce odboru pro civilní záležitosti (Civil Affairs Division - CAD) poukazyvaly nejen na nutnost kontroly německého průmyslu, ale také potřeby obnovy. Stejným směrem mířila i Rada americké kontrolní skupiny (U.S. Group Control Council - nástupkyně German Country Unit), zodpovědná za realizaci JCS -1067. Prof. Anthony Kubek připomíná, že původní náčrt JCS 1067 byl v intencích měkkého míru ("soft peace") oproti výslednému textu, který vyplynul z několika mezidepartmentálních porad a především zásahů H.D. Whitea. Nicméně po jeho zásazích do obsahu direktivy ji zhodnotil, že "nová direktiva...byla, s několika modifikacemi, duchem i podstatou plánu ministerstva financí."

citováno z: Anthony Kubek: Morgenthau Plan and Problem of Policy Perversion, Journal of history review, [online]. [cit. 2006-03-20]. Dostupné z: <<http://www.vho.org/GB/Journals/JHR/9/3/Kubek287-304.html> >

<sup>14</sup> "Roosevelt řekl Robertu Murphymu v roce 1944, že okupace Německa musela být připravena takovým způsobem aby přesvědčit Sov. svaz o amerických dobrých úmyslech. Spolupráce s Ruskem byl nejdůležitější poválečný cíl Spojených států, prezident zůdrazňoval, a Německo by bylo zkušebním terénem pro tuto spolupráci."

citováno dle : Lewis Gaddis: The United States and the Origins of the Cold war 1941-1947, New York and London 1972, s. 101

<sup>15</sup> Rozdělení Německa na moskevské konferenci v listopadu 1943 lidový komisař zahraničních věcí V.M.Molotov poněkud překvapivě nepreferoval.

tam, kde se objevily jeho vlastní zájmy jako například otázka reparací či potřeba územní kompenzace pro Polsko, a na druhou stranu jistých pozitivních smířlivých signálech k německé opozici, respektive té části (zahraniční) opozice, kterou pomáhaly formovat a kontrolovaly Sověty. Při Jaltské konferenci usiloval sovětský lidový komisař zahraničí V.M.Molotov, aby se rozdělení Německa stalo oficiální spojeneckou politikou.<sup>16</sup> Tato snaha neuspěla. Když byla po Jaltské konferenci ustavena Komise pro rozdělení Německa, jednalo se nicméně v atmosféře všeobecné váhavosti a vyčkávání. Komise se usnesla na tom, že zasedne, až někdo konkrétní návrh rozdělení Německa přednese - načež se už nikdy nesešla.<sup>17</sup> Nakonec to byl

---

Sovětský velvyslanec v Británii a poté náměstek lidového komisaře zahraničních věcí I.M.Majskij na přímý dotaz odpověděl, že sovětská vláda uvažuje o rozdělení Německa na čtyři části nebo i nějaké formě federace.

viz Jan Wanner: Zápás o Evropu. Spojené státy a evropská válka, 1939-1945, III.díl, Praha 2002, s. 217.

Ačkoliv Stalin při návštěvě Anthonyho Edena v Moskvě v prosinci 1941 soukromě vyjádřil požadavek na separaci Východního Pruska, Porýní, Bavorska a Rakouska a přenechání území až k Rýnu Francii.

viz Michael Beschloss: Roosevelt, Truman - Dobyvatelé a zničení Hitlerova Německa 1941-1954, Praha, Plzeň 2005, s. 26

"(Stalin) snažil se od svých západních partnerů zjistit, co by navrhovali oni. Sám se nejprve klonil k rozdělení, ale pak se začal obávat, že by to mohlo vést k trvalé touze po odvetě. I když dával přednost oslabení Německa tím, že bude jeho území rozparcelováno a samostatnost Rakouska obnovena, rozhodnutí dlouho odkládal. "

citováno z: Vojtěch Mastný: Studená válka a sovětský pocit nejistoty 1947-1953, Stalinova léta, Praha 2001, s. 28

<sup>16</sup>„Tak sovětské naléhání v Jaltě bylo motivováno taktickými úvahami spíše než strategickou vizí rozděleného Německa. Dostupné důkazy naznačují, že Stalinův plán byl: 1) Zavázat západní vlády oficiální politice rozdělení, 2) učinit jejich kontakty s německou vládou podmíněné od počátečního deklarování politiky rozdělení, 3) vyhnout se odpovědnosti za rozdělení Německa.“

citováno z: Oleg Ken: 7, 8 et 9 mai 1945 Batailles pour la mémoire future, Communication présentée au colloque international de Reims, Reims 1945-1962 et le rapprochement franco-allemand De la Capitulation à la Réconciliation [online]. [cit. 2008-07-21]. Dostupné z: < [http://www.crdpreims.fr/memoire/enseigner/memoire\\_2gm/7\\_8\\_9\\_mai.htm](http://www.crdpreims.fr/memoire/enseigner/memoire_2gm/7_8_9_mai.htm)>

<sup>17</sup> Lidový komisař zahraničí Molotov instruoval sovětského zástupce v komisi Guseva telegramem z 24.března 1945: " Sovětská vláda nechápe rozhodnutí jaltské konference o rozdělení Německa jako závazný plán rozdělení Německa, ale jako možný nástroj nátlaku na Německo s cílem ochránit se před ním v případě, že se další opatření ukážou nedostatečnými. "

citováno z: Kamil Struha: Otázka rozdělení Německa v plánech Spojenců 1941-1945, (Bakalářská práce)FSV UK, 2003, s. 54

Ani americký zástupce John Winant neměl podle Rooseveltova pokynu vystupovat v otázce aktivně, nýbrž odložit konečné rozhodnutí. Britové (ještě 22. března 1945 neměla londýnská vláda jasno v otázce rozdělení či reparací vůči Německu) se klonili k federalizaci

Stalin, který přestal vidět možnost potencionální dohody o rozdělení jako reálnou, a pro získání sympatií veřejnosti se první oficiálně zřekl myšlenky dělení Německa v projevu ke dni vítězství 9.května 1945:" Sovětský svaz oslavuje vítězství, ale nepřipravuje se ani rozdělit ani zničit Německo."<sup>18</sup>

V Postupimi už řeč přímo na štěpení Německa nepřišla. Posledním zastáncem této ideje zůstala Francie, která ale na konferenci ani nebyla přizvána.

Druhou zásadní otázkou byly reparace, které představovaly jeden z kořenů rozpadu Velké trojky a společné správy Německa. Pro válkou vyčerpaný Sovětský svaz byla kompenzace z německých zdrojů nepochybně zcela zásadním požadavkem. Sovětská strana navrhla reparace v naturáliích, aby se předešlo problémům s vymáháním plateb - jaké nastaly po první světové válce - a to ve formě jednorázových konfiskací i každoročních dávek po dobu deseti let. Konfiskace se měla týkat 80% zařízení těžkého průmyslu, čímž mělo být zároveň dosaženo odzbrojení Německa. SSSR pro sebe požadoval úhrnem částku 10 miliard dolarů<sup>19</sup>. Americký prezident sice přijal

---

a rozdělení měli za krajní řešení.

<sup>18</sup> V květnu 1945 ještě sondoval půdu ohledně otázky rozdělení Německa u Stalina americký diplomat Harry Hopkins, nicméně Stalin vše podmiňoval zřetelnou veřejnou iniciativou ze Západu. Churchillovu verzi dělení Německa zvažoval ještě před Postupimí nový americký prezident Harry Truman, nicméně nakonec dal na názor Státního departmentu a od ideje upustil.

viz : tamtéž, s. 55

<sup>19</sup> Jan Fojtzik ve své publikaci o sovětské okupační správě v Německu tvrdí, že pro sovětské reparační nároky vznesené v Jaltě tvořily údajně bázi expertízy národohospodáře Evžena Vargy (mimo jiné člena Komise pro reparační otázky vedené I.M.Majským), které předpokládaly rychlé hospodářské ozdravení Německa v kapitalistickém systému. Fojtzik odkazuje na: Duda, Gerhard: Jenö Varga und die Geschichte des Instituts für Weltwirtschaft und Weltpolitik in Moskau 1921-1970, Berlin 1994 s. 157f

viz Jan Fojtzik: Sowjetische Militäradministration in Deutschland (SMAD) 1945-1949, Akademie Verlag 1997,s. 38

Otázkou zůstává, zda by SSSR při vlastních hospodářských problémech postupoval vůči poraženému nepříteli ve stanovení nároků jinak i v případě absence optimistického náhledu na možnosti obnovy německého hospodářství. Poválečný vývoj, kdy se spojenecká jednota tříštila mimo jiné právě na otázkách reparací a využívání německého potenciálu zdá se naznačovat opak.

Na americké straně se před rokem 1945 otázkou výše reparací zabývaly pouze nižší vrstvy státní administrativy. Jejich odhady německé kapacity byly z poválečné perspektivy absolutně mimo realitu. Jeden výbor uvnitř ministerstva zahraničí odhadoval sumu mezi 10

celkovou sumu 20 miliard dolarů jako základ pro jednání reparační komise, ale Winston Churchill v obavách z neúnosné destrukce německého hospodářství něco takového odmítl. Tak se do závěrečného protokolu žádné konkrétní číslo nedostalo, vyjma formulace podle níž měla být částka vzata za základ pro další jednání. Na této koncesi se budou nadále zakládat sovětské reparační požadavky<sup>20</sup>. Zamezení stanovení celkové sumy reparací ovšem neznamenal, že zmizelo nebezpečí likvidace německého hospodářství nadměrnými platbami.

Jednání vojenské vlády, která se chopila správy americké okupační zóny, znamenalo ve svých důsledcích praktické prosazení se umírněné politiky vůči poraženému Německu a to i za cenu porušování litery direktivy JCS 1067. Generál Lucius Clay, zástupce velitele americké okupační zóny generála Dwighta D. Eisenhowera, už dříve podporovaný McCloyem k využívání únikové klauzule JCS 1067 o opatřeních k zabránění nepořádku a nemoci, hlásil do Washingtonu, že většina německého válečného průmyslu byla zničena ve válce a že " průmysl, který zbývá, dokonce když obnovený, bude sotva stačit pro velmi nízké minimum standardu živobytí"<sup>21</sup> To bylo sice v

---

– 50 mld. dolarů, na pozdím 1944 Foreign Economic Administration pak vyčísliila dokonce sumu 200 mld. dolarů!

viz Jörg Fisch: From Weakening an Enemy to Strengthening an Ally, The United States and German Reparations, s. 271-278 In: Junker, Detlef: The United States and Germany in the Era of the Cold War 1945-1990, Volume I.: 1945-1968, New York 2004

<sup>20</sup> " Zde se zjevně Stettinius domníval, že závazek Spojených států není pouze *diskutovat (to discuss)* 10 miliard dolarů reparace Sovětům, ale *založit (to base)* reparační částku na tom, to jest, Sovětský svaz měl dostat definitivní množství "okolo" 10 miliard dolarů." (pokr. na další straně)

„ Pokud by Sověti mohli sestavit agendu pro Reparační komisi a začali by na úrovni 20 miliard diskutovat, byli by v excelentní pozici pro dosažení toto, co oni chtěli normálním kompromisním vyjednáváním. V podvolení sovětského požadavku, Američané se zavazovali k vážným vyjednáváním s Rusy nad podstatnou peněžní částkou. SSSR mohl by očekávat zisk několik miliard dolarů v reparací pro sebe. ... Ačkoliv není zcela jasné v jakém rozsahu byli Američané zavázáni, je rovným dílem jasné, že oni byli zavázáni mnohem více, než přiznali později. "

citováno z: Bruce Kuklick: The division of Germany and American policy on reparations, The Western Political Quarterly, (s. 276-293), s. 278 a 279 [online]. [cit. 2008-07-21]. Dostupné z: <[http://www.transatlantic.uj.edu.pl/upload/59\\_bb77\\_Kuklick.Division.Germ.pdf](http://www.transatlantic.uj.edu.pl/upload/59_bb77_Kuklick.Division.Germ.pdf)>

<sup>21</sup> citováno z: Carolyn Eisenberg: Drawing the line, The America decision to divide Germany 1944-1949 Cambridge University Press 1996, s. 81

rozporu se skutečností i s údaji ministerstva války, nicméně sám ministr války Henry Stimson úspěšně loboval u Rooseveltova nástupce Harryho Trumana<sup>22</sup> za mírný přístup argumentujíc zkušenostmi demoralizace a sociálních nepokojů z éry po první světové válce. Přijetím odpovědnosti za obyvatelstvo v ekonomicky zhrouceném Německu dostalo Američany do střetu s reparačními zájmy - tedy především se bytostnými zájmy Sovětského svazu, ale i západní Evropy požadující německé uhlí.

Sovětskou stranu čekalo zklamání i v Moskvě, kde zasedla reparační komise. Kalifornský naftář Edwin Pauley zastupující USA v komisi<sup>23</sup> - navzdory instrukcím ministerstva zahraničí - vytrvale odmítal hovořit o konkrétní částce reparací, dokud nebude více známo o stavu německé ekonomiky. Výsledkem byl krach jednání, sovětský hořký pocit porušení z nedodržování, co již bylo dohodnuto, a americké znechucení nad sklonem sovětské strany ke kořistnictví.

---

<sup>22</sup> Nástup viceprezidenta Harryho Trumana k moci znamenal změnu stylu vedení zahraniční politiky. Zatímco jeho předchůdce byl vizionář, důvěřující vlastním znalostem zahraniční politiky, který nedával Státnímu departmentu více prostoru, než uznal za vhodné a leckdy obcházel vlastního ministra zahraničí speciálními misemi různých pověřenců. Harry Truman byl naopak prakticky bez zkušenosti v zahraniční politice, navíc vystavený závažné světové situaci. Vliv Státního departmentu na formování politiky administrativy pod novým prezidentem výrazně posílil. Zároveň se státní administrativa dostávala do takových sporů s Kongresem, jimž se Roosevelt byl schopný vyhnout.

viz: Perlmutter O. William: The „Neo-Realism“ of Dean Acheson, *Review of Politics*, 26:1,(1964: Jan.) s. 101-102 [online]. [cit. 2008-07-21]. Dostupné z: <<http://www.jstore.org>>

<sup>23</sup> Výměna původního zástupce Isidora Lubina, jmenovaného ještě Rooseveltem, který viděl svou úlohu v odstranění produktivní kapacity Německa, za Edwina Pauleyho, obávajícího se, že Německo zničené reparacemi by se stalo zátěží pro Spojené státy i Velkou Británii, ztělesňovala razantnější postoj Spojených států k otázce reparací. Tuto změnu zaznamenal jak tisk (*United States News*, nyní *U.S. News and Reports*) tak i sovětská strana (narážky sovětské rozhlasové stanice při příjezdu Pauleyho na americké průmyslníky, kteří usilují o obnovu německého těžkého průmyslu)

viz Bruce Kuklick: The division of Germany and American policy on reparations, *The Western Political Quarterly*, (s. 276-293), s. 280 [online]. [cit. 2008-07-21]. Dostupné z:<[http://www.transatlantic.uj.edu.pl/upload/59\\_bb77\\_Kuklick.Division.Germ.pdf](http://www.transatlantic.uj.edu.pl/upload/59_bb77_Kuklick.Division.Germ.pdf)>

#### 1.4 Začátek rozkolu

Spor o reparace pokračoval neztenčenou měrou i na konferenci v Postupimi v červenci 1945. Spojené státy proklamovaly, že nechtějí opakovat situaci z první války, kdy nakonec musely na svůj účet podporovat Německo, aby vůbec bylo schopno splácet reparace. Sověti kontrovali, že Washingtonem preferovaný princip německé platby za nezbytný import, tzv. zásada "first-charge", lze skloubit i s reparačními požadavky. Spor navíc dostal novou dimenzi tím, že Polsko získalo Vratislav a bohaté slezské zdroje uhlí, čímž přirozeně zvýšily nároky na uhelné sárské a porúrské zdroje vycházejících z reparačních požadavků.

Americká strana nakonec prosadila řešení, které umožnilo částečně Sověty uspokojit a přitom respektovat německou realitu - reparační nároky SSSR měly být hrazeny z vlastní okupační zóny (kde už beztak demontáže probíhaly) a vybavením z rozebíraných průmyslových podniků Porúří, které dorovnávaly nedostatečnou industriální základnu sovětské, převážně agrární zóny. Pro americkou diplomacii to byl úspěch. Oba nováčkové na mezinárodním fóru - prezident Truman a státní tajemník James Byrnes - si nemohli před americkou veřejností očekávající mír a spolupráci se Sovětským svazem dovolit krach jednání nota bene motivovaný starostlivostí o poražené Němce. Navíc tím, že spojenecké pohledávky nebyly stanoveny fixní částkou, nýbrž procentuálně ( 15% dodávek demontáží pro SSSR za odpovídající protihodnotu surovin a agrárních produktů, 10% bez náhrady), dávalo Západu de facto rozhodujícímu o míře demontáží v Porúří možnost flexibilně ovlivňovat reálný rozsah reparačního programu v závislosti na německé hospodářské situaci. Spojenci se rovněž vyhnuli politicky značně nepříjemné nutnosti sdělit svůj reálný odhad možné výše reparací čítající 1.7 miliardy namísto sovětských 20 miliard dolarů.<sup>24</sup>Cena, kterou za to Spojenci zaplatili,

<sup>24</sup> Americký přístup k reparacím ale také znamenal, jak upozorňuje Bruce Kuklick, že rekonstrukce bývalého nepřítele byla nadřazena rekonstrukci bývalého spojence. Dalším motivem pro tento postoj byla i obava, že Německo s odbytišti a bilaterálními obchodními

se měla ukázat záhy - proklamovaná hospodářská jednota Německa i díky tomuto zůstávala spíše prázdnou politickou frází. V jistém smyslu dělení Německa začínalo anebo přinejmenším se pro něj vytvářely předpoklady už zde.<sup>25</sup> Do určité míry problematickým bodem konference byla i otázka připojení východních německých území Polsku, které porušovalo princip konečného rozhodování o německých hranicích až v rámci mírové konference.

Ani princip převedení reparačních pohledávek do autonomních koncepcí kontroverzi nevyřešil, protože nebyl a - v nerovnoměrném rozložení německé průmyslové základny ani být nemohl - úplný. Jádrem problému zůstalo stejné - Američané nebyli schopni uspokojit sovětské požadavky aniž by tím neohrozili hospodářskou obnovu západních zón nebo i západní Evropy. V situaci, kdy se Moskva demaskovala více méně otevřenou anexí východní Evropy a ve vzájemných vztazích vládla určitá patová situace, k takové

---

vztahy na Východě by mohlo být vtaženo do sovětského ekonomického vlivu.

Klasické vysvětlení amerických motivů pro mírnou reparační politiku jakožto snahu nefinancovat Německo obdobně jako po první světové válce a nepodpořit reparace z průběžné produkce, které by znamenaly, že řada německých továren zůstane zachována, což povede k budoucí německé ekonomické dominanci, Kuklick uznává, ale zvláště druhé tvrzení se snaží korigovat v širších souvislostech - odpor k reparacím z produkce je veden spíše motivem narušení obchodního multilateralismu propagovaného USA, v němž Německo mělo hrát nedílnou součást. Upozorňuje na obavu, že kromě vtažení do sovětského ekonomického orbitu by Německo dosáhlo výhodu v získávání zahraničních trhů a to by mohlo vyvolat německou autarkii. Sovětské reparace by také znamenaly prodloužení neutěšené hospodářské situace Německa a ve svém důsledku i hypotetickou možnost jeho komunizace či nutnosti uchýlit se k direktivní ekonomice.

viz: Bruce Kuklick: The division of Germany and American policy on reparations, *The Western Political Quarterly*, (s. 276-293), s. s.283 a 286 -289

[online]. [cit. 2008-07-21]. Dostupné

z: <[http://www.transatlantic.uj.edu.pl/upload/59\\_bb77\\_Kuklick.Division.Germ.pdf](http://www.transatlantic.uj.edu.pl/upload/59_bb77_Kuklick.Division.Germ.pdf)>

<sup>25</sup> Američané se v této době příliš nedomnívali, že by mohli ztratit sovětskou okupační zónu. Ač si i oni uvědomovali následky zonálních reparací, uzpůsobovali svou politiku tak, aby nebylo bráněno jednání s Německem jakožto hospodářskou jednotkou. Oni se patrně měli za dostatečně silné, aby zajistili osud Evropy - a pokud by Sovětský svaz přistoupil v Německu na jejich politiku, odpověděly by USA příznivě. Američané ale přecenili své síly a neuměli od Sovětů vydobýt zásadní strategické ústupky a nezabránili zatuhnutí hranic. "V držení se své ideje světového ekonomického systému ovládnutého Spojenými státy, bránili možnosti jakéhokoliv druhu spolupráce regionálních ujednání se SSSR a cílili politiku, která přispěla zásadně k rozdělení Evropy."

citováno z: tamtéž, s. 293



preferenci sovětských nároků chyběla motivace. Američané překvapili Sověty svou podmínkou stanovení reparačního plánu a míry německého životního standartu. Proměnlivost a nestabilita amerického postoje vůči závazkům z Postupimi vedla i k jejich popření - pokud se USA snažily podmiňovat (na základě postupimské premisy o hospodářské jednotě Německa) spolupráci v reparačních dodávkách tím, že Sovětský svaz bude zapojen do jednotného plánu, který bude nastaven i s ohledy na německé životní minimum, pak byl narušen Byrnesův slib z Postupimi, na kterém stála celá dohoda o reparacích - totiž, že Moskva si bude moci vzít ze své zóny, co bude chtít. Jednoznačný názor chyběl u Američanů nad principem a účelem reparací, kde se střetávali liberálové a vojáci a kde šlo tedy ve výsledku o to, kolik toho má být vyvezeno ze západních zón.<sup>26</sup>

V tomto ohledu není bez zajímavosti jistá dvoukolejnost v náhledu na vztahy se Sověty, která v americké diplomacii koexistovala a střetávala se. V globálním měřítku se vztahy ochlazovaly čím dál víc. Minuly dvě bezvýsledné konference ministrů zahraničí, státní sekretář Byrnes, který byl po návratu z prosincového moskevského setkání tvrdě kritizován za pokus vyjít vstříc Sovětům uznáním východoevropských vlád, začal být opatrný ohledně každého typu porozumění se sovětskou stranou, v průběhu zimy a jara

---

<sup>26</sup> V případě, že by byl zachován původní účel reparací, to jest odzbrojení Německa, znamenalo to samozřejmě narušit průmyslovou základnu země mnohem zásadněji, než při přijetí reparací jako odškodnění pro oběti německé agrese.

Vzájemné důvěře obou stran pak nemohlo pomáhat, když z této diskuse uvnitř americké okupační správy vzešla zpráva ekonoma Calvina B. Hoovera, pověřeného zkoumáním reparačních možností, který ve své zprávě vylučoval v následujících 3 - 5 letech slučitelnost cílů průmyslového odzbrojení, vybudování snesitelného životního standartu a placení nákladů okupace. Zpráva státního departmentu byla sice méně radikální, nicméně i tak v rozporu s Postupimskou dohodou. Stanovením životního minima pro Němce na evropskou úroveň byl předefinován původní restriktivní strop maximálního růstu na dno minimální úrovně. Při dobrém zajištění dovozu bylo počítáno, že by Německo dosáhlo evropské úrovně v roce 1948. Tím bylo ale mimo jiné vysloveno, že po tři roky nebudou kvůli pokrytí dovozu možné reparace z pravidelné produkce. Ostatně státní department se postavil i za reparace pouze ve smyslu odškodnění obětí, po němž mohla následovat i částečná obnova. Leitmotivem tohoto váhání a revidování postojů byla snaha vyrovnat se s protichůdnými zájmy - uspokojení reparačních požadavků Východu ale i Západu a přitom zachování Německu schopnosti revitalizace na svou původní pozici průmyslové mocnosti.  
viz: Carolyn Eisenberg: Drawing the line, The America decision to divide Germany 1944-1949, Cambridge University Press 1996, s. 184 - 185

kulminuje doutnající krize v Íránu, včetně zastrašování turecké vlády přesuny sovětských vojsk, zazní zlověstný projev Stalina z 9. února 1946 vylučující mírového soužití socialistického a kapitalistického systému a dva týdny nato je v Kanadě rozkryta sovětská atomová špionážní síť. Ačkoliv nelze hovořit o jednoznačném obratu demokratické administrativy ke konfrontačnímu kurzu<sup>27</sup>, varování mladého diplomata z moskevské ambasády George F. Kennana, (zvažujícího odchod z diplomatické služby kvůli opakovaným výzvám, jež Washinton do této chvíle přecházel bez povšimnutí), poprvé dostane vážnou pozornost a nakonec se "Dlouhý telegram" stane skutečně bodem obratu. Také slavný fultonský projev Winstona Churchilla je signálem probíhající změny nálady americké diplomacie. Prezident Truman musel ovšem před novináři popřít, že znal předem obsah projevu, což demonstruje, že veřejné mínění stále na změnu kurzu a především novou konfrontaci s bývalým spojencem necelý rok po skončení světového konfliktu nebylo připraveno.

Naproti tomu vojenská vláda v Německu přitom hodnotila - i přes problémy, které považovala za dílčí - možnosti spolupráce s Východem pozitivně a pokud byl hledán viník neuspokojivého stavu spojenecké okupační správy, byla jí Paříž, vetující<sup>28</sup> výstavbu centrálních německým

<sup>27</sup> Truman zaměstnaný problémy inflace a přechodu hospodářství na mírovou výrobu spoléhal spíše na Stalinovu demagogii, téhož názoru byl i Dean Acheson, tehdy ještě v pozici podsekretáře státního departmentu. Naproti tomu expert plánování státního departmentu Paul Nitze byl Stalinovým projevem naopak velmi zneklidněn a ministr války John Forrestall označil Achesona "klíčový zdroj slabosti ve vládě." Soudce Vrchního soudu William O. Douglas projev označil za deklaraci třetí světové války.

Tisk reagoval nejednoznačně - budoucí kritik politiky zdržování Walter Lippman upozornil na sovětskou touhu po vojenské superioritě a navrhoval čelit Sovětům podporou vzrůstu národního bohatství. Business Week Lippmana kritizoval za vyhlášení války Rusku, zatímco Time magazine komentoval Stalinovo prohlášení jako nejagresivnější z úst vysokého politika od konce války, nicméně realisticky upozorňoval, že projev mohl být určen pro čistě ruské cíle a důvody.

citováno z: James Chace: Acheson. The secretary of State, who created the American world, Harvard University Press 1999, s. 148

<sup>28</sup> Francie vetovala centrální instituce, neboť jí nebylo vyhověno v jejích požadavcích týkajících se oblasti Porúří a Porýní. Michael Creswell a Marc Trachtenberg tvrdí, že toto byl pouze oficiální důvod obstrukce a skutečným motiv neměl ani tolik protiněmecké jako spíše protisovětské zabarvení - měla jí být obava ze sovětské dominance ve sjednoceném německém státu. Toto vysvětlení francouzských motivů se zakládá na hlášeních amerického velvyslance Jeffersona Cafferyho o rozhovorech s úřadujícím

úřadů. <sup>29</sup> Clay dokonce v září 1945 navrhol sloučit britskou, sovětskou a americkou zónu s vyloučením problémové Francie.<sup>30</sup>

Problémy společné správy Německa pokračovaly. Podařilo se sice dosáhnout hrubého základu plánu pro omezení a kontrolu německého průmyslu - tzv. Level of industry plan, ale sovětská strana odmítla participaci na vytvoření společného import-export programu. Program byl Moskvou považován za zonální záležitost do doby, než dosáhne Německo příznivé obchodní vyrovnanosti a reparační program nebyl proveden. Hledisko Sovětů bylo pochopitelné, neboť při absenci centrálních agentur by vydávaly zdroje své zóny bez odpovídajícího růstu jejich pravomoci, ostatně jejich zóna vykazovala vyšší průmyslovou a zemědělskou produktivitu než západní oblasti.

Rozhněvaný generál Clay v odvetu zastavil demontáže ve prospěch reparačních dodávek a i když vinil z krachu jednání ne ani tolik Sověty, jako Francouze, kteří zabránili svými obstrukcemi vytvoření centrálních agentur

---

ministrem zahraničí René Mayerem, de Gaullem a s Bidaultem.  
viz: Creswell, Michael; Trachtenberg, Marc: France and the German Question, 1945-1955, Journal of Cold War Studies, Vol.5, No. 3, Summer 2003, s. 11-12

<sup>29</sup> Zmiňovaná dvoukolejnost ve vnímání Sovětů jako partnerů byla přirozeným důsledkem odpovědnosti obou složek americké správy - vojenská vláda měla odpovědnost především za Německo, naproti tomu Státní department viděl svou prioritu nejen v obnově Německa, ale především Západní Evropy, která byla destabilizována a nedostatečně imunní vůči sovětskému vlivu.

Flexibilita a ochota ke kompromisu, kterou projevovali Sověti v Německu, byla podmíněna tím, že nemohli dosáhnout na průmyslové prostředky ekonomické obnovy spočívajících v rukou Západu. Ostatně francouzská pozice hatila americké rekonstrukční plány, zatímco spor s Ruskem byl vnímán jako dočasný. Konečně, malé reparace poškozovaly především Rusy.

Generál Clay při své relativní mírnosti vůči Sovětům vycházel z premisy sovětské ekonomické slabosti, jež omezuje jejich vyjednávací pozici. Domníval se, že velkomyslná nabídka (zvláště reparace) a kombinace striktního dodržování čtyřstranné spolupráce s tvrdou opozicí, by přiměla Sověty ke spolupráci.

viz: Krieger, Wolfgang : Was General Clay a Revisionist?, Journal of Contemporary History, Vol. 18, No. 2 (Apr., 1983), s. 165-184, s. 177 [online]. [cit. 2008-07-21]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/pss/260383>>

<sup>30</sup> V březnu 1947 budou psát Rheinische Zeitung, že „Německo se nachází v situaci, která se podobá v mnoha věcech poměry před zřízením Německého celního spolku, ačkoli celní hranice chybí, na jejichž místo ovšem zonální hranice nastoupily.“  
Christoph Klessmann: Die doppelte Staatsgründung, Deutsche Geschichte 1945-1955, Bonn 1991, s. 185

pro Německo, následky jeho rozhodnutí padly právě na válkou vyčerpaný Sovětský svaz. Clayův "stop order" nebyl ovšem pouze odvetným nátlakovým aktem, nýbrž i východiskem z tíživé situace. Panoval nedostatek potravin, spojenecká jednání byla neúspěšná, budoucnost nejistá a k tomu vzrůstala kritika konzervativců ve Washingtonu oponujících všem reformám a závazkům (především reparačním), které bránily obnově rozpadlé zonální ekonomiky. Za této situace si nemohl americký velitel dost dobře dovolit provozovat demontáže průmyslových podniků uvnitř zóny.

Problematické bylo pro Američany i dění v sovětském pásmu - nacionalizace klíčového průmyslu, pozemková reforma, postupné oklešťování demokratických svobod, izolace a samozřejmě politický monopol komunistické strany zakrytý multilaterální spoluprací v rámci tzv. Demokratického bloku. Generál Clay ovšem věřil, že ustavení společné správy Německa povede k odstranění největších výstřelků. Přesto, že stav východní zóny měla právě americká správa na očích, konstatovala, že přes četné omezení, prostor politický a sociální tu je a předpokládala, že politický pluralismus a soukromý majetek zůstanou zachovány. Návrh George Kennana, který již před Jaltskou konferencí navrhoval "otevřeně rozdělit Evropu na sféry vlivu - v níž bychom drželi odstup od ruské sféry a Rusové od naší"<sup>31</sup> a měl nyní na mysli i rozdělení Německa, ale nezískal rozhodující vliv ve Státním departmentu a rozhodně neuspěl u generála Claye.<sup>32</sup> V

<sup>31</sup> citováno z: Bullock, Alan : Hitler a Stalin, Paralelní životopisy, Plzeň 1995, s. 876

<sup>32</sup> Politický poradce generála Claye diplomat Robert Murphy byl názoru, že Sověti podporují zřízení centrálních agentur, respektive hledají v nich spíše prostředek, kterým by rozšířili svůj na západ od Labe. Očekával nicméně, že Sovětský svaz získaný čas využije - naopak vznik centra ještě možná oddálí. Podvyživené Německo Kennan viděl jako příliš náchylné ke komunistické propagandě, proto favorizoval jeho rozdělení.

Zprávy přicházející z Německa nicméně popisovaly situaci pokud v jiném světle - a méně jednostranně. Je poukazováno jednak na slabost komunistického vlivu v západních zónách a nejistého postavení v sovětské zóně a i na fakt, že radikální sovětské iniciativy jsou vyrovnávány ústupky v jednáních.

Státní department zklamaný politikou Kremlu a pevně odhodlaný využít německé zdroje pro obnovu západní Evropy ovšem naslouchá Kennanově náhledu s pozorností. Snaha o ovlivnění sovětského chování a chuť ke kompromisům je již vyčerpána. Vojenská okupační správa naproti tomu v dohodu věřila, operujíc tím, že Sovětský svaz má v Německu hodně co ztratit

viz Eisenberg Carolyn: Drawing the line, The American decision to divide Germany 1944-

průběhu jara 1946 zůstával State department v otázce, zda separovat západní zóny či nikoliv rozdělen. Kennanův názor podpořil nový velvyslanec v Moskvě Bedell Smith, oponenti dělení Německa se soustřeďovali kolem oddělení Německo-Rakouských záležitostí.

Konference ministrů zahraničí v Paříži (25. dubna – 12. července) nepřinesla žádný pokrok k dohodě mezi Západem a Moskvou. Sověti překvapili dokonalým obratem ke smířlivému postoji vůči Německu (návrhy na zapojení Německa do světové ekonomiky jako nezávislé země, revizi Level of Industry plan, nebránit formování německé vlády) a také žádali čtyřstrannou správu Porúří a dokonce se vrátili ke starému požadavku reparací ve výši 10 miliard dolarů. Americký návrh odzbrojovací smlouvy odmítla sovětská strana s poměrně logickým poukazem na skutečnost, že skutečné odzbrojení Německa musí znamenat především zásah do jeho průmyslové základny.

Do hry vstoupil rodící se projekt Bizónie. Washington tím sledoval resuscitaci německého hospodářství (mimo jiné získáním přímého vlivu na klíčovou oblast Porúří, kde byl nespokojen s britskými manažerskými výkony), Londýn naopak motivovaly americké finance, jež měly ulehčit okupačním nákladům hospodářsky vyčerpané země<sup>33</sup>. Ačkoliv byla oficiálně proklamována možnost připojení Francie a Sovětského svazu do projektu, Moskva pochopitelně vnímala Bizónii jako jasné ohrožení čtyřstranné správy Německa. Že tomu tak být nutně nemuselo, dokazuje postoj generála Claye, který v Bizónii viděl jistý nátlakový prostředek nutící ke kompromisu a obnovení spolupráce. Ostatně demokratická administrativa stále váhala, zda se skutečně vydat cestou rozštěpení Německa. Když se francouzský premiér

---

1949, Cambridge University Press 1996, s.285

<sup>33</sup> „V první fázi byl systém provizóriem, jehož značná neschopnost se ukazovala už v rozdělení správních úřadů do od sebe navzájem vzdálených měst britské a americké zóny. Tak sídlil Úřad pro hospodářství v Mindenu, pro výživu a zemědělství ve Stuttgartu, pro dopravu v Bielefeldu, pro finance v Bad Homburgu a pro poštu ve Frankfurtu“. Mimoto komplikovalo situaci úředníkům to, že jejich výstupy musely být v souladu s odpovídajícími zákony a nařízeními spolkových zemí. Byl-li zde konflikt, musela rozhodnout bizonální Rada.“  
citováno z: Klessmann, Christoph: Die doppelte Staatsgründung, Deutsche Geschichte 1945-1955, Bonn 1991, s. 185

Georges Bidault pokusil použít náhražku za centrální německé instituce projekt " Allied bureaus" na zachranu čtyřstranné spolupráce a tím eliminace Bizónie, bylo patrně již pozdě a navíc sama francouzská strana podkopala vlastní návrh privátními výroky naznačujícími jisté posuny v otázce připojení své okupační zóny.

Na Molotovovu proněmeckou taktiku reagovali Američané projevem státního tajemníka Byrnesa ve Stutgartské opeře (význam události podtrhovala i přítomnost takových jmen jako senátorů Arthura Vandenberg a Toma Conallyho), prezentující změnu okupační politiky a ve svém významu naznačující, že německá společnost dochází k možnosti sebeurčení. Z úst státního tajemníka zde mimo jiné zaznělo i zpochybnění hranice Odra-Nisa.

Mezitím na neoficiální úrovni vedla (i v době, kdy zazněl Stutgartský projev) vojenská okupační vláda se sovětskou stranou rozhovory podstatně konstruktivnějšího rázu, než jaké se odehrály na konferenci. Kreml byl ochoten akceptovat americké obavy o hospodářský stav západních zón (provést navýšení v Level of Industry, dodávky surovin pro reparační výrobu, modifikovat částku 10 mld. dolarů reparací), ale trval na principu reparací z průmyslové výroby. Vojenská vláda neměla reparace za příliš velkou zátěž (nota bene vyvažovanou interzonálním obchodem a vznikem politického vlivu na Moskvu), ale ministerstvo zahraničí na takovéto platby na Východ (tím pádem chybějící na hospodářsky podlomeném Západě) pohlíželo odmítavě. Ostatně rizikové by také bylo přijmout reparační závazky před stanovením celkového plánu německé ekonomiky, který by konfrontoval cenu reparací s vnitřními potřebami země a ustaveným export-import programem.

Proti se stavěli i Britové, jejichž idea byla učinit při zpomaleném sjednocení západ Německa atraktivnější hospodářsky i ekonomicky než východní část. Cíl britského ministra zahraničí Ernesta Bevina byl jednoznačně dokončit nejdřív výstavbu Bizónie. Ostatně Londýn operoval s možností rozdělení Německa na dvě části již od sklonku války a zájem na

jeho rozdělení převážil v britské politice právě s americkou nabídkou bizonálního projektu.<sup>34</sup> Na rozhodování americké administrativy pak zapůsobila mimo jiné i extrémně krutá zima 1946/47, jejíž důsledky tvrdě dopadly na podlomené evropské ekonomiky.

Po období jistého váhání dala americká administrativa najevo svou neochotu jednat o osudu Německa dále se Sověty. Moskevskou konferenci ministrů zahraničí (10. března – 24. dubna 1947) neovlivnilo příliš vyhlášení Trumanovy doktríny, ale spíš americká neochota k reparacím z produkce, které tvořily páteř sovětských požadavků. Tým expertů State departmentu připravil pro americkou delegaci pro Kreml stěžejí akceptovatelnou agendu jako například revizi východní německé hranice, výrazné okleštění pravomoci zonálních velitelů, decentralizovanou prozatímní vládu, udržení Sovětů mimo Porúří či malé nebo žádné reparace z produkce. Když byl s postojem delegace konfrontován generál Clay a byl nucen akceptovat, že jeho postoj neodpovídá linii Washingtonu, žádal, aby nemusel delegaci do Moskvy doprovázet. Mimoto komplikoval možnost dohody odmítavý postoj Londýna, ale i Paříž, která se stavěla proti revizi LIA či omezení kompetencí Spojenecké kontrolní rady. Příznačné bylo, že se na čtyřstranné konferenci dohodly USA a Británie s Francií s vyloučením Sovětského svazu na dodávkách uhlí pro Francii z produkce oblastí Ruhr-Aachen. Sovětské odmítnutí opakovaného amerického návrhu na odzbrojovací smlouvy -

---

<sup>34</sup> Velká Británie, jak řečeno již výše, vnímala v průběhu války evropskou otázku citlivě v kontextu vlivových zón. To sice neznamenalo okamžité zavržení čtyřstranné spolupráce v německé otázce, nicméně jednotlivé státní složky se ozývaly s myšlenkami na dělení Německa. Britští náčelníci štábů v srpnu 1944 jmenovali strategické výhody pro Británii v rozdělení Německa - eliminace nebezpečí jednotného Německa pod sovětskou dominancí, možnost se zapojením západního Německa do obrany Západu, předejití znovuvyzbrojení jednotného Německa. Britský ministerský předseda píše 7. března 1945, že pokud se ruská zóna s Berlínem vyvine ve vládní jednotku oddanou Moskvě, pak by se mělo zvažovat ustavení sjednoceného západního Německa do západoevropského ekonomického systému. Na jaře 1946 ještě kabinet návrhy na dělení Německa ještě svou většinou včetně Clementa Attleeho odmítl, ale americká nabídka Bizónie se stala impulsem pro změnu postoje. in: Josef Foschepoth :British interest in the division of Germany after the Second world war, *Journal of Contemporary History*, Vol. 21, No. 3 (Jul., 1986), s. 391-411, s. 393 a s. 400 [online]. [cit. 2007-08-21]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org>>

nepochopitelné pro Marshalla stejně tak jako dříve pro Byrnese<sup>35</sup> - jen zpečetilo slepou uličku jednání.

Americké odhodlání uzavřít Západ před sovětským vlivem se pak ještě zřetelněji projevilo v přípravě na listopadovou schůzku Rady ministrů zahraničí, kdy se ukázalo, že Rusové by mohli akceptovat většinu amerických požadavků<sup>36</sup>. Praktickým vyjádřením se stal Marshallův plán sice formálně nabídnutý rovněž Sovětům, ovšem nepočítající s jejich participací<sup>37</sup> a cílící učinit "německou ekonomickou obnovu akceptovatelnou v Evropě a Spojených státech".<sup>38</sup>

<sup>35</sup> Pro Byrnese smlouva (jíž původně Stalin v prosinci 1945 vítal) mohla být zkouškou upřímnosti sovětských bezpečnostních požadavků a později pro americkou stranu splněním přinejmenším minima spojeneckých požadavků. Avšak Sověti se nemýlili, pokud viděli, že "pro Američany minimum stalo se maximem a že smlouva byla nabídnuta jako náhrada mnoha bezpečnostních závazků, které byly učiněny v Postupimi." Se smlouvou ostatně nesouhlasili ani Francouzi. citováno z: Drawing the line, The American decision to divide Germany 1944-1949, str. 308

S tímto závěrem polemizuje Krieger, který tvrdí, že "Ve skutečnosti, Američané neuvažovali bezpečnostní smlouvou nahradit reformu nebo dokonce ani mírovou smlouvu." viz: Krieger, Wolfgang : Was General Clay a Revisionist?, Journal of Contemporary History, Vol. 18, No. 2 (Apr., 1983), s. 165-184, s. 177 [online]. [cit. 2008-07-21]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/pss/260383>>

<sup>36</sup> Werner Link odkazuje na stanovisko Manfreda Knappa „...že při vzniku Marshallova plánu dlouhodobé účinné tendence a aktuální nezbytnosti se sešly...; a na druhé straně začátkem roku 1947 patrnou nezbytnost dobíhající bilaterální pomocné smlouvy s Velkou Británií a Francií multilateralizací nahradit, aby rozsáhlý program znovuvýstavby „Evropu před hladem a chaosem (ne před Rusy) zachránil““.

citováno z: Werner Link: Der Marshall-Plan und Deutschland, S. 79 In: Hans-Jürgen Schröder (Hrsg.): Marshallplan und Westdeutscher Wiederaufstieg, Stuttgart 1990

<sup>37</sup> V.M.Molotov považoval toto odmítnutí za rozumné (nebo to alespoň tvrdil) i v době rozhovorů se sovětským literátem F.Čujevem. Argumentoval názorem, že vstup do Marshallova plánu by přinesl jen podřízené členství a výhody by se nedostavily. Nebezpečí (ze sovětského hlediska) by pak ještě víc hrozilo Československu či Polsku.

in: Woolford McClellan: Molotov Remembers, Cold War International History Project Bulletin No.1 (Spring 1992) s. 18 [online]. [cit. 2008-06-21]. Dostupné z: <[www.wilsoncenter.org/topics/pubs/ACF1C4.pdf](http://www.wilsoncenter.org/topics/pubs/ACF1C4.pdf)>

<sup>38</sup> citováno z : Krieger, Wolfgang : Was General Clay a Revisionist?, Journal of Contemporary History, Vol. 18, No. 2 (Apr., 1983), s. 165-184, s. 177 [online]. [cit. 2008-07-21]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/pss/260383>>

„ Marshallův plán byla pravděpodobně nejvíce inovativní část zahraniční politiky v americké historii. Množství dolarů samobylo méně revoluční než užití, které kterému dolary budou dány. (Konec konců Spojené státy už nalily nějakých 9 miliard dolarů do Evropy v předcházejících dvou letech bristkou půjčkou, německou okupací a různými podpůrnými agenturami OSN)“



Selhání moskevské konference a především kontroverze nad americko-britskou iniciativou ke zvýšení bizonálního "Level of industry", kdy si Paříž uvědomila nebezpečí ztráty reálného vlivu na německé záležitosti pozicí mimo bizonální struktury, přimělo rovněž francouzské politiky uznat nezbytnost připojení francouzské okupační zóny.<sup>39</sup> Ani State Department ani Foreign Office už neměly na dohodě se Sověty zájem a obávaly se, aby Moskva na londýnskou schůzku nepřišla s nějakým návrhem, který by akceptoval hlavní požadavky Západu a plán na stažení okupačních sil s cílem neztratit vliv na celoněmecký vývoj a moci tak sabotovat Marshallův plán.<sup>40</sup> Ostatně Moskva si nečinila iluze a podezřívala Západ z toho, že konferenci ministrů zahraničí bude sabotovat, aby dokázal nefunkčnost tohoto orgánu, když už se rozhodl pro vytvoření separátní vlády. Londýnská konference skutečně zkrachovala na nezájmu Západu.<sup>41</sup> Cesta k vzniku separátnímu západnímu Německu byla nastoupena.

---

Podle Marshalla to měl být „lék spíše než k utišení“

citováno dle: McCormick, Thomas J.: *America's Half-Century, United States Foreign Policy in the Cold War*, Baltimore 1995, s. 78

<sup>39</sup> Dosud se Paříž vyhýbala trizonální integraci nejen z vnitropolitických důvodů či rozdílnosti postojů k německé otázce, ale rovněž z ekonomických důvodů -francouzská zóna narozdíl od britské a americké nevykazovala deficity. Ty se nakonec objevily i ve francouzské zóně a společně se selháním londýnské konference impulsem k zahájení třístranných rozhovorů o zřízení Trizónie.

Heike Bungert : *A new Perspective on French-American Relations during the Occupation of Germany 1945-1948 : Behind the Scenes Diplomatic Bargaining and the Zonal Merger*, *Diplomatic History*, s. 345 a 351

[online]. [cit. 2008-07-21]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org>>

<sup>40</sup> viz: Geoffrey Warner: *Books, The Division of Germany 1946-1948* (reviewing books: *Foreign Relations of the United States, 1946*, *Foreign Relations of the United States, 1947*, *Foreign Relations of the United States, 1948*), *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 51, No. 1 (Jan., 1975), s. 60-70

<sup>41</sup> Marshall oponoval Molotovově "soustavné, téměř zoufalé snaze o dosažení dohody, která by pro nás ve skutečnosti byla ztrapněním." (Ministr zahraničních věcí úřadujícímu ministru zahraničí a ostatním 15. prosince 1947)

citováno dle: Vojtěch Mastný, *Studená válka a sovětský pocit nejistoty*, Praha 2001, s. 51

Christoph Klessmann přímo cituje Thomase A. Schwartze, když píše, že čtyřmocenská jednání v prosinci 1947 v Londýně a na jaře 1948 byly víc už jen „jako aliby v budoucím procesu o vině za rozdělení Německa“

Christoph Klessmann: *Die doppelte Staatsgründung, Deutsche Geschichte 1945-1955*, Bonn 1991, s. 186

## 2. Zrod separátního západního Německa

### 2.1 Londýnská konference

Ani vyloučením Sovětů z rozhodování o západních částech Německa se ustavování centrální správy v Německu nestalo jednoduchou záležitostí. Paříž lekala rychlost s níž Anglo-Američané přistupovali k vytváření separátní západoněmecké vlády. Ostatně Francouzi se na západní londýnské konferenci o Německu drželi osvědčené taktiky prosadit co nejvíce ústupků, která začínala Američany vyčerpávat. Ti už nakonec odmítali dále ustupovat - nota bene i s ohledem na skutečnost, že proponovaný vznik západoněmeckého státu učiní většinu okupačních trizonálních opatření irelevantními.<sup>42</sup>

Konference schválila zapojení západních zón do Marshallova plánu, dále se zabývala reparační otázkou, která v sobě spojovala nejen vyjádření německé viny, ale i prostředek německého odzbrojení i hospodářské pomoci evropským zemím. Ovšem program demontáží byl už ostatně značně umenšený a další zdržování demontáží ze strany Spojených států (v důsledku iniciativy ministra obchodu Harrimana a ministra vnitra Juliana Kruga) přirozeně rozčilovalo evropské spojence, kteří to vnímali nejen jako hospodářský, ale rovněž i problém bezpečnosti. Právě bezpečnostní otázka byla další problematickou agendou Londýna. Spojené státy nechtěly stavět vůči Německu nepřátelskou smlouvu a Byrnesův projekt (prosazovaný od roku 1946) odzbrojovací dohody počítající s dlouhodobou kontrolou a dohledem, což naráželo na francouzský nesouhlas. Spojeným státům přišla vhod Bevinem vágně formulovaná idea "jakéhosi demokratického západního systému"<sup>43</sup> na závěru konference, jež měla ale v následujících týdnech v

<sup>42</sup> viz: Heike Bungert : A new Perspective on French-American Relations during the Occupation of Germany 1945-1948 : Behind -the-Scenes Diplomatic Bargaining and the Zonal Merger, Diplomatic History, s. 345 a 351 [online]. [cit. 2008-07-21]. Dostupné z: <<http://www.jstor.org>>

<sup>43</sup> "some western democratic system", který by byl " podporovaný penězi , mocí a rezolutní

nebývalé překvapující rychlosti vyústit v projekt Západoevropské Unie. Naopak, proti představám Washingtonu obávajícího se negativních dopadů na německé mínění se prosadila internacionalizaci Porúří ještě před vznikem západoněmeckého státu.

Na jaře 1948 vrcholil ústup od denacifikace motivovaný vyhlášením Marshallova plánu a započítím separátní obnovy západu Německa a ruku v ruce s tímto ustupovali spojenci i od dekartelizace . Obě reformní politiky byly beztoho již dříve omezovány a zdaleka nenaplňovaly původní idee z roku 1945.

Americká administrativa také předložila vlastní návrh čtyřmocenské společné měnové reformy, kterým nahradila dosavadní shodu nad hlavními rysy reformy, již bylo už dosaženo. Když Sověty přes svou nespokojenost byly nadále ochotny jednat, hledal americký zástupce Jack Bennett body, které by které by mohly posloužit jako záminka k odchodu. Nakonec se Washington v průběhu března v narůstajícím napětí studené války rozhodl (vzdor ochotě Londýna i Paříže pro čtyřstrannou reformu) pro ukončení jednání. Problém odchodu se vyřešil sám, když maršál Sokolovský odročil schůzi Kontrolní rady, aniž by stanovil termín další schůzky, neboť Západ odmítl předat obsah londýnských dohod.

Události pak nabraly značný spád již v průběhu jara, kdy se Sovětský svaz čelící zjevné separaci Německa se rozhodl nejen ukončit provizorní polovičatou kontrolu Československa<sup>44</sup>, ale obrátil tlak na Finsko a poté dokonce i na Norsko. Sovětské kroky pak usnadnily nalezení konsensu jak na londýnské konferenci, tak uspíšily zrod Západoevropské unie, která byla

---

akcí."

citováno dle: Carolyn: Drawing the line, The American decision to divide Germany 1944-1949, Cambridge University Press Eisenberg 1996, s. 368

<sup>44</sup> S názorem, že likvidace československé polovičaté demokracie byla sovětská reakce na ztrátu vlivu na Západě, koliduje konstatování Alana Bullocka : " Není důkaz, že by byla politická krize v Praze v únoru 1948 naplánována komunisty podle instrukcí z Moskvy. Avšak , když nekomunističtí ministři vlády podali demisi, rozhodnutí o ustavení akčních výborů a o využití příležitosti k plnému zajištění moci nemohlo být přijato bez konzultací se Stalinem."

Alan Bullock: Hitler a Stalin, paralelní životopisy, Mustang 1993, s. 903

podepsána s nezvyklou rychlostí již 17.března. Ještě před podpisem paktu se obrátil Bevin, který si byl od počátku vědom, že bez americké účasti je potenciál nového projektu naprosto nedostačující, navrhl v době sovětského tlaku na Norsko Spojeným státům zahrnout do projektu všechny státy ohrožené sovětskými aktivitami v prostoru Atlantiku. Státní tajemník Marshall vyjádřil ochotu vést jednání během 24 hodin. Administrativa se mohla spolehnout ohledně obrany západní Evropy na fungující bipartisanship<sup>45</sup>, v němž funkci nenahraditelné převodové páky sehrál senátor Arthur Vandenberg. Formování NATO ovšem znamenalo přijmout určité riziko potenciálně i ukvapených sovětských protipatření vůči formování nepřátelské militární organizace, které by mohly vyprovokovat ozbrojený konflikt - toto si uvědomovali experti britské i americké strany.<sup>46</sup> Projekt vybudování obrany západní Evropy by ale mohl přivést Rusy k větší spolupráci, rovněž uklidnit Paříž vůči Německu a snad mít i vliv na vnitřní stabilizaci jeho signatářů. Už v počáteční fázi se rovněž uvažovalo o pozdějším připojení (a tudíž remilitarizaci) západního Německa a Rakouska (nebo západních zón těchto zemí) a také i Španělska, kde zatím stále přetrvával frankistický nedemokratický režim.<sup>47</sup>

Odchod sovětského vojenského guvernér Vasilije D. Sokolovského 20. března<sup>48</sup> nebyl úplný. Po rušení schůzek jednotlivých komisí z důvodu nemoci

<sup>45</sup> Jak upozorňuje David N.Farnsworth, tento termín nevystihuje zcela přesně, o co šlo. V době vydání jeho práce o senátním Výboru zahraničních vztahů se podle něj komentátoři bipartisanshipu nemohli shodnout na definování této politiky a dokonce i samotném termínu. Jako lépe vystihující byly preferovány „nonpartisanship“ či „extrapartisanship“, neboť bipartisanship naznačuje spolupráci dvou stran spíše než politiku podnikanou nad stranami. Jádrem sporu v literatuře bylo nad otázkou, jak mnoho a jaké formy musí být konzultace dvou stran, aby se vytvářel bipartisanship.

viz: Farnsworth, David N: The Senate Committee on Foreign Relations, The University of Illinois Press, 1961, s. 156

<sup>46</sup> Viz Memoirs by Harry S. Truman: Years of Trial and Hope, volume Two, New York 1956, s.282

<sup>47</sup> viz: Memoirs by Harry S. Truman: Years of Trial and Hope, volume Two, New York 1956, s.283 a 284

<sup>48</sup> Vytvoření plánu na blokování provozu k Berlínu odhaduje podle dokumentace Narinskij zhruba na dobu, kdy byl maršál Sokolovský povolán do Moskvy ke konzultacím (9. března). Na plánu se podíleli různou měrou Stalin, V.M.Molotov, G. Malenkov, N. Bulganin, V. Sokolovský a V. Semenev. viz:Narinskij " Berlinskij krizis 1948-1949 gg. Novyje

Sověti navrhli, aby některé ze společných agentur hned pokračovaly. Také 26. března sovětský generál Lukjančenko (Lukianchenko) nejednoznačně dal najevo, že si jeho vláda stále přeje čtyřstrannou administrativu v rámci Postupimských dohod.

Vzápětí přišel ale i razantní krok - sovětská strana oznámila nové postupy ke kontrole a identifikaci při průjezdu východní zónou - tedy stížení přístupu k Berlínu. Někdejší hlavní říšské město bylo neuralgickým styčným bodem Východu a Západu. Od ledna panovaly omezení v dopravě (Sovětské kontroly vlaků ze západní zóny, americký zákaz automobilové dopravy do sovětské zóny), probíhal politický boj odborů - mezi Západem podporovanou (UGO) a prosovětským (FDGB). Ostatně politické zásahy se týkaly i celého německého teritoria - Sověti provedli čistku ve východoněmecké CDU, zbavili se předáků Jakoba Kaisera a Ernesta Lemmera, v západních zónách byla zakázána činnost SED a tzv. Volkskongres a omezována činnost KPD. Zásah Sovětů do přístupů k Berlínu byl tak dlouho očekáván, že se nyní jeho uskutečnění stalo překvapením. Blokáda zatím nebyla úplná<sup>49</sup>. Americká administrativa byla postavena před otázkou, zda v Berlíně zůstat s bezpečnostními a prestižními riziky z toho plynoucími nebo se závčas ze vzdálené východní enklávy stáhnout. A pokud zůstat, jakým způsobem zajistit spojení. V diskuzi se objevily úvahy zda neoživit Kontrolní radu, Británie žádala svolání Koordinačního výboru, generál Bradley chtěl po Clayovi vypracovat jak by se mohl Západ stáhnout při co nejmenší ztrátě prestiže ještě spíše, než být vytlačen, Clay naopak žádal vyslání ozbrojeného konvoje po dálnici, který by si průjezd vynutil. Řešení nakonec vyústilo ve

---

dokumenty iz rossijskich archivov, Novaja i novejšaja istorija, 1995,3., s. 20

<sup>49</sup>Civilní vlaky byly pouštěny dál, vojenské transporty byly zastaveny. V původním sovětském návrhu k těmto opatřením bylo i omezení vzdušného provozu, které se nakonec do závěrečné verze nedostalo." Očividně v Kremlu si o tom mysleli, že je to moc riskantní . Poměr vojensko vzdušných sil nebyl v ruský prospěch."

Otázka blokády byla řešena úzkým okruhem lidí a vůbec nepřišla na pořad jednání Politbyra ÚV VKS(b)

citováno z: M.M. Narinskij " Berlinskij krizis 1948-1949 gg. Novyje dokumenty iz rossijskich archivov, Novaja i novejšaja istorija, 1995,3., s. 20

výstavbu malého vzdušného mostu. Od dubna přestaly Sověty s kontrolami vlaků a bytí jiné omezení nadále trvala, Berlín přestal být v okamžitém ohrožení. Obě strany během této tzv. malé blokády předvedly v podobě výsledné reakce na kroky protistrany své vzorce chování, tak jak je zopakovaly o čtvrt roku později. Sovětská idea blokády cílila k dosažení jednání o německé otázce z pozice síly a rozšíření nedůvěry německého obyvatelstva vůči západním mocnostem. V případě, že by jednání nevedla nikam, mělo dojít k vytlačení Západu z Berlína.<sup>50</sup> Po nátlakové akci (účelem malé blokády mohl být i test spojenecké reakce) sáhla Moskva i k politickým nástrojům – v květnu prezentoval sovětský tisk Smithovy zdvořilostní diplomatické formulace, jakoby Spojené státy požádaly o jednání, přičemž sovětská vláda vyjádřila souhlas. Pár dní nato začal Stalin komunikovat s prezidentským kandidátem Henry Walacem a neváhal zdůraznit možnost a dokonce nezbytnost mírové shody.

Nakonec vyvstaly americké diplomacii mnohem větší problémy s procesem separace západního Německa, celý projekt při jednáních s evropskými spojenci málem zkrachoval při jednání v pracovních skupinách dojednávajících agendu z Londýnské konference. Problémy zde představovala jak unáhlená iniciativa amerického zástupce k vytvoření západoněmecké prozatímní vlády k 15. květnu na sté výročí revoluce z roku 1848, problémy s francouzskou opozicí blokující některé jednací body i postoj francouzských Socialistů prosazujících zlepšení vztahů k Moskvě. Rozčarování způsobil také Američany vynucený dodatek dohody, podle něhož Úřad pro Porúří bude sice ustaven ale nikoliv činný (!) před vznikem západoněmecké vlády a navíc neměl alokovat zdroje po dobu, kdy budou Spojené státy finančně odpovědné za Západní Německo. Státní department se rovněž

---

<sup>50</sup> V rozhovoru východoněmeckých lídrů Otto Grottewohla a Waltera Ulbrichta se Stalinem 26. března Grottewohl hodnotil negativně vyhlídky na říjnové volby a žádal vytlačení Spojenců z Berlína. Stalin na to poznamenal: „Pojďme (Davajtě), společným úsilím zkusíme, třeba je vyženeme.“

citováno z : M.M. Narinskij " Berlinskij krizis 1948-1949 gg. Novyje dokumenty iz rossijskich archivov, Novaja i novejšaja istorija, 1995,3., s. 22

bránil stanovení omezení pro německý průmysl, vyslovení zřetelného závazku ohledně vojenské okupace Německa. O odzbrojení Německa se měl za odpovědnosti guvernérů starat tripartitní bezpečnostní výbor.

Kromě toho Evropané nebyli spokojeni s řešením otázky bezpečnosti. Washingtonem vyjadřovaná připravenost ke kooperaci s regionálními bezpečnostními sdruženími nebyla ovšem Francií ani Beneluxem vnímána jako dostatečná náhrada za smlouvu o demilitarizaci Německa s neboť tato spolupráce měla mířit primárně proti Moskvě a to mohlo v praxi vůči bývalému nepříteli znamenat (a také nakonec znamenalo) značný rozdíl. Vytrvalý americký tlak mimo jiné i kombinující cukr ( přísliby již Kongresem schválené ekonomické pomoci) a bič (výhrůžky stažení amerických sil z Evropy) nakonec donutil Západoevropany k ústupu v zásadních otázkách . Přepětí z toho plynoucí signalizoval i moment, kdy Bidault nečekaně odvolal dopisem souhlas k západoněmecké vládě a žádal zpomalit svolání ústavodárného shromáždění. Paříž rovněž požadovala vyjádření odhodlání západních mocností setrvat na závazcích k demilitarizaci a odzbrojení Německa. Státní department ale nemínil ustupovat i za cenu, že se bude pokračovat pouze na bizonální bázi. Trumfy přece jenom nedržela v ruce Paříž, ale Washington - německá vláda byla podmínkou pro zahájení programu evropské obnovy. Bidault postavil otázku jako výběr mezi nedokonalou smlouvou a spoluprací se spojenci a naproti tomu izolací Francie. Nakonec dokázal Londýnské dohody protlačit i ratifikačním procesem francouzského Národního shromáždění. Nicméně snaha o dohodu s Východem se promítla do oficiální politiky Paříže, když generál Koenig k nemilému překvapení spojenců nabídl možnost schůzky kterékoli ze tří stran. Naštěstí pro americkou stranu, sovětská odpověď byla dostatečně neurčitá, aby se dalo vyhnout obnovení činnosti Kontrolní komise.

## 2.2 Boj o Berlín

S francouzskou ratifikací Londýnských dohod se mohl generál Clay pustit do podstatné fáze štěpení Německa - zavedení západní separátní měny. 18. června informoval maršála Sokolovského o spuštění měnové reformy do 48 hodin. Jedinou výjimkou sice měl být prostor Berlína, kde západní spojenci ve svém zájmu dodržovali čtyřmocenský status. Nicméně to se ukázalo být neudržitelné, protože sovětská strana, pokud nechtěla čelit přílivu bezcenné staré měny ze Západu, musela podniknout vlastní operaci i v tomto prostoru. Sovětská správa narychlo přelepovala starou měnu vlastními značkami<sup>51</sup> a takto upravené oběživo bylo určeno nejen pro sovětskou zónu, ale rovněž pro celé území Berlína. Generál Clay, který obdobný krok očekával, doporučil uznat tuto měnu pro Berlín, pokud město zůstane pod čtyřmocenskou správou. Proti se ale postavil Státní department, který zdůrazňoval, že měna představuje suverénní moc na daném území. Neúspěšná byla i jednání o zvláštní berlínské měně<sup>52</sup> a tak Spojené státy i

---

<sup>51</sup> Carolyn Eisenberg zmiňuje nepřipravenost sovětské strany, jež ústila v přelepování staré měny.

Tomu odporuje tvrzení Vojtěcha Mastného: " Moskva separaci předvíдалa a byla připravena zavést ve svém pásmu vlastní platidlo."

citováno z: Vojtěch Mastný: Studená válka a sovětský pocit nejistoty 1947-1953, Praha 2001, s. 59

To potvrzuje i odkaz M.M. Narinského na rozhodnutí sovětského vedení povolit sovětské okupační správě uvedení vlastní měny a usnesení Rady ministrů SSSR ukládající záводу Goznak vyrobit měnu v hodnotě 5 miliard ve 40 miliónech bankovek k 1. červnu 1948

18. května sovětské vedení schválilo usnesení " O provedení měnové reformy v sovětské zóně okupace Německa", které opravňovalo okupační správu provést měnovou reformu bez prodlení v případě spuštění separátní západní reformy a to včetně prostoru Velkého Berlína.

citováno z: M.Narinskij " Berlinskij krizis 1948-1949 gg. Novyje dokumenty iz rossijskich archivov, Novaja i novejšaja istorija, 1995,3., s. 19 a s. 23

<sup>52</sup> " Ještě před zahájením této diskuse však Sovětský svaz předurčil její výsledek, když oznámil zavedení vlastní německé měny a požadoval, aby byla jako zákonné platidlo uznána i v západním Berlíně. Podstata situace spočívala v tom, že každý následný krok její vážnost dále zvyšoval, zatímco příležitosti k jejímu zmírnění byly promarňovány. Na jednání expertů 22. června dali západní zástupci najevo své neshody. Zatímco jednání ještě probíhalo, vyhlásil Sovětský svaz, aniž čekal na jeho výsledek, jednostranně zavedení svých nových peněz v západní části Berlína."

citováno z: Vojtěch Mastný: Studená válka a sovětský pocit nejistoty 1947-1953, Praha 2001, s. 59



Velká Británie odmítly sovětskou měnu akceptovat. Francie, která měla při nedávném schvalování programu pro Německo obavy právě z vývoje situace v Berlíně, se vzrůstajícím hněvem sledovala nekompromisní postup svých spojenců.<sup>53</sup> 23. června Paříž sice spojenecká rozhodnutí uznala, nicméně odmítla demonstrativně nést odpovědnost za jejich důsledky. Den na to, 24. června, odřízli Rusové západní sektory Berlína od veškerého dopravního spojení i elektřiny. Tím započala tzv. Berlínská krize.

Ačkoliv Washington s odvetou v berlínské enklávě počítal a na jaře prodělal zkušenost s tzv. malou blokadou, administrativu ovládla v prvních dnech krize bezradnost a Spojené státy zůstávaly bez plánu na vyrovnání se s blokadou.<sup>54</sup> Ani jedna strana nicméně nevedla k okamžitým vojenským přípravám na otevřené vojenské střetnutí. V dlouhodobé perspektivě nicméně tato krize vedla k posunu vnímání studené války jako především politického konfliktu k akcentování vojenské stránky, což zpočátku ještě neznamenovalo ani na jedné straně impuls k podstatnému navyšování stavů armády ale spíše novou dimenzi vnímání kritických vztahů Východ-Západ.<sup>55</sup> Nakolik vážně však bylo vnímáno nebezpečí vojenského konfliktu ve vztahu k odhadované síle protivníka, je komplikované odhadnout.<sup>56</sup>

---

<sup>53</sup> Reforma „byla po léta předmětem spojeneckých a německých diskuzí, způsob její realizace byl avšak téměř výhradně výsledek amerického rozhodnutí. Na německé straně bylo vyvinuto kolem 250 plánů.“

citováno dle: Christoph Klessmann: Die doppelte Staatsgründung, Deutsche Geschichte 1945-1955, Bonn 1991, s. 188

<sup>54</sup> Avi Schlaim v této souvislosti zdůrazňuje větší akceschopnost a rozhodnost Londýna, s níž přijal rozhodnutí zůstat v Berlíně a jež vyzval Washington v tomto ohledu k následování viz: Avi Schlaim: Britain, the Berlin Blockade and the Cold War *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 60, No. 1 (Winter, 1983-1984), (s. 1-14), s. 5

<sup>55</sup> Vojtěch Mastný: Studená válka a sovětský pocit nejistoty 1947-53, Stalinova léta, Praha 2001, s. 70

<sup>56</sup> Vojtěch Mastný poukazuje na vzájemný strach Moskvy a Washingtonu, který se vyznačoval podceňováním vlastního potenciálu vůči síle protivníka. "Stalin měl ještě větší sklon k přeceňování síly Američanů než oni k přeceňování síly jeho ...".

citováno z: Vojtěch Mastný: Studená válka a sovětský pocit nejistoty 1947-53, Stalinova léta, Praha 2001, s. 72

To potvrzuje Chrusčov ve svých pamětech, který připisuje Stalinovi vědomí vlastní slabosti a značné obavy z válečného střetnutí.

viz: Vzpomínky Nikity Sergejeviče Chrusčova, magnetofonové nahrávky z období glasnosti, Brno 2000, s.85 a 115

Při hledání adekvátního řešení situace bylo zvažováno použití diplomacie, neboť ani pokus o průrazný ozbrojený konvoj se nezdál být dostatečný pro zajištění dlouhodobého zásobování a udržení Berlína (nemluvě o riziku vyprovokování konfrontace)<sup>57</sup> a stejně tak se na řídicích pozicích v červnu nevěřilo v dlouhodobou účinnost leteckého mostu (Ani Bevin, který jej sám doporučil) - pro zásobování Berlína bylo potřeba tisíce tun zásob, zatímco o anglo-americké transportní kapacitě se uvažovalo v řádech stovek tun.

---

Masný též odkazuje domněnky Sboru náčelníků štábů (formulovaných 2.ledna 1948), že v moci Sovětů je v periodě 6 měsíců dobytí západní Evropy, bombardování Aljašky a Puget Sound a dokonce prostřednictvím pátých kolon uvnitř USA iniciovat " podvrtnými a diverzními akcemi závažné vnitřní nepokoje."

citováno z: Vojtěch Masný: Studená válka a sovětský pocit nejistoty 1947-53, Stalinova léta, Praha 2001, s.70

Naproti tomu M.M. Narinskij vychází z práce Avi Schlaima, když píše, že u západních velmocí (USA, Velká Británie, Francie) i ve vyhocené Berlínské krizi panovala shoda mezi civilní administrativou a armádou v mínění, že Sovětský svaz je momentálně na válku nepřipravený a že nemíní rozpoutat ozbrojenou konfrontaci. Narinskij též odkazuje na telegram z 24. června v němž velení francouzských okupačních sil, že " jejich obraz událostí se zakládá na absolutním přesvědčení, že Rusko nechce válku." c

citováno z: M.M. Narinskij " Berlinskij krizis 1948-1949 gg. Novyje dokumenty iz rossijskich archivov, Novaja i novejšaja istorija, 1995,3., s. 24

Rovněž Krieger tvrdí, že v roce 1948 State department i Pentagon stavěly na přesvědčení, že válka nenastane v období 10-15 let.

Krieger: Was General Clay a Revisionist?, Journal of Contemporary History,(s.165-184 )s. 176, online] [cit. 2007-07-25]. Dostupné z:<<http://www.jstor.org>>

Je přitom pravda, že sovětská zpravodajská služba byla schopná získávat i nejvíce utajované zprávy týkající se bezpečnosti západních mocností. Masný avšak zpochybňuje možnosti Stalina tyto informace správně vytěžit a sestavit si na jejich základě reálný pohled na protivníka.

viz: Vojtěch Masný: Studená válka a sovětský pocit nejistoty 1947-53, Stalinova léta, Praha 2001, s. 71

<sup>57</sup> "Dva z nejvlivnějších Američanů v Německu, vojesnký generální guvernér Lucius Clay a jeho politický poradce Robert Murphy , byli pro to, aby Spojené státy daly najevo, že vědí, že Sověti - jak se ti dva domnívali - to nemyslí tak vážně. Mohli docela klidně mít pravdu, když uvážíme absenci jakýchkoli důkazů nějakých sovětských příprav na vojenskou konfrontaci. " citováno z: Vojtěch Masný: Studená válka a sovětský pocit nejistoty 1947-1953, Praha 2001, s. 60

Proti pokusu o proražení blokády pozemním ozbrojeným konvojem se od začátku stavěli Britové. Generál Robertson navrhol Clayovi uplatnění alternativy vzdušného mostu. Konvoj měl britský vojenský guvernér za nerealizovatelný z vojenského hlediska. Pravdou je, že o možnostech vzdušného mostu živit Západní Berlín pochyboval jak jeho zástupce , generál N.C.D. Browhon, když 25. čegvna psal vládě, že vzduchem lze zásobovat pouze vojenskou posádku, ale nikoli berlínské obyvatelstvo, tak i sám Robertson , který nevěřil v kapacitu mostu pro období zimy

Britské odhodlání bylo demonstrováno i rozhodnutím, že pokud se ruská strana pokusí narušit vzdušné cesty balóny, budou tyto sestřeleny. Američané naproti tomu v takovém případě

Diplomatické řešení ovšem znamenalo ohrozit dosavadní postup výstavby separátního státu a ohledně sovětských záměrů panovala nejistota. Do formování politiky navíc v důsledku vyhrocené situace vstoupily další tváře v čele s prezidentem Trumanem, jež dosud stály stranou německé politiky Spojených států. To znamenalo určitou nejistotu či dokonce až nevyzpytatelnost pro americké úvahy pro počáteční fázi než se prezident, Spojení náčelníci a další profesionální vojáci sladili s konvenčním uvažováním vojenské vlády a Státního departmentu. 28. června se sešla Národní bezpečnostní rada (National security council - NSC) - jednání vyloučilo potenciální variantu okamžitého opuštění Berlína a schválilo žádost Bevina o vyslání letky bombardérů B-29, známých jako nosiče pro atomové bomby, do Velké Británie jakožto psychologickou výstrahu Sovětům.<sup>58</sup> Prezident Truman ale neudělal jasno, jak daleko je ochoten v Berlínské krizi zajít.

Vyjednávání na počátku července k němuž došlo ze sovětské iniciativy nevedlo nikam. Moskva žádala přezkoumání Londýnských **dohod**, Spojené státy se snažily vyhnout se rozšíření rozhovorů na citlivé otázky, které mimo jiné negativně rezonovat na západoněmecké vnitropolitické scéně.

Z tohoto hlediska Londýnské dohody vůbec přiváděly generála Claye mezi dva mlýnské kameny. Jestliže se mu dařilo zabránit několika velkým

---

hodlali zkusit nejprve diplomatické řešení a při jeho neúspěchu se teprve rozhodnout.

viz: Avi Schlaim : Britain , the Berlin Blockade and the Cold War ,International Affaris , vol. 60, No. 1. (SWinter 1983-1984), s. 5 , 7 a 10

Není bez zajímavosti, že prezident Truman podle Deana Achesona byl připraven pokus o proražení blokády podpořit, pod podmínkou, že by náčelníci štábů dali písemně svůj souhlas, on by přidal svůj.

viz: Dean Acheson: Present at the creation. My years in the State Department, New York 1969, s. 262

<sup>58</sup> Tyto bombardéry ovšem nebyly pro přenos atomových bomb uzpůsobeny, účel přemístění letky byl čistě psychologický. Pro tento účel byla záměrně vypuštěna informace o jejich schopnosti nést atomové zbraně a dokonce i narážky, že nesou jaderné hlavice, zatímco oficiálně se letecký přesun označoval jako rutinní.

viz: Avi Schlaim : Britain , the Berlin Blockade and the Cold War ,International Affaris , vol. 60, No. 1. (SWinter 1983-1984), s. 8

a také viz: Carolyn Eisenberg: Drawing the line, The American decision to divide Germany 1944-1949, Cambridge University Press 1996,

zásahům do západoněmecké suverenity a v Paříži byly smlouvy často roztrpčeně nahlíženy jako vítězství německé strany, pak obě největší německé strany - CDU a SPD - hlasitě dávaly najevo svou nespokojenost. V centru nespokojenosti bylo samo rozdělení německého národa, proponované uspořádání v Porúří podlamující autoritu budoucí vlády a otázka ústavy, pro niž byly některé úhelné zásady načrtnuty kdesi v Londýně bez účasti německých zástupců. Ostatně zpočátku bylo i nejasné, jak budou rozděleny pravomoce mezi okupačními silami a Němci, což tedy v důsledku přinášelo domácím politikům riziko převzetí odpovědnosti bez odpovídající moci. SPD i CDU se pustily do ostré kritiky, zvláště ostrá přicházela dokonce i od budoucího kancléře Konráda Adenauera, jež měl k ideji západního separátního německého státu z německých politiků absolutně nejbližší. Adenauer ostatně zkusil překročit svůj vlastní stín a osobně se vydal do Hannoveru za lídrem SPD Kurtem Schumacherem s nabídkou zkoordinovat odpor vůči Londýnským doporučením, avšak byl odmítnut. Rozčarovaný generál Clay, který v Londýně bojoval za západoněmecký stát jakožto vůlí samotných Němců ( a tím operoval při střetech se Spojenci), měl za to, že Němci neprohlédli skrz jazyk psaný pro francouzský sluch k podstatě systému, který ochránil zásadní zájmy pro Němce, nicméně veřejné vyhlášení udělat zprvu nemohl, neboť by tím mohl ohrozit pro změnu schvalování Londýna ve francouzském Národním shromáždění. Nechuť většiny západoněmeckých politiků k podpoře Londýnských doporučení<sup>59</sup> byla motivovaná i obavou z odpovědnosti za dělení své vlastní země za okolností, kdy byl budoucí Okupační statut stále nedostatečně vyjasněný, příliš

<sup>59</sup> Bettina Blank navzdory oficiálnímu označení dokumentů pro Němce za " Londoner Empfelungen" označuje materiály spíše za závaznou předlohu, v níž byly možné jisté změny nikoliv však v základních principech.

Dokumenty byly rozděleny do tří částí - první se týkal principů ústavního zákonodárství, druhý inicijuje nové zemské rozdělení a třetí vykresloval bázi Okupačního statutu.

Myšlenka prozápadního separátního státu mezi Němci ostatně zazněla ještě před předložením tzv. Frankfurtských dokumentů - zástupce šéfredaktora týdeníku Die Zeit Ernst Friedländer se vyslovuje tomto periodiku 18. března 1948 (tedy víc jak tři měsíce před Frankfurtem) v tomto periodiku pro prioritu svobody před jednotou země.

viz: Antalová, Lívía: Roky 1945-1949 v znamení vzniku SRN: rola západoněmeckých politiků, UK FSV IMS, 2006, s. 31-32

uspěchaný se zdál být i termín 1. září prosazovaný okupačními mocnostmi pro svolání ústavodárného shromáždění. Bylo také odmítáno přijmout pro separátní útvar znaky suverénního trvalého státu<sup>60</sup>, bez schválení lidovým referendem toliko jako organizace prozatímní včetně požadavku, aby Okupační statut vyjádřil, že opatření jsou vůlí okupačních mocností. Rovněž se argumentovalo, že pokud průmyslové rúrské srdce leží mimo kontrolu předpokládané německé vlády, stejně jako vedení zahraničního obchodu a zahraniční politiky, nelze o státu hovořit.

Překvapivého obratu dosáhl až generál Clay při privátním setkání s německými lídry americké zóny, kdy je mimo jiné varoval, že zodpovědnosti za dělení Německa neujdou ani ve skrytu nejednoznačných opatření a vyzýval, aby se Němci nebáli organizovat silný a akceschopný stát. Váhání mohlo dávat příležitosti jak Sovětům, tak obstrukcionistům na francouzské straně. Němci pak vysvětlovali, že Koblenzské rezoluce necílily k přerušení současného postupu jako spíš k jednání o Londýnských doporučení a že byly zamýšleny jako přátelské. Rovněž uznali východní část země za momentálně nedosažitelnou. Právě ministři americké zóny v zastoupení ostatních zemských lídrů informovali Spojence o ochotě k podpoře separátního západoněmeckého státu, byť stále bylo trváno na jeho prozatímnosti (namísto ústavy pouze tzv. Základní zákon - Grundgesetz) s výhradou proti lidovému referendu s argumentem, že hlasování by se mohlo vyvinout proti západním mocnostem.<sup>61</sup> Tyto výhrady zůstaly po nějaký čas spornými, nakonec ale Spojenci německým požadavkům ustoupili.

14. července se opět ozvaly Sověty s očekávaným návrhem na sjednocení Německa, který obsahoval i nabídku na zásobování západního Berlína

---

<sup>60</sup> O provizorní charakter státu usiloval především přední expert na zahraniční politiku SPD a tehdy ministr spravedlnosti Württemberg-Hohenzolernska Carlo Schmidt, který navrhoval i nahrazení označení stát krkolonným názvem: " Účelový svaz administrativní kvality" citováno z : tamtéž, s. 32

<sup>61</sup> Na přijetí ideje separátního státu Němci měla vliv Berlínská krize, ostatně požadavek Weststaatu přišel také i přímo z ohroženého Berlína. Na rüdesheimské konferenci (kde se německá reprezentace pro separátní státní útvar vyslovila) jej hájil berlínský starosta Ernst Reuter. viz :tamtéž, s. 35

nejnutnějšími komoditami. Zatím v Berlíně Spojenci získávali politické body ochranou obyvatelstva před vyhladověním a sovětským agresivním postupem. Berlínská krize se stává bodem obratu ve vztahu Němců s okupanty a zapůsobí i na staré obavy Západu ze sovětizace Německa - právě pod vlivem Berlínské krize se začíná ukazovat, že Němci budou volit západoevropskou demokracii. Nicméně skutečností zůstávalo, že administrativa stále neviděla kapacitu vzdušného mostu jako reálnou pro zásobování během zvýšených nároků zimního období, nemohla vyloučit sovětské zásahy do vzdušných linií a stále neměla strategii pro případ válečného konfliktu. Za této situace, kdy nebylo jasné, jak řešit krizi jinými prostředky, zkusil Washington po (ne neproblematickém) sjednocení vyjednávacích stanovisek společně s Londýnem a Paříží obrátit se přímo na Stalina.<sup>62</sup> Přes nadějný začátek ( Stalin žádal stažení západní marky z Berlína, zatímco ústup od Londýnských dohod byl (pouhým) sovětským "nastojčivoje paželanije")<sup>63</sup>, se jednání komplikovala. Washington v obavách z možné konference ministrů zahraničí zaujal spíše odmítavou pozici a začal přitvrzovat svou vyjednávací pozici (k rozčilení Londýna), sovětští zástupci navíc žádali pozastavení Londýna a odmítaly požadovanou míru kontroly měny pro Berlín, neshody pokračovaly i na úrovni vojenských guvernérů a navíc situaci v Berlíně zostřovaly incidenty jakými bylo vysílání podvratných skupin s cílem svržení volených představitelů v západních sektorech pomocí provokování nepokojů. M.M. Narinskij připomíná i teorii , podle níž bylo svolání Parlamentní rady bylo pro sovětskou stranu natolik zklamáním, že

---

<sup>62</sup> Zatímco Carolyn Eisenberg upozorňuje na rozčilení Bevina nad americkým návrhem nóty pro Stalina (Zatímco Washington měl pro změnu britský návrh za projev appeasementu). Avi Schlaim ovšem tvrdí, že Bevin akceptoval diplomatickou iniciativu mířící přímo ke Stalinovi pouze zdráhavě , přičemž poukazoval skutečnost, že tento typ diplomacie již dříve selhal. viz: Eisenberg, Carolyn: Drawing the line, The American decision to divide Germany 1944-1949, Cambridge University Press 1996 a Avi Schlaim : Britain , the Berlin Blockade and the Cold War ,International Affaris , vol. 60, No. 1. (SWinter 1983-1984), s. 10

<sup>63</sup> citováno z: Carolyn Eisenberg: Drawing the line, The American decision to divide Germany 1944-1949, Cambridge University Press 1996, s. 430 a M.M. Narinskij " Berlinskij krizis 1948-1949 gg. Novyje dokumenty iz rossijskich archivov, Novaja i novejšaja istorija, 1995,3., s. 26

předurčilo krach jednání.<sup>64</sup> Odmítavému postoji nahrávaly také nálady Kongresu veřejného mínění ovlivněného mediálními vyobrazeními krize jako střetem dobra a zla a varující před novým Mnichovem. Proti tomuto výkladu se postavilo jen několik jedinců z řad novinářů, jako například Walter Lippmann, který hledal zdroj krize a potenciálního nebezpečí v existenci Londýnské smlouvy. Ostatně překvapivě rychlé práce na vytvoření ústavy v Parlamentní radě i prokázaná schopnost leteckého mostu dodat 5500 tun dodávek denně, mohly do budoucna americký postoj rovněž posilovat.<sup>65</sup>

Washington se sice rozhodl vyhnout se dohodě se Sověty, ale v americké administrativě panovaly silné obavy ohledně vývoje v Berlíně. Nedal se vyloučit sovětský zásah do vzdušných koridorů<sup>66</sup>, či incident s nepředvídatelnými následky (jakým mohla být střet sovětských sil s prozápadní demonstrací z 9. září, kde došlo i na střelbu) a náčelníci spojených štábů uspíšili přípravy pro stav nouze, velitelé v Německu, Rakousku a Terstu obdrželi bitevní instrukce, naplánovány byly i evakuace. Prezident Truman píše do deníku: "strašný pocit...že my jsme velmi blízko války".<sup>67</sup> Na prezidentovy obavy měl vliv ministr obrany Forrestal i menší

<sup>64</sup> viz: M.M. Narinskij "Berlinskij krizis 1948-1949 gg. Novyje dokumenty iz rossijskich archivov, Novaja i novejšaja istorija, 1995,3., s. 27

<sup>65</sup> Fungování leteckého mostu do západního Berlína se dá rozdělit zhruba do tří fází: 1) podzim 1948 – kdy po počátečních pouhých 69 000 tunách v červenci následuje prudký vzestup v podzimních měsících na 147 600 tun za měsíc říjen. Toto je doprovázeno i výrazným zvýšením počtu letů. 2) v zimě 1948/49 nejprve dojde k poklesu počtu letů (z 19 766 v září na 13 574 v listopadu či 16 405 v prosinci), množství materiálu klesne např. právě v kritickém listopadu na 113 600 tun, ale i to i ukazuje na zlepšení oproti počátkům fungování mostu, vezmeme-li do úvahy, že množství letů v listopadu odpovídalo téměř původnímu stavu z července. Přeprava se ještě v průběhu zimy opět zvyšuje, byť vrcholu z počátku podzimu nedosáhne. 3) Na jaře roku 1949 je tento rekord velmi výrazně překonán především v množství letů (22 163 březen a 26 026 duben) a zvyšuje se i množství přepravených zásob – 196 150 za březen a 235 363 v dubnu.

viz: Morris Eric: Blockade, Berlin and the Cold War, London 1973, s. 102

<sup>66</sup> Podle Vojtěcha Mastného tímto maršál Sokolovský na jednání guvernérů skrytě hrozil, ovšem už bez žádoucího účinku. Upomínka Spojených států, 12. září, Upomínka Sovětského svazu, a Smith (Moskva) ministru zahraničních věcí, 18. září 1948, FRUS, 1948, sv. 2, str. 1152-55, 1162-73.

in: Mastný, Vojtěch: Studená válka a sovětský pocit nejistoty, Stalinova léta, 1947-1953, s. 63

<sup>67</sup> citováno z: Carolyn Eisenberg: Drawing the line, The American decision to divide Germany 1944-1949, Cambridge University Press 1996, s. 440

přehled v německé otázce, kdy prezident neviděl spojitost krize v Berlíně s Londýnskou dohodou, ale měl sovětský postup spíše za další agresivní krok Kremlu obdobný dřívějšímu postupu ve východní Evropě.

Ve chvíli, kdy se na konci září se podařilo státnímu tajemníku Marshallovi přesvědčit své západoevropské kolegy, aby byly jednání přeneseny na půdu OSN, kde měly podle amerického záměru tiše doskomírat. Trumanův předvolební nápad na vyslání předsedu Nejvyššího soudu Freda Vinsona ke Stalinovy na misi dobré vůle<sup>68</sup> rozmluvil prezidentovi státní podsekretář Lovett, který dorazil do Bílého domu co nejrychleji za použití sirén, aby zabránil zveřejnění (Marshall byl v Paříži. Informace o ní unikly do tisku a celý projekt se stal tématem titulních stran. Truman musel čelit obviněním z vnášení stranické politiky do Berlínské krize, tím oslabování pozice Spojených států a také z mnichovanství<sup>69</sup>. Ostatně sovětská strana v průběhu podzimu v očekávání rozkladu mostu a porážky Západu zaujala taktiku protahování jednání.<sup>70</sup> Státní department byl naopak názoru, že trumfy jsou na straně

---

<sup>68</sup> Prezident Truman se ve svých pamětech odvolává na úspěšnou misi anglického nejvyššího soudce Viscounta Readinga vyslaného do USA po skončení první světové války, kde jeho distingovaná, přátelská diplomacie pomohla napravit vzájemné bilaterální vztahy.  
viz: Memoirs by Harry S. Truman: Years of Trial and Hope, volume Two, New York 1956, s. 219

<sup>69</sup> " Jenomže vzhledem k tomu, že si s Deweyem spontánně vyměnili role a z prezidenta se stal hubatý vyzývatel, měl možná pravdu, když předpokládal, že Deweyho hlavní faux pas (nevhodná poznámka během předvolebního projevu v Illinois) , k němuž došlo o týden později , jeho protivníkovi na veřejnosti uškodilo mnohem více, protože vzbuzovalo mnohem méně sympatií."  
citováno z: Roy Jenkins: Truman, BB art 1996, s. 133

<sup>70</sup> Stalin byl v průběhu své podzimní dovolené opakovaně informován telegramy svých podřízeností o potížích vzdušného mostu a prognózách slibujících selhání leteckého zásobování v zimních podmínkách.  
viz: Vojtěch Mastný: Studená válka a sovětský pocit nejistoty 1947-1953, Praha 2001, s. 63  
A například i 20. listopadu dostává spolupracovník sovětské delegace ve Valném shromáždění G.N.Ratiani v rozhovoru s francouzským zástupcem vedoucího oddělení OSN Odenem informaci, že podle jednoho jeho známého spolupracovníka americké delegace jsou se vzdušným mostem značné problémy, posádky jsou velmi unaveny a je potřeba je k letům nutit, dochází ke opotřebenosti materiálu, lety jsou v zimních podmínkách hrozně těžké. Vojenské vedení a Státní department se prý obávají přerušení mostu v nejbližší době.  
viz: M.M. Narinskij " Berlinskij krizis 1948-1949 gg. Novyje dokumenty iz rossijskich archivov, Novaja i novejšaja istorija, 1995,3., s 28



Spojenců.<sup>71</sup>

V západních sektorech Německa se začínaly projevovat příznivé účinky separátně provedených reforem, které s sebou v prvním dopadu na obyvatelstvo nesly nezanedbatelná negativa. Zásadní byla reforma oběživa. Ta odstranila nadbytečnou kupní sílu staré Reichsmark, který si vynucoval přísné kontroly cen, které vyústily ve stlačenou inflaci, kdy se místo oficiálního trhu využívalo násobně vyšších cen trhu černého. Provedená měna v poměru 1:10 paradoxně v očích Američanů kontrolní politiku ještě na nějaký čas činila nutnou, neboť reforma spolkla úspory německého obyvatelstva. Iniciativa k razantnímu kroku k likvidaci většiny státních cenových a přidělových kontrol vzešla od bizonální Hospodářské rady, již vedl německý ekonom a budoucí kancléř Ludwig Erhard, a kterou se podařilo prosadit s pomocí generála Claye navzdory roztrpčení mnohých Němců, protestů Britů a dokonce samotných Clayových úředníků. Výsledky reformy byly velkolepé - jedním obratem se náhle zaplnily obchody zbožím, jako mávnutím proutku začala růst výrobní produktivita - během jediného měsíce například vzrostla průmyslová výroba o 10% a výroba oceli z 5 na 7 tun za rok, což byl mimořádný výsledek. V razantním obratu v hospodářské situaci západních zón, který přišel během roku 1948 hrály roli kromě samotné reformy i některé další faktory<sup>72</sup>. Také ale záleželo i na stabilizaci v

<sup>71</sup> " Odhad státního departmentu zněl, že pokud bude se možné jí (válce) vyhnout teď, bude snad možné se jí vyhnout vůbec, neboť jestliže slepá ulička v jednání s Rusy "nám hrozí ztrátou Berlína, jim hrozí ztrátou samotného Německa". Na rozdíl od neúspěšných západních pokusů uchlácholit Hitlera se nyní pozice Západu jevila jako " opačná než v době Mnichova".

citováno z :Vojtěch Mastný: Studená válka a sovětský pocit nejistoty 1947-53, Stalinova léta, Praha 2001, s. 73

<sup>72</sup> V témže roce začaly západoněmeckou ekonomiku posilovat finanční injekce Marshallova plánu (do roku 1952 obdrží západní zóny a následně SRN 1,7 miliardy dolarů). Obnova západoněmeckého teritoria postupuje progresivněji než v případě Francie a Velké Británie, ačkoli tyto země obdržely v rámci Marshallova plánu vyšší částky. Kurt Düwell to více či méně přesvědčivě vysvětluje údajnou vyšší motivací na straně západoněmeckých pracovních sil i zaměstnavatelů danou velkou poválečnou poptávkou po zboží uvnitř společnosti. Tato motivace měla být posilována zpětně zvyšováním reálných odměn za práci. Zatímco při zachování stejných životních nákladů hrubá hodinová mzda pracovníka v průmyslu činila 1,01 Říšské marky v Bizonii roku 1947, pak o rok později to je 1,12 nové Německé Marky a 1,30 v roce 1949.

Dalšími pozitivními impulzy bylo založení centrální banky (Bank deutscher Länder), vytvoření

pracovním sektoru a to ve vztahu k odborovému hnutí a podnikovému uspořádání. Odboráři britské zóny sice nakonec akceptovali všeobecný vývoj k separátnímu státu a začali spolupracovat s odbory americké zóny, nicméně se západoněmecké odbory střetávaly s generálem Clayem v boji o spoluúčasť na vedení podniků či socializačních experimentech a k tomu přibýly i tvrdé dopady měnové reformy či následných radikálních reform Ludwig Erharda. Došlo k růstu cen, inflaci vyvolanou uvolněním poptávky po spotřebním zboží a také nezaměstnanost především díky rušení plné zaměstnanosti řízeného hospodářství. Tyto tvrdé dopady reformního úsilí samozřejmě iniciovaly sociální neklid ústící dokonce do vyhlášení generální stávky.

Americká správa nadále hájila hospodářský rozvoj jakožto zásadní prioritu i v otázkách dekartelizace a demontáží. Výsledkem byl jak zákon 75, jež umožnil legální vertikální integraci uhlí a oceli a opětovné slučování dříve rozdělených společností, tak i odklady demontáží nebo demontáží tak říkajíc "naoko" - kdy byly odstraněny stroje, odpojení elektřiny, nikoliv však zařízení nebo kompletní likvidace, takže podnik šlo eventuálně rychle obnovit. Právě prosazení zákona 75, odklady demontáží, zřejmě americké úvahy o zvýšení úrovně pro ocel a prolomit zákazy týkající se válečného průmyslu vyburcovaly nebývalou podporu Velké Británie i Beneluxu pro francouzskou iniciativu k rozšíření pravomoci Mezinárodního úřadu pro Porúří (International

---

jednotného ekonomického prostoru v Trizonii, což zlepšilo podmínky obchodní výměny průmyslového severu s agrárním jihem. Pozitivní vliv na západoněmeckou ekonomiku samozřejmě mělo i pozdější zastavení demontáží.

Autor nicméně považuje označení „ekonomický zázrak“ za nesprávný a upozorňuje na – přes rychlý vzlet – pomalý proces obnovy provázený i na přelomu čtyřicátých a padesátých let značnými problémy (nezaměstnanost, nedostatek bytů, válečné škody apod.)

viz: Düwell Kurt: Germany 1945-1950. Problems of Economic Miracle, History Today (1983, Sept.), s.3/4

Přímé účinky měnové reformy na západoněmecký hospodářský úspěch částečně relativizuje Christopher Klessmann, který konstatuje „ Že doslova přes noc byly výlohy zase plné a celkově radikální měnový řez byl ekonomickým úspěchem, bylo možné jen na základě předešlého kontinuálního vzestupu produkce, který avšak stěžil jako celkový proces vnímán být mohl. Zboží z této produkce bylo systematicky až do dne měnové reformy hromaděno.“ citováno z: Christoph Klessmann: Die doppelte Staatsgründung, Deutsche Geschichte 1945-1955, Bonn 1991, s. 187-88

Ruhr Authority - IAR), který by převzal odpovědnost za dekartelizaci a denacifikaci. Nalezení přijatelného kompromisu se Spojenými státy nebylo jednoduché. Podle něj měly bezpečnostní funkce pro oblast Porúří převezít kontrolní skupiny. Před ukončením okupace Vojenský bezpečnostní výbor ( Military Security Board) s ohledem na získané zkušenosti určí, které pravomoci budou převedeny na IAR. To vše doplnila americká strana něco málo ústupky ( jako například dodržení stanovené hranice pro produkci oceli). Závěrečné komuniké zdůraznilo zaměření na dohled řízení porúrského uhlí, koksu a ocelářství. Tyto pravomoci se sice vykonávaly už kontrolní skupiny, nicméně ve vhodný čas, ty z mocností považované za zásadní pro zajištění Evropy budou přeneseny do IAR nebo jiného mezinárodního orgánu. Americký tisk hlásil smlouvu jako francouzské vítězství, byť ve skutečnosti zisky Paříže oproti tomu, co již bylo zajištěno Londýnskou smlouvou, nebyly velké. Vliv Spojených států zajistilo ustanovení o konzistenci operací úřadu s předchozími smlouvami o finanční pomoci Německu, tím i Bizonální slučovací smlouvy z roku 1948 ( the Bizonal Fusion Agreement), která Američanům poskytovala ekonomickou převahu.

### 2.3 Spolková republika Německo

Překvapivě se ukázalo, že po překonání původního odporu vůči separátnímu státu, získaly přípravy vedené německými politiky velmi svižné tempo - a to i navzdory antagonismu obou hlavních stran. Ústavní experti jmenovaní ministerskými předsedy zasedající v Herrenchimesee, namísto pouhého stanovení principů pro Základní zákon - jak znělo zadání - připravili rovnou kompletní ústavu včetně její analýzy a komentářů. To značně usnadnilo dohodu německých stran, jejíž rychlost Spojence příjemně

překvapovala<sup>73</sup>. Hlavními body kontroverze se ukázalo být rozdělení finančních pravomocí mezi federací a jednotlivými zeměmi a složení druhé legislativní komory (SPD usilovala o více centralizovaný stát, CDU/CSU naopak preferovala více pravomocí na zemské úrovni).<sup>74</sup> Ostatně spor o podobu parlamentu v sobě potenciálně mohl skrývat i otázku aktuálního rozdělení moci.<sup>75</sup> Práci na ústavě komplikovala nejistota, jak daleko mohou Němci ve formování vlastního - leč stále okupovaného- státu zajít vůči Spojencům. Do poloviny prosince proběhly dvě čtení Základního zákona a tzv. Výbor pěti měl dořešit poslední sporné záležitosti. S vyhlídkou na třetí čtení na začátku ledna bylo reálné, aby se ústava dostala ke Spojencům v několika málo týdnech. Pokud s něčím mohli být Američané nespokojení, pak to byly občasné chvíle, kdy diskusi omezovala ideologie a vzrůstající sebevědomí Němců, kteří si začínali uvědomovat váhu své role ve spojeneckých plánech a reagovali tlakem na vojenskou vládu ve svých požadavcích stran reparací, Úřadu pro Porúří či Okupačního statutu. Dalším negativem celého procesu byl nezájem německé veřejnosti o ústavu, což bylo podmíněno patrně tíživou ekonomickou situací v zemi i skutečností, že zástupci v Parlamentní radě nevzešli z přímé volby. Byla zde i nedůvěra

---

<sup>73</sup> V rámci jednotlivých politických stran se otázka ústavy diskutovala již od roku 1946. James K. Pollock, poradce generála Claya, píše ve svém hlášení o cestě po západních zónách v létě 1948: "Vedoucí němečtí představitelé významně pokročili v souvislosti s opatřeními potřebnými pro vznik západoněmeckého státu. Ve skutečnosti, téměř každý vedoucí Němec má ve své kapse ústavu." viz: Antalová, Livia: Roky 1945-1949 v znamení vzniku SRN: rola západoněmeckých politiků, UK FSV IMS, 2006, s. 32 a citováno z: tamtéž, s. 36

<sup>74</sup> V rámci strany se nedalo hovořit o jednomyslnosti - Jakob Kaiser se zasazoval o "berlínský" centralismus, bavorská CSU naopak hovořila spíše o volné konfederaci, což mělo svůj původ v historické tradici a postavení Bavorska. Konrádu Adenauerovi se podařilo prosadit federální koncepci. Adenauer stavěl federalizaci Německa jako základ pro budoucí federalizaci Evropy. Na požadavku federalizace Německa setkala Francie se Spojenými státy, kdy Paříž očekávala od tohoto kroku zábranu nadměrného posílení tradičního soupeře, zatímco Washington stabilitu západoněmeckého státu. viz: Miloslav Novák: Kancléř Adenauer, Praha 1995, s. 53

<sup>75</sup> Minimálně starý praktik Konrád Adenauer na toto hledisko nezapomínal a připomínal své CDU, že pokud bude následován model Senátu USA, kde jsou zastoupeny všechny státy stejně bez ohledu na velikost, pak může v případě přičlenění Berlína SPD dojít většiny. viz: Charles Williams: Adenauer, otec nového Německa, Praha 2002, s. 268

poslanců v politickou zralost obyvatelstva, která se odrazila jak do nechuti zapojit národ do tvorby ústavy, tak nakonec i v podobě samotného Základního zákona. Základní zákon měl v dalších měsících problémy s přijetím u obyvatelstva.<sup>76</sup>

V podzimních volbách dosáhl Truman nečekaného vítězství ve volebním boji o úřad. Demokratická převaha v Kongresu a nepopiratelné úspěchy Marshallova plánu či berlínského leteckého mostu tlačily Republikány v otázkách do politické defenzivy. Poté, co Trumanova administrativa vstoupila do dalšího funkčního období, snaha o její kritiku vlivem tohoto (ale rovněž i poklesajícího vlivu senátora Vandenbergga v důsledku jeho nemoci) ústila do vzestupu izolacionistů vedených Robertem Taftem z Ohia i k soustředění se na otázky loyality a odhodlanosti čelit komunismu ( ztráta východní Evropy, ztráta Číny). Objevovaly se příznaky budoucího McCarthysmu.<sup>77</sup>

Impuls ke zvážení možných alternativ vzešel od nového státního tajemníka Deana Achesona, který v lednu vystřídal nemocného George Marshalla a tak se předmětem úvah stal tzv. Plán A vzešlý z Kennanova plánovacího úřadu. Předložený plán oponoval nastoupenému kurzu separace západního Německa a volal stanovení pro obě strany přijatelného statutu quo – sjednocené Německo na základě svobodných voleb, demilitarizované podle Byrnesova plánu z roku 1946, v určitých aspektech nadále kontrolované čtyřmi mocnostmi, jež by stáhly své jednotky do periferních částí země, s urychlením dokončení reparačních plateb a vyloučením sovětského i amerického vlivu z Porúří,

---

<sup>76</sup> William S. Sollmann, někdejší odborářský lídr a ministr vnitra Stressemanovy vlády, který po návratu z exilu působil jako konzultant úřadu amerického vysokého komisaře, konstatoval, že: „ nová konstituce se setkává s lhostejností většiny a nepřátelstvím menšiny Němců a že vlajka Spolkové republiky je široce nepopulární.“ viz: Hirsch, Felix E.: Growing German Pacifism, Current History (Feb. 1951), s. 79

<sup>77</sup> „Achesonovo slyšení (před Výborem pro zahraniční záležitosti) se nesoustředilo proto na záležitost integrace západního Německa na Západ nebo potenciálních nákladů západního vyzbrojení, ale spíše na otázky loyality a podvracení – v tomto případě , na Achesonovou předpokládanou podporu Algera Hisse....“

citováno z: Chace: Acheson. The secretary, who created the American world, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London 1999, s. 193

Plán počítal také s urychlením dokončení reparačních splátek a vyloučení jak sovětského tak amerického vlivu z Porúří.<sup>78</sup> Kennanův plán „... uprostřed této složité fáze rozhodování, který bral v potaz všechny předchozí plány a byl tolik explozivní, že představoval přinejmenším krátkodobou hrozbu jejich implementaci“<sup>79</sup> Acheson vážně zvažoval. Státní tajemník, ostatně sám bývalý člen konzultativní skupiny, jež více než rok starý plán sestavovala, váhal, zda se opravdu nevydat cestou neutralizace Německa a vůči variantě separace západního Německa pociťoval jistou nedůvěru<sup>80</sup> Důvodů se mohlo nabízet více – od trvání západních Němců na provizornosti vlastní ústavy, přes nejistým postojem Paříže (ještě definitivně nepodpořila separaci západního Německa a nevyločila čtyřmocenskou dohodu) až po nejistotu nad smyslem a existencí rozdělených německých států či motivací k ukončení berlínské blokády.

Na setkání s Ernestem Bevinem a francouzským protějškem Robertem Schumanem Acheson zjistil, jak daleko jsou oba američtí spojenci zaangažováni do varianty počítající s integrací sepárátního Německa do západní Evropy, nicméně šéf americké diplomacie postupoval dvoukolejně - pracovalo se dál na původní separaci západních zón, přičemž státní tajemník zjišťoval, zda se tím neruší možnost pozdějšího znovusjednocení a nepouštěl

---

<sup>78</sup> Kennan píše, že již před válkou byl inspirován dílem francouzského konzervativního myslitele Jacques Bainville- *Les Conséquences politiques de la paix*, která kritizovala Versaillské mírové uspořádání, jež dopustilo rozpad habsburské říše a ponechala přitom celistvé Německo. Rozdrobená střední Evropa pak nemohla vlivu Říše odolávat. Druhá světová válka dala této kritice za pravdu. Kennan vycházel proto z mínění, že Německo je třeba rozdělit do dvou, nanejvýše tří částí pevně integrovaných do Evropy - a pokud toto není možné - pak jej ponechat sjednocené, ale přísně neutrální, demilitarizované, stranou koalic Východu či Západu, fungující jako vyrovnávací střed pro střední a východní Evropu, zvláště mezi Západem a Ruskem. viz: George F. Kennan: A letter on Germany *The New York Review of Books*, December 3, 1998

<sup>79</sup>citováno z: Hermann-Josef Rupieper: The United States and the Founding of the Federal Republic, 1948-1949 in: Junker, Detlef: The United States and Germany in the Era of the Cold War 1945-1990, Volume I.: 1945-1968, New York 2004, s. 88

<sup>80</sup> James Chace: Acheson. The secretary, who created the American world, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London 1999, str. 206

ze zřetele ani Kennanův plán A. Philip Jessup, který v tomto plánování nebyl angažován, byl požádán, aby celou situaci zhodnotil. Diplomát tak učinil a přiklonil se na stranu Kennana.

Plán měl ovšem početný zástup odpůrců. Ještě před nástupem Deana Achesona se proti němu vyslovil generál Clay i jeho politický poradce Robert Murphy. Clay<sup>81</sup> zdůrazňoval důležitost spojenecké vojenské přítomnosti pro stabilitu Evropy. Proti plánu se postavil i šéf divize Evropských záležitostí státního departmentu John Hickerson a také Charles Bohlen, který zase upozorňoval na zneklidnění Francouzů (potenciálně i Beneluxu), které by vyplynulo z narušení stavu, kdy mezi sovětskými vojsky a nimi stojí ozbrojená síla Spojených států.<sup>82</sup> Pro Achesona byla zásadní v rozhodování otázka praktické účelnosti znovusjednocení Německa. Státní tajemník mínil testovat, zda je dohoda o Německu možná.

Mezitím Sovětský svaz změnil taktiku a Stalinovy smírné odpovědi na 4 otázky evropskému generálnímu manažerovi International News Service Kingsbury Smithovi vyvolaly tiskovou senzaci. Spojené státy reagovaly opatrně<sup>83</sup> a rozhodly se ověřit si vážnost nabídky po méně nápadné linii

---

<sup>81</sup> Nutno podotknout, že generál Clay měl ještě v březnu 1949 za to, že dlouhá jednání v Parlamentní radě i neshoda mezi západními spojenci vznik separátního státu znemožní: „Nedávné události mě přesvědčují, že západoněmecká vláda nevznikne. Francouzská zdržující taktika zvítězila a mínění se nyní silně otočilo proti západoněmecké vládě. Toto značně vychází ze selhání vyvinout třístrannou společnou politiku.“  
citováno z: Hermann-Josef Rupieper: *The United States and the Founding of the Federal Republic, 1948-1949* in: Junker, Detlef: *The United States and Germany in the Era of the Cold War 1945-1990, Volume I.: 1945-1968*, New York 2004, s. 89

<sup>82</sup> Sám Kennan v odstupe více než půl století počítal mezi své protivníky armádu, již se mělo zalíbit privilegované postavení v okupovaném Německu, Evropské oddělení státního departmentu, značně orientované na Paříž, a kromě Britů a Francouzů obávajících se sjednoceného Německa mimo západní, respektive především americkou kontrolu, započítal dokonce i Konráda Adenauera, když tvrdil, že nezkušený Dean Acheson se spoléhal více na jeho vidění než kohokoliv z vlastní vlády.  
viz: George F. Kennan: *A letter on Germany* *The New York Review of Books*, December 3, 1998

<sup>83</sup> Tisková konference, na níž Dean Acheson odpovídal na nejnovější sovětskou iniciativu, byla záměrně ponechána na obvyklý den (středa 2. února), aby neměla žádný punc výjimečnosti. Nový státní tajemník sledoval tiskovou konferencí dva cíle - veřejnou bagatelizaci Stalinovy nabídky, která by zabránila Moskvě zvyšovat své požadavky, a prohlášením, že způsob zveřejnění nabídky pomocí tiskového interview, nenapomáhá serióznosti nabídky, dát signál Rusům, aby volili více diskrétní kanály.

velvyslanců OSN ( Philip Jessup - Jacob Malik). Washington zaujal pozitivní postoj, odmítl ale pozastavení příprav vytváření separátního západoněmeckého státu bez ohledu na vyjednávané nové zasedání Rady ministrů zahraničí. Američané si byli dobře vědomi, že takové odklady by mohly být potencionálně nebezpečné spojenecké jednotě. Po dalších jednáních padla na počátku května dohoda, že blokáda bude zrušena 12. května a Rada se sejde v Paříži o 11 dnů později.<sup>84</sup>

V západním Německu 2. března 1949 předložen návrh Základního zákona vojenským guvernérům a propukl střet mezi nimi a německou politickou reprezentací. Po vynuceném dvojitým přepracování a také krizi, kdy spor guvernérů s Němci málem předčasně ukončil práci Parlamentní rady, byl ústavní zákon schválen 8. května a po ratifikaci ministerskými předsedy došlo i na jeho slavnostnímu vyhlášení 23. dubna za účasti vojenských guvernérů.

Ve Washingtonu byl předvečer schůzky Rady ministrů zahraničí byl plán A smeten ze stolu. Předehrou byla kritika předsedy spojených náčelníků štábů Omara Bradleyho, který přišel s tvrzením, že zvažované stáhnutí spojeneckých sil do prostoru severoněmeckých přístavů by bylo přesunem do nehájitelných pozic, zatímco sovětská armáda by nebyla stažena dostatečně

viz: Dean Acheson: Present at the creation. My years in the State Department, New York 1969, s. 268

<sup>84</sup> Na příkladu ukončení Berlínské krize, jednání Sovětů při ukončování okupace SRN v roce 1952, při vstupu Spolkové republiky do NATO v roce 1955 nebo během fáze úvah o jaderné spolupráci se západními Němci v roce 1963 charakterizuje Dean Acheson styl sovětské diplomacie. Ve všech případech končila podle jeho soudu neohrabanou diplomacií Kremlu představovanou nabídkou, že Sověty opustí svou urputně drženou pozici výměnou za stažení aktuálních změn prosazovaných Západem. Ve chvíli, kdy tato nabídka nebyla akceptována, Moskva své pozice stejně opustila v naději na destabilizaci jednoty Spojenců či pro nalákání Němců. V roce 1952 to bylo vyhrožování Bonnu, o tři roky později naopak podpis Rakouské státní smlouvy jako závdavek toho, co by Německo mohlo dostat odměnou za odmítnutí vstupu do NATO, v roce 1963 zákaz nukleárních testů (nuclear-test ban) jako způsobu zmaření výstavby multilaterální síly.

Dean Acheson z toho vyvozuje, že sovětská diplomacie není klasickým vyjednáváním, kdy se obě strany pomocí vzájemných ústupků dobírají společné možné báze pro dohodu, nýbrž více primitivní nátlak na protivníka k přijetí sovětských požadavků. Když se ukáží být neudržitelné, Sověty se dají na rychlý ústup (po požadování přermštné ceny za ně).

viz: Dean Acheson: Present at the creation. My years in the State Department, New York 1969, s. 274



daleko, aby se eliminovalo ohrožení západního Německa a západní Evropy. Tento hlas byl podpořen i podsekretářem armády Luisem Johnsonem. Únik důvěrného materiálu do tisku (publicista James Reston, New York Times) znamenal pak definitivní konec. Francie a Velká Británie se postavily okamžitě proti plánu - Londýn z obavy před sovětským průnikem na Západ, Francie se už tradičně obávala sjednoceného Německa. Jessup sice hleděl uklidňovat Západoevropany, nicméně musel hlásit Kennanovi, že přijetí plánu není možné a to dokonce ani bez škodlivých efektů nepřesného Restonova článku. Dean Acheson na odjezdu na pařížské zasedání už dal vědět Národní bezpečnostní radě, že každá unifikace Německa " musela vyjít z formování západoněmeckého státu."<sup>85</sup>

Schůzka ministrů zahraničí v Paříži tento vývoj jen potvrdila - nic nového nepřinesla. Acheson jel na jednání s očekáváním, že se pravděpodobně dohodne pouze jakýsi modus vivendi pro Berlín a zmírní se napětí vyvolané bloádou, nicméně bylo rozhodnuto, že Západ zkusí přednést návrh na sjednocení Německa podle západních podmínek. To znamenalo - svobodné volby, připojení východní zóny do dosavadního západního státotvorného procesu, omezení užívání práva veta mocností na výjimečné případy, osvobození východního Německa od reparací a také právní zajištění západního nároku na pozemní přístup k Berlínu.

Určitým rizikem setkání Rady pak byla možnost, že se nový ministr zahraničních věcí Andrej Vyšinský pokusí rozdělit západní spojence, v jejichž souladu byla slabá místa (Francii vadil návrh většinového hlasování při čtyřmocenské správě, Londýn byl nespokojený s převodem průmyslu do německých rukou a obě strany se obávaly výstavby ozbrojeného německého četnictva). Sovětská strana však nic lákavého nenabídla - usilovala o návrat ke čtyřmocenské kontrole v té formě, která by jí zachovala potenciál pro zasahování (eventuálně bránění) do vývoje v západní části Německa. Koordinace na ekonomickém poli v Německu nebyla pro Západ výhodná -

---

<sup>85</sup>citováno z: James Chace: Acheson. The secretary, who created the American world, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London 1999, s. 208

východní Německo vedlo deficitní hospodaření, bylo zatíženo reparacemi a jeho instituce byly kontrolovány nedemokratickými mechanismy. Naděje na alespoň částečný průlom svítla v dohodě o Rakousku, ale tu byl nucen Vyšinskij v poslední den konference po nevybíravém telefonu z Moskvy od svého zástupce Andreje Gromyka odvolat.

Německo tím bylo definitivně rozděleno. Srpnové parlamentní volby byly především střetem CDU/CSU a SPD. Uvnitř CDU došlo odmítnutím tzv. Ahlenského programu k definitivní porážce křesťanské-sociálního levého křídla, což mimo jiné otevíralo bázi pro povolební spolupráci s liberály z FDP. Při volební účasti 78,5% voličů zvítězila CDU/CSU s 31%, za ní v závěsu stála SPD 29,2 %, poslední z významných stran byla FDP s 11,9%. Komunistická KPD získala pouhých 5,7 %, <sup>86</sup> což byl do značné míry mimo jiné i důsledek Berlínské krize. Konkureční boj dvou největších stran v předvolební kampani však nevylučoval možnost ustavení velké koalice - v dané situaci se za takové řešení stavěli ve vítězné CDU/CSU především politikové zastávající posty ministrů a ministerských předsedů jednotlivých zemských vlád. Proti se postavil Konrád Adenauer, v té době stojící ve vedení strany jakožto předseda největší zemské organizace křesťanských demokratů (funkce předsedy strany na spolkové úrovni tehdy ještě neexistovala). Schumacherovo preferování odchodu do opozice a také Adenauerova kombinace politického "odměňování" vlivnými posty s ofenzivní přesvědčovací taktikou nakonec variantu velké koalice - jež měla ve vedení CDU příznivou odezvu <sup>87</sup> - eliminovala. Vítězná CDU/CSU tedy vytvořila pravicovou koalici s FDP a DP. Nadešel čas k předání kompetencí. <sup>88</sup>

<sup>86</sup> Dále - DP 4%, Blok tržního hospodářství, který tvořily společně s CDU malé pravicové strany získal celkem 65% hlasů.

viz: Miloslav Novák: Kancléř Adenauer, Praha 1995, s. 54

<sup>87</sup> Konrád Adenauer ve svých vzpomínkách přiznává, že na tzv. Rhöndorfské konferenci po jeho projevu " nebyl potlesk nikterak silný", zatímco projev rýnsko-falckého ministerského předsedy Petera Altmeier zasazující se pro velkou koalici byl " přijat silným potleskem".

citováno z: Charles Williams: Adenauer, otec nového Německa, Praha 2002, s. 273

<sup>88</sup> Delegace SED pobývající na jednání v Moskvě požádala dopisem z 19. září Stalina o vytvoření separátní východoněmecké republiky a přijetí strany do systému Kominformy. Sovětská odpověď (pravděpodobně z 27. září) byla pozitivní, avšak přijetí SED do

## 2.4 Nelehká cesta k Petersbergu

Obdobně jako Základní zákon měl rozhodnout o charakteru nového západoněmeckého státu, Okupační statut měl určit, kolik svobody a reálné moci novému Německu připadne. Otázka to byla příliš zásadní na to, aby nevyvolala kontroverzi mezi Spojenci.

Třímocenská komise pro Okupační statut složená ze zástupců vojenských guvernérů dokázala dojít shody nad značnou částí podstatných bodů, ale do konce roku 1948 zůstaly nevyřešené difference nad rezervovanými právy, která byla doposud vyhrazena na úkor západoněmecké vlády okupačním mocnostem, interpretací vztahů mezi spolkovými zeměmi a centrální vládou a výkladu spojeneckých práv. Již tradičně se lišila stanoviska Washingtonu, který se zasazoval za poměrně širokou samostatnost nové vlády, a Paříže, která usilovala o vytvoření kontrolních mechanismů obsahujících různé intervenční možnosti. Tyto postoje rezonovaly zvláště v otázce federalizace Německa. Jestliže rok 1947 uzavřel politiku potenciálního štěpení německého teritoria, trvala Paříž alespoň na oslabení vlády centrální. Mimoto nebyla ochotna podřizovat se arbitrážnímu soudu pro otázky interpretace Okupačního statutu pokud by se na něm měli podílet nejen Němci, ale dokonce i neutrální státy. Soud měl být čistě spojeneckou záležitostí. Rozdílnost spojeneckých stanovisek byla podmíněna i jistou nevyjasněností, která dosud panovala nad statutem podle mezinárodního práva pro nový západoněmecký stát. Difference nad Okupačním statutem neuspokojovaly ani francouzského ministra zahraničí Schumana, který toužil po dosažení konsensu. Na americké straně vedly ke kritickým hlasům v Kongresu, které při rozpočtových debatách volaly po tom, aby Spojené státy nesoucí zátěž hospodářské pomoci dostaly v odpovídající míře i poslední slovo v politice

---

Kominformy nebylo akceptováno s ohledem na politiku německého znovusjednocení.  
viz: Dietrich Staritz: The SED, Stalin and German Question, German History (Oct. 1992),s.283

německých záležitostí. K tlaku na spojenecké vlády vyzvalo Státní department rovněž ministerstvo války a kritika zazněla i uvnitř departmentu samotného. Experti na Německo dokument přijímali jen s výhradami a bez ohledu na konečnou verzi očekávali jeho rychlou revizi během jednoho roku.

Otázka byla nakonec vyřešena třemi spojeneckými ministry zahraničí ve Washingtonu, kam se sjeli za účelem podpisu Severoatlantické smlouvy. Původně obsáhlý dokument nyní ve značně zredukované formě stanovil nejzásadnější direktivy Vysoké komisi a určilo oblasti vyhrazených spojeneckých práv, která byla nemalá. Jednalo se především o bezpečnost (odzbrojení, demilitarizace Německa, kontroly Porúří, ochrany a bezpečnosti spojeneckých jednotek, zajištění státních hranic), právní problematiku (zajištění Základního zákona, zemských ústav jednotlivých států federace kontrola válečných zločinců, mimo to také určité možnosti spojenecké intervence v oblasti kontroly zákonodárných procesů a ochrany individuálních práv německých státních příslušníků vůči okupačním mocnostem), hospodářství (dekoncentrace, dekartelizace, restituce, kontrola zahraničního obchodu, měny a hospodářské pomoci) a kromě toho i o otázky uprchlíků a vyhnanců. Na druhou stranu revizní klauzule slibovala ve lhůtě 12, nanejvýš 18 měsíců přezkoumat fungující praxi, což dávalo výhled na další redukci práv okupačních mocností. Několik dnů po podpisu severoatlantické smlouvy, 8.dubna 1949 byl Okupační status vyhlášen.

V procesu přípravy nového státu se začala formovat i civilní spojenecká správa Německa. 21. září 1949 vystřídala dosavadní vojenské guvernéry spojenecká Vysoká komise. Z původních vojenských guvernérů se stal vysokým komisařem pouze Robertson, Francii nově reprezentoval André Francois-Poncet a Spojené státy John Jay McCloy J.J.McCloy představoval jakožto Republikán ve službě demokratické administrativy znamení poválečného bipartisanshipu<sup>89</sup>. Funkci přijal, když Truman odsouhlasil jeho

---

<sup>89</sup> Ve Vysoké komisi měl zpočátku klíčovou pozici Franocis Poncet, považovaný jako autor několika knih k německé kultuře a dějinám a rovněž velvyslanec v Berlíně z let 1931-1938 za znalce Německa. Robertson jakožto poslední voják mezi komisaři stál před odvoláním a McCloy přibyl do Evropy teprve na podzim 1949 a s německou problematikou nebyl ještě

přímý přístup do Bílého domu. Přejít odpovědnosti za Německo z armády na Státní departament v americkém případě avšak tak úplně s vydáním Okupačního statutu nesouvisel, iniciativa k takovému kroku se objevila podstatně dříve ze strany armády. Definování a provádění politiky vůči Německu bylo stálým zdrojem kontroverzí mezi úředníky ministerstva zahraniční a americkou armádou, Státní departament nerad přihlížel autonomii generála Claye, ostatně spolupráce s OMGUS nefungovala příliš dobře a ministerstvo nebyvalo konzultováno ba ani informováno o rozhodnutích, která měla širší dopad i na zahraniční politiku, zejména pak na vztahy s Paříží. Generál Clay vůči námitkám argumentoval, tím, že armáda je odpovědná v této záležitosti Kongresu a také nutností efektivního rozhodování.

Přesto to byla poněkud paradoxně armáda (jež se ovšem k odpovědnosti vyplývající z okupační správy stavěla rezervovaně už v roce 1945), která dávala najevo, že by k předání moci byla ochotna, a Státní departament, který se v této otázce projevoval poněkud rozpačitě. Armáda na předání naopak naléhala a urgovala jej. Původní návrh ze září 1947 byl nejprve generálem Marshalllem – z pozice Státního tajemníka – odmítnut. Své stanovisko ministr změnil o několik měsíců později. Převzetí moci ale bylo i poté oddalováno (zhoršená situace v Berlíně, vliv Londýnské konference, nástup Achesona i jeho snaha převzetí oddálit) Mezi různými motivy nechuti vojska ke správě Německa byl patrně i určitý západoněmecký ekonomický vzestup – vojáci se obávali, že Kongres poskytující prostředky na základě argumentu nutnosti zajištění teritoria před nepokoji a nemocemi, by pro rozpočtový rok 1950 mohl značně omezit. Problémy armádě dělala navíc složitá struktura odpovědnosti v rámci různých podpůrných hospodářských programech pro Německo.

---

příliš obeznámen. Následně se ovšem prosadil právě McCloy díky značnému entusiasmu a samozřejmě zásadní vedoucí úloze USA v evropské politice.  
viz: Baring, Arnulf: Aussenpolitik in Adenauers Kanzlerdemokratie : Bonns Beitrag zur Europäischen Verteidigungsgemeinschaft, München 1969, s. 64

Na potřebu revize Okupačního statutu došlo dříve, než revizní klauzule předpokládala, a to v důsledku velmi ožehavého problému, který se momentálně začal ještě více vyostřovat – demontáží. Ty stále běžely podle programu schváleného konferencí ministrů zahraničí v březnu 1947 a později modifikovaného ve Washingtonu. Pokud panovala určitá shoda mezi Spojenci nad cílem redukce německých zbrojních kapacit, pak se toto porozumění nemělo vztahovat na demontáže jako celek. V Kongresu se ozvaly hlasy napadající francouzský i britský zájem na demontážní politice jako snahu o likvidaci německé konkurence. S touto kritikou vycházející například od republikánských senátorů Kennetha Wherryho (Nebraska) a Williama Jennera (Indiana) souhlasil i státní tajemník Dean Acheson. Otázka zněla – nefinancují Spojené státy tak kromě obnovy Německa rovněž také hospodářskou rekonstrukci západoevropských spojenců?

V průběhu léta 1949 odpor ve washingtonských vládních kruzích vůči demontážím dále kulminoval, zazněly dokonce i volání po zachování zbrojního průmyslu a to i z pozic vládní Demokratické strany. V podmínkách německé velmi tíživé hospodářské situace a především masové nezaměstnanosti budily demontáže značně rozjitřené emoce. Největším problémům čelili Britové jakožto správci nejprůmyslovnější části západního Německa. Docházelo ke konfliktům s okupační správou, němečtí zaměstnanci se odmítali podílet na odvozu zařízení, částečně pro odvozy muselo být nasazeno vojsko. Situace dospěla tak daleko, že Vysocí komisaři očekávali nepokoje při likvidaci některých závodů. Američané již v rámci své okupační zóny s demontážemi skoncovali<sup>90</sup>.

U Vysokého komisaře McCloye intervenovali proti politice demontáží společně nastupující kancléř Konrád Adenauer a předseda opoziční SPD Kurt

---

<sup>90</sup> 9. listopadu 1949 britský vysoký komisař Robertson hlásí ve svém memorandu francouzskému ministru zahraničí Robertu Schumanovi, že „ Program demontáží v britské zóně zahrnuje 416 podniků. Z toho 84 závodů bylo kompletně demontováno a naloženo. 213 bylo kompletně demontováno, ale ještě ne zcela naloženo. 69 podniků bylo demontováno do více než 70 %. Zbytek je demontován méně než ze 70%“  
citováno z: Dietrich Karl u. Co.: Dokumente zur Deutschlandpolitik, Die Konstitutierung der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik 7.September bis 31. Dezember 1949, Veröffentlichte Dokumente, Frankfurt am Main, 1996, s. 760

Schumacher 13. září.<sup>91</sup> McCloy před nimi hájil význam demontáží z bezpečnostního hlediska, nicméně sám v depeších pro Washington doporučoval zastavení této politiky jako nezbytnost – ovšem podmíněnou německým přistoupením k Rúřskému statutu.

Okolnosti si vyžádaly jednání ministrů zahraničí okupačních mocností. Na jejich schůzce ve Washingtonu Acheson varoval před zatížením budoucích vztahů reparacemi a považoval za rozumné ustoupit od reparací z vlastní iniciativy, než k tomu budou Spojenci donuceni okolnostmi. Ministr Bevin by v zásadě byl připravený o revizi diskutovat při splnění určitých podmínek (přistoupení k Mezinárodnímu úřadu pro Porúří, spolupráce s Vojenským bezpečnostním úřadem (MSB) a respektování Okupačního statutu), nicméně také usiloval získat čas k dokončení dosavadního programu. Francouzská strana zaujala tradičně nekompromisní postoj a odmítla ústup jako projev slabosti, který by znamenal jen další německé požadavky. Zatímco Bevin byl ochotný dohodnout se na dalším projednání demontáží po uplynutí třech, čtyřech měsíců, Schuman se vyhnul jakémukoli závazku. Události nicméně plynuly mnohem rychleji. V krátkém čase se domáhal Kongres i zástupce ECA rozhodnutí. Konrád Adenauer se 3. a 10. října obrátil na Vysokou komisi, 13. října i přímo na Spojence s žádostí o rozhovor o demontážích (konkrétně západoněmecký kancléř naléhal na pozměnění seznamu demontovaných podniků a vyjádřil pochyby nad nesprávností zahrnutí chemického průmyslu do seznamu). 14. října na setkání s Vysokými komisaři nabídl bázi ke kompromisu – účast Francie na porúřském průmyslu. Bezvýsledně. Současně se navyšuje i vnitropolitický tlak v USA na zrušení demontáží v čase, kdy byla Trumanova administrativa navíc silně atakována prudkou a částečně populistickou republikánskou kritikou v čínské otázce. Kongres uvolnil 25 000 dolarů na vyšetřování demontážní politiky a 15. října odjeli zástupci House

---

<sup>91</sup> Kancléř Adenauer v předvolebním boji napadal SPD, že je srozuměna s demontážemi, jež provádí jejich labourističtí druzi. Po prohraných volbách SPD vznesla rychle v Bundestagu řadu návrhů na ukončení demontáží. Blankenhorn je komentoval jako „čistě propagandistický“ zaměřené, přičemž Spojenci reagovali „krajně užasle“.

citováno z: Köhler, Henning: Adenauer, Eine politische Biographie, Frankfurt am Main, 1994, s. 564

Appropriations Committee do Německa, aby provedli šetření. Kritika politiky demontáží rezonovala v létě i ve většině tisku. Vznikla také petice 44 senátorů (26 Republikánů ale i 18 Demokratů mezi nimiž nechyběli dosavadní zastánci zahraniční politiky současné administrativy) proti dalším demontážím a také návrh na senátní rezoluci požadující vyhlášení moratoria na demontáže do doby, než Velká Británie a Francie schválí konání reparační konference. Rezoluci se však podařilo relativně těsnou většinou zabránit.<sup>92</sup>

Státní department motivovaný obavami o situaci v čerstvě zrozené SRN a zároveň snahou příznivěji naladit Kongres při rozpočtových debatách přišel s vlastním kompromisním návrhem, který prosazoval zastavení demontáží v Berlíně (ten tvořil díky odtrženosti od kmenového teritoria SRN specifickou hospodářskou jednotku), vyřazení některých závodů z programu demontáží, omezení demontáží v Gelsenberg-Raffinerie na zkapalňování uhlí a úpravu dalších plánů, které nespočívaly na bázi principu zajištění bezpečnosti. Mimo to veškeré podniky určené k demontážím měly být znovu posuzovány. Skutečným zlomem je ale rezignovaný telegram Ernesta Bevina státnímu tajemníkovi Achesonovi z 28. října, ke kterému britskou stranu dohnalo hluboké znepokojení nad vývojem v SRN. Britský ministr zahraniční přiznává nejen zvyšující se nepopularitu demontáží nejen v parlamentu, ale i samotné vládní Labour Party, ale především se vážně obává krachu celkové spojenecké politiky vůči Německu. „ *Tato beztoho už těžká situace byla ještě vzrůstajícím tlakem německých úřadů a veřejného mínění na demontážemi zaměstnané podnikatele a pracovní síly zhoršena. Následek je, že němečtí podnikatelé demoralizováni budou a to jen ještě otázka týdnů je, než demontáže z nedostatku pracovních sil zhroutí se. Podle mého názoru nemůžeme si dovolit čekat, dokud naše celková politika demontáží přes nás se nezhroutí a západní mocnosti veřejně v očích Němců v očích Němců poníženy budou.*

---

<sup>92</sup> Obdobná iniciativa nevyšla z Kongresu poprvé – 19. prosince 1947 navrhl senátor Styles Bridges (Republikánská strana) zabránit využití dodatečných dotací k financování demontáží. Senátor Vandenberg musel rychle zasáhnout a příslibem zkoumání celé záležitosti při slyšení Výboru zahraničních vztahů o pomoci v rámci Evropského programu pomoci dosáhl stažení Bridgesova návrhu.

viz: Steven J. Brady: The U.S. Congress and German-American Relations (s. 133-141), s. 134-135 in: Junker, Detlef: The United States and Germany in the Era of the Cold War 1945-1990, Volume I.: 1945-1968, New York 2004



*Musíme se věci postavit a jednat.*<sup>93</sup> Bevin sice mínil získat od Němců ústupky v oblasti spolupráce se západními mocnostmi, ale výsledek byl prakticky jednoznačný – Francie zůstala osamocena.<sup>94</sup> To pro Washington neznamenal vítězství. Paříž sice v této pozici mohla americkému tlaku stěží dlouhodobě odolávat, na druhou stranu nátlak vůči roztrpčené spojenecké evropské velmoci znamenal riskantní diplomatický tanec na tenké hranici, za níž hrozil krach celé evropské politiky Státního departmentu. Americký velvyslanec David Bruce upozorňoval Washington, že nástupem nového ministerského předsedy George Bidaulta, někdejšího exponenta ideje rozčlenění Německa do více států, posiluje skupina zamýšlející jednat s Německem v mírově smlouvě jakožto poraženou zemí a odmítající Němce žádající o schůzku. Do defenzívy se tak měla naopak dostávat strana realistů okolo ministra zahraničí Schumana, vycházející z nutnosti hospodářské spolupráce a usmíření Německa a Francie.

Společné anglo-americké naléhání na Schumana však pohnula francouzskou stranu k přijetí spojenecké schůzky, která se měla konat začátkem listopadu v Paříži. Jak ukazuje záznam oficiální přijaté strategie pro jednání, administrativě Spojených států nešlo ani tolik o konkrétní záležitost demontáží jako spíše o úpravu celkových vztahů a zájmů států z hlediska potřeb a priorit sjednoceného Západu. To v této době ovšem neznamená ani opuštění vojenských kontrol Německa natož ani jeho znovuvyzbrojení. I když takové hlasy žádající remilitarizaci západního Německa již bylo možno slyšet, nemohlo být využití německého potenciálu v roce 1949 ještě reálným politickým tématem. Achesonova představa spočívala v odstranění z dlouhodobého hlediska tak jako tak stěží

---

<sup>93</sup>citováno z: Hermann-Josef Rupieper: *Der besetzte Verbündete, Die amerikanische Deutschlandpolitik 1949-1955*, Opladen 1991, s. 49

<sup>94</sup> Z britské strany podporovaly zrušení demontáží i vysoký komisař Robertson a jeho politický poradce Christopher Steel, kteří v memorandu varovali, že rostoucí německý odpor by mohl v budoucnu provádění této politiky zcela znemožnit.

viz: Charles Williams: *Adenauer, otec nového Německa*, Praha 2002, s. 279

udržitelných diskriminací Německa, jejichž absence měla být vyvážena dobrovolným přistoupením SRN do systému bezpečnostních prvků prosazovaných spojeneckými mocnostmi. Konkrétně šlo o redukci seznamů podniků určených k demotnáži, vstup SRN do Evropské rady (což se ovšem pro SRN rovnalo de facto uznání nezávislosti Sárska z hlediska mezinárodního práva, neboť toto německé teritorium mělo v Radě své samostatné zastoupení) a rovněž vstup do Mezinárodního úřadu pro Porúří (zde byl pro Němce problém v naprosté převaze Spojenců nad nimi – 15:3) případné připuštění SRN k více mezinárodním dohodám, linie zdrženlivosti pro intervence do vnitřních záležitostí, povolení zřízení konzulátů a obchodních zastoupení, ukončení válečného stavu, spolupráce Němců s orgány vojenské kontroly, stanovení míry německého objemu stavby lodí.

Reakce evropských spojenců přes tíživou situaci stále nebyla jednoznačná. Ministr Schuman sice konečně souhlasil s redukcí demontáží, nicméně dával stále najevo své znepokojení nad posunem v poměru výroby oceli mezi Německem a Francií. Ernest Bevin se chtěl vyhnout detailním jednáním a přesunout je na Vysoké komisaře, čímž patrně sledoval jak získání času, tak vyhnout se přijímání nepopulárních opatření, které by mohly zhoršit už tak napjatou situaci v britské okupační zóně. Při vysokém počtu účastníků ministerské konference se nedalo počítat s možností utajení. Proti váhavému postojům se rozhodně postavil Dean Acheson rozhodnutý jednat. Jeho iniciativou bylo prosazeno, že daná otázka měla být na příštím setkání ministrů rychle vyřešena. Vysocí komisaři byli rovněž pověřeni zahájit jednání se západoněmeckou vládou o detailech. Tzv. petersbergská jednání proběhla ve dnech 15., 17. a 22. listopadu 1949, znamenala prosazení americké strategie normalizace vztahů s novou západoněmeckou republikou, které byly symbolizovány především přístupem SRN do mezinárodních organizací, povolením zahraničních obchodních zastoupení (zatím ovšem nikoli velvyslanectví)<sup>95</sup>, podpoření autority vlády SRN odmítnutím legitimacy

<sup>95</sup> Přes tuto proklamaci Petersbergské dohody se reálné zřízení zahraničního zastoupení značně protahovalo – prvním byl generální konzulát v Londýně až o půl roku později – 22. května 1950.

vlády NDR, další zkoumání možnosti zrušení válečného stavu. Za to měli Němci přistoupit do Mezinárodního úřadu pro Porúří, spolupracovat s MSB (Military Security Board) a také při dekartelizaci. Vysocí komisaři v případě plnění měli pravomoc k určitým omezením demontáží. Ve skutečnosti to, co Spojenci nabízeli Němcům byl jen kompromisní polotovar, ochota ke kompromisům z jejich strany se týkala především oblastí, které pro Spojence nebyly tolik podstatné či problematické. Přes různá omezení demontážní program zůstal a Adenauerova vláda navíc měla vynaložit svou autoritu k jeho zajištění. Uznání spojeneckých kompetencí v Porúří ze strany Němců přistoupením do úřadu pro jeho správu mělo sice pro Spojence a zvláště Francii určitý právní význam, ale z hlediska reálné moci to nebylo tolik podstatné. Francie-Poncetovi se podařilo prosadit omezení západoněmecké ocelové produkce na nedostatečných 11,1 miliónů tun<sup>96</sup>. Adenauer byl patrně s dosaženými zisky pro německou stranu spokojen – Herbert Blankenhorn vzpomíná, že Adenauer pozdního večera po nekonečných jednáních o úpravách dohody opouštěl Petersberg „ v povznesené náladě“<sup>97</sup>. Od opozice si ale kancléř vysloužil kritiku korunovanou Schumacherovým legendárním výpadem „Spolkový kancléř Spojenců“<sup>98</sup>. Předseda SPD měl mimo jiné zato, že Adenauerův souhlas s Petersbergskými dohodami je motivován i jeho snahou zabránit socializaci těžkého průmyslu.

Relativní slabost nové západoněmecké vlády vůči okupačním mocnostem se ukázala jasně při kontroverzi o devalvaci marky. 18. září devalvovala Velká

---

Baring, Arnulf: Aussenpolitik in Adenauers Kanzlerdemokratie : Bonns Beitrag zur Europäischen Verteidigungsgemeinschaft, München 1969, S. 34

<sup>96</sup>Köhler, Henning: Adenauer, eine politische Biographie, Frankfurt am Main, 1994, S. 606

<sup>97</sup> citováno z: tamtéž, s. 565

<sup>98</sup> citováno z :Novák, Miloslav : Kancléř Adenauer, Praha 1995, s. 63

Prudkost této reakce nebyla pro první Bundestag ničím výjimečným. 150x volání k pořádku a důtek, 35x odebrání slova, 17 x vyloučení ze zasedání a 43 x odebrání poslanecké imunity – tato nelichotivá statistika se stala v dějinách Bundestagu rekordem.

viz: Klessmann Christoph: Die doppelte Staatsgründung, Deutsche Geschichte 1945-1955, Bonn 1991, s. 229

Británie libru o 30%, což vyžadovalo obdobný krok Bonnu, aby by se zamezilo velkým obtížím průmyslu i obchodu SRN. Devalvace byla sice limitována politickou nutností udržet v hospodářsky slabé SRN držet nízké životní náklady obyvatelstva (např. dovoz potravin spočívající na dolaru), nicméně nezbytná. Spolková vláda ji stanovila na úroveň 28%, což ale odporovalo Francií proklamované nejvyšší procentní míře 22,5%. Paříž nemohla přehlédnout, že německé uhlí a koks pro francouzský průmysl - jež by devalvace ještě prodražila - je až o 40% dražší než pro vnitřní trh spolkové republiky. Úvaha o možnosti devalvovat na úrovni 20% se sice v diskuzi bonnské vlády objevila, ale kancléř nyní nechtěl ustupovat francouzskému nátlaku – tady šlo také o autoritu mladé vlády. Nakonec sice týden jednání včetně osobní intervence Deana Achesona u ministra Schumana vyústila v Američany prosazený kompromis (devalvaci v míře 20% a zachování dvojích cen) , ale o devalvaci rozhodla sama Vysoká komise, aniž předem informovala spolkovou vládu. Americké diplomacii se podařilo přimět SRN a Francii k překonání rozdílných stanovisek.

### 3. Fénix vstává z popela

#### 3.1 Dilema Okupačního statutu

Neshody, ke kterým docházelo mezi západními mocnostmi, v postojích vůči Spolkové republice, se – zjednodušeně vzato a ne vždy – odehrávaly většinou jako názorový střet liberálnějších anglosaských zemí s restriktivním postojem Francie. Přes svůj mírnější postoj a liberálnější způsob přístupu k Okupačnímu statutu a využití práv rezervovaným okupačním mocnostem, uměly i Spojené státy dát najevo svou nespokojenost s Němci. Spojené státy zasahovaly především, když se ocitly v ohrožení reformy provedené po roce 1945 – bylo zabráněno všem pokusům centrální vlády v Berlíně či jednotlivých zemských vlád o zrušení těchto reforem. Vzdor oficiální politice panovaly na americké straně – ať už mezi experty německých záležitostí ve Washingtonu či na veřejnosti – obavy stran vývoje v SRN a trvalo déle, než se je i v reálném provádění politiky podařilo odstranit. Americký tisk opakovaně připomínal neúspěšnou denacifikaci SRN, ukazoval na nedostatky procesu dekoncentrace, dekartelizace a také na znovuoživení přízraku německého nacionalismu. Objevily se hlasy odmítající další ústupky vůči Němcům a naopak prosazující kontrolu SRN na neurčitý čas. Jedním z takových (byť v rámci Státního departmentu málo vlivným) byl například plukovník R.M. Cheseldine z Byra pro německé záležitosti, kterému vadily německé zahraniční aktivity narušující sféru Okupačním statutem výlučně vyhrazenou Spojencům. Cheseldine doporučoval kancléře odkázat do patřičných mezí, což byl ve Státním departmentu ojedinělý názor. Nicméně mezi úředníky vysoké komise se šířil pocit, že ze spojenecké strany již bylo učiněno dostatek koncesí a nyní je třeba obnovit psychologickou autoritu Spojenců. Americká diplomacie si neuspokojivého vývoje v SRN (jenž byl označen i za „renacifikaci“ německé politické veřejné scény)<sup>99</sup> pozorně všímala a její

<sup>99</sup> Výzkum, jež zadal McCloy svému Úřadu politických záležitostí (Report „Nationalism in Western Germany“, 3. Marz 1950, Office of Political Affairs, HICOG, RG 466, McCloy Papers D(50)605) , přinesl odlišný výsledek. Zpráva tvrdila, že nacismus je zdiskreditovaný a

postoj byl díky tomu značně zdrženlivý<sup>100</sup>. Kriticky byli v SRN nahlíženi nejen bývalí nacisté ve veřejné správě či nebezpečné resentimenty nacionalismu, ale i neuspokojivý stav demokracie samé – nedostatečnou ochranu individuálních práv vůči státním orgánům, nadřazenost profesionálních úředníků, neschopnost Bundestagu prosadit se důrazněji vůči státní administrativě, omezená stranická politika či pokusy vlády omezovat tisk. Výše zmíněná zpráva Vysoké komise dokonce tak na závěr konstatuje zjevnost nedemokratického charakteru vlády ve výkonné moci.<sup>101</sup> Ostatně tato nedůvěra se vztahovala i na oba přední muže západoněmecké politické scény – kancléře Konráda Adenauera a předáka opozice Kurta Schumachera. Zpráva Vysoké komise z 8. prosince 1949 kromě ocenění kancléře (politické schopnosti, prozápadního postoj, potenciál pro usmíření Francie) zdůrazňuje také jeho dominanci vůči zbytku vlády a nepochopení demokracie západního

---

renacifikace nehrozí. Problémem byl spíše vzrůstající nacionalismus, jehož hrot mířil proti okupačním západním spojencům a jež mohl ve svých důsledcích vést k dohodě se Sověty či podpoře neutralizovaného Německa.

viz: Busher Frank M.:The U.S. High Commission and German Nationalism 1949-52, Central European History (1990), s. 64

<sup>100</sup>Hlavními nositeli vzrůstu německého nacionalismu na počátku roku 1950 byly různé zájmové skupiny usilující o návrat ztracených východních teritorií za linií Odra-Nisa či ohrazující se proti spojeneckým soudům postihujícím válečné zločince apod. Dalšími příčinami této aktivizace byla nicméně rostoucí váha SRN v globálním konfliktu Východu a Západu (včetně pověstí o znovuvybrojení Němců) nebo třeba i frankfurtský projev McCloye o konci tresné fáze okupace.

viz tamtéž, s. 61

<sup>101</sup> Tento názor Williama F. Sollmanna, někdejšího odborářského lídra a ministra Stressemanovy vlády, se objevil v Current History v únoru 1951: „ ... jsou vážné pochyby ve všech částech společnosti a všech politických stranách, zda-li je demokracie vhodná pro Němce...Skutečnost, že provozní demokracie občanskou účast na všech úrovních společnosti a z vesnice do národního parlamentu, není stále dostatečně uznaná lídry a masami v Německu.“

citováno z: Hirsch, Felix E.: Growing German Pacifism, Current History (Feb. 1951), s. 80

typu.<sup>102</sup> To bylo citlivě vnímáno Johnem McCloyem<sup>103</sup>, který vyjádřil své pochybovačné stanovisko k osobě Adenauera ještě 10. září 1950 v dopise Trumanovi (den nato, co se americký prezident rozhodl podpořit německý vojenský příspěvek k obraně Západu).<sup>104</sup>

McCloy, který v únoru 1950 přicestoval do Washingtonu ke konzultacím, odmítl možnost další revize Okupačního statutu před říjnovým termínem. Ani on nebyl s Němci spokojen. Jeho zdrženlivé stanovisko se víceméně potvrdilo

---

<sup>102</sup> „ On není žádný diktátor v tom smyslu pojmu. Ale on nemá ani sympatie pro lidovou formu vlády ani pro demokracii, jak ji my rozumíme. On je produkt německého úřednictva s jeho vírou v autoritu státu nad lidem a v profesionální úředníky jako zástupce státu, v převahu vyškolených profesionálních úředníků oproti nevyškoleným zákonodárcům a v právo státu vykonat rozhodnutí, které on jako v zájmu lidu pokládá bez zpětného ohledu na veřejné mínění“

„Adenauer nebyl v žádném případě, jak Hans-Peter Schwarz argumentuje, od roku 1949 kancléř Američanů. Stal se jím teprve v průběhu let 1950/52.“

citováno z: Hermann-Josef Rupieper: Der besetzte Verbündete, Die amerikanische Deutschlandpolitik 1949-1955, Opladen 1991, s. 61

Adenauer si získal nakonec u Američanů takový kredit, který charakterizuje memorandum ze září 1952 zabývající se otázkou jeho nástupce vzhledem k vysokému věku kancléře. To nakonec konstatuje, že tato otázka z americké perspektivy není řešitelná a nezbývá než spoléhat se na dobrý zdravotní stav Konráda Adenauera.

viz: Hans-Jürgen Schröder: USA und westdeutscher Wiederaufstieg (1945-1952) in: Klaus Larres/Torsten Oppeland (Hrsg.), Deutschland und die USA im 20. Jahrhundert, Darmstadt 1997, s. 95-118.

Nutno dodat, že předáka opozice Schumachera hodnotil americký Vysoký komisař ještě hůře.

<sup>103</sup> V době, kdy vysoký komisař přebíral agendu od HICOG zdála se otázka bránění extrémních projevů či postojů v duchu německého nacionalismu jako snadno řešitelný problém. McCloy byl pověřen úkoly v tomto směru a HICOG doufal, že úkol zabránit znovuoživení nacionalistických příznaků může být splněn do léta téhož roku – 1949. Sám vysoký komisař McCloy prohlásil v srpnu, že nacionalismus, se kterým se setkal byl jen o málo víc než zdravý patriotismus. Návrat nacionalismu měl za velmi nepravděpodobný. Nacionalistická vyjádření byla přičtena na vrub boji o voliče při volbách do Bundestagu. Tento postoj nesdílela už před založením Spolkové republiky CIA, která v tomto ohledu varovala i prezidenta Trumana.

viz :Busher Frank M.:The U.S. High Commission and German Nationalism 1949-52, Central European History (1990), s.58-59

<sup>104</sup>McCloy se nicméně i po ukončení svého působení ve funkci vysokého komisaře ohrazoval proti možnosti, že by reformní snahy mířily k prosazování jakéhosi modelu Ameriky v malém: „ Oni (Němci) cítí, že my směřujeme náš program k široké demokratizaci a ne na omezenou amerikanizaci.“

citováno z: Hermann-Josef Rupieper: Amerikanisierung in Politik und Verwaltung Westdeutschlands, Ein problematisches Konzept in: Jaraus, Konrad; Siegrist, Hannes (Hrsg.): Amerikanisierung und Sowjetisierung in Deutschland 1945-1970, Frankfurt am Main, New York 1997, s. 49

i na jeho setkání se zástupci Státního departmentu 1. února 1950. Perry Laukhuff, ředitel Byra pro německé politické záležitosti souhlasil s Vysokým komisařem, nicméně navrhl pro případ revize Okupačního statutu nějaké koncese nabídnout, zatímco Jacques Reinstein, šéf byra pro německé hospodářské záležitosti nejdříve zhodnocení situace na konci roku doporučil, kdy už také ministerstvo zahraničí by mělo mít více jasno ohledně dalšího postupu. Americký Vysoký komisař se postavil negativně i k úvahám o remilitarizaci SRN, jak je již tehdy začala rozvíjet armáda. Touto otázkou se zabýval i americký tisk, rozdělený v názoru na věc, nicméně se stoupající tendencí k podpoře remilitarizace.

Vůči veřejnosti sice McCloy v rozhovoru pro NBC 23. ledna 1950 upozornil na problémy se západními Němci, do protikladu tomu ale postavil úspěchy při demokratizaci společnosti. V projevu ve Stuttgartu 6. února pak shrnul podmínky pro případnou revizi Okupačního statutu. Ačkoliv většina projevu se nesla v pozitivním duchu, pozornost tisku amerického i západoněmeckého se soustředila na jeho více kontroverzní, vůči Němcům kritickou část. McCloyova výtky, že německá společnost stále podléhá autoritám, není očištěna od spousty nacistů na významných místech a vyjádřená obava z možného znovuoživení nacionalistických skupin, byla vnímána jako nebezpečí návratu ke stylu okupační politiky.<sup>105</sup> Projev měl mimo jiné zklidnit rozjitřené hlasy v USA, naproti tomu ale zapůsobil ovšem zcela opačně na část německého tisku a samotnou vládu. Americký tisk ji přivítal s uspokojením a vyložil si ji jako potvrzení pochybení v dosavadní politice<sup>106</sup>.

---

<sup>105</sup> Vzdrust vlivu pravicových nacionalistů mohl být pro americkou politiku potenciálně nebezpečný v jejich pravděpodobném příklonu k myšlence znovusjednocení Německa, které mohlo mít formu vyjití vstříct Sovětskému svazu. Posílené nacionalistické kruhy by mohly nutit západoněmeckou vládu ke kompromisu s Moskvou. Minimálně se jednalo o obavu CIA.

viz: Busher Frank M.: The U.S. High Commission and German Nationalism 1949-52, Central European History, s. 58 a 60

<sup>106</sup> McCloy například prohlásil: „ Řekl jsem americkému národu, že jsem byl znepokojen nad znovuoobjevením nacionalistických skupině že zde bylo podle mého soudu stále tolik tradicionalismu a autoritářství v německém životě, že mnoho nežádoucích bývalých nacistů a nacionalistů nacházelo svou cestu zpět na důležitá místa;..., že tak mnoho německých lidí bylo



McCloy nicméně řešil dilema rozporu přísnějšího postupu vůči Němcům a zároveň nutnosti jejich získání v globální studené válce se Sovětským svazem. Jen pár dní po stuttgartském projevu, z něhož byly interpretovány a akcentovány především negativní rysy, zdůrazňuje americký Vysoký komisař v depeši Washingtonu nutnost pozitivního přístupu k SRN přes všechny problémy s nacionalismem. Přesto své odmítavé stanovisko k revizi potvrdil i na konferenci amerických velvyslanců v Evropě v Říme (22.-24.března 1950), což bylo tím pozoruhodnější, že v té době Britové dávali najevo svou ochotu ke značnému uvolnění vztahů<sup>107</sup>. Ve Frankfurtu i ve Washingtonu ostatně názor, že na získání Němců na stranu Západu není mnoho času ani prostoru, získával stále větší podporu. I když expertům na Německo ve washingtonské administrativě bylo jasné, že uskutečnění amerického konceptu pro Německo znamená zrovnoprávnění a postupné odbourání kontrolních mechanismů, bylo stále nezbytné brát ohledy na Spojence. Cesta vedla přes spolupráci s Brity, jejichž pozice se narozdíl od tvrdošíjné Paříže blížila americkému chápání problému. Acheson rád a rychle využil příležitost, když ministr Bevin inicioval 11.února 1950 kvůli jednání o evropské měnové unii a otázce hospodářské integrace Německa mezispojeneckou diskuzi o německé

apatických nebo negativních ve svém přístupu k jejich politickým odpovědnostem.“ a také: „ Zde nedávno byla tendence určitých mluvčích v této zemi ... od odmítnutí kolektivní viny k tvrzení, že jiní lidé a země jsou odpovědní za poválečné obtíže a problémy Německa . Ve vsí vážnosti, chci aby jste věděli, že takové výroky nepředvídatelně škodí věci Německa. Oni ukazují hluboké neporozumění událostem minulých 17cti let. Oni rozpomínají se kolik lidí je nyní ochotných zapomenout, toto je úžasná poddajnost a povolnost větší části německé populace vůči nacistickým ohavnostem. Konec konců, to byly tyto ohavnosti, které přivodily bídu ze které Německo nyní trpí a mnohem víc než to.“

Tyto výroky byly mírněny kladnými pasážemi, kde bylo vyjádřeno přesvědčení, že většina Němců chce mír, vidí se jako odpovědná část Evropy, má svobodnou vládu a parlament, ve veřejném životě jsou také vynikající osobnosti a podobně.

citováno z: The Future of Germany: Part of a Great World Problem. Speech by John J. McCloy, Stuttgart, February 6, 1950 [online] [cit. 2008-06-25]. Dostupné z:<<http://usa.usembassy.de/etexts/ga4-500206.htm>>

<sup>107</sup> 10. března se před senátním Výborem pro zahraniční vztahy McCloy vyjádřil takto: „ V této fázi historie je zde větší šance ovlivnit německé myšlení než zde byla v celém století.“ Spojené státy bojovaly se Sovětským svazem „ o Faustovu duši“.

citováno z: Schwarz A. Thomas: „No Harder Enterprise“: Politics and Policies in the German-American Relationship, 1945-1968 (s. 29-44), in:Junker, Detlef: The United States and Germany in the Era of the Cold War 1945-1990, Volume I.: 1945-1968, New York 2004, s.31

politice.

K nelibosti Státního departmentu se do problému snažil opět vložit Kongres. Na jednu stranu se sice při rozpočtových debatách pro rok 1951 objevily kritiky vůči demontážím, na druhou stranu se ve zneklidněném Kongresu uvažovalo o vyslání komise, která by v Německu prošetřila stav demokracie a nebezpečí nacionalismu. To ale mohlo ve svém důsledku být interpretováno jako nedostatek důvěry Vysoké komisi, nemluvě o tom, že by vyslání komise oslabilo i mladou bonnskou vládu.

Jestliže ještě na březnové konferenci velvyslanců USA McCloy zaujal odmítavé stanovisko k revizi, o měsíc později, 25. dubna 1950 již volá po změně restriktivní politiky. Mělo být řešeno dosavadní omezení produkce pro některé typy průmyslu, odstranění Mezinárodního úřadu pro Porúří zřízením organizace kontrolující komplexní evropský uhelný a ocelový průmysl, plné připuštění SRN k evropským institucím, redukce spojeneckých zásahů do vnitřní politiky západního Německa, analyzovány německé průmyslové kapacity využitelné pro západoevropskou obranu a ukončení vojenských kontrol skrze Military Security Board (MSB). Tyto zatím nereálné návrhy byly v rámci Státního departmentu široce přijaty. Ministr zahraničí Acheson byl již před vypuknutím korejské války ochoten korigovat politiku vůči SRN ve směru přijetí SRN k Evropské radě, zapojení západoněmecké průmyslové základny do obrany Evropy, revizím v bezpečnostních a politických aspektech. Ovšem při zachování kontroly obchodu s Východem.

Mezitím stačil McCloy otevřít opět otázku německého znovusjednocení svou výzvou volající po svobodných volbách. Neznamenal to žádný zásadní posun v americkém vnímání problému – Spojené státy nadále nebyly ochotny riskovat s experimentem neutralizace Německa a nadále předpokládaly konání svobodných voleb jakožto klíčového prvku v procesu znovusjednocení. Tím byl předem dán výsledek výměny nót a vzájemných iniciativ k německé otázce. Státní department navíc tuto McCloyovu výzvu zkomplikoval dodáním dalších podmínek, což se nelíbilo ani vysokému

komisaři ani Georgi Kennanovi. Návrhy celkově vycházely z pozic, které Spojené státy zaujaly před čtyřmocenskou konferencí v Paříži v roce 1949 a Spojenci je nyní schválili. Jediným rozdílem bylo, že nyní se už nemělo jednat o připojení NDR k SRN, nýbrž o sloučení obou států. Výměna nót, která se nad touto iniciativou otevřela, byla ovšem vedena východním Německem, v případě pozdější Pražské výzvy satelitními státy. Sovětský svaz do této diplomacie vstoupí přímo až mnohem později – slavnou tzv. Stalinovou nótou.

Mezitím vzešla překvapivá iniciativa od kancléře Adenauera, který prostřednictvím rozhovoru s Kingsbury Smithem (ředitelem evropského oddělení International News Service) navrhl dokonce kompletní unii Francie a SRN, která by se týkala sloučení parlamentů, ekonomik i občanství. Ať už se jednalo pouze o řešení sárského problému (podmínkou projektu bylo navrácení Sárska Německu)<sup>108</sup> či tím kancléř mínil řešit i těžiště německé a evropské otázky – tedy kontroverzi Francie versus Spolková republika – projekt narazil na nezáměr celé Francie. Výjimkou byl generál de Gaulle, jehož zájem znamenal senzaci. Tou ostatně byla – z úst francouzského politika v té době pozoruhodná – pochvala na Adenauerovu adresu, vyslovená generálem na tiskové konferenci 16.března 1950.<sup>109</sup> Nepochodil ani umírněnější návrh zakládajícím se na vzoru německého Celního spolku z roku 1834.<sup>110</sup>

---

<sup>108</sup> Odnětí Sárska bylo z francouzské strany zdůvodňováno bizarním právním výkladem z 25. července 1949, podle něhož se Sársko neúčastnilo práce na Základním zákonu a tudíž na něj nelze jeho ustanovení vztahovat. Jelikož nemůže být považováno za součást SRN, je nutno mu zajistit účast na Evropské radě.

viz: Ulrich Enders: Der Konflikt um den Beitritt der Bundesrepublik und des Saargebiets zum Europarat in: Herbst, Ludolf; Bühner Werner; Sowade Hanno: Vom Marshallplan zur EWG, Die Eingliederung der Bundesrepublik Deutschland in die westliche Welt, München 1990, s. 25

<sup>109</sup> „Od třicátých let studuji se zájmem a oceněním činnost a návrhy Konráda Adenauera. Zdá se mi u toho, co tento dobrý Němec řekl, znovu výzva krvácející, zničené a rozpadající se Evropy pozoruhodná je, kterou jeho dítě vyzývá, se sjednotit.“  
citováno z: Köhler Henning: Adenauer, eine politische Biographie, Frankfurt am Main, 1994, s. 598

<sup>110</sup> Podle Charlese Williamse bylo v zásadě důvodů k odmítnutí několik – od komplikované otázky Sárska, přes předpokladu neseřídnosti nabídky, která mohla být míněna spíše na

Konkrétní možnosti korekcí spojenecké politiky se začaly rýsovat na přípravných třístranných rozhovorech pro nadcházející konferenci ministrů zahraničí v Londýně. Zatímco Francie v tradičních intencích své politiky doporučovala využít celé 18cti měsíční lhůty, než dojde k dalším revizím, britská strana tříbodový plán revize – více pravomocí SRN pro oblast zahraniční politiky, omezení hospodářských restriktivních opatření a liberálnější výklad Okupačního statutu. Britský plán cílící ke značným politickým koncesím sice Američanům velmi usnadnil vyjednávací pozici, nicméně byl od amerických představ přes zdánlivou podobnost značně odlišný ve své ekonomické části, kde byla ochota k ústupkům zjevně poznamenána a blokována obavami z německé konkurence. Slabým momentem celého plánu bylo navíc rušení kontrolních prvků, které nebyly kompenzovány pevným ukotvením SRN na Západě. Francouzi jej navíc omezili vymezením nejvyšší autority v SRN pro okupační mocnosti. Konečný britsko-francouzský návrh - i v dalších bodech vůči západním Němcům značně rezervovaný - nebyl pro americkou administrativu přijatelný. Tato stanoviska obou evropských mocností potvrdilo i osobní jednání státního tajemníka Achesona se Schumanem v Paříži a Bevinem v Londýně – Francie trvala na postavení Vysoké komise a odmítala časový rozvrh, Británie chtěla zachovat kontrolu zahraničně obchodních vztahů SRN.

Francie přišla ještě před konferencí s vlastní iniciativou a 8. května přichází na scénu tzv. Schumanův plán. „Malá atomová bomba“<sup>111</sup>, jak jej záhy pojmenuje McCloy, počítala se spojením uhelného a ocelového průmyslu Francie, SRN a dalších evropských mocností. Tím by byla realizována jak kontrola průmyslového potenciálu západního Německa, tak rovněž i ukotvení Němců v západním táboře. Plán ale neřešil jen otázku soužití Francie a Spolkové republiky, nýbrž jak ohlašovalo prohlášení

---

efekt vůči Spojeným státům, dále válečné reminiscence, až po pravděpodobnou neudržitelnost francouzské vlády, která by takový projekt přijala.

viz: Charles Williams: Adenauer, otec nového Německa, Praha 2002, s 283

<sup>111</sup> citováno z: Köhler Henning: Adenauer, eine politische Biographie, Frankfurt am Main, 1994, s. 602

francouzské vlády z 9. května: „ ...tento návrh povede k realizaci prvního konkrétního základu evropské federace.“<sup>112</sup> Idea sloučení západoevropského klíčového průmyslu nebyla ničím novým, důležité ale bylo, že se nyní stala oficiální politikou Paříže. Budoucnost měla ukázat, jak zásadní krok pro celou evropskou integraci tento projekt znamenal<sup>113</sup>. Ačkoliv skutečný autor projektu – Jean Monnet<sup>114</sup> – přesvědčil zpočátku nedůvěřivého Adenauera k podpoře Schumanova plánu, německé obavy přetrvávaly. Hrozilo riziko, že Francie se v orgánech Montánní unie prosadí na úkor SRN, ostatně posílené nezájmem Británie o účast.

Londýnská konference ministrů zahraničí, která začala 12. května 1950, nedokázala dosáhnout postupu v otázce revize Okupačního statutu. Francie byla ochotna jen k postupnému procesu, navíc ne v následujících šesti měsících. nemělo vůbec dojít. Neměl být dotčen Mezinárodní úřad pro Porúří, vojenský dohled MSB a nejvyšší autorita Vysoké komise. I v bodech, které Schuman nabízel k uvolnění kontrol, byly patrné vliv francouzských bezpečnostních a ekonomických motivů. Britové zaujali smířlivý přístup vůči oběma stranám, ale nakonec se překvapivě blížili spíše francouzskému stanovisku. Londýn sice podporoval uvolnění v zahraničně-politické oblasti, ale otálel s praktickou stránkou řešení, z výše zmíněných ekonomických důvodů. Podpořil i za určitých podmínek francouzské stanovisko ústupu od

---

<sup>112</sup>citováno z : Ulrich Sahn, Kenneth Younger: Britain and Europe, 1950, International Affairs (Jan., 1967) [online] [cit. 2008-06-25]. Dostupné z:<<http://www.jstore.org>> , s.14

<sup>113</sup> Velice podstatný byl politický význam, kterým byl fakt, že vedení Společenství uhlí a oceli bylo na rozdíl od administrativních institucí jiných evropských orgánů rozhodující se na základě prosté většiny a mezinárodní pravomoc se týkala oblastí s tak praktickými dopady jako - kontrola a regulace produkce, cen, investic a různých částí zahraničního obchodu. Kromě toho zde byly neméně podstatné hospodářské výsledky. V letech 1952-1961 vzrostla produkce Společenství o 6,4% za rok ve srovnání s Británií ( o 3,3%) nebo dokonce USA ( o 0%).

viz: Walther H.M.Fröhlich: Towards United States of Europe, Current History (April, 1973), s. 176/177

<sup>114</sup> Monnet, Jean (1888-1979). Po první světové válce (1919-1921) zastával funkci zástupce generálního tajemníka Společnosti národů. Od roku 1925 činný v bankovním sektoru. V roce 1939 jmenován předsedou francouzsko-britského ekonomického koordinačního výboru. Během války z pověření Churchilla působil ve Washingtonu, kde pomáhal organizovat dodávky pro Británii, poté v Alžírsku pro Svobodnou Francii. PO válce vybudoval Národní plánovací úřad.

kontrol jednotlivých spolkových zemí.

Achesonovi omezil Schumanův plán jeho manévrovací prostor pro prosazování americké linie v otázce revize. Nad Schumanovým plánem, který v sobě nesl jisté nebezpečí vzniku kartelu – což odporovalo bytostně americkým zásadám - Acheson zpočátku poněkud váhal, nicméně následně se jej rozhodl podpořit. Jeho nejvýznamnějšími přímluvci na americké straně byl pařížský ambasador David Bruce a John McCloy. Acheson nicméně dal najevo, že to neznamena, že by USA přestaly tlačit na revizi. Ministr zahraničí zdůraznil, že zbývá nanejvýš 18 měsíců až 2 roky k získání Němců pro věc Západu. Koncem roku 1952 měla být ukončena hospodářská podpora formou Marshallova plánu a tím i nepochybně dojde k dalšímu poklesu vlivu na Němce.

Ale ani Spojené státy prosazující mnohé koncese včetně rovnoprávného členství v organizacích OEEC, EWU, GATT i Radě Evropy, nezamýšlely udělit SRN skutečnou nezávislost. Panovaly jak obavy z možného opakování kolísavé politiky mezi Východem a Západem, která mohla vzít vzor v „Rapallu“. Američané se nechtěli vzdát ani spojenecké kontroly na úrovni jednotlivých spolkových zemí jak navrhovala Paříž, neboť představovala efektivní způsob uplatňování vlivu na jejich zákonodárství. I Američané stále chtěli, aby Němci zůstali pod vlivem (občas i instrukcí) Vysoké komise.

V zásadě obě evropské mocnosti v postoji vůči SRN reflektovaly své určité obavy a byly ochotny ke změkčování restrikcí v oblasti, která zdánlivě zdánlivě neměla takový význam jako bezpečnost či ekonomika. Spojené státy naopak považovaly úspěšnou demokratizaci Německa za zásadní a preferovaly vyrovnávání diskriminací v oblasti hospodářské i politické.

Výsledkem londýnských roků bylo vytvoření třímocenské komise ke studiu revize Okupačního statutu se sídlem v Londýně (Intergovernmental Study Group on Germany – ISG nebo také ISGG), která měla vypracovat zprávu do 30. září 1950. Navenek byla zdůrazněna závislost uvolňování restrikcí na pozitivním přístupu německého obyvatelstva i vlády. Na jednu

stranu konference potvrdila rozpory Spojenců ohledně dalšího postupu v německé politice, na druhou stranu samo uvolňování kontrol znamenalo překročení určité psychologické bariéry v nedlouhém čase po konci nejničivější války historie. Americká zahraniční politika už v sobě nesla návrhy, idee a prvky, které ještě při ukončování přímé vojenské okupační vlády nebyly myslitelné<sup>115</sup>.

Mezitím Spolková republika akceptovala neochotně<sup>116</sup> vstup do Evropské rady – Bundestag tento krok schválil 15. června 1950. SRN stejně jako Sársko obdrželo pouze „přidružené členství“, které nekolidovalo s právy okupačních mocností. To bude zrušeno v březnu 1951 při revizi Okupačního statutu, od května se změní na plné členství, což umožní zástupcům Bonnu konečně i vstup na jednání ministerské rady. Sárský problém zatěžoval francouzsko-německé vztahy už před vznikem SRN. V roce 1946 tuto oblast vyčlenila Paříž ze své okupační zóny, sárská ústava z 15. prosince 1947 se zřekla německé Říše, hospodářsky bylo Sársko napojeno na Francii. Právní základ pro tento postup byl naprosto nedostatečný mimo jiné aspekty už jen s ohledem na to, že otázka úpravy hranic spadala do kompetence mírové

---

<sup>115</sup> Mezi úkoly komise patřilo: zkoumání Okupačního statutu, zabývání se válečnými smlouvami bývalé německé Říše, stále nezaplacenými finančními pohledávkami na Německo, dalšími právními a ekonomickými následnými jevy války, aplikací článku 18 a 19 Rúrského statutu, zkoumáním ukončení válečného stavu, stanovení spolupráce se SRN na dobouávání kontrol a následných problémů.

viz: Allied Communique on Revision of the Occupation Statute and Implementation of the New York Agreements, Information Bulletin (April 1951), (s. 65-68), s.65 [online] [cit. 2008-06-25]. Dostupné z: <<http://images.library.wisc.edu/History/EFacs/GerRecon/omg1951April/reference/history.omg1951april.i0027.pdf>>

<sup>116</sup> Pochybnosti nepanovaly výhradně jen na německé straně. Byli to francouzští a britští socialisté, kteří v při rokování v září 1949, kdy se jednalo i o přístupu SRN, vyjádřili skepsi, zda takový krok není předčasný. SRN podle nich měla nejdříve podat důkaz svého příklonu k demokratickým principům.

Ohledně přijetí Sárska byla ministerská rada Evropské rady opatrná. Zatímco SRN se dozvěděla, že rada se, „... v principu ve prospěch možného brzkého přístupu Německa k Evropské radě vyslovila“, pak Sársko bylo zváno podstatně komplikovanější formulací: „S ohledem na vývoj v západních zónách Německa..., že Sársko není v současnosti v Evropské radě zastoupeno ...dotud konečné rozhodnutí o statutu Sárska ještě chybí..“

citováno z: Ulrich Enders: Der Konflikt um den Beitritt zum Europarat in: Herbst, Ludolf; Bühner Werner; Sowade Hanno: Vom Marshallplan zur EWG, Die Eingliederung der Bundesrepublik Deutschland in die westliche Welt, München 1990,(s.19-46) s. 31/32

konference. Snaha o posílení sárského statutu vedla k francouzské snaze o samostatnou účast v Evropské radě. Paříži se sice podařilo dosáhnout společného členství Sársko a SRN v jedné organizaci, nicméně selhalo diplomatické úsilí Francouzů o to, aby Sársko bylo přijato dříve, ještě před vstupem Spolkové republiky, jak se o to pokoušeli naposledy v létě 1949.

### 3. 2 Zbraně do německých rukou?

25. června 1950 zaútočily severokorejské jednotky na Jižní Koreu. Občanská válka ve vzdálené zaostalé asijské zemi byla v podmínkách globálního bipolárního konfliktu – a hlavně při tehdejší představě o monolitnosti komunistického bloku – vnímána jako možná předehra sovětského útoku na Západ.<sup>117</sup> Tato hrozba a pocit akutního ohrožení aktualizoval otázku obrany Západu, respektive problematiku využití německých válečných zdrojů.

Otázka německého znovuvybrojení byla logická a byla nastolována byla

---

<sup>117</sup> Sovětská politika byla v tomto ohledu dle M. D. Shulmana dvojaká – zatímco Evropa se v důsledku sovětského tlaku spíše sevřela a navíc se začala konsolidovat, v Asii získávají komunisté Čínu. Shulman tvrdí Sověty usilovaly ve své evropské politice navození „détente“, zatímco v Asii pokračovaly v militantním postupu. „ Protikladná síla těchto politik se stala evidentní po komunistickém útoku v Koreji, který dále stimuloval mobilizaci západních mocností. Tato reakce postupně podnítila zřejmý vznik strategie „mírové koexistence“ vyslovené a schválené na 19. stranickém sjezdu v říjnu 1952.“  
citováno z: Marshall D. Shulman: Some Implications of Changes Soviet Policy Toward West 1949-1952, *Slavic Review* ( Dec., 1961), [online] [cit. 2008-06-25]. Dostupné z:<<http://www.jstore.org/stable/3004096>> s. 631

Co se týká hodnocení situace v Asii, je nutno dodat, že v době publikace tohoto článku nebyl známý fakt, že Stalin válečnou kampaň v Koreji neinicioval, ale spíše schválil severokorejskou iniciativu.

Náznaky této koncepce mírové koexistence západního a východního tábora se možná dají nacházet už v roce 1949 -ať už se jednalo o skutečný politický přístup či pouhé propagandistické slovní cvičení. Již v lednu 1949 editor *Pravdy* P.N. Pospelov „mírovou koexistenci“ na pořadu dne ( *Pravda*, 22. ledna 1949) a Moskva „ začala hájit strategii navrženou k apelování na elementy na Západě protikladné nukleárním zbráním a remilitarizaci v Evropě.“ 11. ledna o mírové koexistenci hovoří i Marcel Cachin z vedení francouzské komunistické strany a tři dny po něm i P. Togliatti, šéf italských komunistů (vítězství socialismu mírovými prostředky).  
citováno z: Kennedy-Pipe, Caroline: *Stalin's Cold War, Soviet strategies in Europe, 1943 to 1956*, Manchester and New York 1995, s. 149/150 a 153



mnohem dříve, než ji korejská válka vynesla jako reálné politické téma pro spojenecká jednání. Argumenty pro zapojení SRN do obrany Evropy byly celkem jasné - nezbytnost vyrovnat nesmírnou převahu konvenčních jednotek Východu, již neřešilo ani založení NATO. Šlo ale také o připoutání SRN k západnímu táboru, což by eliminovalo možnou kyvadlovou politiku nebo o vyrovnání eventuální značné hospodářské výhody Spolkové republiky, vyplývající z nezatíženosti vojenským rozpočtem. Protiargumentem byl strach z možnosti návratu Německa k revanšistické násilné politice. Míra těchto obav u jednotlivých zemí byla patrně úměrná jak vzdálenosti dané země vůči německému teritoriu, tak nepochybně i válečnou, okupační či historickou zkušeností s Německem. S možností zapojení západního Německa do západních vojenských struktur operovala ještě před založením Spolkové republiky i Moskva, ať už se tohoto nebezpečí skutečně obávala, či jej pouze využívala k účelům propagandy.<sup>118</sup> Caroline Kennedy-Pipe usuzuje ze sovětských návrhů učiněných v průběhu roku 1949 (zejména týkajících se stažení jednotek z Německa) právě na motivaci zabránit zapojení SRN do NATO.

Od počátku existence SRN se americká administrativa držela demilitarizační politiky a v Petersbergské smlouvě z 22. listopadu 1949 byl závazek spolkové vlády k jejímu dodržování zdůrazněn. Proslulé Adenauerovo interview pro Cleveland Plain Dealer, které přišlo během několika málo dnů nato (3. prosince 1949)<sup>119</sup> - a které vzbudilo u Spojenců značnou nelibost - bylo reakcí spekulace francouzského a amerického tisku

---

<sup>118</sup>V březnu 1949 vyšel v sovětské Pravdě článek s příznačným názvem „ Příprava pro začlenění západního Německa do systému Severatlantického paktu“. (Pravda, 29. března 1949). O obnovení remilitarizovaného Německa podporované NATO psal v Pravdě např. M. Marinin - „ O atlantické smlouvě“, Pravda, 1 července 1949,

citováno z: Caroline Kennedy-Pipe: Stalin's Cold War, Soviet strategies in Europe, 1943 to 1956, Manchestr and New York 1995, s. 145

<sup>119</sup>Předcházelo mu už interview pro francouzský L'Est Républicain z 12. listopadu. Tento rozhovor pro provinční médium nezbudil ale pozornost. viz: Miloslav Novák: Kancléř Adenauer, Praha 1995, s. 63

ohledně možnosti západoněmecké remilitarizace.<sup>120</sup> Zprávy o tom, že Washington míní změnit své stanovisko v otázce vyzbrojení Německa dementovali 16. a 17. listopadu 1949 jak Dean Acheson<sup>121</sup> tak i prezident Truman. Po návrhu generála Claya na vytvoření evropské armády včetně kapacitně omezeného západoněmeckého korpsu, byl nucen o několik týdnů později dementovat i ministr obrany Johnson.

Plánovací oddělení armády uvažovalo o budoucí strategické roli Němců a Japonců od počátku roku 1947. Tyto úvahy byly modifikovány v souvislosti s vývojem geopolitické situace v průběhu roku 1948 a berlínská krize jim pomohla dostávat se z roviny více či méně teoretizujících úvah. Od konce roku 1949 si už armáda dokonce stěžuje na dementi státní administrativy, neboť každé popření úmyslu remilitarizovat komplikovalo úvahy o využití německého vojenského potenciálu a revizi této politiky.

Otázku remilitarizace řešil už americký tisk. Ten byl sice v názoru na remilitarizaci rozdělený, ale jak ukazovaly vnitřní hodnocení Státního departmentu, v polovině listopadu 1949 začalo přibývat novin hlásících se k nezbytnosti vyzbrojení Spolkové republiky.

Mezitím v prosinci 1949 začala armáda s konkrétním plánováním využití

---

<sup>120</sup> Adenauer byl o nezbytnosti obnovy německých jednotek přesvědčen. Již během rokování Parlamentní rady pokoušel budoucí kancléř přesvědčit frakci vlastní strany pro zavedení spolkové pravomoci vnější ochrany federace, přičemž poukazyval na to, že brzy dojde k obnovení německé armády.

Vysocí komisaři se sice rozhodli tuto akci kancléři veřejně nevytknout, aby se předešlo negativním dopadům navenek, ale svou rozladění znát dali. Konrád Adenauer pochopil a vrátil se k výchozímu požadavku policejních rezerv.

viz Arnulf Baring: Aussenpolitik in Adenauers Kanzlerdemokratie : Bonns Beitrag zur Europäischen Verteidigungsgemeinschaft, München 1969, s. 73

<sup>121</sup> Mimo další důvody (jako také obavy amerických představitelů z militarismu či i nacismu) hrál roli v odmítání myšlenky německé remilitarizace i názor sdílený Achesonem, že „Francie a Francie jedině“ mohla by „vzít rozhodující vedení v integrování západního Německa do západní Evropy.“ Smíření Německa s Francií byla zásadní podmínka pro úspěch americké politiky v Evropě. Navíc Američané by rádi posílili pozici Roberta Schumana, který byl z francouzské strany přijatelným partnerem. Z těchto důvodů nebylo radno dráždit francouzské mínění otázkou remilitarizace SRN. McCloy se vyjádřil, že „vojenské vakuum vytvořené odzbrojeným Německem může a musí být zaplněno silným francouzským národem.“

citováno z : Thomas A.Schwarz: The Skeleton Key. American Foreign Policy, European Unity, and German Rearmament 1949-1954, s. 371

západoněmeckých zdrojů a 23. ledna 1950 byl k dispozici první obsáhlý materiál na toto téma, který shrnoval výhody nasazení německých vojáků<sup>122</sup>. Očekávatelné problémy s Francií měla řešit limitace německých sil a kontrola. Výhody nasazení německých sil byly z čistě vojenského hlediska evidentní. Patřil mezi ně například předpoklad dobrých bojových výsledků díky boji na vlastním území, včetně znalosti terénu, němečtí vojáci jako jediní disponovali zkušenostmi z bojů proti Rudé armádě, byli dobří pěšáci, na rozdíl od Francouzů a Italů více imunní vůči krajní levici. Zdá se avšak, že armáda neodhadla dobře míru odporu vůči německé remilitarizaci ani nedocenila nepopulárnost remilitarizace mezi Němci samými.

Oficiální politika se nezměnila, nicméně se na přelomu roku 1949/50 objevuje iniciativa na spojenecké straně k ustavení kontaktu ve vojenských záležitostech západních Němců. Tím se později stane bývalý generál hrabě von Schwerin a jeho byro, jež zahajuje činnost v květnu 1950. Schwerin začal diskrétně pracovat na problematice výstavby zpravodajské služby, policejních rezerv a spolkových mobilních policejních jednotek, o něž žádal Adenauer vysoké komisaře 28. dubna 1950. Pro budoucnost zde hrála svou roli i otázka potenciálního vojenského příspěvku SRN.<sup>123</sup>

---

<sup>122</sup> „Ale na konci roku 1949 se cosi stalo ve Washingtonu, co mělo hluboký efekt na celou naši poválečnou politiku....Ale z důvodů, kterým jsem nikdy plně nerozuměl, v roce 1949 velmi mnoho lidí ve Washingtonu – v Petnagonu, Bílém domě a dokonce ve Státním departmentu – zdálo se dospět k závěru, že se rozpoutalo reálné nebezpečí ze Sovětů v docela blízké budoucnosti, což by byla třetí světová válka. Jeden ze zajímavých předmětů k historickému bádání by mohl být dokonce i dnes důvod, proč tento závěr se stal takovou tendencí ve Washingtonu v tento čas.“

citováno z: George Kennan: American diplomacy, Chicago 1984, s. 161

<sup>123</sup>

Američané chtěli, aby se spojku stal generál Reinhardt Gehlen, s jehož Organizací Gehlen (Organisation Gehlen) zpravodajsky již spolupracovali. Britové a Francouzi postrádající cennější kontakty mezi bývalými německými vojáky, se ale postavili na odpor. Nakonec byl přes nesouhlas USA na britský návrh vybrán generál hrabě von Schwerin.

Postavení generála a jeho spolupracovníků bylo delikátní – a vlastně dosud ilegální. Působení ani úkoly tohoto úřadu sídlícího v mansardě paláce Schumburg nebyly písemně vymezeny, mnozí činitelé kancléřství netušili, čím se Schwerinova „tajná registratura“ zabývá. Oddělení později bylo pojmenováno jako Zentrale für Heimatdiens. Po měsíce se úřad dařilo tajit před veřejností. Samotné Schwerinovo působení v čele úřadu ale nemělo mít dlouhého trvání.

viz: [online] [cit. 2008-06-25]. Dostupné

z: <[http://de.wikipedia.org/wiki/Reinhard\\_Gehlen#Nachkriegszeit](http://de.wikipedia.org/wiki/Reinhard_Gehlen#Nachkriegszeit) >; [online] [cit. 2008-06-25].

Dostupné z: <[http://de.wikipedia.org/wiki/Gerhard\\_Graf\\_von\\_Schwerin](http://de.wikipedia.org/wiki/Gerhard_Graf_von_Schwerin) >; Baring, Arnulf:

V dubnu se už začali zabývat věcí náčelníci štábů – 30.dubna se dohodli na požadavku armády na změnu dosavadní politiky, vyslovili se pro uskutečnění konzultací mezi Státním departmentem a ministerstvem obrany a i předložení otázky remilitarizace na fóru Severoatlantické aliance na jejím květnovém setkání. Tomu Acheson odmítl vyhovět a mezi ministerstvem obrany a Státním departmentem se tím spustil politický spor.

Důvodů Deana Achesona, aby v tomto okamžiku odmítl vynést otázku remilitarizace SRN na mezinárodní fórum, bylo víc. Uvnitř administrativy Spojených států neproběhlo žádoucí ujasnění o dané problematice. Dalším aspektem byl ohled na americké spojence v Evropě, pro něž toto téma bylo stále velmi ožehavé. Proti remilitarizaci vystupovala většina západních Němců a co bylo podstatné – právě ty kruhy, které byly pilíři nové demokracie v SRN - SPD, CDU a odbory. Stav demokracie v SRN nebyl uspokojivý a historické zkušenosti rovněž problematizovaly zřizování ozbrojených složek (ať už spolkové policie nebo armádního korpsu) , kterými by disponovala vláda. Ať už tomu státní tajemník Acheson vnitřně věřil, či nikoli, uklidňoval po svém návratu Kongres, že bezprostřední válečné nebezpečí nehrozí.

Spor mezi oběma ministerstvy procházel i personální rovinou. Acheson se vícekrát střetl s Johnsonem ohledně různých politických otázek, včetně čínské problematiky. To se svým způsobem přenášelo i do vzájemných vztahů obou departmentů.

Ministerstvo obrany dostalo v dubnu 1950 do rukou mocný argument v podobě v dubnu vyhotoveného dokumentu Národní bezpečnostní rady, legendárního NSC-68. Ten velmi vážně hodnotil a také přeceňoval bezpečnostní rizika ze strany Sovětského svazu<sup>124</sup>. Tento dokument do

---

Aussenpolitik in Adenauers Kanzlerdemokratie : Bonns Beitrag zur Europäischen Verteidigungsgemeinschaft, München 1969, s. 23, 24

<sup>124</sup> Podobně jako v předchozím NSC 20/4 byla východnímu bloku přičítána schopnost ovládnout vojensky Evropu (s možnou výjimkou Pyrenejského poloostrova a Skandinávie – ovšem i na ně by SSSR zbyly vojenské kapacity), ropná ložiska na Blízkém a Středním východě, provádět vzdušné a námořní operace v Atlantiku a v zámoří a podobně. Značně nadsazené byly určité odhady počtů sovětských nukleárních bomb. „ Podle NSC 68 mohl jejich počet v

značné míry symbolizoval změnu, kterou politika Trumanovy administrativy momentálně procházela a která směřovala k celkové militarizaci. Vysvětlení tohoto obratu jsou různá.<sup>125</sup> Přesto, že tehdejší úvahy hovořily o pravděpodobném sovětském útoku v roce 1954, prezident Truman se postavil proti myšlence remilitarizace. Vojenské spojení frankistického Španělska a remilitarizované SRN, jak navrhoval ještě před vypuknutím korejského konfliktu ministr obrany Johnson, odmítal Truman jako

---

polovině roku 1950 dosahovat 10-20 kusů, o dva roky později 45-90, v polovině roku 1953 70-135 a rok nato již dvě stě kusů.“ Ve skutečnosti se první nukleární bomby dostaly do výzbroje až v závěru roku 1953 nebo na počátku roku 1954. Přecenění sovětských jaderných sil vycházelo z odhadu sovětských zdrojů a pod vlivem snahy nepodcenit je, jako byla dříve podceňována rychlost získání jaderných technologií.  
citováno z: Suchý, Petr: Strategie zadržování v americké zahraniční politice. Vznik a vývoj koncepce 1945-1953, Brno 2005, s. 75-76

<sup>125</sup> K problematice obratu Trumanovy administrativy k většímu důrazu na posílení národní bezpečnosti USA na jaře 1950, Benjamin O. Fordham pro změnu politiky v podobě NSC-68: „ Pokud rozhodnutí redukovat fiskální vojenský rozpočet (pro rok) 1951 je obtížné vysvětlit v realistických nebo statistických termínech, náhlý obrat tohoto rozhodnutí na jaře 1950 je dokonce problematičtější. Rozhodnutí prezidenta Trumana akceptovat volání NSC 68 po více vojenském utrácení je lepe vysvětlen potřebami udržení politické koalice podporující jeho administrativu než jako odpověď na zvláštní externí šoky.“ Autor spekuluje, že „ toto rozhodnutí bylo učiněno před severokorejským útokem na Jižní Koreu. Protože události roku 1949 nebyly dostatečně přesvědčit administrativu věnovat více zdrojů na program národní bezpečnosti, je extrémně obtížné vysvětlit, jak takové rozhodnutí mohlo být dosaženo na této bázi na jaře 1950. ... Změny v dominantní skupině uvnitř administrativy poskytují lepší vysvětlení pro akceptaci NSC 68 než změny v mezinárodním prostředí.“  
citováno z: Benjamin O. Fordham: Building the Cold War Consensus. The Political Economy of U.S. National Security Policy 1949-1951, The University of Michigan Press, 1998, s. 41

Thomas McCormick vypočítává, že administrativa stála zhruba před třemi druhy politiky. Za prvé uznaný poměr sil a jednat s Moskvou, za druhé pokračovat zvýšeným úsilím v současném kurzu, koncentrovat se na vnitřní problémy, které byly zásadní i pro světový systém (pasivní dolarová bilance) a rozvíjet nástroje „ekonomické diplomacie“ jež symbolizoval ERP. Nevýhodou první varianty byl mimo jiné dopad eventuálních detailních jednání se Sověty (třeba o nukleární výzbroji, což by mohlo ohrozit americkou strategickou výhodu), u druhé to byla opozice Kongresu vůči zahraniční pomoci a liberalizaci cel. Kongres je v počátcích padesátých let ovlivněn skupinami usilujícími chránit domácí pracovní místa a trhy, fiskálními konzervativci mířícími ke stabilizovanému rozpočtu, „Pacific regionalists“ věřící v evropskou zaujatost v americké ekonomické diplomacii a také střední třídou plátců daní neochotných k podpoře zahraniční pomoci.

Třetí možností pak byla mohutná militarizace. Ta byla sice méně výhodnější z ekonomického hlediska („Byly zde některé dobře podložené obavy, že vládní vojenské nákupy mohly by se stát náhražkou za export přebytků domácí produkce a tak snížit pohledávku po multilaterálním obchodu a programech, které je podporovaly.“ Hrozila možnost, že dojde k přesunu peněžních prostředků ve prospěch technického výzkumu a kapitálových investic z civilního sektoru zboží, zanechávající je méně inovativní a podkapitalizovaný a tak méně konkurenceschopný. Proti tomu stály výhody spočívající například v pomoci problémovému leteckému průmyslu či eventuální obnova z americké recese let 1949-1950, udržet zaměstnanost do oživení

nerealistické. Ale nebyly to jen vnější okolnosti, které stavěly prezidenta proti remilitarizaci. Když se Harry Truman dozvěděl od McCloye o stycích Britů s generálem von Schwerinem, bezpečnostním poradcem Adenauera, povolal si narychlo amerického Vysokého komisaře do Washingtonu ke konzultaci. Britské úvahy o zřízení policejních jednotek jako jádra pro budoucí armádu mu příliš připomínaly neblahou zkušenost s Reichswehrem. Prezident připouštěl vytvoření policejního sboru, ale odmítal, aby se v jeho krytu sbíraly a cvičily kádry pro budoucí armádu.

Vlivné bylo i stanovisko McCloye, který se stejně tak se postavil proti remilitarizaci SRN a svůj názor dal jasně najevo při své návštěvě Washingtonu v únoru roku 1950, kdy ostatně projevil i určitou dávku nespokojenosti se situací v SRN. Vysoký komisař ovšem nedocenil skutečnou vojenskou situaci v Evropě, označoval-li úvahy o vyzbrojení německého kontingentu za defétismus, který by znamenal, že obrana Západu je závislá na Němcích. SRN měla místo zbraní dostat integraci nejprve po politické a hospodářské stránce. Jinak důvody pro odpor proti militarizaci SRN byly podobné Achesonovým. Vytvoření policejního sboru McCloy byl ochoten vzít do úvah s ohledem na riziko vnitřních nepokojů v SRN<sup>126</sup>. Ani Acheson ani prezident nebyli před vypuknutím korejského konfliktu ochotni se znovuvyzbrojením SRN souhlasit.<sup>127</sup>

---

světového trhu či poskytnout více technologických stimulů.

viz: McCormick, Thomas: *America's half-century: United States foreign policy in the Cold War and after*, Baltimore 1995, s.93-95

<sup>126</sup> McCloy při svém nesouhlasu s remilitarizací vycházel i z vědomí, že tato myšlenka je nepopulární mezi Němci samými. Právě společenské skupiny odmítající znovuvyzbrojení (odbory, církve, mladí lidé) byly síly, na kterých USA chtěly stavět vnitřní demokratizaci Německa. Obrat v americké politice směrem k ozbrojení mohl znamenat těmto demokratickým silám přinést diskreditaci a naopak povzbuzení pro nacionalisty a konzervativce. Příklad průzkumu vyjadřujícího 2/3 odpor Němců vůči znovuvyzbrojení viz „German Attitudes Toward an Army and Military Training“ Report 19., 17. Mar.1950, Reaction Analysis Staff -Office of Public Affairs, High Commission (RAS-OPA, HICOG), Papers of Shepard Stone, in private possession

viz: Thomas A.Schwarz: *The Skeleton Key. American Foreign Policy, European Unity, and German Rearmament 1949-1954*, s. 372

<sup>127</sup> Vzhledem k výše uvedenému lze označit za nepřesné tvrzení Thomase J.McCormicka, že „...Trumanova administrativa schválila princip německého znovuvyzbrojení v dubnu 1950, dva měsíce před Korejskou válkou. Rozhodnutí bylo integrální částí alternativy militarizace

Severokorejský útok byl nepochybně šokem, který měl na zahraniční politiku nesmírný dopad, ale v bezprostředním ohledu neznamenal žádnou okamžitou změnu. Ministerstvo obrany přišlo s iniciativou na změnu vojenské politiky vůči SRN. Acheson však 3. července odmítl návrh na vyhovění Adenauerova požadavku zřídit Spolkovou policii, která by vyrovnávala existující kasernovanou Lidovou policii NDR.<sup>128</sup> Rovněž prezidentovi se zdálo příliš brzy k vyzbrojení Němců a odkázal k dalšímu studiu celé otázky. Jestliže Konrád Adenauer hrozil korejizací evropského formátu Studené války (tj. útokem např. východoněmeckých sil na SRN za formální neúčasti SSSR), pak američtí zpravodajci hodnotili v letech 1950/51 bojovou sílu Lidové policie jako velmi malou. Lidová policie byla odhadována na stav 50 000-52 000 mužů. Neměla dostatečné vybavení, byla narušena značným počtem dezercí i politickými čistkami. Hodnocení bylo sice opraveno v důsledku korejského konfliktu směrem k povšimnutí si jistého vojenského potenciálu východoněmeckých jednotek, nicméně i nadále nebyly považovány za vážné nebezpečí.<sup>129</sup>

Acheson a Truman<sup>130</sup> změnili své stanovisko až o několik týdnů po

---

vybrané v NSC-68.“

citováno z: McCormick, Thomas: America's half-century: United States foreign policy in the Cold War and after, Baltimore 1995

<sup>128</sup> Přitom si Acheson byl vědom nevyhnutelnosti německé účasti v obraně Evropy. V říjnu 1949 prohlásil Politickému plánovacímu štábu (Policy Planning Staff): „Nemůžete mít žádnou formu bezpečnosti v západní Evropě bez použití německé moci“

Odpor vůči vyzbrojení mohl u Achesona skončit o něco dříve, jak by naznačovalo jeho odmítnutí popření červnového vyjádření gen. Bradleyho senátnímu Výboru zahraničních záležitostí, kdy označil německé vyzbrojení za z vojenského hlediska žádoucí.

Achesonův postoj viz sloupek Jamese Restona v New York Times 7. června 1950, str. 13  
citováno z: Christopher Gehr: Dean Acheson, JCS and „Single Package“: American Policy on German Rearmament, 1950, Diplomacy & Stratecraft, Vol. 12, No. 1, (March 2001), str. 141 a 142

<sup>129</sup> viz: Hermann-Josef Rupieper: Der besetzte Verbündete, Die amerikanische Deutschlandpolitik 1949-1955, Opladen 1991, s. 105

<sup>130</sup> Přes svůj odpor vůči německé remilitarizaci si byl prezident vědom užitečnosti německých lidských zdrojů – měsíc před vypuknutím korejské války navrhoval Achesonovi dát Spojencům ke zvážení zapojení Němců do služby ve spojeneckých armádách v Koreji nebo pro ulehčení závazků těchto ozbrojených sil vůči Evropě. MemCon by Acheson viz: Christopher Gehr: Dean Acheson, JCS and „Single Package“: American Policy on German Rearmament, 1950, Diplomacy & Stratecraft, Vol. 12, No. 1, (March 2001), s. 142

vypuknutí korejského konfliktu. Ostatně v případě německé remilitarizace se nejednalo o přímočarou rovnici, v níž dosazení nových západoněmeckých jednotek se rovnalo automaticky navýšení bezpečnosti Západu – při tomto řešení muselo být počítáno i se zvýšeným rizikem preventivní války s SSSR, jak později připustil mimo jiné Acheson.

V západním Německu propukla panika, které propadl i Adenauer se svou administrativou, anebo ji vychytrale využíval. McCloy sice připomínal rozdíly mezi situací rozdělené Koreje a rozděleného Německa, nicméně požádal Washington, aby mohl Němcům nabídnout alespoň svolení ke vstupu do americké armády. Jeho zástupce, generál George P. Hays zahájil tajné rozhovory s německou stranou o ozbrojení služebních skupin (Dienstgruppen), které fungovaly jako německé i zahraniční pracovní jednotky ve službě Spojenců. McCloy doporučil jejich navýšení o 10 000 mužů. Pod vlivem korejského šoku uvažoval stejně i François-Poncet, který rovněž podpořil posílení služebních skupin i boj Němců po boku Spojenců ve výjimečném stavu.

Ve Státním departmentu se názor na problematiku měnil v půli července. Paul H. Nitze, ředitel Politického plánovacího štábu, H. Freeman Matthews, zastupující státní podsekretář i George Kennan se vyslovili pro vybudování Spolkové policie. Tím oponovali rezervovanému přístupu Byroadeho. „ Jistě toto byl také způsob jak nepřímo kritizovat politiku Achesona.“<sup>131</sup> Averell Harriman, zvláštní poradce prezidenta, byl Trumanem po sporu Achesona s Johnsonem pověřen vypracováním analýzy aspektů změny politiky. Nejdříve váhal, ale pak se rovněž vyslovil pro vytvoření německých jednotek. Byroade ještě 25. července před armádními plánovači argumentoval obavou o mladou německou demokracii při vytvoření vojenské kasty a připouštěl takové rozhodnutí na základě naléhavé mezinárodní situace, která však podle něj ještě nenastala<sup>132</sup>. Acheson podle něj ještě nebyl rozhodnut. Ale již

---

<sup>131</sup> citováno z: Hermann-Josef Rupieper: Der besetzte Verbündete, Die amerikanische Deutschlandpolitik 1949-1955, Opladen 1991, s. 106

<sup>132</sup> Byroadeho odmítavý postoj byl mimo jiné vyjádřen pouhé dva a půl týdne před



31. července Acheson přiznává Trumanovi, že „ otázka není, zda Německo do obecného obranného plánu přijato být má, nýbrž jak toto učiněno být může, aniž by se něco v Německu přerušilo, co my konáme a aniž by Německo do pozice dostalo, ze které může rozhodovat rovnováhu v Evropě.“<sup>133</sup>

První zasedání ISG se konalo již ve stínu korejské války (schůze se měla konat 26.června, ale na žádost Francie byl termín přesunut až na 3. července). Vnímání korejské války vedlo v delším horizontu k překonání opozice vůči znovuvyzbrojení Německa a ISG samozřejmě tímto také nemohla nezůstat neovlivněna. Avšak soudě podle míry rozepří (včetně detailních problémů) a celé řady obtížných jednání s minimálními výsledky, lze usuzovat, že pozitivní reflexe z korejských událostí se jednání ISG do značné míry vyhnula.

Američané ve vyjednávání v ISG ze začátku neměli zcela jasno. Přestože problematika spojenecké vlády v Německu byla ve Státním departmentu dlouhodobým předmětem diskuze, neexistovalo jasné vymezení amerických pozic, neboť plánovači ministerstva zahraničí si nebyli jisti žádoucí šíří liberalizace přípustné pro současnou SRN a Státnímu departmentu ostatně trvalo více než měsíc od vypuknutí korejského konfliktu, než bylo schopno akceptovat myšlenku zapojení západních Němců do vojenských úvah o obraně Evropy. Ministr Acheson doporučoval nejprve testovat názory evropských spojenců a chtěl, aby jeho stanoviska z londýnské konference byly diskutovány jako celkový balíček, nikoli v jednotlivostech a odděleně. Americký zástupce v ISG Lewis Douglas<sup>134</sup> měl mimo to pokusit se protlačit

---

překvapivým severokorejským útokem takto: „ Pouze pod nejzřejmějším a bezprostředně hrozícím nebezpečím bychom si přáli vidět německé uniformy ... v této době.“  
citováno z: Christopher Gehr: Dean Acheson, JCS and „Single Package“: American Policy on German Rearmament, 1950, Diplomacy & Stratecraft, Vol. 12, No. 1, (March 2001), s. 142

<sup>133</sup>citováno z :Hermann-Josef Rupieper: Der besetzte Verbündete, Die amerikanische Deutschlandpolitik 1949-1955, Opladen 1991, s. 106

<sup>134</sup> Lewis Williams Douglas (1894 – 1974) účastník první světové války (štáb 91. divize), od roku 1923 člen Sněmovny reprezentantů státu Arizona, 1927 zvolen za Demokrata do Kongresu. Znovu zvolen, 1933 rezignuje. 1933 jmenován prezidentem Rooseveltem jako rozpočtový ředitel, rok na to ale rezignoval kvůli programu New Deal. Po působení v soukromém sektoru a McGillově univerzitě se ve válečných letech (1942-1944) stává

do diskuze i témata, která londýnská konference neřešila – především problematiku průmyslové produkce a revizi seznamu omezeného průmyslu. Mimo další otázky měly Spojené státy také zájem na stanovení německých zahraničně-hospodářských vztahů, kde byly jakožto výsadní poválečný věřitel (ale i investor z dob Výmarského Německa) zvláštním způsobem interesovány.

Samotná jednání pak do značné míry kopírovala stanoviska mocností z Londýna. Britové opět přišli s rozsáhlou liberalizací zahraničních vztahů a další oblasti, s výjimkou bezpečnosti a statutu okupačních sil. USA se nechtěly smířit s uvolňováním restrikcí bez vyžádání si koncesí na německé straně, zajištění určitého statutu quo a možností usměrňování demokratizace SRN. Neochota Washingtonu vzdávat se těchto intervenčních prostředků zasahovala nakonec i oblasti, kde práva na Němce de facto již přešly.<sup>135</sup>

Britové zkusili prolomit neprůchodná jednání návrhem na maximální omezení kontrol s tím, že tento riskantní krok by mohl být dobře zúročen v napojení SRN na Západ. Tato iniciativa ale neuspěla ani u Američanů ani u Francouzů. Snaha Washingtonu vnést do diskuze i otázku revize PRI-průmyslu narazila pro změnu na kategorický odpor Paříže. Jednání se snažili zasáhnout i sami západní Němci, ač k tomu neměli oprávnění, a intervenovali ve prospěch zásadních změn. Rovněž Konrád Adenauer se obrátil několik týdnů nato k Vysoké komisi s memorandem, které žádalo o ukončení válečného stavu, definování přítomnosti cizích vojsk jako ochrany

---

výkonným šéfem War Shipping Administration. V letech 1947 – 1951 působí jako velvyslanec ve Velké Británii.

<sup>135</sup>Navíc Spojené státy podezřívaly Brity, že zamýšlí zapojit západní Německo do šterlinkového bloku, čímž by i blokovali vytvoření evropské měnové unie. Toto podezření posilovalo i britsko-německé vyjednávání o obchodní smlouvě a nakonec vyústilo v americkou intervenci a značné rozčilení v Londýně.

Proti postoji Washingtonu se stavěl jak Douglas tak i McCloy. Velvyslanec argumentoval již určitou faktickou autoritou spolkové vlády v zahraničně politických otázkách akceptovanou světovou veřejností a Vysoký komisař varoval, že pokud západní Německo neobdrží zásadní ústupky, propadne Spolková republika pasivitě. Požadavkem na obcházení spojeneckých práv ovšem McCloy nezamýšlel rezignovat na dohled nad zahraniční politikou SRN.

viz: Hermann-Josef Rupieper: Der besetzte Verbündete, Die amerikanische Deutschlandpolitik 1949-1955, Opladen 1991, s. 74/75

proti ohrožení bezpečnosti a úpravu vztahů SRN a západních mocností novými bilaterálními smlouvami. K tomu doporučil kancléř vytvořit německo-spojeneckou komisi. V tuto chvíli zašel ale Adenauer ještě příliš daleko a Spojené státy Spojené státy opakovaně vyjasnily jak zástupcům vlády, tak i Bundestagu, že SRN nemůže pomýšlet na ovlivňování probíhajících jednání pomocí strategie odmítnutí. Ačkoli Američané vnímali nutnost iniciativy v německé otázce, ani korejská válka neznamenalala že by západním Němcům příliš důvěřovali.<sup>136</sup>

### 3.3 Newyorská konference

Výsledná zpráva ISG ze 4. září odrážela neschopnost Spojenců stanovit společnou strategii pro Německo. Zpráva sice konstatovala, že „ zdá se nezbytné umožnit novou fázi, která má být otevřena ve vztazích mezi Německem a Spojenci vybudováním prestiže a autority spolkové vlády a značným redukováním kontrol...“, na druhou stranu ale nejdůležitější prvky okupační správy měly zůstat zachovány a koncese byly v podstatě blokovány právem dalších kontrol - „ aby zajistily bezpečnost a základní záměry okupace.“ ISG zareagovala na Adenauerovu iniciativu doporučením další existence Okupačního statutu s argumentem, že „ okupace nemůže být uložena na smluvní bázi“.<sup>137</sup> Komise zmírnila své závěry konstatováním, že revize Okupačního statutu je možná, pokud SRN prokáže dobrou vůli při

---

<sup>136</sup> Adenauer umně spojoval otázku zrovnoprávnění SRN s bezpečnostní problematikou již mnohem dříve, než jej korejská krize postavila do pozice, kdy mohl licitovat se Spojenci. Adenauer argumentoval a záměrně nechal rezonovat na veřejnost tezi, že pokud okupační mocnosti nesou nejvyšší správní moc nad Německem, vyplývá z toho tedy jejich povinnost Německo bránit. Tím reagoval Adenauer na spojenecké plány obranné linie na Rýně. Příkladem této argumentace může být kancléřův projev na Bonnské univerzitě z 30. ledna 1949.

viz Köhler, Henning: Adenauer, eine politische Biographie, Frankfurt am Main, 1994, s. 614

<sup>137</sup> citováno z: 4. September 1950: Bericht der Intergouvernementalen Studiengruppe über Deutschland an die Aussenminister Frankreichs, Grossbritaniens und der Vereingten Staaten von Amerika (955-959)

in: Dietrich Karl u. Co.: Dokumente zur Deutschlandpolitik, 1. Januar bis 31. Dezember 1950, Veröffentlichte Dokumente, München, 1998, s.955

spolupráci se spojeneckými úřady – šlo o otázku vyhnanců, zrovnoprávnění zahraničních státních občanů, finančních nároků na Německo a splnění dalších podmínek. Konferenci ministrů zahraničí byly postoupeny z ISG nakonec čtyři z původně zamýšlených šesti bodů: revize Okupačního statutu, právní statut SRN, ukončení válečného stavu, německá spolupráce, tedy koncese při zrušení kontrol. Projednání požadavků na SRN a opravy článků 18 a 19 Rúrského statutu byly pro svou komplikovanost ( právní problémy a otázka kontroly Porúří) odsunuty na pozdější termín.

Jednou z nejviditelnějších změn – co se týká revize vztahů se Spolkovou republikou - dosažené na ministerské konferenci v New Yorku v září 1950, bylo svolení ke zřízení ministerstva zahraničí. Tím se eliminoval původní účel Okupačního statutu – udržet Němce mimo zahraniční politiku. Nicméně nadále fungovala jak spojenecká kontrola, tak i omezení (diplomatické styky pouze s tzv. „spřátelenými státy“, kontakt se SSSR a východním blokem stále v exkluzivitě Vysoké komise, možnost rušení smluv, které by vážně odporovaly „ základním záměrům okupace“<sup>138</sup>). Prozatím se tak prosadil názor Spojených států a Francie oproti Londýnu, který navrhoval plné přenesení zahraniční politiky na SRN ( s výjimkou vztahů k SSSR a otázek vyplývajících z absence mírové smlouvy) a to včetně akreditace vyslanců a velvyslanců s plným diplomatickým statutem. Rovněž se podařilo Washingtonu prosadit uvolnění kontroly zahraničního obchodu SRN, ačkoli zde musela pro změnu překonávat opozici Francie a Británie. Nicméně řada kontrol v zahraničně-hospodářské oblasti přetrvávala nadále (např. kontrola

---

<sup>138</sup> §5, písmeno b: „Okupační úřady nezamítnou žádnou smlouvu mezi Spolkovou republikou a spřátelenou zemí ani nezruší nebo neanulují legislativu, ledaže by podle jejich názoru byla neslučitelná s ustanoveními revidovaného Okupačního statutu, s legislativou nebo dalšími opatřeními okupačních orgánů, nebo vytvářel vážné nebezpečí základním záměrům okupace“.

citováno z: Allied Communique on Revision of the Occupation Statute and Implementation of the New York Agreements, Information Bulletin (April 1951), (s. 65-68),s.65 [online] [cit. 2008-06-25].

Dostupné

z: <<http://images.library.wisc.edu/History/EFacs/GerRecon/omg1951April/reference/history.omag1951april.i0027.pdf>> a také viz: Foreign Affairs of the United States 1950, Washington 1984, s. 1432

obchodu se Sovětským svazem a NDR, dohled na vnější hodnotu měny). Dalším ziskem diplomacie Spojených států bylo otevření otázky omezování západoněmeckého průmyslu s ohledem na zbrojní potřeby Západu. Francie na toto téma nechtěla diskuzi připustit, nicméně se nakonec zdařilo prosadit projednávání ve Vysoké komisi.

Došlo tedy k jisté modifikaci Okupačního statutu, kterou představovaly koncese, omezované ovšem podstatně různými podmínkami, takže je poněkud problematické označit toto jasně za revizi Okupačního statutu. Francie a Británie navrhovala nahradit Okupační statut novým dokumentem, který by zdůraznil pozitivní změny. Spojeným státům se však zdálo, že je příliš brzy po vyhlášení Okupačního statutu na to, aby byl hned nahrazen. Němci si měli uvědomit svou situaci, navíc se argumentovalo i tím, že návrh ISG byl objemný a tím mohl tíživě působit. Nakonec tedy forma zůstala pouze u revize starého Okupačního statutu, která bude při svém vyhlášení v březnu 1951 nazývána jako „First Instrument of Revision of the Occupation Statute“<sup>139</sup>. Schválené změny Okupačního statutu navíc nebyly oznamovány samy o sobě – což by patrně silně zkomplikovalo jak vztahy bonnské vlády vůči Spojencům, tak i vyvolalo její vnitropolitické střety s opozicí – nýbrž v balíku širšího vyhlášení o Německu. Jeho součástí tak vedle revizí byly i další zadání pro rokování ISG, povolení zavedení mobilních policejních jednotek v jednotlivých spolkových zemích (významná koncese pro SRN, která ovšem ignorovala Adenauerovu žádost přímo o vytvoření centrální spolkové policie) a pasáž o bezpečnosti Berlína a statutu města po revizi Okupačního statutu. Závěrečné komuniké konference ministrů prezentovalo přijatá opatření jako velký krok na nejjednodušší cestě k znovuzískání suverenity. Třístranné komuniké z 19. září z konference konstatovalo, že: „ Neboť sjednocení Německa je ještě v suspenzi, pokládají tři vlády vládu Spolkové republiky za jedinou německou vládu, která svobodně a legitimně konstituována byla, a proto oprávněna je za německo jako zástupkyně německého lidu v

---

<sup>139</sup> citováno dle: Murach-Brand, Lisa: Antitrust auf Deutsch, Beiträge zur Rechtsgeschichte des 20. Jahrhunderts, Tübingen 2004, s. 169

mezinárodních záležitostech hovořit.“<sup>140</sup>

Jestliže diplomacie Spojených států dosáhla na newyorské schůzce jistého relativního pokroku v otázce uvolňování restrikcí vůči SRN, pak naproti tomu neuspěla ve remilitarizační problematice. Neshody Státního departmentu s departmentem obrany akceptováním znovuvyzbrojení Spolkové republiky neskončily. Státní department totiž prosazoval plán Evropské obranné armády. Ta počítala i s účastí zámořských jednotek (USA, Kanada), měla operovat pod velením NATO s Američanem ve funkci vrchního velitele. Cílem projektu bylo samozřejmě integrací sil dosáhnout kontroly vojenského západoněmeckých kontingentů nejvýše na úrovni divizí a sloučením s dalšími jednotkami ve vyšším tělese eliminovat jejich možné zneužití. Navíc by byla Němcům omezena povolená produkce zbraní, zakázány letecké a námořní jednotky, okleštěna moc důstojníků. Naproti tomu armáda uvažující z praktického hlediska bojové účinnosti počítala s německou remilitarizací klasickou cestou v rámci NATO. Pozdější výhledové členství SRN v NATO přitom Státní department počítal za samozřejmé.

Když spor Johsona a Achesona pokračoval i 25. srpna na schůzce Národní bezpečnostní rady, rozhodl se prezident vydat pro obě strany soubor otázek, jejichž zodpovězení mělo být základnou pro vytvoření nové politiky. Při vypracování společné odpovědi se podařilo departmentu obrany prosadit ve všech podstatných bodech. Díky tomu byla změněna základní podstata projektu evropské armády, neboť ta se měla nyní skládat z národních svazů s vlastním vedením. Evropské obavy měly být kompenzovány posílením americké přítomnosti v Evropě. Od toho by navíc bylo možno ustoupit, pokud by Evropané zvýšili své vlastní obranné úsilí a souhlasili s vytvořením německých jednotek. To se stalo základem známého „Single Package“<sup>141</sup>, s

<sup>140</sup> citováno z: Schwarz, Hans-Peter :Akten zur Auswärtigen Politik der Bundesrepublik Deutschland: 1. Januar bis 30. Juni 1953, München 1989, s. 491

<sup>141</sup> Christopher Gehrz polemizuje s obecně přijímanou tezí (vycházející i z Achesonových osobních pamětí), podle níž bylo politicky problematické spojení otázky německé účasti a zvýšení americké přítomnosti na kontinentu vnuceno státnímu tajemníkovi pod tlakem armády. Zároveň nesouhlasí s hodnocením tzv. Single Package jako více méně vítězství departmentu obrany nad ministerstvem zahraničí v otázce integrace vojenských

nímž přišly Spojené státy na jednání v New Yorku. Truman i Acheson to přijali jako nepříjemnou nezbytnost danou politickou situací. Státní tajemník ostatně chtěl rychlé rozhodnutí, ještě před konferencí, neboť prodlužování debaty jen rozšiřovalo pole pro německý tlak na zúročení vlastních požadavků v této situaci.

Konrád Adenauer zkusil zasáhnout a po McCloyovi povolaném do Washingtonu poslal dvě memoranda, která žádala znovu vytvoření západoněmecké policie k vyrovnání Lidové policie. K překonání kancléři známého nesouhlasu Spojených států pak nabízel německou účast na obraně Evropy. Je otázkou, zda kancléř sledoval záměr dosáhnout policie jako základu branné moci či mít německé vojáky v rámci integrované armády. Cenou za německou účast mělo být ale zrovnoprávnění SRN. Zda Adenauerova iniciativa ovlivnila nějakým způsobem rozhodovací proces ve Washingtonu, není jasné. Druhou cestou pro Adenauera byl tisk. McCloy se po svém příjezdu vyslovil pro nadnárodní armádu před Trumanem i Johnsonem. V memorandu pro prezidenta z 10. září (den poté, co prezident účast Němců v obranných iniciativách schválil) McCloy zdůraznil integrační rozměr evropské armády.

Funkci k uklidnění evropských spojenců měl i nový rozměr politiky containmentu, jejíž význam byl nyní „dvojitý“ či „duální“ - containment s německou pomocí jakožto zadržování Sovětského svazu a containment integrující Němce jako zadržování německé moci a případného revizionismu.<sup>142</sup>

---

jednotek.(např. Thomas Schwarz). Gehrz k tomu říká: „Vcelku by německá participace byla národní a mezinárodní a to stěžejí mohlo být považováno za velké vítězství pro armádu. Kompromisní plán nebyl významně odlišný od žádné pozice, kterou Státní departement vypracoval, ačkoli přístup Evropské armády byl přijat jako základní rámec německého vyzbrojení “

Christopher Gehrz: Dean Acheson, JCS and „Single Package“: American Policy on German Rearmament, 1950, *Diplomacy & Statecraft*, Vol. 12, No. 1, (March 2001), str. 142 a s. 144  
<sup>142</sup> „double“ or „dual“ containment. Výraz „double containment“ použil Wolfram Hanrieder (Germany, America, Europe: Forty Years of German Foreign Policy). Thomas A. Schwartz argumentuje pro užívání „dual containment“ „jako zachycení lépe spojení mezi dvěma politikami“.

citováno z: Ruud van Dijk: The United States, Western Germany, and the Ambiguities of „Dual containment,“ 1945-1950 in: Junker, Detlef: *The United States and Germany in the Era of the*

V době zářijové konference v New Yorku, byly v Evropě aktuální obavy, které vyvolal korejský konflikt. V Koreji bojovaly americké jednotky v úzkém cípu pusanského perimetru. Dva měsíce zbývající do kongresových voleb přinášely napětí na vnitřní politickou scénu Spojených států, Republikánská strana útočila i na zahraniční politiku demokratické iniciativy. Celková situace vyžadovala, aby Acheson přišel na konferenci s iniciativou. Tzv. Single Package měl ale narazit. USA slibovaly jak účast na evropské armádě, tak i co nejrychlejší posílení své přítomnosti v Evropě, účast ve štábu i postavení vrchního velení, posílení zbrojení i finanční podporu pro plán. Respektive, navýšení amerických sil mělo vyvážit fakt, že měly být do rukou Němců svěřeny zbraně. To však nestačilo evropské spojence uklidnit<sup>143</sup>. Schuman zaujal odmítavé stanovisko, dané ohledem na Národní shromáždění<sup>144</sup>. Ovšem samotnou myšlenku německé remilitarizace nenegoval: „ To by vypadalo nelogicky pro nás bránit západní Evropu, včetně Německa, bez příspěvku od Německa. ... Nebylo (by) možné akceptovat situaci, ve které Spojenci museli bránit Německo, aniž Němci učinili jakýkoli příspěvek společnému věci.“ Francie ale žádala, aby prvním krokem bylo vybudování NATO (také jmenování velitele, vytvoření kombinovaného štábu). Poté mělo být podle Schumana snažší „dosáhnout rozhodnutí o německé účasti“. Zpoždění takto vzniklé nemělo být podle něj velké - „ pouze otázka několika měsíců“ a možná i méně.<sup>145</sup>

---

Cold War 1945-1990, Volume I.: 1945-1968, New York 2004, s. 83

<sup>143</sup> „Co šokovalo Brity a Francouze snad dokonce víc než sám požadavek německého vyzbrojení, bylo, že ostatní prvky amerického balíčku byly učiněny závislé na akceptování tohoto.“

citováno z: Christopher Gehrz: Dean Acheson, JCS and „Single Package“: American Policy on German Rearmament, 1950, *Diplomacy & Stratcraft*, Vol. 12, No. 1, (March 2001), s. 135

<sup>144</sup> Francouzské obavy z Německa neměly nereálný základ. Bylo zde tradiční soupeření, nedobré historické zkušenosti a také vzrůstající nacionalismus či neonacismus. Kromě toho ovšem Spolková republika předstihovala svého souseda například produkci oceli či míře populace. Jak uvádí v článku z ledna 1951 americký profesor historie z Lousianské univerzity R.B.Holtman, SRN údajně produkovala 14,5 miliónu tun oceli oproti francouzským 11,1 tunám a měla zhruba o 4 milióny více obyvatel.  
viz: Holtman, Robert B.: France: Multi-party Difficulties, *Current History* (Jan, 1951), s 11

<sup>145</sup> citováno z: Creswell, Michael; Trachtenberg, Marc: France and the German Question, 1945-



Bevin, který neměl se svolením k německým policejním jednotkám nejmenší problém, vnímal avšak americkou horlivost s podezřením. Single Package se stal kámenem úrazu pro západní mocnosti. Nový ministr obrany a někdejší šéf Státního departmentu generál George Marshall pochopil neprosaditelnost tzv. Single Package. K jeho cílům patřilo nadále jak posílení NATO tak i akceptování německé ozbrojené účasti v obranném systému, ale tyto dvě otázky měly být od sebe odděleny. Newyorská konference nakonec přinesla pouze určité inovace pro postavení SRN v politické a hospodářské oblasti. V bezpečnostní oblasti se podařilo zatím málo – byla otevřena pro Paříž problematická otázka využití zdrojů německého průmyslu pro zbrojní potřeby obrany Západu k jednání ve Vysoké komisi a povolení k posílení policejních sborů alespoň tedy na zemských úrovních. McCloy varoval i před potenciálními negativními důsledky důsledného francouzského odporu na Němce.<sup>146</sup>

Situace nebyla tak bezvýsledná, jak se mohla na první pohled zdát. Více faktorů hrálo pro změnu. V samém Quai d'Orsay padla (již před newyorskou konferencí) otázka, zda není lepší svolit k německému vyzbrojení a vést vlastní iniciativu (prosazující striktní kontrolu) v této otázce, než pouze přihlížet a čekat na chvíli, kdy nezbyde než přijmout americký fait accompli. Ostatně Michael Creswell a Marc Trachtenteberg tvrdí, že Paříž neoponovala samotné ideji německého znovuvyzbrojení a odkazují mimo výše citovaného R. Schumana přitom na další výroky francouzských činitelů (nicméně vyslovených až po předložení Plevénova plánu).<sup>147</sup> Francouzi ale chtějí, aby

---

1955, *Journal of Cold War Studies*, Vol.5, No.. 3, Summer 2003, s. 18

<sup>146</sup>McCloyovy obavy se týkaly jak možného vyvinutí „neutrality complex“ u Německa a podporu tohoto Paříží, tak opakování meziválečné éry, kdy Německo usilovalo remilitarizaci a Francie v tom bránila a také francouzsko-německého soupeření. McCloy se obával při svém předpokladu provizornosti americké přítomnosti na kontinentu, že vzápětí po odchodu USA by evropské mocnosti vešly do starých nacionalistických sporů – pokud by nyní nejednaly evropské státy k jednotě.

citováno z: Thomas A.Schwarz: *The Skeleton Key. American Foreign Policy, European Unity, and German Rearmament 1949-1954*, s. 377

<sup>147</sup>Autoři odkazují na: Vnitřní dokument francouzského ministerstva zahraničí (4. listopadu), kde se mimo jiné píše: „ zde existuje pak shoda o principu „německého znovuvyzbrojení““;

se tak stalo až po vybudování západní síly<sup>148</sup>.

I vnitřní spolupráce americké administrativy nyní měla lepší předpoklady. Acheson a Marshall spolu již v dřívějších časech spolupracovali. Nový ministr obrany sice nadále podporoval koncept německé armády, nikoli však už tak důrazně jako jeho předchůdce. Oba ministři společně dali najevo Paříži, že nevyřešení otázky remilitarizace SRN by mohlo přimět už tak kriticky naladěný Kongres k zastavení hospodářské a vojenské pomoci. Menší státy byly ochotny vyjádřit svůj souhlas se západoněmeckým aktivním ozbrojeným podílem v obraně kvůli své bezpečnosti a k získání amerických garancí. To postavilo Quai d'Orsay do nepříjemné a těžko hájitelné pozice jediného vážného oponenta. Achesonova výzva k předložení vlastního plánu do příští konference NATO Schumanovi mohla být chápána i jako jisté ultimátum. Paříž se mohla obávat jak o financování vlastního zbrojení, tak americkou podporu ve válce v Indočíně. Ve hře byl i vliv Francie ve Washingtonu a nejhorší byla patrně představa obejítí Paříže potenciálními bilaterálními jednáními Spojených států. Ovšem vnitropoliticky byla vláda závislá od malé většiny v parlamentu (symptomatické pro systém IV. republiky) a silně protiněmeckou pozici drželi nyní francouzští Socialisté včetně ministra obrany Julese Mocha<sup>149</sup>.

Sondáže z francouzské strany směrem k Washingtonu nyní vedl přesvědčený federalista Jean Monnet. Francouzská nabídka se týkala založení společného rozpočtu na obranu a akceptování německé účasti. Jeho

---

dále odpovědi Julese Mocha na zasedání Obranného výboru NATO a také výrok R. Schumana při setkání s britskými představiteli.  
citováno z: Creswell, Michael; Trachtenberg, Marc: France and the German Question, 1945-1955, Journal of Cold War Studies, Vol.5, No.. 3, Summer 2003, s. 17-18

<sup>148</sup>Viz prohlášení R. Schumana na newyorském setkání nebo také J. Mocha v prosinci 1950 v interních debatách francouzské administrativy.  
tamtéž

<sup>149</sup>Důvody francouzského odporu měly téměř výlučně kořeny ve vnitropolitické situaci. Jules Moch deklaroval uvědomění si nezbytnosti německé účasti v obraně Evropy, aby tato byla skutečně efektivní, přesto on i Schuman vyjasnili, že zatím na americké návrhy nemohou přistoupit.

viz: Fidler, Jiří; Mareš, Petr: Dějiny NATO, Praha 1997, s. 73

realizace měla spuštěna až po uzavření Schumanova plánu a zapojení SRN mělo přijít na řadu až pravděpodobně v létě 1951, kdy mělo být vytvořeno už vojsko NATO. Acheson reagoval negativně, obával se dalších průtahů. Nicméně Paříž po dalším vnitřním zvažování viděla ve své iniciativě možnou cestu k překročení dilematu a 24. října tzv. Plevénův plán, pojmenovaný podle ministerského předsedy, předložila.<sup>150</sup>

Jednalo se o vizi evropské integrované armády o síle 100 000 mužů, k níž měla být společná štábní struktura, hlavní velitel a politické instituce a rovněž finanční rozpočet. Vedle toho však bylo ponecháno právo na zachování vlastní národní armády, které by pod pravomoc vrchního velitele NATO přešly v případě války, vyjímaje z toho Spolkovou republiku. Kontrola německé účasti byla přísná a vedla až k diskriminaci. Německé jednotky mohly fungovat pouze v rámci proponované evropské armády, postaveny měly být nejvýše do velikosti praporu, nemělo se jednat o námořní síly a i s letectvem bylo počítáno až na značně pozdější dobu. SRN neměla disponovat žádnými vlastními jednotkami. Pro svou realizaci si kladl plán podmínku naplnění předchozího Schumanova plánu umožňujícího kontrolu německé těžké průmyslové základny. O postavení vlády předkládající plán vypovídá i poměr hlasů, kterým byl plán schválen v Národním shromáždění – 349: 235.

Americká reakce byla odmítavá. Ministerstvo obrany bylo zděšeno, stejně tak zaskočení se cítili ovšem ve Státním departmentu. Z vojenského hlediska se zdála absolutně podceněná zásadní otázka jazykového dorozumění a silně

---

<sup>150</sup>Západoněmecká strana se mezitím připravovala na jednání se Spojenci. V předvečer vyhlášení Plevénova plánu se spolková vláda usnesla na zřízení nového úřadu, tentokrát přímo podřízeného kancléři, který měl nahradit původní Schwerinovo byro. To se podobalo spíše diskuznímu fóru nežli úřadu a nebylo způsobilé k vedení jednání se Spojenci. Neobratný Schwerin částečně kompromitovaný na veřejnosti korespondencí s bývalými kolegy a sdruženími bývalých vojáků, jež mohla probouzet reminiscence na předválečné období, (Adenauerovi vadilo i jeho spojení ke Kurtu Schumacherovi) posloužil následně podle A.Baringa jako obětní beránek veřejnému mínění rozjitřenému otevřením otázky remilitarizace. Nahrazen byl Theodorem Blankem, jehož výhodou mimo jiné byla jeho odborářská minulost, která mohla zajistit cestu k dělníkům. Do nového úřadu přešli z bývalé centrály pouze 3 lidé.

viz: Baring, Arnulf: Aussenpolitik in Adenauers Kanzlerdemokratie : Bonns Beitrag zur Europäischen Verteidigungsgemeinschaft, München 1969, s. 27-28

komplikovaná otázka výzbroje smíšených jednotek. V politickém ohledu se Němcům mělo nabízet podřadné postavení lidově označované jako „kanónenfutr“. Spojení náčelníci štábů se postavili přirozeně ostře proti. Britský ministr obrany Emmanuel Shinwell soukromně označil plán za „ohavný a hnusný..vojensky nesmyslný a politický bláznivý“<sup>151</sup> a spekoval dokonce, zda to od Francie není schválnost Francie, která předem počítá s odmítnutím, aby se vyhla závazkům vůči NATO. Nespokojenost projevíly i Itálie a malé státy, které se obávaly, že takové řešení jim přinese francouzsko-německé poručnictví. Příznivější postoj u atlantických spojenců měl přijít v průběhu následujících měsíců.

Příznivější reflexe se plán dočkal u amerických diplomatů v zámoří, kteří oceňovali jeho možný politický potenciál. Ani McCloy, který pochyboval nad vojenskými aspekty plánu, se jej předem nezříkal a přijal pozvání Monneta do Paříže k diskuzi. Návštěva jej sice nezavala pochybností, nicméně se za plán zasadil u Adenauera, který byl kromě necitlivé diskriminace rozčarován i neúčastí Američanů v projektu. McCloy vymohl u Monneta alespoň zrušení nepopulárního Mezinárodního úřadu pro Porúří, jakmile vstoupí vejde v platnost Schumanův plán.

Na konferenci NATO (28.-31.října 1950) se ocitl ministr Moch v komplikované pozici kritizován evropskými kolegy. George Marshall nevystupoval kriticky přímo, žádal předložení realistického plánu v ohledech aspektů psychologických, časových, vojenských a hospodářských, ale dal najevo, že v nynějších podmínkách nelze uzavřít jednání ani o obranné organizaci, ani americkém vrchním veliteli NATO. Konference - a pro veřejnost následné tiskové konference - jen vyjasnily rozkol a neshodu v bezpečnostní otázce. O náladě a neshodě, v níž setkání končilo, vypovídá průběh tiskových konferencí. Zatímco Dean Acheson podtrhl před novináři pozitivní záležitosti, Jules Moch uspořádal separátní tiskovou konferenci, kde oznámil, že Francie nemůže nikdy svolit k ustavení německých divizí.

---

<sup>151</sup> citováno dle:Rupieper, Hermann-Josef: Der besetzte Verbände, Die amerikanische Deutschlandpolitik 1949-1955, Opladen 1991

Acheson tím byl velmi pobouřen.

Rozčarovaný Acheson vyvinul nyní na Paříž diplomatický nátlak (intervence a dotazy přímo na Plevéna a Schumana, snaha o ovlivnění Paříže pomocí britské vlády či belgického premiéra Spaaka) a zopakoval hrozbu ohledně ochoty Kongresu a amerického veřejného mínění nadále investovat peníze amerických daňových poplatníků do obrany Evropy při současném postoji Francie. Acheson upozornil, že v tomto ohledu má i podporu prezidenta.

Na setkání Rady NATO 13. listopadu už projevovali Francouzi podstatně flexibilnější postoj – byli nyní ochotni vést diskuzi o každém návrhu a namísto praporů připustili jednotky o velikosti 5000-6000 mužů – plukovní bojové skupiny (Regimentskampfgruppen). Dean Acheson byl na pochybách, amerického reprezentanta v Radě NATO Charlese M. Spofforda upozornil, že postoj Paříže není příliš vyjasněný a může skrývat různé komplikace. Nakonec Achesonova iniciativa a Spoffordův kompromisní postoj (ovlivněný návštěvou McCloye, Bruceho a Douglase v Londýně ve prospěch dohody s Francií) umožnilo společné přijetí báze, na níž mohla být hledána shoda. USA měly akceptovat politické orgány prosazované Francií pod podmínkou, že nebudou působit kontraproduktivně v efektivitě fungování NATO. Francie naproti tomu měla přijmout fakt výstavby německých jednotek.

Kancléři Adenauerovi byly po newyorské odeslány tři dokumenty – předpoklady pro revizi Okupačního statutu, výklad právního postavení SRN a svolení k vytvoření mobilních policejních jednotek. První reakce z německé strany byly pozitivní, kancléř spojenecké kroky (jako např. bezpečnostní garance, či Poncetovu výzvu k vyslání německého zástupce do komise, jež měla řešit některé otázky vzájemných vztahů) velmi vítal a příznivé byly i vyjádření dalších politiků. V danou chvíli ale nebylo dobré povědomí o rozsahu omezujících opatření ze strany Spojenců. Opozice a veřejnost měla spojenecké ústupky za nedostatečné. Teď už stála ve hře otázka znovuvybrojení Němců a jejich zapojení do obrany Západu a ukazovalo se,

že Němci mohou žádat více. Tváří v tvář vyjasněnému rozsahu spojeneckých restrikcí se záhy proti postavila i spolková vláda. Navíc otázka remilitarizace se ukázala být ve vnitřní německé politice velmi kontroverzním tématem, což potvrdila parlamentní debata z 11. listopadu.

Adenauer 16. listopadu 1950 zaslal memorandum pro Vysokou komisi, kde zdůraznil, jak moc se změnila situace od newyorské konference a znovu připomněl svůj srpnový požadavek ustavení vzájemných vztahů na smluvní bázi. Kancléř nyní žádal zahájení spojenecko-německých jednání (už samo o sobě by představovalo novum), vytvoření nezávislé neutrální komise expertů k prozkoumání okupačních nákladů při zohlednění německých povinností v uprchlické otázce a odstraňování válečných škod. Tento požadavek měl za připomenutí okupačních výdajů ozřejmit spojitost nových spojeneckých projektů na obranu a remilitarizaci a německé vnitropolitické sociální a hospodářské otázky. Dále byly vzneseny požadavky na zastavení demontáží v některých podnicích, žádost o koncese v zakázaném nebo omezeném průmyslu, zrušení všech omezení pro lodářský průmysl a připuštění spolkové vlády k řešení otázek politiky dekoncentrace a dekartelizace, zrušení omezení pro hospodářský výzkum, řešení restituční otázky. Kromě toho západoněmecká strana chtěla ukončení vydávání svých občanů k procesům za válečné zločiny (argumentovalo se zde právním rozporem s platností článku 16, paragrafu 2 Základního zákona) a naopak se dožadovala buď zrušení nebo rychlého ukončení všech probíhajících řízení a změnu vynesných rozsudků smrti (ty zase odporovaly článku 102 Základního zákona, který vylučoval trest smrti). Kromě toho byla požadována i rozsáhlá milost pro již odsouzené, včetně německých občanů ve výkonu trestu v zahraničí. Ostatně i západoněmecká justice měla podle těchto představ přejít pod plnou německou suverenitu. Ta měla být udělena i pro západoněmecké rozhlasové vysílání.<sup>152</sup>

<sup>152</sup> Spojenecké tribunály neměly podporu žádné západoněmecké politické strany s výjimkou KPD. I SPD, jejíž mnozí členové – včetně fyzicky zuboženého Kurta Schumachera – měli drastické zkušenosti s represí nacistického režimu, po počáteční podpoře protinacistického postupu přešla na nacionalistické stanovisko. Sociální demokraté se sice zabývali

### 3.4 Generální smlouva a EOS

Jakkoli Vysoké komisaře Adenauerovy požadavky šokovaly, uvědomoval si současně McCloy, že Adenauerova prozápadní pozice je v současné vyhocené fázi Studené války aktivem, které by Spojenci neměli ztratit. Americký vysoký komisař na jednu stranu varoval kancléře před zveřejněním svých návrhů, neboť to by zejména ve Spojených státech mělo velmi negativní ohlas a zároveň upozornil Washington, že Adenauer je svým způsobem nenahraditelný a že musí být podpořen. Požadavek SRN na nahrazení Okupačního statutu smluvní bází pak Adenauer zveřejnil na tiskové konferenci 24. listopadu.<sup>153</sup> Když narazil na mlčení Spojenců, opakoval 1. prosince při rozhovoru s Vysokými komisaři své požadavky a žádal také nahrazení Okupačního statutu bezpečnostním paktem. Události v Koreji, kde Čínská lidová osvobozená armáda překročila 25. listopadu řeku Yalu a vedla úspěšnou ofenzivu proti Američanům, mu částečně nahrávaly. V Evropě se znovu probudila válečná psychóza.

V této situaci znovu apeloval Acheson v osobním dopise Schumanovi na

---

problematikou kontinuity nacistických kádřů (zčásti i k útokům na Konráda Adenauera jako v záležitosti personálního obsazení diplomacie), nicméně oponovali spojeneckému denacifikačnímu programu a veřejně kritizovali spojenecké soudní tribunály.  
viz: Busher Frank M.: Kurt Schumacher, German Social Democracy and the Punishment of Nazi Crimes, Holocaust and Genocide Studies, (1990), s.262

<sup>153</sup> Při zemských volbách 19. listopadu ve Württemberg-Bádensku a především v Hesensku zaznamenala CDU těžké ztráty. Arnul Baring vyvozuje, že z tohoto důvodu Adenauer 24. listopadu – dva dny před bavorskými volbami – zveřejnil svůj návrh. Ovšem okamžitě narazil – Francois Poncet téhož dne večer sdělil zástupci agentury AP, že návrh byl odmítnut již v New Yorku okupačními mocnostmi.

Ve svých pamětech Adenauer tvrdí, že naproti tomu z britská strana stála vůči jeho návrhu „neodmítavě.“

citováno z: Baring, Arnulf: Aussenpolitik in Adenauers Kanzlerdemokratie : Bonns Beitrag zur Europäischen Verteidigungsgemeinschaft, München 1969, s. 125

nezbytnost napojení SRN na Západ, poukazujíc na situaci ve Spolkové republice, kde hrozilo Západu ztratit německé veřejné mínění. Apel byl potvrzen Brucem, který Schumanovi vysvětloval že v principu není další prostor pro jednání. Francie přišla 2. prosince s překvapivou iniciativou a dala najevo, že by mohla akceptovat holandský plán na vytvoření Vysokých komisařů NATO pro všechny jednotky dislokované v SRN. Plevén se Schumanem vyjádřili o den později na jednáních s britským premiérem Attleem a ministrem zahraničí Bevinem, že sice shoda se Spoffordem je blízko k dosažení, nicméně zdůraznili svou komplikovanou situaci vůči francouzskému veřejnému mínění a další argumenty včetně názoru, že remilitarizace by mohla provokovat Moskvu a tím poslat ke dnu naději na příští čtyřmocenskou konferenci. To, že Paříž doufá v dohodu o Německu na čtyřmocenské bázi, naznačovala i další místa.

Chování Francie popuzovalo vojáky ve Washingtonu a vzbuzovalo dojem, že se hraje o čas – nadále zde byl tedy odpor vůči kompromisu s Paříží. Preferováno bylo řešení v rámci NATO. Marshall musel zasáhnout, aby dokázala armáda akceptovat situaci. Acheson vyšel vstříct francouzskému podmíněčnému požadavku podpořit dopisem (jež bude zveřejněn) projekt evropské armády a tím dosáhl Schumanova schválení Spoffordova řešení. (6. prosince 1950). Spoffordův kompromis (či také Spoffordův plán) použil k usnadnění jednání princip oddělení vojenské a politické problematiky. Tím byla dána dvoukolejnost remilitarizačního procesu, který probíhal současně v jednáních v Paříži a v Petersbergu. Mimo to, díky kompromisnímu řešení došlo do určité míry k odstranění restrikce vůči německému letectvu, námořnictvu a vojenskému průmyslu a zřízení plukovních skupin. Vše bylo schváleno bruselskou konferencí NATO.

Kompromis ale narazil na nálady v SRN. Kontroverze mezi západními spojenci, hrozivé korejské události, ale i Pražská deklarace zemí východního bloku vyzývající k čtyřstranným jednáním o mírové smlouvě přinesla očekávání do veřejného mínění i politických stran. Bundestag mohl potopit



západní obranný projekt. Hrozilo zdržení se hlasování poslanců vládních stran nebo nebezpečí ze strany Spolkové rady ovládané většinou SPD po ztrátách pozic CDU v posledních volbách - jak varoval Adenauer 1. prosince. Kancléř nyní opakoval své požadavky na zásadní revizi vztahů mezi SRN a západními spojenci. Adenauer odmítl v interview pro Kingsburyho Smithe Spoffordův plán jako diskriminaci německých vojáků. Kancléř usiloval zabránit samému oficiálnímu předložení plánu. Washington sice připomněl Němcům jejich místo a Adenauer ustoupil ke smířlivému stanovisku, ale to byla dočasná záležitost. V podstatě ale myšlenku na likvidaci okupace a přesun vztahů na smluvní bázi kancléř neopustil a již při prvním setkání s Vysokými komisaři po bruselské konferenci znovu protestoval proti zdůvodnění François-Ponceta pro pobyt západních jednotek v SRN na základě bezpodmínečné kapitulace.

McCloy 4. prosince 1950 hlásil Státnímu departmentu, že bez prohloubení revize Okupačního statutu nelze očekávat pokrok v debatě o západoněmeckém obranném příspěvku. Navíc k tomu bylo nezbytné zlepšit stav spojenecko-německých vztahů. Plánovači Státního departmentu docházeli postupně ke stejnému závěru – přes nepříjemné aspekty a rizika měl být Němcům před oči předložen projekt vedoucí k úplnému politickému zrovnoprávnění. Ředitel Byra pro německé záležitosti Perry Laukhuff dokonce navrhl otázku znovuvyzbrojení SRN opustit na takovou dobu, kterou zabere nalezení shody západních mocností nad rolí SRN ve sjednocené Evropě a o posílení evropské obrany. To Acheson odmítl, vojenská a politická problematika měla být řešena najednou – což ovšem znamenalo akceptování smluvních dohod. Mělo-li být Němcům ustoupeno, musely podle názoru ministerstva zahraničí být splněny určité předpoklady - SRN se měla podílet v nějaké formě obrany Evropy, přijmout Schumanův plán, mělo být dosaženo pokroku v otázce přijetí SRN k dalším mezinárodním organizacím a také Spolková republika měla plnit své závazky v otázkách Spojenci odsouzených zločinců, lidských práv, dánské menšiny, restitucí majetku a potenciálně i

závazky vůči Rakousku, respektive v otázce anšlusu ve vztazích mezi oběma zeměmi. Za to byla americká diplomacie ochotna zrušit Vysokou komisi, redukovat Okupační statut, vzdát nejvyšší spojeneckou autoritu nad SRN (vyjma Berlína), přiznat německým zástupcům plný diplomatický status velvyslanců. Kontrola západních Němců by byla zajištěna přes Schumanův plán a německým přístupem k obrannému plánování NATO MC 30, což by kontrolám poskytlo elegantní plášť a eliminovaly by se nepříjemné reminiscence na okupační postupy.

Projekt měl samozřejmě v rámci administrativy také kritické oponenty. S pochybnostmi se k němu postavili jak členové delegace ISG v Londýně, kteří poukazovali na otázky právního statutu Berlína, problému zajištění hranic, právních nároků i postoje spojenců, tak vedoucí Byra pro německé veřejné záležitosti na ministerstvu zahraničí Henry J. Kellermann, který sepsal oponentní memorandum pro Byroadeho. Argumentem proti takovému projektu byl především pravděpodobný nesouhlas evropských spojenců, neukotvenost SRN v západním systému či vzdání se autority v době, kdy otázka znovusjednocení rozděleného Německa může být aktuální, aniž by Sovětský svaz takové podobné kroky učinil. Bez zajímavosti ale není, že o udržitelnosti současného stavu vztahů se SRN zapochyboval dokonce i François-Poncet, který v lednu 1951 navrhl ministru Schumanovi veřejně deklarovat zrušení Okupačního statutu pro konec roku. Dostalo se mu ale krajně negativní reakce ze strany francouzského ministerstva zahraničí.

Negativní stanovisko se nakonec potvrdilo i konferencí ministrů zahraničí NATO v Bruselu v prosinci 1950<sup>154</sup>, byť k jistému posunu zde došlo. Tady sehrálo podstatnou roli vystoupení Vysokých komisařů, kteří se vyslovili pro

---

<sup>154</sup> Nelehkou náladu, v níž se bruselská konference odehrávala vystihuje dotaz asistenta francouzského ministerského předsedy Hervé Alphanda na George Perkinse, Achesonova asistenta pro evropské záležitosti: "Opravdu si myslíte, že během tří měsíců budeme ve válce?" Téměř shodně se nakonec zeptal Achesona i belgický korunní princ Baudouin. Obavy účastníků se projevíly i na průběhu jednání. To začalo ve čtvrt na dvě a „Do čtyř hodin jsme ustavili integrované síly, určili jednotky, které je budou tvořit a jmenovali generála Eisenhowera, aby jim velel,“ napíše později Acheson.  
citováno dle: Fidler, Jiří; Mareš, Petr: Dějiny NATO, Praha 1997, s. 52-53

další koncese až po naplnění podmínek newyorské konference. Francouzská diplomacie, která sice vyslovila ochotu Němcům principiálně rovnoprávnost přiznat, ve skutečnosti ale setrvala na starých podmínkách. Robert Schuman odmítl zrušení Okupačního statutu termínovat a vyloučil rok 1951 jako možný pro jeho demontáž. Rovněž vylučoval přechod z báze Jaltské a Postupimské dohody na smluvní základ požadovaný Adenauerem. Argumentoval ztrátou čtyřmocenské zodpovědnosti za Německo a reakcí Sovětského svazu.<sup>155</sup> Spojené státy prosazovaly další revizi restrikcí, Londýn udržující pozici zlatého středu iniciativu k odbourávání omezení vůči SRN podpořil. Své stanovisko fakticky protlačila Francie oslabením zadání pro Vysoké komisaře vágními formulacemi týkajícími se rozsahu práv. Snaha McCloye o použití tématu smluvních úprav vztahů v závěrečném komuniké, což mělo ulehčit Adenauerovi vůči opozici, narazilo rovněž na odpor Paříže. Ostatně kancléř obdržel o jednání (na žádost Bevina) pouze ústní informaci.

Mezitím Spojené státy zasáhla tzv. Velká debata iniciovaná republikánskou opozicí<sup>156</sup>, které se nyní podařilo vážně zaútočit za samé základy poválečné zahraniční politiky USA. Na počátku stálo vystoupení Roberta Tafta v Cincinnati 10. listopadu a následované 20. prosince 1950 návrhem někdejšího prezidenta Herberta Hoovera v televizním vysílání, aby se Spojené státy vrátily zpět na západní polokouli a vytvořily „Gibraltar západní

---

<sup>155</sup>Přes odlišné oficiální vysvětlení (účel vyloučit pobyt spojeneckých jednotek a otázku hranic z bilaterálních jednání) je pravděpodobné, že Francie nechtěla zablokovat otázku čtyřmocenské kontroly pro případ pozdější nalezení způsobu vzájemné koexistence se Sovětským svazem v německé otázce. Jean Sauvagnargues mající na starost německé politické záležitosti na Quai d'Orsay to řeklo přímo: „...(plná německá suverenita) by dveře pro budoucí vyjednávání se Sověty o Německu uzavřela.“Podle Sauvagnarguese se Paříž odmítala vzdát plné autority do podepsání mírové smlouvy kvůli důležitým problémům, které s sebou tato otázka nesla ( hranice Odra-Nisa, spojenecká práva v Berlíně, báze pro vojenskou přítomnost Spojenců v SRN a další vývoj WEU).  
citováno z: Hermann-Josef Rupieper: Der besetzte Verbündete, Die amerikanische Deutschlandpolitik 1949-1955, Opladen 1991, s. 88

<sup>156</sup> V řadách Republikánů se našlo i dost těch, kteří v tomto ohledu sympatizovali s postojem Trumanovy administrativy. Kromě nemocného Vandnberga to byl John Foster Dulles, Thomas E. Dewey, Harold Stassen, Lucius Clay a senátoři Hnry Cabot Lodge, Jr. a William Knowland.  
viz: Beisner, Robert L.: Dean Acheson, A Life in the Cold War, Oxford 2006, s. 449

civilizace“.<sup>157</sup> Evropu měli bránit Evropané. To neznamenal v zásadě nic jiného, než návrat izolacionismu jakožto politického tématu na hlavní scénu. Argumentace, že Amerika nemůže svou vůli, iniciativou či penězi nahrazovat chybějící ochotu a připravenost samotných Evropanů k vlastní obraně, zamířila přesně na neuralgický bod celé evropské politiky USA. Republikánské pochybnosti o možnostech bránit západní Evropu stály pravděpodobně zrovna na tak realistickém základě, jako úsudek Trumanovy administrativy o nezbytnosti započít obranu Spojených států již v evropském perimetru. Velká debata započala a měla trvat do jara 1951 – izolacionistické heslo o nevměšování se stalo nakonec i volebním tématem. Za úvahami o globální politice Spojených států avšak bylo nutno hledat jak republikánskou opozici hledající vymezení se vůči zahraniční politice Demokratů tak i o otázku vlivu na národní bezpečnostní politiku či ohromnou finanční zátěž, kterou Spojené státy ve svých geopolitických závazcích přijaly. Republikánský pokus podmínit odeslání amerických divizí do Evropy souhlasem Kongresu sice nevyšel<sup>158</sup> a senátní hlasování o odeslání čtyř divizí do Evropy skončilo poměrem 69:21 hlasů pro kladné stanovisko,

---

<sup>157</sup> Robert Taft žádal „zásadnímu přezkoumání“ nezbytnosti vojenské a finanční pomoci pro západní Evropu. Ačkoli popíral oživování izolacionismu, jeho kritika vycházela plně právě z pozic, jež by za izolacionistické bylo možno definovat. Jeho výstup byl umožněn i úbytkem sil nemocného vlivného senátora Arthura Vandeburga. Za jeho kampaní lze tušit i jeho osobní ambice pro prezidentskou kandidaturu.

citováno z: James Chace: Acheson, the Secretary of State, who created the American world, Harvard 1998, s. 326

<sup>158</sup> Při slyšení spojeného senátního výboru ( Výbor zahraničních vztahů a Výbor ozbrojených sil (Armed services)) o senátní rezoluci 8 známé jako Wherry Resolution, jež mířila proti navýšení sil v Evropě. Rezoluci oponovali před spojeným výborem samozřejmě zástupci administrativy (Acheson, Marshall), také členové Spojených náčelníků štábu a z řad Republikánů Harold Stassen a někdejší neúspěšný prezidentský kandidát Thomas Dewey. Pro rezoluci se vyslovila většina osob ze soukromého sektoru (např. organizace jako Progresivní strana, Americká mírová křížová výprava nebo Dcery americké revoluce), Republikáni Taft a Hoover a také členové letectva a zástupci Národní gardy (například generál Curtis LeMay, velitel strategického vzdušného velení, generál Ennes Whitehead, velitel vzdušného obranného, nikoli však generál Hoyt Vadenberg, který reprezentoval vzdušné síly při Spojených náčelnících štábu. Za Národní gardu prezident Asociace Národní gardy či civilní exponenenti Národní gardy) . Zde byla motivem patrně obava z růstu významu pozemní armády, což mohlo mít negativní vliv na obě zmíněné složky.

viz : David N. Farnsworth: The Senate Committee on Foreign Relations, The University of Illinois Press, 1961, s. 130-132

nicméně složitý proces rozhodování i další hlasování naznačovaly na silnou parlamentní opozici.

Pozitivním aspektem pro demokratickou administrativu nepříjemné domácí kontroverze bylo, že i Spojené státy mohly přesvědčivě poukázat na své vlastní vnitřní problémy při tlaku na spojence i SRN a že nebezpečí ztráty podpory USA, mělo potenciál zapůsobit. McCloy varoval v tomto duchu tomtu duchu kancléře Adenauera 2. ledna 1951.<sup>159</sup>

Výsledek bruselské konference byl pro Státního tajemníka Achesona, který stál o získání západoněmeckého veřejného mínění, důvodem k nespokojenosti a rozčarování z francouzské obstrukční taktiky. Zdálo se, že nastal správný moment pro zrovnoprávnění politické i vojenské. Ale jednání o rozhodnutí ministrů zahraničí v New Yorku, nedávající naději na brzkou změnu, i tvrdé stanovisko Paříže ukazovalo tento optimismus jako předčasný. Spojené státy ani nebyly ochotny vyvinout na Paříž dostatečný tlak na prosazení svého stanoviska. Jednak dlouhodobá vize Spojených států byla podmiňována spoluprací obou kontinentálních velmocí (Francie i SRN) a navíc ochotu k diplomatickému tlaku na svého evropského spojence podvazovala stále přítomná nedůvěra k Němcům i riziko, že zrovnoprávnění SRN se ukáže jako předčasné. Revize restrikcí byla pro Washington vázána na ukotvení SRN na Západě. Zároveň bylo potřeba vyhnout se dojmu, že jsou Němci k obrannému příspěvku nuceni výměnou na spojenecké ústupky, což by bylo možné interpretovat jako vydírání a neblaze tak zatížit budoucí spojenecko-německé vztahy. Již dřívější snaha americké správy vyjít vstříc západním Němcům přezkoumáváním či zmírňováním rozsudků odsouzených válečných zločinců příliš neuspěla. Její výsledky v lednu 1951 nakonec vedly k vzednutí další německé emotivní nacionalistické vlny, neboť kromě

---

<sup>159</sup> Izolacionistické výroky některých amerických politiků měly ovšem negativní dopad na Němce samotné v souvislosti s otázkou znovuvyzbrojení: „ Další váhali podpořit znovuvyzbrojení, protože (since) se vážně obávali o základní cíle americké zahraniční politiky; nedávné vyjádření pana Hoovera deprimovalo naše přátele v Německu víc než ztracená kampaň v Koreji, a další izolacionistické výroky velmi dobře známých amerických politiků měly podobně zlověstný efekt.“

citováno z: Felix E. Hirsch: Growing German Pacifism, Current History (Feb. 1951), s. 78

zmírňujících rozsudků došlo i k potvrzením trestů smrti.<sup>160</sup> Znepokojujícím faktorem budou i výsledky květnových voleb v Dolním Sasku, kde Sozialistische Reichspartei získala 11% a GB/BHE 15%.<sup>161</sup>

Rokování o vojenském zapojení SRN v Petersbergu, které 9. ledna 1951 začalo mezi Vysokou komisí a západoněmeckou delegací vedenou Theodorem Blankem, novým bezpečnostním poradcem Adenauera, bylo stále do značné míry jednáním suveréna s nerovným. To již úvodem symbolizovala trapná scéna, kdy britský poddůstojník na Petersbergu vykázal pro vstup delegace zadní vchod a vedoucí delegace Blank si musel vynutit základní úroveň respektu na Vysoké komisi. Tato příhoda poněkud symbolizovala úvodní styl jednání. Okupační mocnosti doufaly v dohodu, aniž by Němcům mínili dát přesnější a konkretizující informace vlastních návrhů. To jen komplikovalo rozjezd jednání, navíc v Paříži se tou dobou jednalo na Conférence pour l'Organisation de l'Armée Européenne mezi západoevropskými zeměmi (včetně SRN) o vytvoření společné armády, přičemž obě tyto vyjednávání se vzájemně ovlivňovala<sup>162</sup>. Německá delegace

<sup>160</sup> 31. ledna oznámili McCloy a velitel amerických sil v Evropě gen. Thomas T. Handy výsledky přezkoumávání trestů odsouzených. V případech trestů smrti bylo 21 (!) rozsudků zmírněno a v 7 případech došlo k potvrzení rozsudku stávajícího. Jednalo se o například o bývalého šéfa administrativy SS a hlavní ekonomické kanceláře Oswalda Pohla, velitele Einsatzgruppen SS Otto Ohlendorfa, či administrátora koncentračního tábora Hanse Schmidta a podobně.

viz: Busher Frank M.:The U.S. High Commission and German Nationalism 1949-52, Central European History (1990), s. 67

<sup>161</sup> Zakladateli Socialistické říšské strany byli generálmajor Otto Remer neslavně proslulý svou významnou rolí při potlačování protihitlerovského povstání z července 1944 a Fritz Dorls, považovaný HICOG za „nejschopnějšího lídra“ nacionalistické pravice. členstvo se rekrutovalo z bývalých straníků NSDAP a i program této strany vycházel v podstatné míře z NSDAP.

GH/BHE (Gesamtdeutscher Block/Bund der Heimatvertriebenen und Entrechteten) byla stranou uprchlíků a vyhnanců.

citováno z : Busher Frank M.:The U.S. High Commission and German Nationalism 1949-52, Central European History (1990), s. 70

a také viz : [online] [cit. 2008-06-20]. Dostupné

z:<[http://de.wikipedia.org/wiki/Bund\\_der\\_Heimatvertriebenen\\_und\\_Entrechteten](http://de.wikipedia.org/wiki/Bund_der_Heimatvertriebenen_und_Entrechteten)>; [online] [cit. 2008-06-20]. Dostupné z:<[http://de.wikipedia.org/wiki/Sozialistische\\_Reichspartei](http://de.wikipedia.org/wiki/Sozialistische_Reichspartei)>

<sup>162</sup> „ ..“Petersberg“ první přišel s plánem, nebo spíše sadou návrhů. Ty volaly po 12 německých divizích podporovaných tanky a dělostřelcům, lehkou pobřežní námořní silou a taktickým letectvem, vše přecházející přímo do NATO. Protože Petersbergský model podkopával pařížská vyjednávání, Francie jej brskně odmítla.

se ale nedala a přesnějších informací se domáhala. Raději předložila vlastní koncepci a přitom – byť ne rychle – vyjasnit své základní stanoviska. V zásadě byly pro Němce klíčové tři body: Vzhledem ke zkušenosti s boji se sovětskou armádou bylo požadováno, aby se německý kontingent skládal především z pancéřových jednotek. Za druhé mělo se jednat o národní jednotky přinejmenším na úroveň divize. Posledním bodem byl požadavek na zřízení ministerstva obrany – z ústavněprávních důvodů. Rozhovory nabraly P špatný začátek ( 5. dubna 1951 dokonce neváhal Adenauer vysoké komisaře ujistit, že jednání Němci neukončili jen proto, že by to mělo negativní dopady na německou veřejnost), nakonec se však jednání dobře rozeběhla a Spojené státy zastupované generálem Haysem v ní vystupovaly oproti Británii (gen. John Ward) a Francii (gen. Armand Bérard) vůči Německu velmi pozitivně. Ostatně návrhy německé delegace ohledně vyzbrojení a složení jednotek vyvolávaly u amerických vojáků nadšený souhlas, přitom představy německých plánovačů byly podstatně menšího rozsahu, než v té době vedené úvahy Spojených náčelníků štábů. Dohodu usnadňoval i fakt, že německá delegace neusilovala o národní armádu a byla ochotna zříci se zbrojení, aby uklidnila Francii. Spjovala ovšem německý obranný příspěvek s požadavky politické a i vojenské rovnoprávnosti v rámci integrované armády, což už problémy vyvolávalo. S německými stanovisky americká administrativa v zásadě problém neměla, rozhodující byl postoj Paříže.

Plevén, který navštívil na konci ledna 1951 Washington sice zdůraznil potřebu integrovat SRN na Západ a zabránit neutralizaci, zároveň však opakoval francouzský zájem na konání čtyřmocenských rozhovorů<sup>163</sup>. Nešlo

---

citováno z: Beisner, Robert L.: Dean Acheson, A Life in the Cold War, Oxford 2006, s. 454  
Alexandre Parodi, generální sekretář Quai d'Orsay mínil, že „ ...za možné, že , protože Rusko tak velmi v minulosti trpělo pod Německem, německé znovuvyzbrojení Rusům musí se zdát strašné. Tento výhled mohl Rusko třeba k opravdovému návrhu podnítit...“  
citováno z: Rupieper, Hermann-Josef: Der besetzte Verbände, Die amerikanische Deustschlandpolitik 1949-1955, Opladen 1991, s. 123

<sup>163</sup> „ Jako francouzští vedoucí činitelé, premiér Clement Attlee doufal, že Rusové by mohli ještě nabídnout atraktivní alternativu. Tedy jako Francouzi on nechtěl německé vyzbrojení dokončit dokud ostatní neobnovili svou vlastní vojenskou sílu. Toto odkládání dalo U.S.

vyložit, že by Sověty v nynější situaci mohly být donuceny k reálné nabídce, navíc požadavek ke čtyřmocenské iniciativě měl zapůsobit na francouzskou veřejnost. Plevén sice potvrdil loyaltitu bruselským rozhodnutím, nicméně bylo jasné, že Paříž k nim chová značnou rezervovanost. Acheson se snažil dostat francouzského premiéra pod tlak, neboť si uvědomoval, že v případě vlivu posunu stanoviska Paříže na Londýn.

V březnu proběhlo jednání náměstků ministrů zahraničí čtyř mocností. Moskva se v reakci na remilitarizační úsilí zasazovala za setkání ministrů zahraničí, která by mohla remilitarizační proces zkomplikovat. Pokud ovšem Sověty očekávaly, že Spojené státy budou s ohledem na situaci v Koreji umírněnější, pak měly špatný odhad. Spojené státy proti návrhu konference iniciovaly nejprve setkání náměstků, které by určilo program pro další rozhovory. Tomu se Sověty bránily. Podle Vojtěcha Mastného až ve chvíli, kdy začala klesat naděje na komunistické vítězství v Koreji, projevila Moskva ochotu k setkání náměstků.<sup>164</sup> K překvapení západních zástupců nebylo pro Sověty hlavním tématem Německo, ale otázka zbrojení. Nakonec rozhovory vyzněly do ztracena a když samy Spojené státy navrhly 31. května konání konference ministrů zahraničí, trvala Moskva na tom, že by se na konferenci bude jednalo i o NATO a amerických vojenských základnách v zahraničí - což mířilo patrně jak k tématu zapojení SRN do aliance, tak i průniku amerického vlivu do Evropy. Washington 22. června jednání ukončil a z myšlenky konference sešlo.

Čím více vstupovala otázka remilitarizace SRN do hry, tím více upínala Paříž pozornost na Porúří. Bylo-li nutno vyzbrojit západní Německo, tím spíše bylo zásadním francouzským zájmem prosadit rozdrobení rúrského komplexu, tak jak s tím počítal zákon č. 27 Vysoké komise z 16. června 1950. Západoněmecká diplomacie vidící v blízkí se debatě o vojenském příspěvku

---

Senátu aliby pro zdržování hlasování o vojenské pomoci".  
citováno z: Beisner, Robert L.: Dean Acheson, A Life in the Cold War, Oxford 2006, s. 453

<sup>164</sup> viz: Vojtěch Mastný: Studená válka a sovětský pocit nejistoty 1947-1953. Stalinova léta. Praha 2001, s. 137-138



možnosti dosáhnout ulehčení této restriktce zkoušela zdržovací taktiku. Zároveň usilovala, aby SRN měla na výkonu zákona podíl, který by ji rovněž umožnil prosazovat vlastní zájmy. Francie se pochopitelně snažila, aby Schumanův plán (tím i kontrola Porúří) mohl být ratifikován ještě před uzavřením smlouvy o evropské armádě, kde se počítalo i s německou účastí. McCloy ovšem v této otázce zasáhl na iniciativu skutečného autora tzv. Schumanova plánu, Jeana Monneta, a intervenoval mohutně u kancléře Adenauera, který tlaku podlehl a v neochotně souhlasil v březnu 1951 s přijetím ustanovení o rozdělení rúrského průmyslu. Tento ústupek měl následně otevřít prostor pro revizi Okupačního statutu a uzavření vyjednávání západoněmeckého vojenského příspěvku.<sup>165</sup>

10. května se na Petersbergu rozeběhly jednání o nahrazení Okupačního statutu. Ani na straně Spojenců ani na německé straně nebylo očekávané žádné snadné jednání.<sup>166</sup> Západoněmeckou delegaci vedl profesor práva z Freiburgu Wilhelm Grewe, za spojeneckou stranu zasedli političtí ředitelé jednotlivých vysokých komisí – Louis de Guiringaud (Francie), Con O'Neill (Británie) a Samuel Reber (USA). Osm dní nato se naposledy sešla ISG. Její činnost sice naplnila nejdůležitější úkoly, nepřinesla však zásadní pokrok ve spojeneckém vztahu k západnímu Německu. Pozice delegací ISG zůstaly více méně v tradičním vzorci – USA zasazující se pro co nejširší uvolnění, Británie částečně podporující stanovisko USA, Francie neochotná k ústupkům – a

---

<sup>165</sup> Německo ani v situaci, kdy se jeho váha mezi Spojenci zvyšovala díky nezbytnosti vojenského příspěvku k obraně západní Evropy a kdy byla jednání na toto téma rozběhnuta, nemohlo počítat s automatickými ulehčeními v politické oblasti. Adenauer vzpomínal na rozhovor s McCloyem z 26. dubna: „Poměry v parlamentech Francie a Anglie jsou neuspokojivé. On se obával, že v obou zemích žádné životaschopné vlády vzniknout nemohly a že se proto se stagnací politických poměrů ve střední Evropě počítat musí. ... Za daných okolností bude se ve Francii a také v Anglii jistě jen těžko rozhodovat, status Německa dál rozvíjet a vztahy k Spolkové republice na smluvní základy postavit.“  
citováno z: Adenauer, Konrad: *Erinnerungen 1945-1953*, Stuttgart 1965

<sup>166</sup> Britská vláda ve svém prohlášení z 26. dubna k tomu dodávala: „Vzhledem k rozsáhlému charakteru tohoto problému by bylo ovšem nerealistické očekávat řešení v krátkém termínu“. Von Etzdorf, který se rozhodujícím způsobem podílel na přípravě Petersberských rozhovorů počal s „delším trváním jednání“  
citováno z: *Dokumente zur Deutschlandpolitik / hrsg. vom Bundesminister des Innern unter Mitw. des Bundesarchivs. Wiss. Leitung Alexander Fischer, 1997, s.93*

výsledky tomu odpovídaly. Nakonec bylo dosaženo dohody o nahrazení dosavadních ustanovení podrobným seznamem dalších kontrol průmyslu s platností do uzavření mírové smlouvy. Revizní klauzule určovala přezkoumání dohody k 31. prosinci 1951. Jednání a politický vývoj byl už ale progresivnější než tento výsledek.

Problematické a stejně tak zdlouhavé se jevila i jednání ve Vysoké komisi. Pozice americké administrativy v SRN zde ale byla přísnější a měla sklon více k restrikcím. Formulování její politiky provázely značné problémy, zdlouhavé debaty a kontroverze a přes obecně daný směr politiky chyběly konkrétní plány na eliminování politických překážek. Henry Byroade, nespokojený s prací McCloyových zaměstnanců a jejich postojem vůči SRN, navrhl jakési vyhlášení úmyslů, které by mohlo znamenat určitý postup ve stojatých vodách. Proklamování obecných principů jakožto prozatímního řešení bylo ostatně zvažováno již dříve. Nyní přibyl pro toto řešení další motiv – blížilo se uzavření mírové smlouvy s Japonskem, od níž se dal očekávat poměrně liberální tón, jež pro oči německého veřejného mínění jen zvýrazní nedostatečnost vlastního postavení v okupačním režimu. McCloy při vzpomínce na negativní zkušenost z jednání o urovnání dluhů (německý parlamentní výbor pro zahraniční záležitosti negoval původní kancléřův závazek) zkoušel oponovat Byroadeho úřadu<sup>167</sup>, ale musel uznat, že již skutečně nezbývá čas. Ve Spolkové republice zesílily neutralistické tendence a zdálo se, že Spojenci svou politiku pro věc obrany Západu prohráli. Byroadeho stanovisko podpořil i těžkostmi vznikajícími z průtahů v otázce

---

<sup>167</sup> Byroade kritizoval americkou administrativu v Německu, že její návrhy vlastně jen de facto zachováním statu quo. Důvody pro ústupky Němcům byly nasnadě – bylo potřeba získat podporu pro obranu Západu, Kongres byl naladěn přijmout revizi politiky, upevnila by se pozice kancléře Adenauera, nalezení základní dohody s vlastními spojenci by upevnilo případnou vyjednávací pozici vůči Sovětskému svazu.

McCloy naopak mínil, že by bylo účelné ozřejmit souvislost mezi německým příspěvkem k obraně a poskytnutou revizí vztahů, aby se tak doopravdy zajistila parlamentní podpora pro ratifikaci. Vyhlášení úmyslu by podle jeho mínění nedostačovalo dosáhnout obratu v německém postoji. Zároveň nešlo nemyslet na problematický odpor Paříže k demontáži kontrol.

viz: Hermann-Josef Rupieper: Der besetzte Verbündete, Die amerikanische Deutschlandpolitik 1949-1955, Opladen 1991, s. 92

remilitarizace zneklidněný Dean Acheson. McCloy musel ustoupit.

Kontroverze mezi Byrem pro německé záležitosti a McCloyovým úřadem se nyní přesunula do otázky, kam až v odbourávání spojeneckých práv lze zajít. Byroade neváhal prosazovat omezení i v tak zásadních výsadách, jako byly práva v otázkách rozmístění jednotek, Berlín, znovusjednocení Německa, teritoriální otázky a mírová smlouva. McCloy naproti tomu chránil (tak jak chtěla i Paříž) vyhrazená práva umožňující zásahy ve prospěch demokratického a federálního charakteru SRN.<sup>168</sup> Pro McCloye hovořil i fakt, že Adenauer dal najevo, že proti výsadním spojeneckým právům v Berlíně, otázce východní hranice, Sárska ani udržení demokratického pořádku by nic nenamítal. To se ovšem nedalo říci o Kurtu Schumacherovi.

Diskuze probíhaly i s německou delegací, která se vyjadřovala k diskutovaným úpravám. Nejproblematictější byly z hlediska SRN problému výjimečného stavu, bezpečnostních garancí, reparací, zvláštních smluvních závazků, imunity spojeneckých státních občanů proti německým soudům a otázka amnestie pro německé válečné zločince odsouzené spojeneckými tribunály. Ve vojenské oblasti a bezpečnostních kontrolách chtěl Bonn ukončení diskriminace, v otázce výjimečného stavu chtěli Němci mít podíl na jeho vyhlašování.

Jednání o vojenském zapojení SRN postupovala dopředu, ale zásadním se ukazoval stále spor o velikost německých jednotek. V postupu jednání, jež ovšem zadržávala na tomto bodě, se začátkem léta odhodlal Acheson k ústupu. Z hlediska výhodnosti se zdálo přijatelné řešení nesoucí politické výhody, uklidnění Francie, akceptování určitého stupně německé remilitarizace a vytvoření podmínek pro integraci za cenu vojenské

---

<sup>168</sup> McCloyův zástupce gen. George P. Hays žádal pod vlivem nepříjemného překvapení z dolnosaských květnových voleb, aby si Spojenci ponechali možnost vojenské intervence na obranu vnitřní demokracie SRN. Toto bylo ale odmítnuto Státním tajemníkem Achesonem. Šikovný Adenauer dokázal obdobnými argumenty naopak prokazovat účelnost udělení suverenity SRN a přijetí Spolkové republiky jakožto rovnoprávného člena EOS. Tím měly být potlačeny dva nebezpečné proudy ve vnitroněmecké politice – nacionalismus a neutralismus, jak argumentoval západoněmecký kancléř Averellu Harrimanovi v září.  
viz: Busher Frank M.: The U.S. High Commission and German Nationalism 1949-52, Central European History (1990), s. 70-71

neefektivnosti německého obranného příspěvku. Tento postup podpořil i McCloy a Bruce, naopak rezervovaný postoj zůstal v armádě i samotném Státním departmentu. McCloyem bylo přesvědčeno i vrchní velení NATO, koncept evropské armády podpořil nyní i Eisenhower, který dosud tvrdošjně oponoval francouzskému postoji, a také Adenauer, který ustoupil poté, co byl vysokým komisařem ujištěn, že Washington provedl obrat ve své politice.

V této fázi jednání bylo nutno vyřešit tři aspekty celého konceptu – zajistit vzájemné fungování EOS (Evropského obranného společenství) a NATO, schválit plán pro co nejrychlejší sestavení německých sil a především dohodu o rozsahlé revizi vztahů se SRN. Acheson (a v rámci Státního departmentu Byroade) se nyní zastával omezení vyhrazených spojeneckých práv pouze na oblasti týkající se rozmístění spojeneckých jednotek, znovusjednocení Německa, statutu Berlína, teritoriálních otázek či mírové smlouvy. To znamenalo rezignaci na práva umožňující intervenovat ve prospěch zachování a upevnění demokracie v SRN, což se nelíbilo zejména McCloyovi. Šéf Byra pro německé záležitosti vzdoroval McCloyovým argumentům o slabosti demokracie tezí, násilné vměšování do vnitřních záležitostí by podle jeho názoru jedině hnalo vodu na mlýn nedemokratickým hnutím. Navíc mírová smlouva s Japonskem, která mohla být vnímána jako určitý precedens, žádné takové intervenční pravidlo neobsahovala. Byroadeho stanovisko sdílela značná část odborníků Státního departmentu jako například Perry Laukhuff, Martin J. Hillenbrand, člen Byra pro německé politické záležitosti a později velvyslanec USA v Bonnu, či George Kennan. Spojenci nicméně na Achesonův chvat nereagovali pozitivně, žádali další jednání. Situaci taky zkomplikovaly volby v červnu 1951, které znamenaly propad pro centristické strany sympatizující s projektem EOS, zatímco naopak posílili gaullisté a komunisté.

Během června 1951 akceptovala Francie rozšíření německých jednotek v rámci EOS na úroveň divizí, čímž byla odstraněna nejzásadnější výhrada vojenských expertů. Výsledkem, kterým 9.srpna 1951 Vysoká komise

uzavřela své jednání o revizi vztahů se SRN, byl rozsáhlý právní komplex, podle něhož měla Spojencům zůstat odpovědnost za celé Německo, mírovou smlouvu a otázku německého sjednocení, dále právo na rozmístění jednotek a bezpečnost jednotek při výjimečném stavu, právo vyplývající ze Statutu Berlína, právo dohledu na mezinárodní dohody. Případné nesrovnalosti měl řešit smírčí soud, avšak nebylo možno se dovolávat Mezinárodního soudního dvora v Haagu.

Washingtonská přípravná jednání (6.-11. září 1951), která měla vytvořit bázi pro nadcházející konferenci ministrů zahraničí, sice vycházela i z návrhu Vysoké komise, avšak muselo se počítat s opozicí plánovačů německé politiky na State departmentu. Byroademu se podařilo v některých částech značně ovlivnit. Výsledný koncept předpokládal omezení spojeneckých intervencí na tři sféry – odpovědnosti za celé Německo, Berlín a spojeneckou přítomnost.

Otázka práva na vměšování v oblasti demokratické ústavní formy zůstala nevyřešena pro kontroverzi britského a francouzského stanoviska. Pro demilitarizační opatření, postoj vůči vědeckému výzkumu a průmyslu se nakonec uplatil liberálnější přístup prosazovaný Spojenými státy. SRN byla omezována v oblasti vojenství, včetně zákazu výroby jak vojenských, tak i civilních letadel. Pro průmysl měla platit ještě omezující restriktce Spojenců, co se týká dekoncentrace, reparací, restitucí a dalších požadavků. Změnu vztahů mělo vyjádřit i zrušení Vysoké komise, kterou by nahradila od nynějška Rada velvyslanců. Sporný bod intervencí pro demokratické uspořádání byl vyřešen formou smluvního závazku SRN dodržovat demokratickou ústavu a stanovení práva Spojenců zakročit při jejím vážném ohrožení.

Na odmítnutí ministrů zahraničí (byť další zkoumání tohoto problému mělo ještě pokračovat) narazila Adenauerova iniciativa pro udělení rozsáhlých bezpečnostních garancí SRN, které by v sobě nesly závazek Spojenců udržovat v západním Německu dostatečné síly k odstrašení protivníka. Návrh

počítal i s ekonomickou pomocí pro Německo. Jednak nebylo přislíbit SRN dostatečně efektivní obranu a jednak tu byla nechuť Francouzů svazovat si ruce pevnějšími závazky než jaké obsahovalo NATO. Navíc se obávali, že báze bilaterální smlouvy se SRN, která by paradoxně mohla umožnit požadavek Bonnu k odchodu zahraničních jednotek ze západního Německa.

Ačkoli bylo dosaženo významného vylepšení pozice Spolkové republiky, základní Adenauerův požadavek – ustavení partnerského základu – revize vztahů nevyřešila. Předmětem jeho kritiky zůstala zvláště Rada velvyslanců, omezení pro produkci letadel a těžkých zbraní, práva inspekcí – a samozřejmě nepřijetí jeho návrhu bezpečnostní smlouvy.

Němci reagovali promptně. Již následující den poté, co jim Vysocí komisaři sdělili výsledky konference, předložili osmibodový plán požadavků, nad nimiž mělo dojít konsensu před uzavřením smlouvy. Zároveň byl vznesen požadavek na utajení spojenecké pozice před veřejností – vnitropolitická situace byla dosti polarizována – nespokojenost veřejnosti se spojeneckými koncesemi a oddalováním skutečného zrovnoprávnění. Navíc za situace, kdy západní integrace negovala možnost znovusjednocení, tísnily kancléře výpady opozice a přitom i nepokoj a požadavky vlastních koaličních spojenců (zvláště FDP). K tomu Adenauer musel čelit nové vlně propagandy z Východu, včetně iniciativy šéfa východoněmecké vlády Otty Grotewohla k celoněmeckým jednáním.

Němečtí vyjednavací na jednáních zatím usilovali o ústup Spojenců ze současné míry restrikcí. V tom je podpořila i zpráva Vysoké komise ze 17. listopadu. Komisaři si uvědomovali tíživost vnitřní situace ve Spolkové republice. Iniciativa Vysoké komise sice ovlivnila spojeneckou pozici, ale pouze částečně – podstatné problémy zůstaly. Byla to také Vysoká komise, která při formování Generální smlouvy prosazovala restriktivnější stanovisko a v tom smyslu i smlouvu ovlivnila (například McCloy versus liberálnější plánovači německé politiky ve Washingtonu v otázce vyhlášení výjimečného stavu). Když přijel podvýbor senátního Výboru pro zahraniční vztahy

prošetřovat problémy německého poválečného vývoje, zaujal americký vysoký komisař na dotazy ohledně nebezpečí znovuoživení agresivního nacionalismu spíše uklidňující stanovisko.<sup>169</sup>

Pařížská konference ministrů zahraničí zmírnila citlivě vnímanou restrikcí výjimečného stavu opatřením, podle něhož se SRN měla právo obrátit se na Severoatlantickou radu 30 dnů poté, co by na její výzvu zvláštní stav nebyl zrušen. Otázka východní hranice se ukázala jako delikátnější. Západní mocnosti v zásadě nechtěly – a na tom se také nakonec shodly – hranici relativizovat, zvláště pak Francie, která se obávala, že po východní hranici by přišla na řadu i problematika hranice západní a tím i statutu Sárska. Situaci jen komplikovala nutnost brát ohled na těžce zkoušenou pozici Konráda Adenauera. Generální smlouva tedy nakonec mínila pojmem Německo pouze dosavadní 4 okupační zóny. O východní hranici tak potenciálně mohla rozhodnout až mírová konference, západní mocnosti ale o území za linií Odra-Nisa neměly zájem. Požadavek SRN po bezpečnostní garanci se vyřešil zředěním rozsahu závazku. Pro Adenauera znamenalo jednání v Paříži první oficiální vstup na mezinárodní fórum jakožto rovnocenného partnera k jednání<sup>170</sup>.

Američané se nakonec vyrovnali ze svou nervozitou z vývoje vnitropolitické scény v SRN. Na přelomu roku 1951/52 přišla alarmující studie

---

<sup>169</sup>McCloy se vyjádřil ve smyslu, že většina Němců demokracii upřímně podporuje a Konrád Adenauer je momentálně dostatečně silný udržet převahu umírněného proudu vůči eventuálně silnému vlivu neonacistů.

Zvláštní podvýbor nicméně dospěl k negativnímu výsledku, když konstatoval, že mezi členy HICOG převládá mínění, že se situace s neonacisty zhoršuje. Pracovníci okupační správy poukazovali na veteránské spolky bývalých členů SS a osazení diplomacie SRN kádry někdejšího Auswärtiges Amt.

viz: Busher Frank M.:The U.S. High Commission and German Nationalism 1949-52, Central European History (1990), s. 71-72

<sup>170</sup> Nejen pro evropské mocnosti, ale také pro Adenauerovu SRN hrála svou roli otázka ohledně budoucí přítomnosti USA v Evropě. Ta byla relevantní i s ohledem na eventuální příchod Republikánů k moci. Acheson vzpomíná na privátní setkání s kancléřem na počátku pařížské konference, které si Adenauer vyžádal, a kde mu upřímně položil vlastními slovy „neomalenou otázku v naději na neomalenou odpověď“ : „Byly Spojené státy tak hluboce zavázány bránit Evropu, jak žádaly stát se Spolkovou republikou?“

citováno z: Dean Acheson: Adenauer and McCloy, the Godfathers of the New Germany, Harper's Magazine (April 1961), s. 44

HICOG zdůrazňující nestabilitu demokracie v SRN.<sup>171</sup> Nicméně mezi Američany měl převládnout nakonec názor, že zapojení Spolkové republiky na Západ a zrovnoprávnění posílí umírněné prodemokratické síly. Sama spolková vláda zakročila proti problematické Sozialistische Reichspartei.<sup>172</sup> Dál se měly projevit i další faktory, které pomáhaly eliminovat živnou půdu pro pravicový extremismus – rozsáhlé zmírňování rozsudků válečných zločinců spojenecko-německými komisemi, plány na znovuvyzbrojení SRN, což vycházelo vstříct zájmům veteránů a samozřejmě i ekonomický boom v SRN.

Byla-li nalezena shoda s Bonnem, začaly se objevovat pro změnu problémy v Paříži, které znamenaly pro začátek roku 1952 další krizi. Robert Schuman (ostatně v nelehké vnitropolitické situaci, která vůbec EOS nakloněna nebyla) vystoupil s požadavkem dalších garancí po SRN a USA. V zásadě mělo jít jak o zamezení Spolkové republice opustit EOS či stát se členem NATO, tak i konkrétní restrikce vojenského charakteru – omezená zbrojní produkce, či již starý požadavek, aby podíl německých vojsk v evropské armádě nepřekročil 20% úroveň. Nezapomnělo se ani na Sársko, kde Francie žádala garance nevratnosti ekonomické integrace. Navíc francouzská vláda jmenovala 25. ledna 1952 vyslance pro Sársko, což byl samozřejmě politický krok mimo oblast ekonomických opatření. Samozřejmě, že jakýkoli krok k odtržení Sárska působil ostře na veřejné mínění v SRN.

Pozitivní zprávou byla ratifikace Schumanova plánu Bundestagem v lednu. Zásadní problémy ale zůstávaly. K průlomů pozic přispěla neformální příležitost ministrů zahraničí a Adenauera vidět se na pohřbu anglického

---

<sup>171</sup> Jednalo se o zprávu „ Present Status of „Neo-Nazism“ in West Germany. Studie upozorňovala, že pouze 37% respondentů vidělo v nacismu více zlého než dobrého, zatímco 42% vyjadřovalo pravý opak. Pouze 20% bylo ochotno všemožně se přičinit, aby strana obdobná NSDAP nepřišla ve Spolkové republice k moci.  
viz: Busher Frank M.:The U.S. High Commission and German Nationalism 1949-52, Central European History (1990), s. 72

<sup>172</sup> Již 4. května 1951 byl vydán vůči přidruženým organizacím SRP ( např. paramilitární Reichsfront) a padlo rozhodnutí obrátit se i proti samotné straně. 19. listopadu vláda přednesla věc před Spolkový ústavní soud. 23. října byla SRP zakázána.viz: [online] [cit. 2008-05-05]. Dostupné z:<[http://de.wikipedia.org/wiki/Sozialistische\\_Reichspartei](http://de.wikipedia.org/wiki/Sozialistische_Reichspartei)>



krále Jiřího VI, kde Británii už zastupoval staronový šéf Foreign office Anthony Eden. Ministři schválili požadavek Paříže, aby Němci nemohli z EOS vystoupit. V otázce Sársko byl doporučen kompromis, jednáno bylo i o německých válečných zajatcích – což bylo z hlediska německých důstojníků, s nimiž se pro EOS počítalo velmi citlivé téma, a dalších záležitostech připravovaného projektu. Pro jednání s Adenauerem ale byly nejproblematictější otázky ( Sársko, členství v NATO) vynechány. Spolkový kancléř nakonec v naději na další budoucí revizi spojeneckou pozici akceptoval.

Problémem byl i finanční aspekt celého projektu. Spojenci v tomto brali málo ohledu na SRN. Z původně uvažovaného ročního příspěvku 11,24 mld. marek se částka redukovala na 8,8 mld. Argumenty spolkového ministra financí Fritze Schäffera o přílišné finanční zátěži pro SRN nenašly příznivé přijetí<sup>173</sup>. Stejně tak problematický zůstával i fakt, že Adenauer ani vládu ani vlastní stranu dosud neinformoval o spojeneckých návrzích smlouvy. Ve chvíli, kdy se podpis smluv zdál být pomalu na obzoru, vstoupil do hry nový významný faktor – proslulá tzv. Stalinova nóta z 10. března 1952.

### 3.5 Stalinova poslední ofenzíva

Význam nóty spočíval ve dvou faktorech – načasování (několik týdnů po dosažení konsensu nad Generální smlouvou a projektem EOS, pár dnů po tajné konferenci ministrů zahraničí a Adenauera v Londýně a zasedání Severoatlantické rady v Lisabonu)<sup>174</sup> a otázce vážného úmyslu či naopak

<sup>173</sup> Otázka finančního zatížení SRN se netýkala zdaleka jen projektu EOS. Kancléř Adenauer při své návštěvě v Londýně v prosinci 1951 se zavázal bez vědomí vlastního kabinetu k odškodnění Židů ve výši 1,5 mld USD (což byla nejen morální výzva, ale i otázka příznivého politického dopadu na mínění USA). Navíc Spolková republika měla zaplatit 13 mld za německé dluhy. Přitom devizová bilance SRN v roce 1951 byla v přebytku pouhých 45 miliónů dolarů. Až rozbíhající se německý hospodářský zákrak v roce 1952 měl tyto závazky posunout do reálné roviny.

viz: Miloslav Novák: Kancléř Adenauer. Praha 1995, s. 75

<sup>174</sup> Počátky březnové nóty lze vysledovat už do 24. února 1951, kdy vedoucí třetího

pasti ukryté v nabídce Moskvy.<sup>175</sup> Diplomatická iniciativa Sovětů mířila samozřejmě k zmaření integrace SRN na Západ.

Prvním krokem k vyřešení celoněmecké otázky ustavení ústřední vlády složené ze zástupců spolkové i východoberlínské vlády, následně podepsání mírové smlouvy. Nabídka k ustavení ústřední vlády i podepsání mírové smlouvy ale zaznívala již v dřívějších nabídkách. Zásadní obrat ale představovala nabídka na zřízení německé armády i se zbrojní produkcí v nezbytné míře. Sovětský svaz neslevil ze svého požadavku neutralizace Německa, respektive to mělo podle sovětského návrhu stát mimo jakákoli nadnárodní uskupení kterékoli z vítězných mocností. Další novum v sovětském postoji byl i fakt, že se v návrhu nemluví o návratu ke stavu z Postupimi a čtyřmocenské kontrole. Sovětská vstřícnost vůči Němcům počítala i udělením plných politických práv pro bývalé důstojníky či nacisty (s

---

evropského oddělení ministerstva zahraničí M. Gribanov navrhl Andreji Gromykovovi (zástupce ministra) vypracování principů pro mírovou smlouvu, což by umožňovalo sovětské straně na eventuálním setkání ministrů zahraničí vystupovat ze silnější pozice.

Tím, jak se během přípravných rozhovorů (5. března-22.června) ukázalo, že ke čtyřmocenskému setkání nedojde, byla v létě roku 1951 perspektivě iniciativy v německé otázce věnována vyšší pozornost. Sovětská akce měla eliminovat dojem u Němců vyvolaný ukončením válečného stavu s Německem ze strany západních spojenců. Plán byl vyhotoven v půli září a schválen Stalinem. Odstartování akce doporučil Gromyko v druhé půli ledna 1952. Akce byla s východoněmeckým vedením koordinována tak, aby sovětská nota mohla reagovat na situaci, kde by půdu připravila žádost NDR ke čtyřem okupačním mocnostem o urychlené uzavření mírové smlouvy s Německem.

viz: Gerhard Wettig:Stalin and German Reunification: Archival Evidence on Soviet Foreign Policy, *The Historical Journal*, Vol. 37, No.2 (Jun. 1994) s. 413-414, in:[online] [cit. 2008-06-25]. Dostupné z:< [www.jstore.org/stable/2640210](http://www.jstore.org/stable/2640210) >

<sup>175</sup> Caroline Kennedy-Pipe upozorňuje na obecný nezáměr historiků o jednání probíhajících mezi roky 1951-52. „ Je zajímavé, že západní historici ignorovali vcelku detaily vyjednávání, které se konaly v tomto období 1951-1952. Vidíme genezi sovětských návrhů pro neutralizaci a demilitarizaci ve střední Evropě.“ Pro příklad uvádí návrh ze 4. února 1951, kterým Moskva vyjádřila možnost limitace sil NATO. „ Toto implikuje akceptaci existence NATO, ovšem v omezené formě. Jeden člen Trumanovy administrativy viděl to jako příležitost pro vyjednávání s Moskvou o střední Evropě. Washington mohl nabídnout udržovat stejný počet jednotek jako SSSR a jeho satelity východně od „řeky Bug. ...Moskva navrhovala nějakou limitaci sil NATO spíše než kompletní oponování organizaci.“

Obdobná nabídka byla učiněna F. Byrnesem v roce 1946 – omezit okupační síly západních mocností v Německu na 300 000. Celkové sovětské síly by byly 200 000. Toto Moskva ovšem odmítla.

citováno z: Kennedy-Pipe, Caroline: *Stalin's Cold War, Soviet strategies in Europe, 1943 to 1956*, Manchester and New York 1995, s. 160

výjimkou válečných zločinců).<sup>176</sup>. Problematické bylo vágní formulování nóty.

(navrhované právo svobodného obchodu pro Německo – umožňovalo účast v Schumanově plánu či nikoliv?), tak. Sovětský návrh na uspořádání vztahů s Německem totiž obsahoval i koncept, podle něhož „ Na Německo nebudou také žádná omezení ve vztahu k obchodu s jinými zeměmi, námořní dopravou a přístupem k světovým trhům uvalena.“<sup>177</sup> Reinhard Neebe v této souvislosti připomíná sovětské problémy s hospodářským embargem Západu a poukazuje na tuto motivaci Moskvy. Otázkou bylo, zda sovětský vágně formulovaný návrh umožňoval Německu přistoupit k Schumanovu plánu na základě sovětského požadavku práva svobodného obchodu pro Německo.

Státní department na nótu reagoval nejednoznačně. John Ausland z Byra pro německé politické záležitosti v nótě vnímal nebezpečí prosazení komunistické kontroly pro Německo a mimo jiné i komunisty ovládané národní armády. John A. Calhoun, zastupující ředitel Byra nepředpokládal, že by se Moskva dokázala vzdát kontroly NDR. Acheson si sice o sovětských návrzích nedělal žádné iluze, ale přesto si nebyl příliš jistý. V Politickém plánovacím štábu Richard Scammon a Robert W. Tufts doporučili otestova sovětskou diplomacii požadavkem svobodných voleb. John McCloy v upřímnost sovětské nabídky nevěřil a obával se jejího dopadu na německé nálady, byť první reakce německých politiků zatím obrat v politickém kurzu neindikovaly. Předejít nežádoucí německé reakci na sovětskou nabídku se

---

<sup>176</sup>Podle původního návrhu Gromyka německá budoucí vláda měla „ posílit budoucí demokratické změny administrativních orgánů, ekonomiky, pracovního zákoníku, justice, školství, veřejného zdravotnictví atd. , dosažené ve (Východním) Německu“. Původní verze návrhu neobsahovala ideu národní armády či vojenské výroby. Německé dluhy měly být odpuštěny vůči zahraničním věřitelům, ovšem s výjimkou SSSR, který by obdržel reparaci 6,829 miliard dolarů. Německo mělo dostat nazpět Porýní (tím zabránit Montánní unii) a dokonce měli být repatriováni sovětský antikomunističtí uprchlíci ze SRN do Sovětského Svazu. Nakonec se Sověty rozhodly pro zaslání méně konfliktních, pouze obecných principů pro mírovou smlouvu.

citováno z: Vojtěch Mastný: Studená válka a sovětský pocit nejistoty 1947-1953, Stalinova léta, Praha 2001, str. 152

<sup>177</sup> citováno z: Reinhard Neebe: Optionen wesstdeutscher Aussenwirtschaftspolitik 1949-1953 (s. 163-203) in: Herbst, Ludolf; Bühner Werner; Sowade Hanno: Vom Marshallplan zur EWG, Die Eingliederung der Bundesrepublik Deutschland in die westliche Welt, München 1990, s. 186

podle něj dalo politickým angažováním se za německou jednotu, kde by ovšem hrála klíčovou roli podmínka svobodných voleb.

Ve vysoké komisi se nakonec prosadil názor, že Moskva nabídla Němcům alternativu západní integrace. Reakce Británie a Francie byly v podstatě navzájem shodné, Stalinova nóta byla vyhodnocena jako pokus narušit proces sjednocování Západu. Ovšem ani v Londýně ani v Paříži nepanovala úplná jistota. Eden naléhal na rychlou odpověď, aby se předešlo případné rozepři mezi Spojenci a odmítl vážně míněné přezkušování Stalinovy nóty. Jeho strategií bylo pokračovat v navázání SRN na Západ a případným jednáním s Moskvou dosáhnout napojení celého Německa. Na francouzské straně němečtí experti radili nenechat se zatáhnout do nekonečných diskuzí a mimo jiné požadovat po Sovětech svobodné volby a průzkum podmínek v NDR komisí OSN. Vyskytl se ale i názor (Roland Jacquin de Margerie, zastupující ředitel pro politické a ekonomické záležitosti na Quai d'Orsay), že Kreml by mohl být ochotný i vzdát se NDR, přičemž tuto variantu měl za lepší než SRN napojenou úzce na Západ<sup>178</sup>.

Ve Spolkové republice sice nóta vyvolala zájem, ale i opoziční SPD kladla podmínku svobodných voleb (včetně zřízení komise OSN k prošetření podmínek pro svobodné volby v NDR). Zájem o zvažování a zkoumání nóty neprojevovala jen opozice, ale i ministři Jakob Kaiser (CDU) , Franz Blücher, Ludwig Erhard a Thomas Dehler (FDP) a státní sekretář v kancléřství Otto

---

<sup>178</sup>H.J. Rupieper tvrdí, že Eden si nebyl jistý, zda Stalin není ochoten nyní obětovat více než kdy předtím, aby zabránil integraci SRN na Západ. viz: Hermann-Josef Rupieper: *Der besetzte Verbündete, Die amerikanische Deutschlandpolitik 1949-1955*, Opladen 1991, s. 245

Yvonne Kipp naopak poukazuje na to, že „ Stalinova nóta byla podle hodnocení Edena naprosto vážně míněna“ a odkazuje na: PRO: FO 371/97878, C 1047/27, Roberts an Strang, 14. März 1952, s poznámkou na okraji od Edena, 15. März 1952; FO 371/97879, C 1074/57, Eden an Harvey (Paris), 26. März 1952 ( taktéž F.O., William Hayter. Viz jeho rouhovor s von Kesselem 28. března 1952: PA: Abt. 2, Bd. 225, Bl. 129, záznam, 28. März 1952. - Žurnalista Strobel dal najevo v důvěrné zprávě, že podle informací jeho „ spojeneckých informátorů“ Londýn a Paříž z toho vycházejí „že Rusové tentokrát opravdu vážně míněné jednání si přejí“. IfZ: Sammlung Strobel, ED 329/4, důvěrná informační zpráva pro Stuttgarter Nachrichten z 26. řezna 1952

Londýn si avšak byl vědom rizik z toho vyplývajících.

citováno z: Kipp, Yvonne: *Eden, Adenauer und die deutsche Frage. Britische Deutschlandpolitik im internationalen Spannungsfeld 1951-1957*, Bonn 2002, s. 102

Lenz. Později se vysloví pro myšlenku jednání se Sověty Robert Lehr (který v této fázi ještě podporuje Adenauerovo odmítnutí zabývat se nótou), předseda frakce CDU Heinrich von Brentano a další. SPD zároveň volala po zahájení čtyřmocenských k sondáži sovětských postojů – což by ale zablokovalo připravované smlouvy do konce jednání. Adenauerovi se podařilo ve vládě prosadit odmítnutí takových jednání.

Spojené státy nebyly ochotny zpochybnit západní integraci SRN a odmítaly konání čtyřmocenské konference. Západní mocnosti nakonec sjednotily své postoje do společné odpovědi na nótu 25. března 1952. Západní nóta nebyla stručnou odpovědí koncentrující se kolem podmínky svobodných voleb, jak si přály Spojené státy, nýbrž se dotýkala i dalších bodů. Spojenci navrhovali zřízení komise OSN ke zkoumání podmínek svobodných voleb<sup>179</sup>, dotazovali se, zda sjednocené Německo by mělo svobodu ke společenstvím odpovídajícím statutům OSN. Centrální německá vláda byla přípustná pouze na základě výsledků svobodných voleb a německá národní armáda byla vyloučena jakožto odporující procesu evropské integrace. Původní odkazy na požadavek zřízení komise OSN v americkém návrhu odpovědi byly na žádost Paříže do konečného znění zmírněny, stejně tak zase z iniciativy USA vypuštěny odkazy na volební zákon. Adenauer západní odpověď v zásadních bodech podporoval. I on se obával zabrždění integrace SRN.

I když se příliš nečekalo, že by Moskva byla ochotná skutečně podstoupit svobodné volby, aby tím zabránila integraci SRN, obavy ze sovětské odpovědi mezi Spojenci nepochybně byly. Kdyby Moskva byla ochotná důsledně jít za svým cílem – zabránění integrace – a byla ochotná za to obětovat a platit, mohla by možná svého cíle dosáhnout. Ostatně, takový

---

<sup>179</sup> Zde se sice předpokládalo, že působení takové komise by přineslo problémy v NDR, ale faktem bylo, že tato iniciativa mohla mít dvousečné účinky. Foreign Office a hlavně Anthony Eden se obával, že „kvůli ne splnitelným vysokým očekáváním německého obyvatelstva na volební komisi zamýšlený propagandistický úspěch by nenastal a komise demokratické nedostatky, jako například znovuposílení nacionálně-socialistického hnutí mohla přecenit.“ Především východní Němci spojovali nyní všechny své naděje s komisí OSN.  
citováno z: tamtéž, s. 96

krok by měl svou logiku. Sjednocené neutralizované Německo ovládané sociálně demokratickou vládou (jež by pravděpodobně ze svobodných voleb po porážce Adenauerovy politiky vzešla jako vítěz), která by sice byla protiruská, ale zároveň by se postavila integraci, by mohlo být výhodnější varianta než SRN zapojená plně do západního bloku.

Co se týkalo situace uvnitř USA, domácí tisk se v období zhruba mezi od první březnové nóty do půli května vesměs obrátil proti neutralizaci Německa, která by přinesla socialistickou vládu, která by byla nejen protiruská, ale také protiamerická. Navíc by neutralizace rozbila evropský integrační proces. Těch, kteří počítali s reálným a upřímným potenciálem sovětské nóty, byla menšina. Dean Acheson usiloval o ovlivnění veřejného mínění, setkal se s televizními a rozhlasovými komentátory a vystoupil v Americké společnosti vydavatelů novin.

Stalin - minimálně v době po západní odpovědi - pravděpodobně v dohodu se Západem nevěřil. Zápis ze setkání s východoněmeckým vedením ze 7. dubna 1952 uvádí mimo jiné, že

*„ Soudruh Stalin míní bez ohledu na jakékoli návrhy, které my můžeme dělat v německé otázce, západní mocnosti nebudou s nimi souhlasit a nestáhnou se v žádném případě z Německa.. Bylo by chybou myslet si, že by se mohl vyskytnout kompromis nebo že Američané budou souhlasit s konceptem mírové smlouvy.. Ve skutečnosti zde je nezávislý stát formovaný do západního Německa. Vy musíte organizovat svůj vlastní stát.“*<sup>180</sup>

Odpověď Sovětského svazu<sup>181</sup> z 9. dubna 1952 na západní nótu potvrzovala skeptické hodnocení původní březnové nóty<sup>182</sup>. Moskva

<sup>180</sup> citováno z: Stalin and the SED Leadership, 7. duben 1952: „You Must Organize Your Own State“, Cold War International History Project Bulletin 4 (1994), s. 34-35 a s. 48 [online] [cit. 2008-06-25]. Dostupné z:<<http://www.wilsoncenter.org>>

<sup>181</sup> V březnových dnech mimo jiné došlo i na americký návrh mírové smlouvy s Rakouskem (13. března 1952) , který ovšem sovětská strana zamítla s tím, že okupační mocnosti mají nést společně odpovědnost za demokratizaci, denacifikaci a demilitarizaci v zemi. Moskva samozřejmě sledovala i v případě Rakouska cíl neztratit tuto zemi ve prospěch západního tábora. viz: Kennedy-Pipe, Caroline: Stalin's Cold War, Soviet strategies in Europe, 1943 to 1956, Manchester and New York 1995, p.164

<sup>182</sup> V době, kdy dorazila spojenecká odpověď na první sovětskou nótu, se Stalin 1. dubna na setkání s východoněmeckou delegací ( Grottewohl, Pieck, Ulbricht) „...zdál počítat mnohem

opakovala požadavky, vyhýbala se konkrétním problematikám, popřípadě se uchylovala k vágním formulacím. Zřízení komise OSN ke zkoumání podmínek svobodných voleb bylo odmítnuto, ale samotné svobodné volby byla Moskva ochotna jednat. Negativní byla odpověď na možnost účasti sjednoceného Německa ve společenstvích odpovídajících chartě OSN, což byla samozřejmě cesta pro německé spojení se Západem. Sověty stejně jako v první nótě trvaly na definitivní platnosti hranic z Postupimi, kterou západní mocnosti v odpověď na tezi první nóty zpochybnili. A nechybělo znovu poukázání na německou národní armádu. Zajímavý byl pak spěch Kremlu k uzavření mírových smluv. Z hlediska Spojených států byla neobratnost odpovědi nakonec kladem, protože nedostávala Washington do perspektivy čtyřmocenských jednání, která by se dala obtížně (či dokonce vůbec) odmítat. Z toho původně byly obavy.

Dosažení shody nad zněním západní nóty, která by Sovětům odpověděla, nebylo jednoduché a objevovaly se různé názorové neshody. Kupříkladu Paříž měla mimo jiné obavy z iniciativy ke svobodným volbách, která podle jejího mínění otevírala pro Moskvu prostor k působení pomocí propagandy či poskytování ústupků Němcům, čímž by Spojenci byli tlačeni do kouta. Britové se báli zpochybnění procesu integrace SRN, vyslovili se proti jednání na úrovni vysokých komisařů a nepřáli si, aby zamýšlená komise OSN byla nahrazena – jak americký návrh nakonec byl ochoten akceptovat - komisí na čtyřmocenské bázi. Místo toho byl akceptován Edenův návrh, aby se konference konala až poté, co nezávislá komise předloží zprávu o

---

více s faktem, že Západ odmítne jeho nabídku.“ Stalin schválil vytvoření předvojenské mládežnické výchovy a vytváření lidové armády - „bez povyku“. Svůj skeptický postoj vůči potenciální dohodě se Západem dal sovětský vůdce najevo i na další schůzce 7. dubna. Ani při této příležitosti, zdá se, nejednalo se přímo o výměně nót. Stalin měl prohlásit, že zde nevidí „žádné šance kompromisu“. Znovu zmínil východoněmeckou armádu, jež měla dosáhnout stavu až 58 000 mužů a její součástí měly být kupříkladu i vzdušné síly nebo ponorky. Integračním krokům směrem k východnímu bloku v NDR bylo svoleno, ale zatím měly jít *via facti* bez formální ideologie. Informace vychází ze zápisků Wilhelma Piecka. ZPA, NL 36/696, pp.13ff

Podle D. Staritze mýnil Stalin pokračovat v „cik-cak politice k socialismu“.

citováno z: Dietrich Staritz: The SED, Stalin and German Question, German History (Oct. 1992),s.286 /287

podmínkách k volbám v Německu.<sup>183</sup> Nakonec se ozval i Adenauer, který si rozmyslel svou původní podporu tomuto konceptu – bál se, že by tak mohla být podlomena ochota spolkové vlády k rychlé integraci. Spojenecká nóta zdůraznila téma svobodných voleb a vyjádřila připravenost přijmout namísto komise OSN neutrální komisi. Ostatní bylo prakticky jen opakováním první odpovědní nóty, odmítnutím sovětských stanovisek a návrhy postupů v případě ustavení nezávislé komise.

Adenauer musel čelit probuzeným nadějím v SRN,<sup>184</sup> aktivizoval sobě nakloněné žurnalisty a snažil se uvést jako patřičný vlastenec – ať už výzvou k prezidentovi Heussovi o přijetí třetí sloky Deutschlandlied za hymnu SRN (namísto nové, „demokratické“) či tvrzením v rozhlasovém interview (24. dubna) o preferenci sjednocené vlasti před Spolkovou republikou. Důležitým argumentem vůči protistraně se ukázalo být také kancléřovo tvrzení, že „ „ Smlouva o Německu“<sup>185</sup> (tento termín pro generální smlouvy používal i přes protesty vysokých komisařů) prý předpokládá, že v rámci sjednocení budou přezkoumány i všechny smlouvy. Tím dokonale odzbrojil kritiky, ale vysokým komisařům musil vysvětlit, že že nehodlá zpochybňovat dohodnuté

---

<sup>183</sup> Eden původně s Achesonovým taktickým návrhem na konferenci byl příznivě srozuměn, nicméně po rozhovoru s Kirkpatrickem, francouzským i americkým velvyslancem v Londýně změnil názor. Namísto toho navrhl čtyřmocenskou konferenci konat, až po té, co by nestranná komise předložila zprávu o podmínkách pro volby v Německu. To odpovídalo výše řečené taktice Edena – neohrozit integraci SRN a zároveň nezabouchnout dveře pro vyjednávání s Kremlem.

viz: Yvonne Kipp: Eden, Adenauer und die deutsche Frage. Britische Deutschlandpolitik im internationalen Spannungsfeld 1951-1957, Bonn 2002, s. 107

<sup>184</sup> Dotázání 400 osob mezi 18. a 21. dubnem přinesl tyto výsledky:

67% míní, že jde o propagandu, 10% věří v upřímnost sovětské nabídky a zbytek mínění nevyjádřil. 55% bylo pro Generální smlouvu, 14% proti a značný zbytek se nevyjádřil. Také při alternativním kladení otázek, Generální smlouva a partnerství se Západem nebo přijetí sovětské nóty, se vyslovilo 66% pro Generální smlouvu, jen 8% pro sovětskou nótu a zbytek bez vyjádření. Jiné průzkumy se avšak lišily a naznačovaly, že mnoho občanů SRN nebylo pořádně rozhodnuto. Zatímco jen 25% Berlíňanů německou neutralitu připouštělo, pak v samotné spolkové republice to bylo na jaře 1952 celých 52%! Zkušenosti východních Němců byly v tomto ohledu trisntní - dotazování 400 návštěvníků z východního Berlína a NDR vyústilo ve výsledek: 85% mělo účast SRN v EOS za potenciálně nápomocný pro znovusjednocení.

Acheson nebyl s výsledky spokojen, chtěl přesnější diferenciaci při kladení otázek.

viz: Hermann-Josef Rupieper: Der besetzte Verbündete, Die amerikanische Deutschlandpolitik 1949-1955, Opladen 1991, s. 269

<sup>185</sup> citováno z: tamtéž, s. 269



znění. Pro něj bylo v té chvíli rozhodující, že se vypořádal s domácí kritikou.“

186

Nepřetržitá jednání mezi západními spojenci a SRN o EOS nabíraly zatím ještě hektičtější ráz – těžkosti byly nad dodatkovými smlouvami (např. otázka financování spojeneckých jednotek v SRN). Na druhou stranu uvnitř Spolkové republiky právě propukla bouřlivá diskuze nad - konečně v půli dubna – Adenauerem předloženými smlouvami. Rozhořčení a odpor se nevyhnulo ani oběma koaličním partnerům, ani vlastní CDU/CSU. Solí v očích byly nejen problematické požadavky Spojenců – tedy problematika výjimečného stavu a finanční zátěž pro SRN, ale obrovské komplikace si vyrobil i kancléř sám, když do smlouvy prosadil opatření, která měla potvrdit napojení SRN na Západ a mařit uplatnění čtyřmocenské shody. To byl zásah do stále emotivní otázky německého znovusjednocení, která byla ještě nyní aktivizována sovětskou nótou. Navíc návrh smlouvy hovořil pouze plné autoritě pro Němce - o suverenitě však nebyla řeč.

Čím víc se blížilo uzavření smluv, ozývala se útočná kampaň vedená z NDR, ve které se mísily výhrůžky (ozbrojení Východu, občanská válka, následky pro Berlín) s buzením dojmu, že dohoda je možná. Mezi 8.-16. květnem byla britské a americké vojenské dopravě uzavřena sovětskými orgány dálnice Berlín – Helmsted. 11. května přerušily skupiny mládežnické organizace FDJ (Freie Deutsche Jugend) železniční provoz do Berlína.<sup>187</sup> Kancléř se dohadoval jak s vysokými komisaři ( poslední jednání 17. května trvalo dokonce 17 hodin!), tak vedl dlouhé vyčerpávající boje i na vnitropolitické scéně – jak proti frakci CDU/CSU vedené Brentanem a proti dalším ( J. Kaiser (CDU), Th. Dehler (FDP), F.J.Strauss (CSU)) a to doslova do poslední chvíle. 23. května již přibyli do Bonnu ministři zahraničních věcí, ale

<sup>186</sup> citováno z : Miloslav Novák: Kancléř Adenauer. Praha 1995, str. 77

<sup>187</sup> Walther Ulbricht upozornil Spojené státy , že Berlín nesmí být využíván jako základna pro provokace či vojenské předmostí a varoval před předpokladem, že americká letadla budou smět volně manévrovat nad východoněmeckým teritoriem. Jeho varování se mohlo opírat o nedávný incident z 29. dubna, kdy byl ostřelován civilní pasažérský let Air France s odůvodněním, že opustil letecký koridor.

Bark L. Denis: Die Berlin-Frage 1949-1955, Verhandlungsgrundlagen und Eindämmungspolitik, Berlin 1972, s. 277

na německé straně stále nebylo jasno.

Problematická zůstala nadále také Paříž. Smlouvy nebyly připraveny a vláda 23. května předložila nové požadavky ohledně míry garancí. Ozvalo se rovněž Nizozemsko s požadavkem přizpůsobení doby platnosti NATO na trvání smlouvy EOS – tj. na 50 let. V případě ukončení amerických garancí pro EOS žádalo právo vystoupit. Mezitím deprimovaný Acheson zvažoval, zda má cesta do Evropy smysl v takové situaci. Nakonec se rozhodl na poslední chvíli, kdy dostal podporu od prezidenta Trumana, jenž jej dokonce symbolicky vyprovodil na letiště. Státní tajemník pak opakovaně intervenoval v Bonnu ve prospěch Adenauera a EOS a podařilo se nakonec prolomit odpor. Stejně tak bylo nutno řešit další průtahy způsobené Francouzi.

24. května se ozvala opět Moskva ostrou nótou. Mimo opětovné vyhnutí se problematice termínu svobodných voleb a předložení vlastního seznamu priorit se objevil nový prvek – Sovětský svaz jmenoval Postupimskou dohodu jakožto bázi pro konání čtyřmocenských jednání. To bylo naprosto necitlivé negativní gesto vůči Němcům, ale v souvislosti s výpady ztotožňující německou účast v západní obraně s německými revanšisty, odkazy na německý militarismus či Hitlerovu generalitu jako staronové nebezpečí pro mír zřejmě zamířila Moskva své úsilí k západní Evropě – ať už jako rozšíření akčního rádia své kampaně či výměnu figurek ve hře o EOS. Celkově byla ale sovětská nóta hodnocena jako slabá (Eden, Acheson, Kennan<sup>188</sup>) či „ nejasná a částečně si odporující“ (Schuman). Britský ministr zahraničí se dokonce radoval, že „ doposud my bitvu nót vyhráli.“<sup>189</sup> „Přes noc“ obrátila (nóta)

---

<sup>188</sup> Kennan jej hodnotil jako „...pozoruhodného svou slabostí, neagresivní užvaněností, nedostatkem nadšení a neschopností vnést do diskuze nějaký důležitý nový prvek...Snaha o ústní jednání se vyznačuje apatičností..Není to onen autentický, hutný, rozvážný a hrozivý tón Stalinova Kremlu, mohutně prosazující důležitou sovětskou iniciativu.“  
citováno z: Vojtěch Mastný: Studená válka a sovětský pocit nejistoty 1947-1953, Stalinova léta, Praha 2001, s.155

<sup>189</sup> citováno z: Hermann-Josef Rupieper: Der besetzte Verbündete, Die amerikanische Deutschlandpolitik 1949-1955, Opladen 1991, s. 273

Eden, jehož naděje v potenciál jednání s Moskvou poklesla díky sovětské odpovědi z 9. dubna, nicméně stále ještě nezmizela, uznal po nótě z 24. května, že Moskva zkouší zastřít sporné otázky (to cloud the issues) a uzavřít výměnu nót, která se začala vyvíjet ve prospěch Západu.

západoněmecké veřejné mínění proti sociálně-demokratické pozici „mezi Východem a Západem“ a obdobně zapůsobila na francouzskou elitu.“<sup>190</sup>

Generální smlouva byla po velkých bojích nakonec podepsána v časové tísní 26.května v Bonnu a vzápětí se aktéři přesunuli do Paříže k podpisu dohody o EOS 27. května. Uspokojení mohl projekt budit spíše pouze ve Washingtonu. Francie byla nucena přijmout návrat tradičního rivala na scénu a Německo obdrželo spojenecké závazky, aniž by se stalo skutečně rovnoprávným spojencem – cílená a skutečná suverenita nepřišla. Mezi Spojenci nebyly očekávány žádné problémy z poslední sovětské nóty, takže se Spojenci bez problémů shodli, že odpověď bude tentokrát rychlejší a vypracováním konceptu byla pověřena americká administrativa. Záhy se ale mělo ukázat, jak citlivé místo sovětská nóta zasáhla.

První varovný signál vzešel od francouzského prezidenta Vincenta Auriola, který pouhý den po podepsání EOS vyjádřil svou obavu, že Spolková republika může – ve chvíli, kdy bude dostatečně silná – vycouvat z EOS a dostat se nakonec do konfliktu se Západem ve snaze dosáhnout znovusjednocení. Auriol proto doporučil jednat se Sovětským svazem o internacionalizovaném Německu pod kontrolou OSN. Opět se mělo ukázat, jak nepopulární byl ve Francii projekt, který vzešel z původní francouzské iniciativy Plevénova plánu. Po předložení návrhu Státního departmentu k mezispojeneckým rozhovorům, který opakoval dosavadní požadavky, ozval se i ministr Schuman a náhle žádal také čtyřmocenská jednání o svobodných volbách a statutu pro Německo pro dobu mezi sjednocením a mírovou smlouvou. Záhy se přidala i francouzská vláda s návrhem k rychlému setkání mocností nad problematikou německé jednoty a mírové smlouvy.

K nemilému překvapení Washingtonu Francouze podpořil náhle i Londýn.

---

Viz PRO: FO 371/97884, C 1047/163, F.O. an Washington, 30. Mai 1952; Svůj postoj k potenciálu eventuálního jednání se Sověty přehodnotí Eden maximálně do 13. června. Viz PRO: FO 371/97885, C 1047/180 (I), F.O. an Paris, 13. Juni 1952; FO 800/793, Bl. 119 f. , Record of a meeting held at the F.O. on 24<sup>th</sup> June, 1952 in: Kipp, Yvonne: Eden, Adenauer und die deutsche Frage. Britische Deutschlandpolitik im internationalen Spannungsfeld 1951-1957, Bonn 2002, p. 109

<sup>190</sup> citováno z: Durman, Karel: Popely ještě žhavé, I. Válka a nukleární mír, Praha 2004, s. 409

Eden měl za to, že flexibilnější nóta by ratifikační proces spíš usnadnila, stejně tak chtěl mít pružnější postoj k otázce komise OSN. Ostatně, tento vstřícnější postoj by umožňoval dát jasněji vinu Sovětům za rozpad jednoty Německa. Zřejmě zde fungoval i motiv snahy získání podpory pravého křídla labouristů. Britský ministr ale ostře vystoupil proti úvahám Francouzů o jednání podmínek mírové smlouvy při setkání čtyř velmocí. V obou případech hrály pravděpodobně svou významnou roli vnitropolitické důvody.

Acheson byl rozzlobený. Měl za to, že mezi Spojenci panuje shoda o ukončení výměny nót a zatím se situace vyvíjela nečekaně a bez řádného zdůvodnění zcela jinak. Podle jeho mínění byly ohroženy ratifikace právě podepsaných smluv jak v Bonnu, tak i ve Washingtonu, kde právě začaly slyšení před senátním Výborem pro zahraniční vztahy. Situaci zhoršila i záměrná indiskrece Paříže, která nechala do tisku uniknout detaily o jednáních západních mocností, aniž by pochybnosti USA vůči brzkému čtyřmocenskému setkání byly vyjasněny. Rozčilenému Deanu Achesonovi nezbylo, než vydat vlastní tiskové prohlášení.

Spory velmocí nebyly jen o čas čtyřstranného setkání (USA požadovaly jednání až po ratifikaci smluv v SRN a USA), ale rovněž v otázce, zda konat jedno- nebo dvoukolové jednání a také v přístupu k nim. Zatímco Spojené státy podmiňovaly jednání i připraveností Sovětů ke konkrétním krokům, Francouzi ( za částečné podpory Britů) mínili sovětská stanoviska zkoumat, zjistit míru ústupků, jimiž by Moskva reagovala v situaci po podepsání smluv, nebo ukázat naopak zatvrzelost a vinu Sovětů vůči sjednocení Německa. Za těchto okolností se Acheson obával jak o celou evropskou politiku Spojených států tak o dílo posledních let. Komplikace se nevyhnuly ani Spolkové republice, kde Bundestag odložil nakonec druhé a třetí čtení na dobu po letní přestávce. Adenauer samozřejmě chtěl jednání až po ratifikaci smluv. O spojeneckých jednáních byl kancléř informován pouze ústně, ale projednávané návrhy neměl možnost vidět. Za těchto okolností doporučoval návrat k nótě z 13. května a naléhat na Sověty k zodpovězení již položených

otázek. Nakonec se shoda sešla nad kompromisem, který se stanovení počtu setkání prostě vyhnul. Ostatně Acheson i Eden věřili, že k druhému setkání tak jako tak nedojde.

Jednání okolo návrhu odpovědní nóty znamenalo také určitý zlom v postavení západoněmeckého kancléře – Adenauer dosáhl, aby mu poprvé (1. července) návrhy k nótě předloženy byly a on byl požádán o vyjádření. Ani to však nebyl jednoznačný pokrok, neboť sotva se Adenauer ozval s žádostí o změnu formulací, reagovali nedůtklivě Francouzi s tím, že spolkový kancléř se měl vyjádřit toliko k formě nikoli však podstatě.

Konrád Adenauer přitom vznesl zásadní námitku k pasážím, které mohly být vykládány ve smyslu vyloučení účasti Němců z jednání mírové smlouvy. Nyní šlo o to, zda se bude opakovat situace z roku 1919 ve Versailles. Na 9. a 10. července nadcházelo první čtení v Bundestagu v ratifikačním procesu. Rozhněvaný kancléř vyhrožoval oznámením Bundestagu o svých pochybnostech a v první chvíli myslel i na zastavení ratifikačního procesu, od čehož upustil pod dojmem ratifikace americkým Senátem. McCloy a Kirkpartick se snažili Adenauera uklidnit, ale bezvýsledně. Kancléř kritizoval nedostatečnost současného návrhu oproti nótě ze 13. května a varoval před jejími slabými místy. Návrh nóty neodkazoval k nutnosti dohody nad zásadními problémy před samotnou čtyřmocenskou konferencí, chyběly podmínky pro konání svobodných voleb a nejasná byla i otázka setkání vyšetřovací komise. Obavy byly i o rovnoprávnost při konzultacích se západními mocnostmi. Adenauer poukazoval, na to, že nebyl ani pozván k londýnským jednáním, což neodpovídalo ani právě podepsaným dohodám. Kancléř se obával, aby Sovětský svaz nótu neakceptoval.

Američané byli ochotni spolkovému kancléři vyjít vstříct. Přes značné úsilí se sice nepodařilo odstranit problém vágního formulování jednání mírové smlouvy proti stanovisku Paříže, že jednání mohou být i bez Němců (Francie alespoň přislíbila Němce konzultovat a také trvala na tom, aby Adenauerovi bylo vyjasněno, že znění Generální smlouvy nemůže být měněno), ale

některé Adenauerovy návrhy vyslyšeny byly. Kancléři se tak podařilo zabránit odeslání nóty před ratifikací v Bundestagu, nicméně s nótou spokojený nebyl.

Nóta nakonec vycházela z americko-britské pozice, čtyřmocenská konference měla projednat pouze volby a problematiku vyšetřovací komise. Mělo se jednat i o postupech pro dobu, než bude vytvořena ústřední vláda a konána mírové konference, ale konkrétní termín k této diskuzi nebyl zmíněn. Dále byly opakovány již dříve vyslovené požadavky. Návrat ke čtyřmocenské kontrole na základě Postupimi byl odmítnut.

Zatímco se západní mocnosti snažily dohodnout na své nótě, Sovětský svaz po podepsání Generální smlouvy a EOS provedl jako protikrok oddělení NDR od západního teritoria. Na údajnou žádost obyvatelstva byly přijaty opatření proti teroristům a pašerákům ze Západu – ve skutečnosti šlo o zpřísnění kontrol, zamezení vstupu občanů SRN do východního Německa. NDR nyní čekalo postupné definitivní začleňování do systému východního bloku<sup>191</sup>. Odpověď Moskvy z 23. srpna už naději na kompromisní dohodu mezi velmocemi prakticky vylučovala. Nóta se patrně zaměřila na dvojí ohlas – pro západoevropské mínění strašila opět Hitlerovci v západním společenství a označovala západní struktury za agresory vůči míru v Evropě, pro německé obyvatelstvo mohla být zase určena zmínka o vnucených smlouvách, které nepřinesly svobodu, ale naopak závislost na západních mocnostech. Návrat ke čtyřmocenské kontrole odmítla sama Moskva s tím, že její zmínka o návratu k Postupimské dohodě byly nesprávně interpretovány – mělo se jednat o vyjití z principů smlouvy při výstavbě sjednoceného demokratického Německa. To se týkalo i dalšího bodu – Sověty souhlasily s vytvořením požadované vyšetřovací komise, ovšem za účasti zástupců obou německých parlamentů. Zkoumání podmínek ke svobodným volbám označily za urážku demokratického národa. Namísto toho měly být zkoumány otázky

---

<sup>191</sup> O zpřísnění režimu na hranici hovořil Stalin s vedením SED i na dubnové návštěvě Němců v Moskvě. K vyhlášení socialistické linie žádalo východněmecké stranické vedení dopisem 1. července, jehož autorem byl patrně Walter Ulbricht. Svolení z Moskvy přišlo pravděpodobně 8. července. (Přímý dokument není k dispozici, vychází se ze sekundárního zdroje – dokumentu předaného SED 2.června 1953, který k tomuto datu odkazuje. viz:Dietrich Staritz: The SED, Stalin and German Question, German History (Oct. 1992),s.288

plnění Postupimské dohody, co se týká otázek demilitarizace a denacifikace. To byl sice výpad proti Západu, ale vzhledem k existenci Lidové policie do určité míry potenciálně problematický i vůči samotnému Východu. Naopak tentonkrát chyběly odkazy na vytvoření německé národní armády. Dál Moskva požadovala v nejbližším termínu konání čtyřmocenské konference s obsáhlým programem – příprava mírové smlouvy, konání svobodných voleb, vznik ústřední vlády, vytvoření vyšetřovací komise pro podmínky svobodných voleb a termín odchodu všech okupačních jednotek.

Sovětská nóta, byla-li zamýšlena k ovlivnění kohokoli, minula se účinkem. Americký tisk ji téměř jednomyslně odmítl jakožto opakování už řečeného, západní ministři se vyslovili rovněž negativně. I v samotné Spolkové republice převládlo odmítavé mínění a hlasy i nadále doufající ve čtyřstranná jednání byly v menšině. To se týkalo jak Jacoba Kaisera (CDU), umírajícího Kurta Schumachera či vedení SPD, mnohdy přes zklamání ze sovětské odpovědi. Rezervovanost politické reprezentace se ale netýkala nálad v obyvatelstvu. Bleskový průzkum Byra pro veřejné záležitosti americké administrativy v Německu pár dnů po zveřejnění sovětské nóty ukázal, že statisticky tři ze čtyřech dotázaných chtěli konání čtyřmocenských jednání a pro totéž se dokonce vyslovilo 50% zastánců Generální smlouvy, byť to znamená zpomalení její ratifikace.<sup>192</sup>

Spojené státy za této situace mínily ukončit výměnu nót a další postup od začátku prohodit i s Adenauerem. To ale odmítli jak Britové<sup>193</sup> tak Francouzi – z vnitropolitických důvodů (zvláště tísněný byl Schuman) si nemohli dovolit ukončení vyjednávání. Jejich shoda panovala i v odmítnutí Adenauera jakožto

<sup>192</sup> viz: Hermann-Josef Rupieper: Der besetzte Verbündete, Die amerikanische Deutschlandpolitik 1949-1955, Opladen 1991, s. 281

<sup>193</sup>Na britské straně nepanovaly o sovětských úmyslech iluze – Foreign Office už začátkem května vnímal sovětské akce v Berlíně jako předzvěst změny postupu. To potvrdilo i následné uzavírání NDR, ozřejmené na stranické konferenci SED (9.-12. července 1952). Během léta 1952 hodnotili britští diplomaté sovětské chování v tom smyslu, že SSSR se sice nevzdává dlouhodobého cíle – tj. sjednocení Německa přístupného jeho dominanci – ale nyní dává přednost upevnění pozice NDR a že pravděpodobně přijde na řadu nějaká forma separátního vyrovnání mezi Moskvou a východním Berlínem.

Kipp, Yvonne: Eden, Adenauer und die deutsche Frage. Britische Deutschlandpolitik im internationalen Spannungsfeld 1951-1957, Bonn 2002, s. 108

rovnoprávného pro diskuzi, ale byli ochotni zaslat kancléři sovětskou nótu a neformálně se dotazovat před sestavením odpovědi. Ve skutečnosti Adenauer sice 27. srpna nótu obdržel, ale o vyjádření nebyl požádán. Na rozdíl od předchozí spojenecké nóty dostal Adenauer koncept až ve chvíli, kdy byly rozpory západních mocností (přes principiální shodu byly rozpory při redakci textu nemalé) zažehnány. Naproti tomu byla ale nyní vyzván vysokými komisaři k připomínkám. Adenauer ovšem nezkoušel ovlivnit znění odpovědi, což mohlo znamenat i jeho spokojenost s její podobou. Spojenecká nóta z 23. září 1952 byla vůči Sovětům negativní – poukázala na nesrovnalosti dosavadních sovětských nabídek, poukázala na uhýbání Sovětů před svobodnými volbami. Byl odmítnut požadavek na účast Němců ve vyšetřovací komisi s poukazem na zpochybnění jejich nestrannosti. Sověty byly vyzvány sejít se ještě v říjnu k sestavení nezávislé komise k provedení svobodných voleb. Po volbách a sestavení celoněmecké vlády měla teprve na řadu přijít mírová smlouva.

Nóta už zůstala bez odpovědi. Otázka svobodných voleb byla pro Moskvu ožehavá, navíc dosavadní taktika nepřinesla úspěch. Možným důvodem přerušování výměny nót bylo i očekávání na výsledek prezidentských voleb v USA. Namísto výměny nót mezi velmocemi měla být nyní ozkoušena osa východní Berlín – Bonn.<sup>194</sup>

Adenauer zatím bojoval za ratifikaci smluv vůči požadavkům koaličních partnerů a proti postojům SPD, spolkového prezidenta, ústavního soudu a Spolkové rady.<sup>195</sup> Zvítězit se mu podařilo - 19. března 1953, kdy Bundestag

---

<sup>194</sup> Bez zajímavosti není fakt, že mírové kampaně se mohly obrátit i proti samotným iniciátorům z Východu. V rozhovoru z 1. dubna 1952 mezi východoněmeckým a sovětským vedením – též, kdy Stalin schválil tiché budování východoněmeckých ozbrojených sil, konstatuje W. Pieck, že výsledkem propagandy pro demilitarizaci Německa bylo rozšíření pacifistických nálad v NDR, s nimiž se musí počítat. Pieck dokonce použije výraz – „nedorozumění“. Conversations between Joseph V. Stalin and SED leadership 04/01/1952 citováno z: Cold War International History Project, Virtual Archive, online] [cit. 2008-06-25]. Dostupné z: < <http://www.wilsoncenter.org> >

<sup>195</sup> Situace okolo ratifikace se pro Adenauera nadále komplikovala. Jeho pozice ve straně nebyla zcela pevná, jak potvrdilo kritické memorandum Státního tajemníka Lenze a následná cesta jeho a Brentana, tajemníka frakce CDU/CSU Kroneho a Strausse do Búrgenstoku, kde se ho mimo jiné snažili přemluvit, aby opustil funkci ministra zahraničí,



smlouvy ve třetím čtení ratifikoval a o dva měsíce později, 15. května vyslovila souhlas nakonec i Spolková rada. Problematickou zůstávala nadále Paříž, jak se ukázalo i během prosincové schůzky NATO, kterou Dean Acheson absolvoval naposledy ve svém úřadu. Francouzi projevovali znepokojení z britského nezájmu o projekt<sup>196</sup>. Budoucí události měly ukázat, jak mohutná je nechuť Francouzů k projektu vyšlého z původního Plevelova plánu.

Otázka, zda Stalinova nabídka měla potenciál ke skutečnému řešení německé otázky či byla jen diplomatickým manévrem, se vracela opakovaně především v německé společnosti traumatizované rozdělením vlastní země. První velkou debatu na toto téma se rozpoutala již v padesátých letech. Jak připomíná Manfred Kittel, „ důležitost „(roku) 1952“ jako příležitosti pro znovusjednocení vzrostla v té samé míře jako se šance pro řešení německého řešení zmenšovala během padesátých let.“<sup>197</sup> Zrod tvrzení o ztracené příležitosti byl do značné míry i dílem německých politiků, což vzalo svůj začátek 23. ledna 1958 při debatě Bundestagu, kdy bývalí Adenauerovi ministři Thomas Dehler (FDP) a Gustav Heinemann (dříve CDU, nyní SPD) kritizovali kancléře v otázce reunifikační politiky. V publicistické rovině byla

---

kteřé chtěl dosáhnout Brentano. Komplikací byl neúspěch Adenauera při pokusu protlačit Bundestagem návrh, aby se ratifikace konala 26.-27. listopadu. (166:179 včetně některých koaličních poslanců, neúčast mnohých poslanců CDU/CSU). Adenauer v emotivní snaze prosadit smlouvy při debatách ztrácel nervy. Ratifikace byly nakonec odloženy, „Adenauerovy sebevědomé sliby třem mocnostem byly zkompromitovány.“

Na druhou stranu střet autoritativního kancléře s parlamentem (navíc v prostředí hospodářské stabilizace a růstu) přinášel Adenauerovi body u veřejnosti, která nebyla na demokracii stále zvyklá a navíc nesla v sobě i výmarskou zkušenost.  
citováno z: Miloslav Novák: Kancléř Adenauer, Praha 1995, s. 84

<sup>196</sup> V rozhovoru s jindy optimistickým Jeanem Monnetem byl Acheson konfrontován s Monnetovou skepsí z britského postoje k EOS. Britové musí „ podpořit a ne překážet opravdové jednotě na kontinentu a pak se spojit, bez vzdání se své základní suverenity, s novou sjednocenou Evropou.“ Dean Acheson mohl pouze oponovat poukazem na mohutnou podporu Spojených států Evropě a na nutnost Evropanů rozhodovat o svém vlastním osudu.  
citováno z: James Chace: Acheson, the Secretary of State, who created the American world, Harvard 1998, s. 360/1

<sup>197</sup> citováno z: Ruud Van Dijk: The 1952 Stalin Note Debate: Myth or Missed Opportunity for German Unification? Working Paper No. 14, Cold War History International Project, s. 2-3 [cit. 2008-06-25]. Dostupné z:< <http://www.wilsoncenter.org>>

základním dílem pro debatu kniha Paula Setheho „Von Bonn nach Moskau“ z roku 1956.

V osmdesátých letech proběhla další vlna debaty, kdy se během tohoto období začaly otevírat západní archivy. Značným impulsem k debatě se stala eseje Rolfa Steiningera „Eine Chance für Wiedereinigung?“ z roku 1985 vycházející z amerických a hlavně britských pramenů. V té době se rozeběhla také diskuze o zhodnocení vlastní nedávné minulosti v procesu tzv. Historischer Streit. V celé debatě nešlo jen o otázku Stalinových úmyslů, ale o zhodnocení reakce Západu a Konráda Adenauera. Jednou z otázek byla nevyhnutelnost bolestného rozdělení národa a správnost politiky spolkového kancléře. Následným impulsem pro další zhodnocení otázky proslulé Stalinovy nóty se pak samozřejmě stalo otevření východních archivů, které, zdá se, rozhodlo váhy přiklonit spíše na stranu odpůrců důvěryhodnosti Stalinovy nabídky. Argumentuje se kupříkladu tím, že Moskva ani nevypracovala žádný scénář pro případ, že by Západ na nabídku skutečně přistoupil. Přesto otázka vážnosti sovětské nabídky není zcela přesvědčivě uzavřena <sup>198</sup>

Mimo další se v debatě o nótě objevila i otázka, zda existoval vliv či souvislost při vzniku nóty s případnou kontroverzí uvnitř sovětského vedení o přístup k Německu. V tomto sporu měli členové politbyra Lavrentij Berija a

---

<sup>198</sup> Gerhard Wettig byl první, komu se podařilo provést průzkum dokumentace týkající se vzniku tzv. Stalinovy nóty v rámci archivu ruského ministerstva zahraničí. Výsledkem jeho práce byl závěr, že nóta představovala pouze propagandistický výpad. Ke stejnému závěru došel i Vojtěch Mastný na základě studia dokumentace sovětské a východoněmecké provenience.

Naopak Wilfried Loth ve své publikaci „Stalins ungeliebtes Kind“ vychází z pramenů SED ale také rovněž údaje o sovětských pramenech u samotného Wettiga, přičemž argumentoval, že Moskva mínila svůj diplomatický pokus vážně a byla ochotna obětovat své východoněmecké panství. Toto tvrzení je možné nalézt i edici poznámek Wilhelma Piecka, vydanou Lothou a Rolfem Badstübnerovými.

V celé historické kontroverzi se ale vyskytl i třetí výklad, který nabídl norský historik Stein Bjørnstad, který po studiu ruských archivů upozornil na kombinaci chybného ideologického vnímání a sovětského těžkopádného stylu přijímání rozhodnutí a vyslovil tezi, že sama Moskva byla nerozhodnutá, zda svou iniciativu využít propagandisticky či k otevření reálné diplomacie.

viz: Zarusky, Jürgen (Hrsg.): Die Stalin-note vom 10. März 1952: Neue Quellen und Analysen, München 2002, s.14 - 15

(a později) Grigorij Malenkov zastávat tendenci k sjednocenému, demokratickému, neutrálnímu Německu oproti postojům V.M. Molotovova, Nikity Chruščovova a možným dalším. Podle Gerharda Wettiga se ale tato hypotéza opírá o nařčení Beriji za opuštění NDR, které se avšak týká až postalinského období. Naopak Wettig vycházející z pramenů sovětské provenience oponuje, že žádný spor nad vznikající nótou neproběhl a proti hovoří i styl řízení sovětské zahraniční politiky v poválečné Stalinově éře.<sup>199</sup>

#### 4. 1953 – čas pro změnu?

##### 4.1 Nástup republikánské administrativy

Nástup Republikánů k moci, který koncem roku 1952 ukončil dvě dekády vlády demokratické administrativy, přes všechnu volební rétoriku, neznamenal ani žádný zásadní obrat priorit zahraniční politiky ba ani změnu strategie – ač příslib přechodu od politiky containmentu (zadržování komunismu) k moralistické politice roll-back (zatlačování komunismu) byl jedním z úhelných kamenů kritiky i programové platformy budoucího republikánského Státního tajemníka Johna Fostera Dullese. V podobě nového ministra zahraničí nastoupil až dogmatický moralistický kazatel přesvědčený o neomylnosti své pravdy. Jeho nazírání globálního střetu Východu a Západu prizmatem morálního souboje podvazovalo jeho kompromisní potenciál, což se mělo ukázat velmi vítané pro politickou linii Adenauera. Po Eisenhowerově vítězství byl ve hře na pozici Státního tajemníka i John J. McCloy. Ale nový

---

<sup>199</sup>Mimo ministerstvo zahraničí, podle pramenů, věnoval se detailně nótě především Molotov, jakožto člen Politbyra odpovědný za zahraniční politiku. Stalin měl text vidět pouze dvakrát, Politbyro toliko jednou.

Vedení zahraniční politiky byla navíc záležitost Stalinova zájmu, Politbyro bylo v období přelomu čtyřicátých a padesátých let svoláváno zřídka a řešilo převážně otázky např. personálního charakteru.

viz: Wettig, Gerhard: Stalin and German Reunification: Archival Evidence on Soviet Foreign Policy, *The Historical Journal*, Vol. 37, No.2 (Jun. 1994), s. 412 a 415, [cit. 2008-06-25].  
Dostupné z: < <http://www.jstore.org> >

prezident vybral Dullese, který měl Eisenhowerovi pomoci vyrovnat se s pravým křídlem Republikánské strany (jeho „osvobozovací“ tvrdá předvolební rétorika cílila mimo jiné právě na Taftovu skupinu). Nesourodý tandem pragmatického prezidenta a bombastického Státního tajemník měl osvědčit svou funkčnost. V osobě Dullese pak Státní department dostal šéfa, který se ve své kariéře německou otázkou již intenzivně zabýval. Byl účastníkem Versaillské mírové konference (a odpůrcem neúnosných reparací vůči Německu), byl v Německu při dramatických událostech Kappova puče a revoluce v Porýní a k Německu jej přivádělo i privátní zaměstnání. Otázce revizionismu (v době, kdy Německo šlo ke světové válce) věnoval knihu *War, peace und change*. Nejzásadnější rozdíl mezi prezidentem Eisenhowerem a jeho ministrem zahraničí spočíval podle Richarda Immermana v jejich přístupu k evropským spojencům. Zatímco Eisenhower vycházel ze svých zkušeností – přes různé těžkosti- úspěšné spolupráce v druhé světové válce, Dulles zažil Evropu v čase Versaillské smlouvy a meziválečného mezičasu. Nevěřil v dostatečnou ochotu Evropanů obětovat pro společnou věc – v tom jej mohlo utvrzovat jak nenaplňování stanovených cílů NATO, tak problémy s EOS – a konečně zřetelně vyjadřované obavy Evropy z použití atomových zbraní částečně podráždělo nohy jím prosazované politice jaderného odstrašení.

Změny v koncepci zahraniční politiky byly nakonec v praxi spíše malé. Neměnilo se nic v důrazu na realizaci projektu EOS, stále platila podpora západoevropské integraci a byla sledována politika posílení NATO. V SRN se objevily pověsti, že dojde ke změně americké politiky v otázce západoevropské integrace (což mohlo ohrozit ratifikační proces), nicméně nově nastupující prezident Eisenhower dal v odpovědi na novoroční blahopřání Konrada Adenauera najevo nezbytnost pokračovat v procesu integrace i projektu EOS.

Ten se ostatně opět komplikoval. Nový francouzský ministerský předseda René Mayer inicioval dodatečné doplnění smlouvy o EOS, mimo jiné i

zvláštní právo dávající Francii dispoziční pravomoc nad francouzskými jednotkami k zabezpečení svých zájmů v zámořských teritoriích. Kancléř Adenauer, který by rád získal Mayera pro podporu svého řešení sárského problému oproti variantám SPD a FDP, byl k určitým ústupkům ochoten. To ovšem z hlediska Spojených států znamenalo další nežádoucí zdržení ratifikace EOS. Dulles ještě před svým nástupem do úřadu využil neformálního spojení, které zůstalo mezi Johnem J. McCloyem a Konrádem Adenauerem i po McCloyově odchodu z úřadu vysokého komisaře (kdy Adenauer informoval McCloye o své politice) a naléhal jeho prostřednictvím na to, aby se SRN nezpochybnila současně s Francií sjednanou linií. Adenauerovy obtíže se Sárskem nemohly v pohledu Spojených států si dovolit komplikovat projekt EOS.<sup>200</sup>

V únoru 1953 přicestoval Dulles do Evropy, aby seznámil spojence s politikou nové administrativy. Naděje vkládané německými sociálními demokraty po nástupu Eisenhowera zklamal okamžitě – vývody Ericha Ollenhauera, nástupce Kurta Schumachera ve vedení strany, o nezbytnosti čtyřmocenské konference či nahrazení projektu EOS spojenectvím národních

---

<sup>200</sup>Adenauer později v dalším oddalování schválení EOS z francouzské strany si bude pohrávat i s myšlenkou jejich nahrazení přímým obranným paktem mezi USA a SRN. To Dulles v polovině roku 1953 rozhodně odmítne – EOS platí za prioritu.  
viz:Novák, Miloslav : Kancléř Adenauer, Praha 1995, s. 91

Německo i Francie hrály pro bezpečnostní systém vytvářený USA klíčovou roli. Předpokládaných 12 západoněmeckých divizí mělo zásadní význam pro obranu Evropy – na otázku Johna Fostera Dullese, zda lze udržet střední Evropu bez německého příspěví, odpoví předseda Spojených náčelníků štábů Omar Bradley: „ My nemáme dostatek atomových zbraní k pokrytí celé Evropy. Dvanáct německých divizí by dalo zcela odlišný obraz situace.“ Francie, kromě obrany Evropy hrála v očích Američanů výsadní roli právě pro své angažmá v Indočíně. Generál Bradley se zajímal o možnost odepřít ultimativně jakýkoli požadavek Paříže dokud nebude EOS konečně ratifikována, ale s tím Harold Stassen, ředitel Foreign Operations Administration nesouhlasil, neboť by to mohlo vyústit ve francouzský odchod z Indočíny. „ Pokud by se Japonsko stalo silnějším, jak zlé by to bylo, kdyby byla Indočína ztracena?“ tázal se Stassen. „ ... Vedlo by to ke ztrátě celé jihovýchodní Asie.“ A nato dodal Dulles: „Pokud by byla jihovýchodní Asie ztracená, vedlo by to ke ztrátě Japonska.“

Obdobně odmítl 5.března 1953 na schůzce Národní bezpečnostní rady prezident Eisenhower tlačit na Francouze hrozbou stažení amerických sil z kontinentu, neboť se domníval, že příliš mnoho Francouzů považuje jakýkoli pokus o efektivní obranu vůči Sovětům za marnou a americká iniciativa by nepřinesla žádoucí účinek. citováno z: Warner, Geoffrey: The United States and the rearmament West Germany, 1950-4, International Affairs (Spring 1985), (s.279-286), s. 284 [online] [cit. 2008-06-25]. Dostupné z:<<http://www.jstore.org/stable2617485> >

armád, nevydržel nový Státní tajemník ani poslouchat do konce. Dulles Ollenhauera přerušil, aby jej seznámil s odmítavým stanoviskem USA k takovým úvahám. S kancléřem Adenauerem si americký ministr zahraničí rozuměl naopak velmi dobře. Adenauer byl Bidaultem varován, že Dulles nemá v oblibě katolíky, v osobě nového Státního tajemníka přicházel nekompromisní politik, který ve svém černobílém vidění světa neměl pochopení pro nuance. Navíc si Adenauer na jeho místo přál McCloye, což se málem stalo.<sup>201</sup> Vzdor tomu se ale měl mezi oběma politiky vyvinout určitý typ přátelství a dobrého porozumění. Obdobná a blízká názorová stanoviska znamenají pro Dullese a Adenauera bázi pro úspěšnou spolupráci a bude to právě Dulles, který bezprecedentním způsobem podpoří Adenauera ve spolkových volbách na podzim téhož roku.

#### 4.2 Poststalinská mírová ofenzíva

5. března 1953 zemřel Stalin. Smrt diktátora nebyla jen otázkou kontinuity či diskontinuity politiky SSSR, jako spíš problémem převzetí a fungování sovětského politického systému a otázkou rozdělení moci. Samozřejmě vyvstala otázka potenciální dohody s poststalinským vedením a na Západě se ozvaly hlasy volající po konferenci velmi rychle. Ta se stala tématem korespondence mezi premiérem Churchillem a Eisenhowerem sotva týden po Stalinově smrti. (Iniciativu k jednání se Sověty vznášel Churchill již v době volební kampaně v roce 1950 a náznaky o možnosti jednání se Sovět se u něj objevily ještě jednou na konci roku 1951. Ovšem ve zbývajícím čase Trumanovy vlády na schůzku se Sověty nenaléhal)

Sovětští experti Státního departmentu od nového vedení žádnou změnu

---

<sup>201</sup> Prezident Eisenhower tuto volbu zvažoval. Vliv na jeho rozhodnutí mělo dle Charlese Williamse varování generála Claye, že bývalý vysoký komisař „příliš přikláněl k taktice uklidňování Sovětů“.

Williams, Charles: Adenauer, otec nového Německa, Praha 2002

k lepšímu neočekávali, naopak „pokračující tvrdou“ sovětskou politiku v Koreji, Německu a všech dalších nevyřešených záležitostech mezi Východem a Západem.“<sup>202</sup> Vycházelo se z toho, že sovětské vedení si nedovolí zněnými zahraniční politiky narušit Stalinovu autoritu, čímž by riskovalo ohrožení stability. Tyto předpoklady se ale neměly naplnit, Moskva navenek reagovala vstřícnými gesty – 15. března proklamuje tehdy zastupující předseda Rady ministrů SSSR Grigorij. M. Malenkov na stranickém kongresu tezi o řešitelnosti všech problémů mezi Východem a Západem mírovými prostředky<sup>203</sup>. Mohlo se jednat svým způsobem i o výzvu k jednání. Už jako předseda Rady ministrů dá najevo připravenost k hledání mírového uzavření korejského konfliktu. Mění se tón sovětských sdělovacích prostředků i životní podmínky západních diplomatů. Je ovšem otázkou, nakolik mohlo dojít v Moskvě při jakémkoli jednání k reálným ústupkům Západu, jestliže to vyžadovalo přijmout zodpovědnost za takový kompromis v podmínkách frakčního boje po Stalinově smrti. Problematickostí tohoto aspektu mělo záhy ukázat odsouzení k trestu smrti mocného šéfa bezpečnosti a vnitra Lavrentije Beriji, kdy se záminkou stalo právě obvinění z obětování NDR

---

<sup>202</sup>citováno z: Larres, Klaus: Politik der Illusionen. Churchill, Eisenhower und die deutsche Frage 1945-1955, Göttingen; Zürich, 1995, s. 73

<sup>203</sup> Tato teze zazněla ovšem v Moskvě již dříve a byla rovněž proklamována Stalinem na stranickém sjezdu na podzim 1952, kdy sovětský vůdce „ zaobalil doktrínu mírové koexistence do bojovného ideologického jazyka“.

Jako jistou výjimku ve Stalinových zvycích hodnotí Henry Kissinger vyslovení ochoty sovětského vůdce k setkání právě zvoleným Eisenhowerem. Iniciativa k setkání na nejvyšší úrovni (Roosevelt, Churchill, Truman) nikdy nevyšla od něj, „ vmanévroval je vždy do postavení, kdy museli učinit první krok sami“.

citováno z: Henry Kissinger: Umění diplomacie, New York 1994, s. 518

Stalinův spolupracovník a později nástupce ve vedení státu Nikita Sergejevič Chruščov později ve svých pamětech tvrdil : „Ve dnech, kdy se blížila Stalinova smrt, jsme byli přesvědčení, že Amerika napadne Sovětský svaz a nás čeká válka. Stalin se před touto vyhlídkou třásl strachem. Doslova se chvěl! Báł se války. Věděl, že jsme slabší než Spojené státy.“

Je problematičké konstatovat nakolik Stalinův údajný strach z války mohl hrát nějakou roli v nastavení vlídnější tváře Spojeným státům. Na obavu někdejšího sovětského vůdce z války s USA upozorňuje totiž Chruščov ve svých vzpomínkách opakovaně při více příležitostech.

citováno z : Vzpomínky Nikity Sergejeviče Chruščova, magnetofonové nahrávky z období glasnosti, (překlad L.Matyska), Brno 2000, s. 115

Západu.<sup>204</sup> „ Přestože nové vedení toužilo po přestávce ve studené válce, všichni uchazeči o moc věděli, že diplomatická pružnost by mohla mít osudné následky, pokud by se jim nepodařilo dosáhnout absolutní autority. Znepokojovalo je však i přetrvávání mezinárodního napětí. ... v roce 1953 Stalinovi nástupci chtěli ovoce uvolnění napětí, aniž by byli ochotni učinit ústupky<sup>205</sup>.“ Jestliže ministr zahraničí Dulles se stavěl vůči náznakům sovětské strany jednoznačně odmítavě jakožto pouhé propagandě, prezident Eisenhower za určitých podmínek prostor pro změnu vztahů s Moskvou viděl. To bylo vyjádřeno i na dubnové Adenauerově návštěvě Spojených států.

Američané při návštěvě honorovali Adenauerem prosazenou ratifikaci EOS v západoněmeckém parlamentu. Kancléř sondoval půdu. Šlo o to, jak budou Spojené státy reagovat na Stalinovu smrt a zda se připojí k nátlakové variantě, či naopak zmírněním postupu se budou snažit napomoci potenciální sovětské snaze o uvolnění. Kancléř nepřekvapivě preferoval první variantu

---

204

Interpretace Berijova stanoviska pronesená ve stranickém Prezidiu (jak bylo tehdy Politbyro přejmenováno) měla patrně také posloužit k odůvodnění jeho odstranění, k němuž došlo zatčením 26. června 1953. Úmysly, podle nichž se Berija „ na cestě likvidace Německé Demokratické Republiky a vytvoření buržoazního Německa“ dostal, mu přisuzovali Nikolaj Bulganin, Grigorij Malenkov či Nikita Chrusčov.

Ve skutečnosti nejsou představy o Berijově přístupu k NDR úplné a definitivně vyjasněné. Lavrentij Berija byl mnohem kritičtější v hodnocení situace v NDR („ Ona je jen sovětskými jednotkami udržovaná, ačkoli my ji Německá Demokratická Republika nazýváme“) než další představitelé stranického vedení (pravděpodobně také díky přesnějším informacím, které z titulu své funkce měl k dispozici), nicméně „... Zvláště stále ještě je nejasné, zda Berija na eventualitu vážné změny východoněmeckého vládního a společenského systému myslel, zda vzhledem ke krizi v NDR na sjednocení mezi oběma německými státy prakticky upíral zrak a do jaké míry on vůbec s pevnými představami k německé politice přistupoval.“

citováno z: Gerhard Wettig: Zum Stand der Forschung über Berijas Deutschland-Politik im Frühjahr 1953, Deutschland Archiv 26 (1993) 6, s. 674-682.

<sup>205</sup> citováno z: Henry Kissinger: Umění diplomacie, New York 1994, s. 523-524

Postoj Waltera Ulbrichta k nejnovějšímu kurzu sovětského vedení byl problematický: „Ulbrichtova veřejná prohlášení v březnu a dubnu naznačují, že východoněmecké vedení nechtělo mít cokoli dělat se sovětskou „mírovou kampaní“.“

citováno z: Ingimundarson, Valur: Cold War Misperceptions: The Communist and Western Responses to the East German Refugee Crisis in 1953, Journal of Contemporary History Vol.29, No 3, (Jul 1994), s. 472 [online] [cit. 2008-06-25]. Dostupné z:<<http://www.jstore.org/stable260769>>



(zatímco v Evropě převažovala tendence k druhé variantě) a dal najevo, že sovětské pokusy považuje za projev momentální slabosti Moskvy. Západoněmecký kancléř poukázal na sovětské zbrojení i chování v NDR a varoval, že „ Jediná cesta (jak) s totalitním státem jednat je z pozice síly.“<sup>206</sup> Západ měl vojensky posílit a nepolevit v ostražitosti.

Adenauer rovněž zjišťoval, zda by odměnou před zářijovými volbami do Bundestagu nemohl dosáhnout zrušení jedné z nejviditelnějších narušení státní suverenity – existenci Vysoké komise a neplnoprávnost zahraničního zastoupení. To podle Adenauerova názoru šlo řešit změnou vysokých komisařů ve zvláštní velvyslance. Stejně tak se velvyslanectvími mohly stát i západoněmecká zastupitelství v Paříži, Londýně a Washingtonu tak, jak to již ostatně bylo umožněno Rakousku. To sice Američané bez koordinace s ostatními spojenci rozhodnout nemohli, nicméně se skutečně snažili vyjít kancléři vstříct. Dulles přislíbil „ Německu na každý možný způsob po ratifikaci pomáhat“<sup>207</sup>, zasadil se za komisi pro otázku válečných zločinců s německou účastí (což prosazoval - vůči postoji Francouzů nakonec neúspěšně – již Dean Acheson) a konečně zpětnému vydání 358 zabavených lodí a zrušení dalších majetkových restrikcí vůči SRN. Velkým úspěchem – nadšeně přivítaným vládní koalicí – byla pasáž závěrečného komuniké slibující účast Němců na všech jednáních sjednocení Německa jakožto rovnoprávných partnerů. Závěrečné komuniké obsahovalo i podmínky pro Sověty, které měly být důkazem opravdovosti obratu sovětské politiky – svobodné volby v NDR a propuštění válečných zajatců a deportovaných v SSSR. Adenauer návštěvu ve Spojených státech dokázal využít – západoněmeckého kancléře čekaly v USA pocty (čestný doktorát na Georgtownské univerzitě, návštěva na Arligntonském vojenském hřbitově, kde byla zahrána i německá hymna), celá návštěva se odehrávala za silného

---

<sup>206</sup> citováno z Köhler Henning: Adenauer. Eine politische Biographie, Berlin-Frankfurt am Main, 1994, s. 810

<sup>207</sup> viz: Rupieper, Hermann-Josef: Der besetzte Verbände, Die amerikanische Deutschlandpolitik 1949-1955, Opladen 1991, s. 310

mediálního zájmu, Adenauer byl nadšeně přivítán davu v Hamburském přístavu a jeho vystoupení následujícího dne na předvolebním sjezdu CDU označil Blankenhorn za „ největší osobní úspěch po nástupu do vlády v roce 1949“<sup>208</sup>

Eisenhower svůj postoj zopakoval i ve své známé řeči z 16. dubna „Chance for Peace“, kdy nabídl Moskvě změnu vzájemných vztahů, ale upřímnost takového procesu měla být prokázána konkrétními kroky: uzavření příměří v Koreji, ukončení nepřátelství v Indočíně a Malajsii (které bylo ovšem do značné míry mimo sovětský vliv) , uzavření smlouvy o Rakousku, svobodné volby a znovusjednocení Německa, skutečná nezávislost východoevropských států, ukončení rozdělení Evropy či propuštění dosud zadržovaných válečných zajatců. Zato mělo dojít jak k odzbrojování i k vytvoření kontrolního systému inspekcí. Pod mezinárodním dohledem měla by byla i atomová energie. Návrhy, které Kreml samozřejmě nemohl přijmout, mířily částečně spíše na evropské metropole s cílem uklidnit obavy vyvolané volební rétorikou Republikánů, Eisenhower nebyl získán pro myšlenku jednání.<sup>209</sup>

---

<sup>208</sup> viz: Novák, Miloslav : Kancléř Adenauer, Praha 1995, s. 87

<sup>209</sup> V únoru 1953 po svém nástupu do funkce Eisenhower deklaroval svou ochotu setkat se Stalinem, pokud „ zde byla sebemenší šance děláni čehokoli dobrého“ (cit. z : Dwight D. Eisenhower: Public Papers of the Presidents of the United States, 1953 (Washington 1960), pp. 69-70 in: Young: Churchill, the Russians and the Western Alliance., p. 891). V neprospěch schůzky zafungovalo více faktorů, ostatně samotný Stalin velmi záhy zemřel. Dullesův Státní department byl vůči možnosti schůzky se Sověty velmi rezervovaný. I Eisenhowerův projev z 16. dubna byl ze strany ministerstva zahraničí zdržen o měsíc a jeho pozitivní vyznění mírněno a ředěno. Dulles se obával, že projev otevře prostor pro Rusy, aby využili evropskou krátkozrakost a obavy. Taková situace ovšem nenastala.  
„ Ačkoli ... Eisenhower pokračoval v méně negativním postoji než Dulles k ruským rozhovorům prezident nepovstal jako lídr détente do roku 1955.“

citováno z: Young, J.W.: Churchill, the Russians and the Western Alliance: Three Power Conference at Bermuda, December 1953. The English Historical Review, Vol. 101, No. 401 (Oct., 1986), s. 890-891 [online] [cit. 2008-06-25]. Dostupné z:<<http://www.jstore.org/stable570645>>

a také viz: Immerman, Richard H.: John Foster Dulles: Piety, Pragmatism and Power in U.S. Foreign Willmington 1999, s. 60

Svůj odmítavý postoj vyjadřoval Eisenhower i v korespondenci s Churchillem, který nepouštěl myšlenku jednání se Sověty ze zřeteli.

Projev se objevil přetištěný v sovětské Pravdě a jeho posouzení nebylo zcela negativní<sup>210</sup>. Slova o ukončení závodů ve zbrojení pak byla u západoevropských spojenců opravdu velmi pozitivně přijata. René Mayer podporoval iniciativu Západu k zjištění pozic Moskvy, ale držel se přitom linie Washingtonu – chtít důkazy změn (jako například dohodu nad Rakouskem a stažení sovětských jednotek z Maďarska a Rumunska). Vyjádřil se avšak v tom smyslu, že by nemohl podpořit sjednocení Německa před urovnáním vztahů s Východem, respektive před účinným systémem odzbrojení. Sjednocené Německo v takto nevyřešené situaci viděl jako příliš vystavené pokusům o stažení do sovětského zájmového orbitu. Winston Churchill se své ideje nechtěl vzdát. Navrhl prezidentu Eisenhowerovi jednání čtyř velmocí, které by bylo uvozeno přípravnou schůzkou Churchill – Molotov. Prezident Eisenhower reagoval znovu negativně. Churchill zaobírající se nápadem navštívit za tím účelem přímo Moskvu, se ale odmítal vzdát své koncepce a možná propást příznivou chvílí potenciální změny uvnitř Kremle a 11. května se veřejně vyslovil v projevu před Dolní sněmovnou pro jednání velmocí. (Svou iniciativou pro vyjednávání se britský premiér dostal do rozporu s názory vyšších úředníků Foreign Office Piersona Dixona, Williama Stranga a Franka Robertsona). Britský premiér ovšem nekladal předběžné speciální podmínky pro jednání se Sověty. Naopak vycházel Moskvě vstříc pochopením pro určité bezpečnostní zájmy vzhledem k Německu a přicházel s ideou bezpečnostní smlouvy podobné Locarnské dohodě z roku 1925. Jak konstatuje Henry Kissinger, britský premiér nikdy nevysvětlil obsah schůzky

---

<sup>210</sup> Také reakce předsedy Rady ministrů G. Malenkova byla relativně slibná, když ve ve zprávě Nejvyššímu Sovětu z 8. srpna hodnotí prezidentovu iniciativu jako náznak realismu v západní politice. Na Molotovově ministerstvu zahraničních věcí ovšem měli Eisenhowerovo vyjádření za klamné.

viz: Ritcher, James :Re-examining Soviet policy towards Germany in 1953. Europe-Asia Studies, 09668136, 1993, Vol. 45, Issue 4

Je otázkou, zda se z oficiálního postoje Malenkova (otištěného v Pravdě 9. srpna 1953) dá usuzovat na rozdílné hodnocení Eisenhowera projevem uvnitř sovětského vedení, jak činí James Richter. Diference se dá v tomto konkrétním případě chápat i jako rozdíl mezi oficiální rétorikou a vnitřním hodnocením situace.

na nejvyšší úrovni, která ostatně „ byla sama sobě cílem“<sup>211</sup>. Kromě toho britský ministerský předseda nemínil pozvat k jednání Francii.

Churchillova řeč rozbouřila Paříž, která se obávala vynechání Francie z jednání velmocí obdobně jako v Jaltě a Postupimi a také považovala za nemoudré zahájit konzultace bez stanovené agendy<sup>212</sup>. Mayer se obrátil na Eisenhowera s výzvou k třístranným konzultacím pro další jednání s SSSR. Prezident na rozdíl od ministerstva zahraničí s touto iniciativou souhlasil. Setkání se mělo odehrát rovnou na nejvyšší úrovni a na Churchillovu žádost na britském teritoriu Bermud. To, že se konference začala spojovat právě s Churchillem, bylo trochu paradoxní vzhledem k Mayerovi, který ji inicioval, aby mohl Churchillovy nápady krotit. Jelikož vzápětí na to padla Mayerova vláda a Paříž se pohroužila do další vládní krize, aby poté onemocněl zase Churchill, (odložení konference USA přišlo nesmírně vhod s ohledem na jednání o příměří v Koreji – dokončená v červenci - a také na berlínské povstání 17. června) nastoupily na řadu namísto hlav států ministři zahraničí. Jednání bylo dohodnuto na 10. července 1953 do Washingtonu.

Čtyřstranná konference byla samozřejmě proti mysli Adenauerovi – zvláště, otevíralo-li se toto citlivé téma několik měsíců před spolkovými volbami. Kancléř vyslal začátkem června do Washingtonu Blankenhorna, aby napomohl dostat vývoj věcí do žádoucího směru. Adenauer chtěl, aby SRN byla zapojena do rozhovorů a také znovuotevřel titulární otázku

---

<sup>211</sup> citováno z: Henry Kissinger: Umění diplomacie, New York 1994, s. 526

<sup>212</sup> Francouzi se ztotožňovali z postoji Foreign Office, která vyjádřila ve svém rozboru z 11. dubna obavu, aby změny sovětské politiky (jako například vstřícnější linie v korejské otázce) nebyly ve skutečnosti kremelskou pastí nalíčenou na Západ. Ministr zahraničí Bidault se obával vlivu na ratifikaci EOS v Národním shromáždění takových případných jednání, která by pravděpodobně diskutovala i otázku německé mírové smlouvy. Quai d'Orsay uvažovalo dokonce přijít se západní iniciativou v otázce jednání s Východem – avšak omezenou na otázku odzbrojení, kde by byla shoda těžko dosažitelná. Takto nepřijatelnou agendu pro eventuální jednání ale odmítli podpořit (na dubnovém zasedání Rady NATO) sami Britové a Američané.

viz: Young, J.W.: Churchill, the Russians and the Western Alliance: Three Power Conference at Bermuda, December 1953. The English Historical Review, Vol. 101, No. 401 (Oct., 1986), s.891 [online] [cit. 2008-06-25]. Dostupné z: <<http://www.jstore.org/stable570645>>

diplomatického zastoupení SRN ve Washingtonu a amerického vysokého komisaře, což měl být důkaz úspěchů kancléřovy politiky pro předvolební boj. Adenauer žádal také, aby alespoň několik článků Generální smlouvy přešlo provizorně v platnost, byť ratifikační proces smlouvy dalšími státy nadále probíhal. Blankenhornova mise měla též uspíšit ustavení smíšené komise pro válečné zločince a reflektovat Adenauerovu nespokojenost s příslušníky americké Vysoké komise, kteří podpořili ustavení vlády velké koalice v SRN. Západoněmecká diplomacie dokonce žádala o nahrazení vysokého komisaře Conanta někým „ s větší zkušeností“<sup>213</sup> a nabídla rovnou i příslušné jméno – Jamese Riddlebergera, bývalého poradce generála Claye a nyní šéfa Byra pro německé záležitosti.<sup>214</sup>

Další agendou k jednání byl také dokument shrnující Adenauerova stanoviska ke znovusjednocení. Prvních pět bodů z celkových osmi nečinilo Washingtonu žádný problém, překrývalo se ostatně s již vyslovenými požadavky západních mocností v nótách Sovětskému svazu. Ovšem teze o právu na domov přiznaném mírovou smlouvou či otevírání otázky hranice Odra-Nisa znamenalo zpochybnění současných hranic a mohlo zakládat na nové požadavky – například pro oblast Sudet. Osmý bod vyvozující, že přináší-li smlouva o EOS omezením německého kontingentu garanci bezpečnosti pro sousedy Německa, pak tedy i německá bezpečnost zajištěna bude, nabízel otázku, zda taková teze není pokusem o napojení případné

---

<sup>213</sup> citováno z: Rupieper, Hermann-Josef: Der besetzte Verbände, Die amerikanische Deutschlandpolitik 1949-1955, Opladen 1991, s. 316

<sup>214</sup> „Zvláště kriticky vyjádřil se pan Riddlenberg, který koneckonců stále ještě ( übrigens nach wie vor ) vede Německé oddělení, o činnosti americké Vysoké komise v Bonnu. Zatímco v době Claye, McCloye ba i Donnellyho (americký vysoký komisař v Rakousku) podněty, návrhy, jasná stanoviska ze západního Německa přicházely, po měsíce se nic konkrétního, konstruktivního víc neslyšelo. Státní department musí bermudskou konferenci připravit a nemá žádné podněty ze strany americké Vysoké komise, jak nevhodněji by se měla německá otázka zacházet. Na mou otázku, zda on, Riddleberger, nechce do Bonnu přijít, vysvětlil mi, že toto je už delší dobu jeho přání a že také určité vyhlídky na postup jako druhý muž do Bonnu ..“ 3. Juni 1953 Blankenhorn an Adenauer und Hallstein  
citováno z: Akten zur Auswärtigen Politik der Bundesrepublik Deutschland :1953.Band 2,1. Juli bis 31. Dezember 1953 /Bearb. Matthias Jaroch und Mechthild Lindemann München 2001, s. 165

celoněmecké vlády na EOS. Americká administrativa nicméně přenechala návrhy ministerstvu zahraničí k dalšímu studiu, nicméně dala najevo, že nepodpoří nic, co by odporovalo linii americké politiky či vyvolalo nesoulad Spojenců. Ostatně nebylo náhodou, že Adenauer svých „osm bodů“ předložil pouze Američanům a Britům, nikoli však Francouzům. Blankenhornova mise ani nezískala prezidenta USA pro Adenauerovy záměry, ani nezískala další zásahy Američanů do volebního boje v SRN. Adenauer nedostal písemnou odpověď z Washingtonu, Blankenhorn se pouze vyposlechl ujištění o americké podpoře znovusjednocení a evropské integraci. Sice byly Němcům přislíbeny konzultace ve všech otázkách týkajících se německé jednoty, ale to ovšem neznamenovalo splnění Adenauerova přání západoněmecké účasti na jednáních západních mocností<sup>215</sup>. Prezident přislíbil nechat k přezkoumání otázku jmenování velvyslanců (za svou osobu k tomu byl ochoten) a také zahájení fungování smíšeného americko-německého výboru pro otázku válečných zločinců v případě francouzského nesouhlasu k uvedení v platnost smíšené komise.

Západoněmecký parlament dal 10. června 1953 znát svůj pohled na věc případného znovusjednocení. Jeho rezoluce jmenovala mezi principy obnovy jednotného Německa i svobodu jednání pro ústřední vládu, což kontrastovalo s Adenauerovým uznáním omezení německých ozbrojených sil podmínkami smlouvy o EOS. Konrád Adenauer sice uklidňoval amerického vysokého komisaře Conanta, že pokud eventuální celoněmecká vláda by nepřijala smlouvu EOS, musela by se vrátit pod Okupační statut, nicméně předseda SPD Ollenhauer a Herbert Wehner, předseda výboru Bundestagu pro celoněmecké a berlínské otázky za tutéž stranu, se netajili v rozhovoru s Conantem, že cílí k ozbrojené neutralitě sjednoceného Německa ( ať už pod čtyřmocenskou kontrolou či bezpečnostním paktem za garance OSN).

---

<sup>215</sup> „On (prezident Eisenhower) pana Connanta pověřil spolkovému kancléři vysvětlit, že mělo by se na Bermudské konferenci k jakýmkoli rozhodutím..., spolkový kancléř napřed bude diplomatickou cestou konzultován. Bez předchozího styku se spolkovým kancléřem by na žádný pád, tak on opakoval, jakákoli rozhodnutí neučinili, která pro Německo významná jsou“

citováno z: tamtéž, s. 166.

### 4.3 Povstání

16. června (povstání je však pojmenováno po 17. červnu) začaly propukat v NDR nepokoje vyprovokované navýšením pracovních norem. Ve východním Německu panovala tíživá situace - do značné míry přímý důsledek snahy místního vedení provést program výstavby socialismu schválený červenci 1952. Ambiciózní program průmyslové výstavby a rychlé kolektivizace zemědělství - připomínající částečně někdejší stalinskou pětiletku z roku 1928 - ovšem vyústil do prudkého poklesu životní úrovně východoněmeckého obyvatelstva - nedostatku spotřebního zboží, potravin, selhání v plánování a průmyslové produkci. Na konci roku 1952 bylo nuceno východoněmecké vedení žádat Sovětský svaz o mimořádné úvěry a dodávky. Zřetelným symptomem destabilizované situace ve východním Německu byl nebývalý nárůst emigrační vlny - NDR opustilo za prvních pouhých šesti měsíců na 185 000 občanů, což bylo o 20 000 více než za celý rok 1952<sup>216</sup>. ( Z politického hlediska navíc situaci komplikovalo iniciativa Ústředního výboru SED k politické čistce na nejvyšší úrovni podle vzoru kauzy někdejšího generálního tajemníka československé komunistické strany Josefa Slánského).

Nečekaná východoněmecká revolta Washington zaskočila (zpočátku se dokonce spekulovalo, zda vše není akce v režii samotných Sovětů k odstranění nepopulárního Ulbrichta), ačkoliv příznaky krize Američané

---

<sup>216</sup> Situace ve východním Německu vyvolala přímý zásah sovětského vedení. Na moskevské schůzce svých zástupců se špičkami východoněmeckého režimu 2. června 1953 kritizovalo situaci v NDR (Malenkov měl říci : „ Pokud my nenapravíme situaci, bude zde katastrofa“ - Grotewohl's Notes, 3. June 1953, Nachlass Otto Grotewohl, 90/699, SAMPDB) a tlačilo jednoznačně ke změně politiky. Východoněmecká strana obdržela od Sovětů dokument s konkrétními návrhy na změny. Moskevská iniciativa byla přímým impulsem a hrozná emigrace jedním z hlavních důvodů přijetí tzv. Nového kurzu 9. června 1953. citováno z: Ingimundarson, Valur: Cold War Misperceptions: The Communist and Western Responses to the East German Refugee Crisis in 1953, Journal of Contemporary History Vol.29, No 3, (Jul 1994), (s 463-481) s. 472-474 [online] [cit. 2008-06-25]. Dostupné z:<<http://www.jstore.org/stable260769>>

vnímali – očekávalo se, že režim krizi zvládne a vyjde z ní posílen.<sup>217</sup> Před americké vedení postavila otázku, zda a jak pomoci rebelujícím Němcům z Východu. Nicméně, když se 18. června NSC sešla ke své pravidelné střední poradě, byla rebelie již ve svých koncích. Administrativa řešila cosi na způsob kvadratury kruhu – jak podpořit rebelanty (a tím destabilizovat východoněmecký režim) a zároveň nedestabilizovat situaci natolik, aby to vedlo k válce. Prezident Eisenhower odmítl, jak někteří radili, poskytnout dodávky zbraní. Za dané konstelace sil by to znamenalo zbytečné krveprolití. „ Neměli jsme žádné morální právo žádat lidi riskovat své životy pro věc, která ve vší pravděpodobnosti byla odsouzena ke kompletnímu selhání,“ vzpomínala později Eleanor Dullesová, kariérní diplomat a ekonomický specialista Státního departmentu na Rakousko a Německo (a také členka Dullesovské dynastie).<sup>218</sup>

A zamíchala kartami – Eisenhowerova administrativa dostala do ruky trumfy i černého Petra. Tím byl především pro Republikány trapný moment, kdy se ukazovala bezzubost „ofenzivní“ předvolební „osvobozovací“ rétoriky. Eisenhowerova administrativa řešila tento rozpor ve své politice mimo jiné alespoň kampaní potravinové pomoci obyvatelstvu NDR. Jestliže obdobné poválečné akce jako potravinové balíčky pro východní zónu nebo vzdušný most do západního Berlína byly motivovány spíše humanitárními důvody než propagadistickou potřebou, zde to již neplatí. Zatímco prezidentovi posloužila

---

<sup>217</sup> Ještě 15 dní před povstáním konstatuje HICOG, že se mu hospodářská krize nejeví tak chaotická jak o ní hovoří východoberlínské úřadovny SPD: “ Neexistuje toho času žádný důvod věřit, že situace katastrofálních rozměrů nabývá nebo, že vláda NDR není ve stavu katastrofě zabránit.”

Ostatně i sama ochota východních Němců k občanské neposlušnosti byla hodnocena nízko: „ i když oni k tomu vyzvali by, východní Němci ochotní a schopní **ne**byli by revoluci provést, aniž by taková výzva západním vyhlášením války nebo zajištěním západní vojenské podpory doprovázena byla.”

citováno z: Ostermann Christian: Die Ostdeutschen an einen langwierigen Kampf gewöhnen. Die Vereingten Staaten und der Aufstand vom 17. Juni 1953, Deutschland Archiv (3, 1997), s. 355

<sup>218</sup> citováno z: Eleanor Lansing Dulles recorded interview by John T. Mason, Jr, 27. September 1964, Oral History Project, Eisenhower Library  
in: Coleman, David G.: Eisenhower and the Berlin Problem 1953-1954, Journal of Cold War Studies, Vol. 2 (winter 2000), Issue 1, s. 13



akce jako odpověď na naléhání republikánské pravice k vyšší aktivitě v prostoru východní Evropy, Adenauerovi mohla nabídnout obranu proti kritice SPD za nedostatečný zájem o dění v NDR. ( K odjezdu do Berlína, kde se kancléř zúčastnil pietní akce jej přesvědčil blízký spolupracovník Otto Lenz s poukazem na zásadní dopady ignorování červnových událostí s ohledem na blížící se volby)<sup>219</sup> Když Adenauer vyzval listem do Washingtonu učinit vše možné k obnově lidských práv v NDR, zastavení útisku a obnově jednoty Německa, odpověděli Eisenhower i Dulles pouze odkazem na svobodné volby jakožto jedinou cestu k řešení německé otázky. Pozitivní stránkou věci bylo naopak oslabení Sovětského svazu a citelná rána jeho prestiži. Vysoký komisař Conant navrhoval iniciativu ze strany Spojených států a konání čtyřmocenské konference, nikoli ovšem před volbami do Bundestagu. Ředitel americké Vysoké komise v Berlíně Cecil B. Lyon zaujal podobné stanovisko a vyslovil se pro rychlé využití sovětského oslabení. Spojené státy ovšem nestály o konflikt s Moskvou.

Zdá se, že sovětské oslabení a ztráta prestiže v událostech 17. června vedla spíše k zablokování případné ochoty kremelského vedení k potenciálním ústupkům v německé otázce, jež Moskva nemohla dát ve chvíli svého ponížení a oslabení. (Je otázkou, zda tento negativní vliv 17. června nemohl být částečně neutralizován úspěšnou zkouškou nové vodíkové

219

„...Ale s nedávným odtajněním amerických a západoněmeckých dokumentů a s otevřením východoněmeckých archivů stalo se jasné, že tato nerovnoměrná směs vlastního zájmu a charity byla mnohem více úspěšnější ve svých počátečních fázích než tradičně předpokládáno. Potravinový program držel východoněmeckou komunistickou stranu (SED) v defenzivě během léta 1953 komplikujíc její úsilí o znovuoostavení politické kontroly. Nejen dosáhl miliónů východních Němců, ale také se stal záležitostí v dalších dělnických protestech ( became an issue in additional worker's protests).“

citováno z: Ingimundarson, Valur: The Eisenhower Administration, the Adenauer Government and the Political Uses of East German Uprising in 1953 [online] [cit. 2008-06-25]. Dostupné z:<<http://www.jstore.org>>

Zájem východních Němců o balíčky byl mohutný – výdej 103 743 během prvního dne Američany překvapil a překonal jejich očekávání. Do tří dnů stoupl počet balíčků denně. Za celou dobu běhu tohoto programu bylo rozdáno více než 5,5 miliónů paketů do východního Berlína a NDR.

viz: Ostermann Christian: Die Ostdeutschen an einen langwierigen Kampf gewöhnen. **Die Vereinigten Staaten und der Aufstand vom 17. Juni 1953**, Deutschland Archiv (3, 1997), s. 355

bomby ze začátku srpna 1953<sup>220</sup> ) Naproti tomu Conant soudil, že NDR čeká delší etapa vnitřních potíží a že toto dlouhodobé oslabení by Sověty mohlo přivést k dohodě nad Německem. Spojení náčelníci štábu rovněž očekávali, že Moskvu nyní čeká delší etapa oslabení.

Ve Washingtonu se zvažovalo z podnětu Conanta podpoření iniciativy Bundestagu k na zlepšení spojení mezi východním, západním Berlínem a SRN či obnovení svobody tisku a Conant 27. srpna 1953 vyzval sovětského vysokého komisaře Vladimira S. Semjonova k zpropustnění hranic. Tady šlo ale jen o propagandu. O tom, že Spojené státy nezamýšlí žádné akce k podněcování revoluce v NDR, které by ústily v krveprolití, pak ujišťoval Dulles na konferenci ministrů zahraničí v červenci i Bidaulta a lorda Salisburyho. Jak se mělo postupně ukazovat, Spojené státy zamýšlely jen propagandisticky foukat do uhlíků nespokojenosti v NDR s cílem živit latentní odpor vůči vládnoucímu establishmentu, ale více linii roku 1945 překročit nechtěly. Odmítnutí „předčasného“ povstání znamenalo realistické uznání rozložení sil a zároveň mělo zabránit zhoršení vztahů mezi Východem a Západem.<sup>221</sup> Administrativa tím ovšem odhalila meze své osvobozovací

---

<sup>220</sup> Vodíková bomba znamenala z dlouhodobého hlediska strategický milník v globální rovnováze sil, rozhodně však neměnila situaci v daný moment. V letech 1953 či 1954 byla (v relativní míře tohoto pojmu) vítězná atomová válka pro USA ještě možná. Sami Američané v roce 1953 odhadovali pro nečekaný sovětský útok zhruba 3 000 000 obětí, nicméně předpokládali, že základní opatření v oblasti civilní obrany mohou tento počet snížit o polovinu. viz FRUS 1951, Vol.I, pp. 187,225; a FRUS 1952-54,Vol.II, pp. 334-335,337,344-345

„Byla by to asi dlouhá válka a zničení by bylo strašlivé, ale Spojené státy by přežily jako fungující společnost.“

„Příchod vysoko výnosných (high-yield) zbraní a zvláště termonukleárních zbraní byl zásadní důležitosti. Jak Edward Teller předpověděl, jediná zbraň nyní mohla by zničit „tři nebo čtyři stovky čtverečních mil“ a radiologický účinek mohl by být dokonce ničivější než zvýšený výnos (increased yield)“ E. Teller:“ How Dangerous Are Atomic Weapons?“, p. 36 in: viz níže, p. 33

„ Spojené státy mohly stěží přežít útok dokonce s relativně malým počtem těchto bomb.“ citováno z : Trachtenberg Marc: Wasting Asset, American Strategy and Shifting Nuclear Balance 1949-1954, p. 33-34, International Security, Vol. 13, No. 3 (Winter 1988-1989) [online] [cit. 2008-07-14]. Dostupné z:< <http://www.jstore.org/stable2538735>>

<sup>221</sup> Nepokoje v NDR, které povzbudily nacionální nálady v celém Německu, dostávaly v tomto ohledu americkou politiku do obtížné pozice – Spojené státy na jednu stranu zdůrazňovaly svůj příspěvek znovusjednocení a usilovaly o podkopání či dokonce „roll back“ sovětské nadvlády východního Německa, na druhou stranu ale usilovaly o integraci SRN do západního tábora. John Ausland z Byra pro německé záležitosti Státního departmentu konstatoval priority americké politiky v listopadu 1953 takto: „ ...že pokud zde je nějaký

rétoriky (byť v předvolebním boji hlásala dosažení svých cílů mírovými prostředky), částečně se chytila do vlastní pasti a v kritice, kterou tím vzbudila padala i obvinění z komunistické infiltrace typická pro McCarthyho.

#### 4.4 Otázka čtyřmocenská konference

-

Ve Spolkové republice byly pozice k otázce čtyřmocenské konference dané – Ollenhauer se zasadil za čtyřmocenské rozhovory a vyjasnil, že SPD odmítá neutralizaci Německa a staví na rezoluci Bundestagu z 10. června, naproti tomu Adenauer či Brentano se stavěli proti konferenci. Ovšem k rozhovorům mezi zástupci Vysoké komise a sovětským zástupcem ve východním Berlíně nenamítl nic. Dullesovi ovšem vyslal Blankenhorna s netypickou výzvou – aby Spojenci iniciovali čtyřmocenskou konferenci na podzim 1953. Tato překvapující iniciativa kancléře získala podporu všech stran ve Spolkovém sněmu. Přičemž bází pro jednání měla být rezoluce západoněmeckého parlamentu a EOS brány za výchozí bod pro diskuzi o bezpečnostním uspořádání, jež by zahrnovalo i sovětské požadavky. Blankenhorn ovšem dal najevo, že se jedná pouze o předvolební kancléřovo gesto<sup>222</sup>. Nápad, aby se konání čtyřmocenské konference před volbami zabránilo jejím vyžadováním (navíc pouze na úrovni ministrů zahraničí) byl

---

konflikt mezi naší politikou redukování sovětské moci v sovětském okupovaném Německu (právě tak jako dalších satelitech) a naší politikou integrace Spolkové republiky se Západem, naše politika integrace měla by dostat prioritu.“

S ohledem na to začaly Spojené státy zdůrazňovat takové projekty jako výměnné programy a další kontakty mezi oběma Německy, které měly napomoci udržení naděje na znovusjednocení, aniž by došlo k urychlení nebezpečné konfrontace.

citováno z: Junker, Detlef: The United States and Germany in the Era of the Cold War 1945-1990, Volume I.: 1945-1968, New York 2004, s. 38

<sup>222</sup> Pro vítězství ve volbách měl kancléř „ u lidu daleko rozšířený dojem příliš nehybné politiky odstranit“

citováno z: Kipp, Yvonne: Eden, Adenauer und die deutsche Frage. Britische Deutschlandpolitik im internationalen Spannungsfeld 1951-1957, Bonn 2002, s. 145

ostatně právě jeho nápad. Adenauer sice pochopil, že díky situaci v NDR je nutná aktivní politika (navíc s ohledem na destabilizaci v NDR nebyla nyní tolik nebezpečná), ale i tak váhal a iniciativu k Dullesovi spustil až na naléhání ze strany Blankenhorna. Ten byl na misi vyslán přesto, že vysocí komisaři tuto iniciativu jasně odmítli.

Otázka, kdy konferenci konat, nebyla maličností. Na bermudském setkání ministrů zahraničí západních mocností o ni jednali lidé, jež mnohdy původně oponovali samé myšlence na čtyřstrannou konferenci. To byl případ Bidaulta a rovněž britští zástupci Foreign Office měli ideu vlastního ministerského předsedy za ne příliš šťastnou. Francouzské stanovisko se na konferenci nicméně překrývalo s požadavkem Bonnu – čtyřstranné setkání se podle Quai d' Orsay měla konat před ratifikací smluv EOS, neboť bylo nutno zneklidněnou francouzskou veřejnost přesvědčit o nemožnosti dohodnout se se Sovětským svazem. Bez toho nebyla ratifikace pravděpodobně možná, Bidault argumentoval, že Národní shromáždění by nikdy neratifikovalo EOS, pokud by existoval výhled na uzavření mírové smlouvy o Německu.<sup>223</sup> Francouzské stanovisko kolidovalo jak s postojem USA, tak i Britů, kteří dali najevo obavu, že sovětská strana nabídne svobodné volby či dokonce sjednocení pod podmínkou neutrality. Nakonec se Francouzům podařilo získat souhlas obou spojenců k dřívějším rozhovorům, ovšem s vyloučením jakéhokoli jednání o EOS. Jednání se mělo oproti původní Churchillově představě o konferenci šéfů států „postupimského typu“ konat na úrovni

<sup>223</sup> Ratifikace EOS Paříží, která byla všeobecně velmi citlivou a do určité míry nejistou operací, samozřejmě položila před americké činitele otázku, co dělat v případě neúspěchu EOS. Jako řešení se nabízelo přijetí SRN do NATO, ale J.F.Dulles se v době příchodu do svého úřadu nedomníval, že toto by Francouzi byli schopni akceptovat. Tomuto názoru oponoval velvyslanec v Paříži Jammes Dunn: „...to bylo možné, že po francouzské parlamentní debatě o EOS a porážce smlouvy, že nějaká nová a tvrdohlavá myšlenka mohla vynořit se ve francouzském veřejném mínění.“ Unsigned memo, 1 Feb. 1953, FRUS 1952-4, 5/2, pp. 1555-6

„ Toto samozřejmě bylo přesně, co se stalo poté, co vláda Pierre Mendes-France nakonec předložila smlouvu francouzskému Národnímu shromáždění a byla odmítnuta 30. srpna 1954.“

citováno z: Warner, Geoffrey: The United States and the rearmament West Germany, 1950-4, International Affairs (Spring 1985), s. 284 [online] [cit. 2008-06-25]. Dostupné z: <  
<http://www.jstore.org/stable2617485> >

ministrů zahraničí a mělo mít pevně stanovenou agendu jednání. Výzva ke konferenci před konáním spolkových voleb měla rovněž pomoci Adenauerovi. Nóty západních mocností byly předány sovětské straně 15. července 1953.

Moskva odpověděla hned nadvakrát. V první odpovědi odmítla vyjádření Západu ohledně událostí v NDR, navrhla konferenci k odbourání globálního napětí, jíž se měla účastnit i Čínská lidová republika (tu ovšem Spojené státy dosud neuznaly – nehledě k tomu na negativní zkušenosti z Koreje) a s otázkou zkoumání podmínek pro konání svobodných voleb se vypořádala tezí, že by se jednalo o urážku německého národa. Několik dnů nato dorazila další nóta, která ostře napadla remilitarizaci SRN, projekt EOS i západní mocnosti. Tatáž nóta navrhla svolání konference o mírové smlouvě do šesti měsíců, vytvoření provizorní celoněmecké vlády ze zástupců obou německých parlamentů a demokratických organizací. Tato vláda se měla zabývat otázkami jako je volební zákon, německá účast na mezinárodních organizacích, hospodářské a kulturní vztahy mezi oběma částmi Německa, svobodná činnost nefašistických demokratických organizací a stran a nepřipuštění Německa do paktu či koalice namířené proti jakékoli z mocností bojujících v druhé světové válce proti nacistickému Německu. V případě, že by takto sestavená ústřední vláda nebyla schopna shody, fungovaly by nadále obě dosavadní vlády, zatímco ústřední by měla omezenou pravomoc. Do té ovšem by patřilo provedení svobodných voleb. Sovětský návrh se z propagandistického hlediska dotknul i otázky finančních nákladů okupace. Za přítomnost všech mocností mělo podle sovětského Německo nést ročně pouze do výše 5% a nesměly převýšit celkové okupační náklady z roku 1949 před založením NATO. Moskva také vyzvala, aby k 1. únoru 1954 byly zastaveny veškeré reparační a náhrady za válečná poškození.<sup>224</sup> To, že se Moskva přes svou vlastní mírovou kampaň vyhýbala čtyřmocenským jednáním bylo na Západě, zvláště v USA, vysvětlováno jako možná snaha

<sup>224</sup> viz: Rupieper, Hermann-Josef: Der besetzte Verbände, Die amerikanische Deutschlandpolitik 1949-1955, Opladen 1991, s. 329

získat čas, než se konsoliduje východoněmecký režim. Koneckonců případné vítězství německých sociálních demokratů či další odklad konference mohly potenciálně torpédovat EOS. Otázkou je, zda toto byly skutečné motivy – zdá se, že Sověti věděli, „ (že) západní mocnosti zjevně plánují selhání této konference předem.“<sup>225</sup>

Dokud trvalo sovětské odmítnutí sjednoceného Německa, které by nebylo neutralizováno, nebylo prakticky o čem jednat. Západní mocnosti rychle reagovaly odmítnutím sovětských stanovisek a dál trvaly na plánované konferenci v Luganu na 15. říjen za západních podmínek. Jednání v rámci podmínek Západu Sovětský svaz přirozeně odmítl – nótami z 28. září a 3. listopadu 1953. Za této situace inicioval Churchill u Eisenhowera nové Bermudy, tentokrát již na nejvyšší úrovni. Mělo se hovořit nejen o německé otázce či problémech ratifikace EOS, ale také o Indočíně a záležitostech NATO. Výměna nót pokračovala, Sověti odmítli, že by neměli zájem na konání konference. Po odmítavých sovětských nótách se náhle objevila překvapivá změna – 26. listopadu Moskva k proponované konferenci pro svou účast již nezmiňovala své dřívější podmínky – zvláště účast zástupců lidové Číny (Respektive – Moskva se byla ochotna zúčastnit jednání o německé otázce na čtyřmocenské bázi a zároveň požadovala svolání pětistranné - tedy i za čínské účasti - konference k odbourání globálního napětí.) Motivů tohoto obratu mohlo být více – od stabilizace vedení, které se zbavilo Lavrentije Beriji, vnějšího posílení ziskem vodíkové bomby, snaha odvrátit nařčení ze sabotáže čtyřstranné dohody či úsilí ovlivnit ratifikační debatu EOS, která právě probíhala v Belgii a před kterou stála i Paříž.<sup>226</sup>

<sup>225</sup> citováno z: Zubok, Vladislav M.: Soviet Intelligence and the Cold War. The „Small“ Committee of Information, 1952-53 Cold War International History Project, Working Paper Nr. 4) [online] [cit. 2008-06-25].  
Dostupnéz: <<http://www.wilsoncenter.org/topics/pubs/ACFB84.pdf>>

<sup>226</sup> Velvyslanec Bohlen doporučoval sovětské gesto přijmout. Jednak měl zato, že Moskva se snaží zastavit negativní reakci sovětských sympatizantů na Západě podněcenou sovětskou nótou z 3. listopadu a také předpokládal, že sovětské vedení nechce návrat k ochlazení Studené války. Ostatně Moskva si mohla být před Západem jistější díky uklidnění vnitřní situace v NDR. Sovětskou iniciativu hodnotil jako „ zřetelné vítězství pro západní diplomacii.“

citováno z: Larres, Klaus: Politik der Illusionen. Churchill, Eisenhower und die deutsche Frage

Západní mocnosti sovětské iniciativě vyšly vstříct. Na svém setkání shodly na datu pro konání konference na 4. leden 1954, na žádost SSSR nakonec posunutý na 25. leden. Francouzské návrhy kontrující sovětskému návrhu k Berlínu jakožto místu konference se nakonec neprosadily – Američané a Britové byli spokojeni s tím, že toto místo podtrhuje zaměření jednání na německou otázku, což pomáhalo zdůvodňovat nepřislusnost Číňanů pro tuto schůzku. Adenauer se svou snahou konferenci bránit rovněž nepochodil. Spojené státy naopak směřovaly vážná varování Francii ohledně EOS, aby byla ratifikace konečně dovedena ke zdárnému konci.

#### 4.5 New Look

Americkou politiku vůči Německu nyní shrnoval v létě vytvořený dokument Národní bezpečnostní rady „United States Position with Regard to Germany“, respektive NSC 160/1. Dokument potvrzoval nepostradatelnost Němců pro vytvoření stabilního evropského pořádku, který byl předpokladem udržení rovnováhy mezi Východem a Západem. Neutralizace Německa nebyla pro USA přijatelná. Co se týká pro Němce stále citlivé otázky východní hranice, Spojené státy nepovažovaly opětovné získání území za linií Odra-Nisa za proveditelné<sup>227</sup>. Pochopitelně administrativa nepovažovala za účelné tuto otázku v návrhu ke znovusjednocení blíže rozebírat, aby se vyhnula negativnímu ohlasu německého veřejného mínění. Konečně teoreticky vzato, případná podpora územním požadavkům by mohla být samotnými Němci vykládána jako plán k zablokování možnosti dohody o sjednocení Německa.

V létě a na podzim roku 1953 vrcholila i debata, jejíž počátky sahají již do

---

1945-1955, Göttingen; Zürich, 1995, s.235-36

<sup>227</sup> Mimoto dokument přiznával, že USA nejsou schopné „čelit svým obranným potřebám, dokonce ani v přemrštěných nákladech (even at exorbitant cost), bez podpory spojenců.“ citováno z: Klaus A. Maier: Die Auseinandersetzungen um die EVG in: Herbst, Ludolf; Bühner Werner; Sowade Hanno: Vom Marsahlplan zur EWG, Die Eingliederung der Bundesrepublik Deutschland in die westliche Welt, München 1990, s. 450

jara téhož roku, kdy nová republikánská administrativa hledala možnosti modifikace politiky containmentu, jak ji praktikovala předchozí Trumanova vláda. V centru pozornosti stála otázka, jak omezit neúnosné výdaje globálního zadržování komunismu i možnosti eventuálního snížení napětí mezi Východem a Západem, což souviselo i s výše jmenovaným problémem úspor, tak potažmo i s potřebou mít co nabídnout na nadcházejícím jednání se Sověty. „Stará garda“ Republikánské strany se zasazovala za položení důrazu v nové americké doktríně na atomové odstrašení potenciálního nepřítele a posílení námořních a leteckých sil namísto nákladného vydržování pozemních jednotek v zámoří. To se ostatně blížilo postojům z tzv. Velké debaty, které oživovaly izolacionistické tendence. Prezident Eisenhower vycházel z nutnosti omezení zbrojních nákladů, ostatně neváhal dát zbrojní závody do souvislosti s ohrožením demokracie. Pracovní skupiny vedené Georgem Kennanem, specialistou na atomové zbraně generálem Jamesem McCormackem a předsedou Naval War College admirálem Richardem L. Conollym vesměs zpochybnily nicméně šanci pro vylepšení vztahů s Moskvou ve střednědobém horizontu. Henry Kissinger zastává názor, že ani nebylo možno normalizovat evropskou situaci bez zhroucení SSSR či konfrontace s ním. Příliš mladá Severoatlantická aliance, jejíž soudržnost mohla být ohrožena, nemohla vést riskantní jednání vedoucí ke globálnímu vyrovnání, jaké cílil britský premiér.

Do diskuze americké administrativy, v níž se objevil i starý Kennanův plán A, vstoupil také Státní tajemník Dulles. Ten sice nevěřil na možnou dohodu se Sovětským svazem, nicméně předložil plán k odstranění napětí v Evropě vzájemným stažením vojenských jednotek obou supervelmocí – sovětské jednotky ze satelitních států a americké z kontinentu – a vytvořením zóny s omezeným zbrojením. Tím by bylo dosaženo z hlediska administrativy žádoucí úspory nákladů. Podle Dullese bylo nyní s takovým návrhem možno přijít, neboť Spojené státy byly v dostatečně silné pozici jak po uzavření příměří v Koreji, úspěšném zásahu proti íránskému ministerskému



předsedovi Mossadekovi (typický příklad operace CIA, již republikánská administrativa chtěla řešit rozpor omezených vojenských zdrojů své země a své předvolební rétoriky o protikomunistické aktivitě ve třetím světě), francouzském příslibu k důslednějšímu postupu v Indočínské válce, tak také po Adenauerově zdrcujícím volebním vítězství (45,2% CDU-CSU oproti pouhým 28,8% SPD)<sup>228</sup>. Navrhovaný nový status quo obsahoval navíc vytvoření politicky nezávislé avšak Sovětskému svazu přátelské pozice nynějších satelitů, mezinárodní kontrolu zbraní hromadného ničení a raket, ukončení destabilizačních aktivit Moskvy vůči vládám dalších zemí ve jménu světového komunismu, otevření obchodu mezi Východem a Západem a také dořešení problémů týkajících se Indočíny, Tchaj-wanu nebo Čínské lidové republiky. Jestliže Kennan kritizoval, že Spojené státy nemají Sovětům v jednání co nabídnout, kromě požadavku „bezpodmínečné kapitulace“<sup>229</sup>, neboť nic nemíní obětovat, pak neměl zcela pravdu – ovšem všechny americké úvahy o narovnání vztahů se Sověty vycházely z předpokladu, že Moskva musí za změnu situace v Evropě platit.<sup>230</sup>

<sup>228</sup> FDP dosáhla 9,5% a BHE 5,9%, což nabídlo možnost na sestavení koalice s dvoutřetinovou většinou. „ Uzavření německé ratifikace EOS smluv nezdálo se nyní více nic v cestě stát. Spolkový ústavní soud a spolkový prezident by stěží dále svůj souhlas odepřeli.“ Nicméně byl to právě Dulles, který se za situace, kdy volání veřejného mínění po čtyřomcenské konferenci bylo motivem pro nepřerušování výměny nót s Moskvou, se po naprostém Adenauerově volebním úspěchu ptal svých poradců - „ Do we really want a meeting?“citováno z: Larres, Klaus: Politik der Illusionen. Churchill, Eisenhower und die deutsche Frage 1945-1955, Göttingen; Zürich, 1995, s.220 a s. 200

Volby v roce 1953 jen podtrhly význam Konráda Adenauera pro Američany. Dokazoval to komentář předsedy senátního Výboru zahraničních vztahů Alexandera Wileye (Republikánská strana, Wisconsin) k rezoluci, kterou Senát schválil 2. července a která mimo jiné konstatovala právo německého lidu být jednotným národem. Wiley aniž by skrýval sympatie senátního výboru v oblasti vnitřní německé politiky veřejně prohlásil, že tato rezoluce „ bude užitečná z hlediska Adenauerova nadcházejícího volebního testu.“ Mimo to Státní tajemník Dulles na setkáních západních mocností usiloval pomoci kancléři, ba i dokonce přímo intervenoval do vnitroněmeckých zářijových voleb varováním o katastrofálních důsledcích pro Německo v případě Adenauerova nezvolení. citováno z: Steven J. Brady: The U.S. Congress and German-American Relations in: Junker, Detlef: The United States and Germany in the Era of the Cold War 1945-1990, Volume I.: 1945-1968, New York 2004, s. 136

<sup>229</sup>citováno z: Rupieper, Hermann-Josef: Der besetzte Verbände, Die amerikanische Deutschlandpolitik 1949-1955, Opladen 1991, s. 354

<sup>230</sup> Podle Dullese se vzrůstajícím nukleárním potenciálem SSSR se ztrácela účinnost americké strategické ochrany zámoří. Jestliže se Spojené státy stávaly zranitelné vůči sovětskému

S variantou – tentokrát demilitarizované - zóny, která by tvořila rozhraní mezi Východem a Západem operoval i Blankův úřad a Auswärtiges Amt. Podle těchto úvah by východní část sjednoceného Německa byla demilitarizována ( i s oblastí až k Terstu zahrnující části Polska, ČSR či Rakouska), sovětské jednotky by působily mimo území SSSR pouze v Rumunsku, na teritoriu SRN (s výjimkou demilitarizované zóny) by směly být pouze armády EOS a britská a americká vojska by byly dislokována za západní hranicí Spolkové republiky. Bylo ovšem zřejmé, že Adenauer se příliš touto úvahou nezabýval a byla tedy otázka nakolik s ní lze vážně počítat. Vyloučit to zcela nešlo, nicméně Conant tuto iniciativu hodnotil optikou volebního boje. Do třetice přišla úvaha o zřízení zvláštní zóny i ze strany belgického ministra zahraničí Paula van Zeelanda. Byla do základu do určité míry podobná německé iniciativě – demilitarizované východní teritorium sjednoceného Německa, stažení Sovětů z Polska, jednotky EOS rozmístěné v SRN a anglo-americké síly v západní Evropě.

S plány na vzájemné stažení ze střední Evropy souhlasil jak generál McArthur, z pozice poradce Dullese, tak i Spojení náčelníci štábů, kteří ovšem podmínili takové řešení remilitarizací sjednoceného Německa, jehož předpokládaných 12 divizí bylo pro obranu Evropy nepostradatelných. Souhlasné stanovisko zaujal i vrchní velitel amerických sil v Evropě generál Gruenther, ovšem Německo podle jeho názoru muselo být při takovém řešení napojeno na Západ a předpokládal rovněž výstavbu evropských a

---

úderu, byla tím podle něj ohrožena pevnost spojenečství s Evropany, kteří mohli začít pochybovat o pomoci ze Spojených států v případě vlastního napadení nebo naopak sami se tomuto vyhnout v opačném případě. Koncept přesunu vojska a budování kontinentální obrany by pak potvrdil v očích Evropy, že USA přijaly izolacionistickou strategii pevnosti Amerika. To znamenalo zhoršení spojenečství s Evropany. Dullesovo řešení tohoto dilematu mělo spočívat v dosažení zmírnění globálního napětí se SSSR.

Pozoruhodná byla odpověď, která se Státnímu tajemníku dostala od prezidenta, který ze strategických možností Spojených států nevyloučil ani preventivní válku v „nejpříznivější moment, který bychom mohli určit.“

Úvahy o potenciální preventivní válce se ale nestaly součástí žádné koncepce, neboť vítězství v tak ničivé válce by nejspíš bylo na úrovni porážky. „...jediná věc horší než ztráta globální války byla výhra jedné.“ FRUS 1952-54, Vol. II, p. 397

citováno z: Trachtenberg Marc: Wasting Asset, American Strategy and Shifting Nuclear Balance 1949-1954, (s.5-49) s. 38-39, International Security, Vol. 13, No. 3 (Winter 1988-1989) [online] [cit. 2008-06-25]. Dostupné z:<<http://www.jstore.org/stable2538735>>

západoněmeckých sil, které by stažení Američanů umožňovaly. Mimoto by měly vzdušné síly v Německu zůstat. To bylo odvislé od míry sovětského stažení. A samozřejmě učinit opatření, která by umožnila případný návrat ozbrojených sil v případě krizové situace. Spojení náčelníci štábů schválili německý návrh jako přijatelný, belgický se líbil méně – byl podle nich minimalistický.

Plány na vytvoření zóny padly na třístranných jednáních v Paříži. Motivem byly obavy, že zóna by se stala krizovou oblastí, z Moskvy by mohl vzejít tlak na neutralizaci a roli hrálo pravděpodobně obavy veřejnosti ze stahování amerických vojsk. Navíc již v půli října se proti vytváření zóny postavil Státní department a po pařížských jednáních i ministr obrany Wilson. Jestliže Wilson se obával akcí východoněmecké Lidové policie a ptal se kompatibility k proponovanému osvobozování východní Evropy, Britové či také Dulles neměli takový postup za moudrý vůči projektu EOS a z francouzské strany přicházelo hodnocení ideje jako nerealistické. Mimo obav ze sovětské ofenzivy za neutralizaci hrála v očích Paříže svou roli fakt, že oba plány postihovaly i hraniční otázku, zatímco Francie stále ještě mínila dosáhnout žádoucího uspořádání v sárské otázce. Konečně proti belgickému plánu se ozvala ústa profesora Hallsteina při jeho washingtonské návštěvě na konci října i západoněmecká strana – problém byl jak s bezpečnostními garancemi plánu tak s uznáním linie Odra-Nisa, kterého se plán dotýkal. Plán vytvoření zóny byl na jednáních v Londýně (stejně jako pařížské rozhovory vedené na úrovni pracovních skupin členů státních administrativ.) nahrazen pouhým návrhem na pakt neútočení. Dulles nevěřil, že něco takového mohlo u Sovětů vzbudit opravdový zájem. Navíc Státní tajemník odmítl jednat pakt neútočení před uzavřením ratifikace EOS. Takový vývoj mu ostatně musel vyhovovat, neboť Státní tajemník nestál o vážně míněné jednání s Moskvou, dokud se nevyřeší EOS.

V podzimu 1953 se debata uvnitř republikánské administrativy o změně strategie chýlila ke konci.<sup>231</sup> Úvahy o redukování americké vojenské

<sup>231</sup> Proti běžně přijímanému výkladu tzv. New Look ve smyslu jednostranného spolehnutí se na

přítomnosti vzbudily v Evropě takové obavy, že Dulles konstatoval, že jakákoli změna bude potřeba kontinentálním mocnostem řádně vysvětlit a asi v rámci širšího programu k evropské obraně zahrnuta muset být. V říjnu schválil prezident Eisenhower strategii v direktivě NSC 162/2, která dostala jméno New Look. V podstatě šlo o změnu pohledu na jaderné zbraně a jejich využití, které nyní v případě války se Sověty či Čínou měly „být dostupné (využitelné – available) pro použití jako jiná munice“.<sup>232</sup>

Ve slepé uličce pak na americké straně skončily úvahy o možnostech jednání se Sovětským svazem. Zapřísáhlý moralistický nepřítel Sovětů Dulles uměl uznat, že při jednání je nezbytné zohlednit požadavky sovětské bezpečnosti a v tomto ohledu i rozumět souvislosti německé otázky s národní bezpečností SSSR. Připravenost k určité empatii v tomto ohledu měla trvat podle Dullese i v případě, kdy sovětské návrhy nebudou vážně míněnými jednáním, aby se Spojené státy osvědčily v očích evropských partnerů. Ovšem tím, že stanovil podmínky pro dohodu (přijatá opatření nesmí být nepříznivé pro americké vztahy s Adenauerem, ratifikaci EOS či americké vztahy se spojenci z NATO ) jí prakticky předem zabránil. Maximalistické pozice, které reálnou dohodu prakticky vylučovaly předem, zaujaly obě strany – tedy i Moskva. Najevo to dal při lednových rozhovorech v Londýně sovětský diplomat Rodionov, když vyloučil ústupky SSSR v otázce svobodných voleb a později podmiňoval potenciální dohodu v Berlíně souhlasem Západu k zákazu atomových zbraní.<sup>233</sup>

---

zbraně hromadného ničení (v knize Gunther Bishop; Stephen Ambrose (ed.): Eisenhower: A Centenary Assesment , 1995) se vyslovil Robert Wampler. Ten argumentuje, že Eisenhower a Dulles se nevzdávali flexibility reakcí na menší nebezpečí. V jejich představách to měly být především západoevropští spojenci, kteří zajistí konvenční síly umožňující takovou potenciální flexibilní reakci Západu.

viz: Larres, Klaus: Reviewed Work(s): Gunther Bishop; Stephen Ambrose (ed.): Eisenhower: A Centenary Assesment , 1995, in: International Affairs, Vol. 72, No. 1 (Jan., 1996) s. 189 [online] [cit. 2008-04-22]. Dostupné z:<[www.jstor.org/stable/2624798](http://www.jstor.org/stable/2624798)>

<sup>232</sup> citováno z : Klaus A. Maier: Die Auseinandersetzung um die EVG in: Herbst, Ludolf; Bühner Werner; Sowade Hanno: Vom Marsahlplan zur EWG, Die Eingliederung der Bundesrepublik Deutschland in die westliche Welt, München 1990, s. 450

<sup>233</sup> Rodionov to shrnul v rozhovorech s francouzskými a americkými diplomaty 8. ledna 1954: „ Existuje nanejvýš jen malá, pokud vůbec naděje na shodu v Berlíně o Německu a

#### 4.6 Berlínská konference

Ani po tři čtvrti roku svého fungování se nemohla republikánská administrativa dočkat většího posunu v otázce EOS. V Paříži vlády nadále odmítaly předložit projekt k ratifikaci s poukazem na nejistotu získání dostatku hlasů pro. Souhlas k projektu nemohl přijít od komunistů na levici (jednajících v zájmu Moskvy), proti se postavili i gaullisté na pravici (ti se naopak báli o suverenitu) a konečně vůbec i mnoho poslanců napříč politickým spektrem, ať už z touhy po dosažení détente v Evropě či z tradiční obavy z vyzbrojování Německa. Německou ratifikaci EOS následovaly Belgie a Nizozemí, zatímco Itálie a Lucembursko čekaly, jak se k věci nakonec postaví Paříž. Francouzská vláda kladla na bermudských jednáních (4.-8. prosince) získání Sárska a především dvacetiletou záruku vojenské přítomnosti USA a Velké Británie v Evropě jako zásadní podmínky ratifikace EOS. Bidault argumentoval tím, že ze západních mocností je právě Francie jediná, která přináší oběť vojenské integrace a také se obával německé převahy v tomto projektu. Spojené státy a Británie se ovšem k vojenské přítomnosti nezavázaly, ale ani jejich společnému tlaku se nepodařilo příliš ovlivnit Paříž.

Americká strana podmínila samotnou konferenci tím, že se nebude jednat o žádné nové iniciativě ke konferenci, čímž zabránila Churchillovi opakovat svůj požadavek po vytouženém setkání se Sověty na nejvyšší úrovni. Britskému ministerskému předsedovi neprošla ani jeho představa paktu, který by posloužil jako garance pomoci Moskvě proti potenciálnímu

Rakousku. Sovětský svaz nemůže co se týká svobodných voleb žádné koncese činit, neboť tyto nevyhnutelně odchod Sovětů z východní Evropy znamenaly. Také to je nepravděpodobné, že se o rakouské smlouvě shodnout bude moci, neboť toto protislužbu v Německu předpokládalo.“

O dvacet dní později Rodionov negativní postoj posílil: „Je beze smyslu, v pokrok v Berlíně co se týká Německa a Rakouska doufat, neboť řešení tohoto problému teprve dosaženo být může, poté, co Západ svou připravenost k odbourání napětí shodou nad a) zákazem atomových zbraní, b) zřeknutí se představených základů na periférii železné opony a c) procentuální redukce jednotek projevil.“

citováno z: Rupieper, Hermann-Josef: Der besetzte Verbände, Die amerikanische Deutschlandpolitik 1949-1955, Opladen 1991, s. 375

německému útoku, a na místo toho se prosadilo Edenovo řešení formou nabídky prohlášení o neútočení ze strany spolkové vlády. To mělo být podle Edena dostatečně „uspokojit západní veřejné mínění, že opravdu vážné usilí bylo učiněno.“<sup>234</sup>

Za této situace Dulles na prosincovém zasedání Rady NATO, už tak otrávený výsledky schůzky na Bermudách, přidal na důrazu a pohrozil oním legendárním bolestným přehodnocením závazků USA vůči evropským spojencům. Vzbudil tím ovšem vlnu nevole a v dlouhodobém měřítku se EOS zachránit nemělo podařit tak jako tak<sup>235</sup>. Větší pozornost pak ještě vzbudil další Dullesův projev, tentokrát na zasedání Rady pro zahraniční vztahy 12. ledna 1954, kde představil doktrínu hromadné odvety.

25. ledna 1954 začala berlínská konference na úrovni ministrů zahraničí Adenauer na poslední chvíli jmenoval Blankenhorna, který měl být ve stálém kontaktu s západními mocnostmi. Oficiálně být ovšem západní Němci nemohli, neboť to byl by pro Sověty samozřejmě precedens k požadavku na přítomnost delegace NDR. Na německou otázku se dostalo až 29. ledna projednáváním tzv. Edenova plánu. Tento plán sice nesl jméno britského ministra zahraničí, nicméně byl vypracován na třístranné bázi pracovní skupinou v Paříži. Jeho přednesení na konferenci sledovalo získání iniciativy a zatlačení Sovětů do defenzívy. Plán zakládal změnu statutu quo na uspořádání svobodných voleb. Jako předchozí návrhy na toto téma předpokládal plán sestavení komise pro volby - tentokrát buď ze čtyř mocností nebo neutrálních států. Na čtyřmocenské bázi měl vzniknout i volební zákon. Molotov sice slovně přijal princip svobodných voleb, ale kladl praktické návrhy na stavění kandidátů „demokratickými“ organizacemi typu odborů či FDJ ( Freie Deutsche Jugend), zákazem pro „fašistické“ a

---

<sup>234</sup> citováno z: Kipp, Yvonne: Eden, Adenauer und die deutsche Frage. Britische Deutschlandpolitik im internationalen Spannungsfeld 1951-1957, Bonn 2002, s.179

<sup>235</sup> První reakce z Quai d'Orsay obsahovala dokonce vyjádření, „ že Francie bude muset udělat asi bolestné přehodnocení své vlastní politiky“.  
citováno z: Herbst, Ludolf; Bühner Werner; Sowade Hanno: Vom Marsallplan zur EWG, Die Eingliederung der Bundesrepublik Deutschland in die westliche Welt, München 1990, s. 454

„militaristické“ organizace či snižoval význam takových voleb pro jednání vítězných mocností, když i Hitler vzešel ze svobodných voleb. Navíc usiloval o vytvoření ústřední německé vlády před konáním voleb, což by znamenalo, že východoněmečtí komunisté získají bez skutečného mandátu vliv a prostor k podminování EOS.

Sovětská iniciativa prezentovaná Molotovem cílila na likvidaci EOS ,usilovala o neutralizaci Německa a navrhovala čtyřmocenskou kontrolu. Nechyběly návrhy k provádění Postupimské dohody, což by vedlo k provádění strukturálních změn v hospodářství a sociálně politické oblasti podle sovětských představ, a také proponované snížení okupačních sil na omezený počet již před volbami. To samozřejmě nebylo pro Západ přijatelné. Ani v rakouské otázce nemohlo dojít k pokroku, neboť proklamovaná ochota dohodnout se v této otázce byla podmíněna ústupky Západu v Německu. Pozitivního přijetí se na sovětské straně nedostalo ani opakované nabídky Západu, nezakládat sjednocené Německo na základě Bonnské konvence ( a tím jej napojovat na Západ), nýbrž ponechat svobodnou volbu výběru samotným Němcům. To, že sami Sověti neočekávají přijetí Molotovových nabídek připustil i sovětský velvyslanec v USA Georgij N. Zarubin v rozhovoru s Charlesem Bohlenem. Několik dnů nato předložil Molotov na berlínských jednáních dva provázané návrhy k ošetření bezpečnosti v Evropě – Německo mělo být do uzavření mírové smlouvy demilitarizováno pouze za účasti omezených okupačních sil, armády se mohly vrátit v případě bezpečnostních problémů v Německu. K tomu byl proponován kolektivní bezpečnostní pak, který mířil ke zrušení EOS a NATO, vyloučení americké přítomnosti z Evropy, zahrnoval 32 evropských států (tím míněny tedy patrně i jednotlivé sovětské republiky) a Spojeným státům věnoval stejně jako Číně roli pozorovatele – to vše pod heslem „Evropa pro Evropany“. Návrh byl už tak absurdní, že se američtí zástupci zaskočené sovětské delegaci doslova vysmáli. Molotov byl přinucen uznat, že to, co navrhoval, v podstatě znamená rozpuštění NATO a pokračování rozdělení Německa. Fantaskní sovětská iniciativa ukázala jak jen

mohla, že v německé otázce není o čem jednat.

Od sovětské delegace padl i další návrh na diskuzi o síle a vyzbrojení policejních sil v Německu, ale o tom Spojenci už odmítli jednat. Respektive vzdor Edenově myšlence na vznesení protinávrhu se proti jednání postavil Dulles, Bidault a také i spolková vláda.

Bylo-li cílem sovětské delegace rozdělit Evropany a Američany, jak naznačuje dobré vztahy k Britům i Francouzům, Molotovovy jednacích návrhy, které se snažily hrát na notu francouzské obavy z remilitarizace Německa či návrhy k řešení indočínské otázky i chování Rusů při společenských událostech, kde se ukázali být perfektním hostitelem, pak se to Sovětům nepodařilo. Zajímavý je i sovětské prohlášení úmyslu navázat se SRN obchodní a kulturní vztahy učiněné na konferenci 30. ledna 1954. Jednalo se patrně o snahu k získání vlivu ve Spolkové republice, stejně jako pravděpodobně, když se Sověti pokoušeli navázat kontakty s členy západoněmecké delegace v Berlíně.

Ovšem výsledek celé konference vyzněl spíše jako diskreditace sovětské politiky před západoevropskou a západoněmeckou společností, jejichž části vzhlížely s nadějami na dohodu s Východem. V krátkodobém hledisku to pro Sověty potvrzovalo již dříve utržený neúspěch při snaze torpédovat EOS. Zároveň to „posloužilo bezprostředním taktickým a vnitropolitickým potřebám Moskvy.<sup>236</sup>“ Trvání vyostřeného statutu quo ve střední Evropě a tím podmíněného závodu ve zbrojení mělo ale, jak se ukázalo mnohem později, hrát do karet ekonomice se silnější základnou, jakou byly Spojené státy. „Molotov se vyhnul ústupkům, které by sice byly bolestné, avšak mohly Sovětský svaz ušetřit přeceňování sil ve strategické oblasti a konečného zhroucení.<sup>237</sup>“

---

<sup>236</sup> citováno z: Henry Kissinger: Umění diplomacie, New York 1994, s. 534

<sup>237</sup> citováno: tamtéž, s. 534-535



## 5. Potvrzený status quo

### 5.1 Krach EOS

Zatímco se v Berlíně rozplynula naděje na řešení situace v Evropě dohodou mezi Východem a Západem, nepostupovalo se vpřed ani v rámci západního tábora. Projekt EOS stál a padal na rozhodnutí Paříže, která ovšem uhýbala před spuštěním ratifikačního procesu. Na Dullesovu snahu v tomto směru na berlínské konferenci odpověděl ministr zahraničí Bidault podmínkami k získání podpory Národního shromáždění. Užší zapojení Británie do projektu, slib Američanů a Britů o zachování své vojenské přítomnosti v Evropě, prodloužení platnosti smlouvy NATO z 20 na 50 let (jako v případě EOS), řešení sárské otázky podle představ Francie a zajištění demokratické kontroly připravované evropské armády. Když Dulles pohrozil Bidaultovi, že se ve Washingtonu zvažovaly i alternativy EOS - jako přijetí Němců do NATO, naplnění Generální smlouvy i bez francouzského souhlasu či dokonce periferní obranu nebo návrat izolacionismu – nelhal. Koncem roku 1953 se zkoumaly i tyto možnosti, nicméně dospělo se k negativnímu výsledku.

Těžkost, s jakou se Paříž vyrovnávala s EOS, nebyla způsobována jen tradiční obavou z Němců. Svou roli hrál fakt ztráty kontroly nad částí vlastní armády, čímž upadal de facto velmocenský status Francie. To bylo zdůrazněno skutečností, že tento krok Velká Británie nepodstoupila. V tomto ohledu pak sehrál negativní roli i nepříznivý vývoj v Indočíně. Ten kromě frustrace z neochoty Američanů a Britů přijít Francii na pomoc kladl otazníky nad samotné EOS, neboť se tímto zvýrazňovala potřeba udržení svrchovanosti v bezpečnostních otázkách, zvláště s ohledem na národní koloniální panství. K tomu všemu se ostatně začal rozplývat zásadní motiv pro přijímání i nepopulárních bezpečnostních opatření - v Koreji bylo podepsáno příměří a jednání se Sovětským svazem se zdály naznačovat, že

pravděpodobnost konfliktu v Evropě je velmi malá. Poststalinské vedení se zdálo vést flexibilnější politiku. Na jaře a v létě 1954 se řady odpůrců EOS rozrůstaly. Projekt odmítali především komunisté, Sdružení francouzského lidu (Gaullisté)<sup>238</sup>, Socialisté byli názorově rozděleni.

Ačkoli byla trpělivost Američanů Francouzi těžce zkoušená, hledaly se ve Washingtonu další možnosti politické iniciativy k získání potřebné většiny v Národním shromáždění. Zklamáním v tomto ohledu byl Dullesův souhlas ke konání konference o Indočíně, když se mělo ukázat, že tento vstřícný postoj nebude honorován na francouzské straně v otázce ratifikace EOS. Prezident Eisenhower vydal podnět k přezkoumání otázky možností vyhlášení o americké vojenské přítomnosti na kontinentu, aby vše bylo v souladu s americkým ústavním pořádkem. O podobné prohlášení byla požádána i britská strana. Při debatě Národní bezpečnostní rady 4. března 1954 se ozvaly hlasy z resortu obrany proti poskytování dalších koncesí Paříži (zástupce ministra obrany Roger M. Kyes doporučoval dokonce ultimátum podmiňující americkou přítomnost v Evropě ratifikací EOS), nicméně se prosadilo střízlivější hodnocení Státního departmentu. Ostatně vojenská přítomnost v Evropě byla i otázkou bezpečnosti Spojených států. Konečné prohlášení tedy konstatovalo, že pokud bude projekt EOS přijat, Spojené státy rozmístí jednotky v rámci NATO v Evropě, na ohrožení EOS budou pohlížet jako na hrozbu bezpečnosti USA a následně konat podle článku 4 smlouvy o NATO, u které byly navíc ochotny souhlasit (bude-li požadováno) s prodloužením její platnosti k vyrovnání EOS.

Mimo to vyvinuly Spojené státy diplomatický tlak na Paříž, kterým zkoušely po dobrém i po zlém dát do chodu ratifikační proces. Britové této snaze sekundovali, ministr zahraničí Eden dal najevo britskou ochotu k úzké kooperaci s EOS a 13. dubna Britové podepsali asociační dohody s EOS o vojenské vojenské spolupráci mezi Británií a státy EOS. Eden pomýšlel i na účast britských jednotek v evropské armádě. V parlamentu zařídil následně

<sup>238</sup> de Gaulle se nechal slyšet, že proti smlouvě o EOS učiní : „... všechno, bude spolupracovat s komunisty ...vyvolá proti ní revoluci a třeba půjde i s Rusy“  
citováno dle: Durman, Karel: Popely ještě žhavé, I. Válka a nukleární mír, Praha 2004, s. 409

také potvrzení britské přítomnosti na evropském kontinentu. 13. a 16. dubna vydaly britská a americká vláda prohlášení, ve kterých shodně vyhlášovaly, že na kontinentu ponechají „takové jednotky svých ozbrojených sil, jaké budou nezbytné a přiměřené k tomu, aby přispěly svým čestným podílem“<sup>239</sup> k obraně Západu. Účinek těchto záruk se ale ve Francii minul účinkem. Americký příslib platil za závazek současné vlády a nemohl být brán jako dlouhodobý s ohledem na americkou ústavu. Navíc nebylo jasné, jaké následky bude mít aktuální úvahy o atomové strategii, podle nichž by došlo ke snížení amerických jednotek i v Evropě. Téměř jednomyslná nedůvěra se týkala i britských asociačních dohod s EOS. Francie se díky tomu cítila Brity i Američany ponechána osamocená vůči západnímu, v budoucnu možná i sjednocenému, Německu (jakkoli omezovanému).

Do Paříže přicestoval i někdejší legendární vojenský velitel druhé světové války Douglas MacArthur, který se na francouzského ministerského předsedu Josepha Laniela obrátil s nevybíravou přímostí: „ ... USA nejsou připraveny jenom proto zemřít, že Francie by chtěla spáchat sebevraždu ... Proto je nyní přišla chvíle, aby, pokud Francie se nechce hnout, zbytek skupiny musí lano přestříhnout a Francii v propasti viset nechat“<sup>240</sup>. Generál se ultimativně domáhal stanovení termínu pro Následující den premiér oznámil pro projednání EOS v Národním shromáždění. Premiér Laniel následujícího dne v rozhovoru s Dullesem už projevil svou iniciativu ohledně určení termínu ratifikace. Dulles nicméně zachoval tvrdou pozici a při dalším rozhovoru o týden později i MacArthur, varující Laniela separátním postupem dalších mocností při neschválení EOS. Nebezpečí ztroskotání projektu bylo vysoké – během zasedání Rady NATO v Paříži 23.dubna se shodli všichni britští experti, že EOS potřebnou většinu získat nemůže.

Vedle přímého diplomatického styku s Paříží a spolupráce s Brity

---

<sup>239</sup> citováno z: Šůra, Milan: Až na pokraj války. John Foster Dulles a zahraniční politika USA, Praha 1978, s. 215.

Autor zde sám cituje, však neuvádí žádný odkaz, který by upřesňoval zdroj této citace.

<sup>240</sup> citováno z: Rupieper, Hermann-Josef: Der besetzte Verbünde, Die amerikanische Deustschlandpolitik 1949-1955, Opladen 1991, s. 383

usilovala americká diplomacie zapůsobit na Francouze pomocí států Beneluxu a zejména belgického ministra zahraničí, socialisty Paula-Henriho Spaaka. Dalším prostředkem byla ekonomická pomoc. Jestliže Eisenhower na Bermudách bezúspěšně hrozil krácením pomoci, pak 29. července 1954 tuto hrozbu naplnil Výbor pro zahraniční záležitosti Sněmovny reprezentantů, který uvedl v platnost tzv. Richardův dodatek. Toto opatření schválené již před rokem rušilo vojenskou pomoc zemím, jež ještě neratifikovaly EOS. Den nato schválil (na Eisenhowerův podnět) Senát jednomyslně rezoluci opravňující prezidenta k podniknutí všech kroků k prosazení suverenity Spolkové republiky.

Situaci se snažila zkomplikovat – respektive zabránit realizaci EOS – samozřejmě sovětská diplomacie. 24. března 1954 byla oficiálně udělena suverenita Německé demokratické republiky (Spojenci v reakci na to odmítli uznat NDR za legitimní stát), 31. března překvapil Molotov nejen návrhem, že Spojené státy by se mohly účastnit evropské kolektivní bezpečnosti, jež Moskva navrhovala na berlínské konferenci, ale i absurdní žádostí o sovětský vstup do NATO. Moskva v přednášení různých návrhů pokračovala i nadále, včetně volání po další čtyřmocenské konferenci o Německu ze 4. srpna.

Mezitím se Konrád Adenauer dostával do palby kritiky. Kancléř byl schopný zvládat kromě toho i neustále nové požadavky francouzské strany či její sárskou politiku<sup>241</sup> a prosazoval ústupky ve své většině zdaleka nejen proti opozici Sociální demokracie, ale také koaličních stran FDP a DP a i části vlastní CDU/CSU. Situaci navíc komplikoval i fakt, že se blížily zemské volby v největší spolkové zemi Severní Porýní- Vestfálsko a projev nového

<sup>241</sup> Na Adenauera tlačil v tomto ohledu Dulles, který mu při setkání na kolínském letišti 18. února připomněl, že dal slib prezidentovi k vyřešení sárského problému před ratifikací EOS ve francouzském Národním shromáždění. Francie vydala na začátku března tzv. Sárské memorandum, které Blankenhorn měl za „jasnou ukázkou francouzského statutu quo v Sársku, chabě maskovanou jako europeizaci. Pro nás je zcela nepřijatelný.“ Slibnější pro německou stranu byl v tomto ohledu plán na europeizaci od nizozemského diplomata Goes van Naterse. Jednání s Lanielovou vládou nevedlo k žádným výsledkům. Paříž odmítla vyhovět Adenauerovým snahám, aby řešení sárské dohody platilo v případě kladné ratifikace EOS či aby bylo možno tyto dohody revidovat při případném sjednocení Německa. Po pádu Dien-Bien-Phu navíc Lanielova vláda padla.

citováno z: Williams, Charles: Adenauer, otec nového Německa, Praha 2002, s. 327-328

francouzského ministerského předsedy Mendes-France<sup>242</sup> nedával přílišnou naději na brzkou ratifikaci EOS<sup>243</sup>. Pokud kancléřova politika nebyla honorována pokrokem, dostával se Adenauer nutně do obtížné situace. Vysoký komisař Conant tak inicioval pro setkání velvyslanců v Londýně začátkem června návrh, který mimo jiné doporučoval, aby USA a Velká Británie udělily zásadní suverenitu pro SRN – s výjimkou znovuvyzbrojení. Adenauer sám ve své obtížné situaci inicioval řešení, které by vyjmulu udělení suverenity z junktimu s EOS, a hledal podporu pro tento požadavek jak u Vysoké komise tak na americkém pařížském velvyslanectví. Když obdržel pozitivní odpověď, přidal se rychle svým voláním po udělení suverenity Spolkové republice na volebním shromáždění v Düsseldorfu a Bad Bollu (20. a 21. července 1954) do řad nespokojenců.

Jak v americké, tak zvláště v britské administrativě se prosazovala nedůvěra vůči úspěšnému dokončení projektu EOS, byť obě mocnosti nepřestávaly usilovat o pozitivní výsledek. 17. června konstatovali vysoce postavení zástupci britského ministerstva zahraničí před americkým velvyslancem, „že EOS je prakticky mrtvé“.<sup>244</sup> Ve Foreign Office nyní převládala podpora pro přímé přijetí SRN do NATO. Nedůvěru pokračování kooperace s Paříží vyjádřili i náčelníci štábů, kteří jednak vymezili 1. říjen 1954 za krajní datum pro započítání remilitarizace SRN, jednak upřednostnili separátní předání suverenity Němcům v někdejší britské a americké zóně před dalším čekáním na Francouze. Svou podporu oddělení EOS od Generální

---

<sup>242</sup>Mendes-France, Pierre: Od roku 1932 poslancem Národního shromáždění, již v 31 letech Státním podtajmeníkem pro finance ve vládě Lidové fronty (1938), za války v aktivní službě, od roku 1943 komisař pro finance, později ministr národního hospodářství v de Gaullově exilové vládě. Od roku 1946 opět poslancem.

<sup>243</sup> Navíc priority nového premiéra ležely nyní v řešení situace v Indočíně a hospodářských otázek Francie. „Mendes-France používal zcela zvláštní pracovní metodu: Předsevzal si problém po druhém rozhodnout a zabýval se tak dlouho výlučně jedním určitým úkolem, dokud nebyl vyřešen. Až do té doby nechal stranou všechny další problémy.“  
citováno z: Adenauer, Konrad: *Erinnerungen 1953-1955*, Stuttgart 1966, s. 272

<sup>244</sup> citováno z: Rupieper, Hermann-Josef: *Der besetzte Verbände, Die amerikanische Deutschlandpolitik 1949-1955*, Opladen 1991, s. 387

smlouvy vyjádřili i klíčoví členové senátního Výboru zahraničních vztahů ( Republikán Alexander Wiley z Wisconsinu, Demokraté J. William Fulbright z Arkansasu a Hubert Humphrey z Minnesoty). Dulles nicméně podporoval neochvějně prosazení EOS.

Myšlenka na separátní anglo-americký postup krystalizovala i při návštěvě Winstona Churchila a Anthonyho Edena ve Washingtonu (26.-29. června 1954). Státníci měli EOS nadále za nejlepší řešení. Byla také konstatována nutnost podpořit oslabeného Adenauera, začít plánování konkrétních alternativ k EOS (oběma administrativami v té době již zvažovaných) a na každý pád uvést v platnost Generální smlouvu. Toto rozhodnutí bylo samozřejmě ponecháno v utajení, neboť mělo potenciál definitivně zlikvidovat jakoukoli naději na úspěšnou ratifikaci EOS. V polovině července pak dává svůj souhlas ke zkoumání alternativních řešení i státní tajemník Dulles, jež v této otázce váhal<sup>245</sup>.

Společná anglo-americká pracovní skupina v Londýně vypracovala alternativní plán pro separátní udělení suverenity SRN, nicméně upozornila, že není možné vůči Paříži schválit změny v Základním zákonu bez souhlasu Vysoké komise, či Vysokou komisi a Vojenskou bezpečností radu rozpustit. Pro separátní uplatnění Generální smlouvy se doufalo získat i podporu Paříže. Svrchovanost v otázce bezpečnosti a výstavby ozbrojených sil ovšem s tímto postupem neměla být spojena. Ostatně EOS bylo stále ve hře.<sup>246</sup> Dulles o anglo-amerických úvahách informoval nového premiéra Mendes-France. Francouzský ministerský předseda nastolil požadavek na změnu smlouvy o

---

<sup>245</sup> Na přelomu června a července vydal i Adenauer pokyn k vypracování alternativy pro případ ztroskotání EOS ve francouzském Národním shromáždění. Blankův úřad (pravděpodobně s podporou amerických důstojníků) se tohoto úkolu zhostil do 7. července, kdy předložil seznam s „ požadavky Spokové republiky v případě jiného řešení než EOS pro německý obranný příspěvek.“

citováno z: Gersdorff, Gero: Adenauers Aussenpolitik gegenüber den Siegermächten 1954, München 1994, s. 223

<sup>246</sup> Adenauer byl informován o výsledcích z Londýna 13. července a anglo-americký přístup k otázce západoněmecké suverenity byl potvrzen i shodujícími prohlášeními Dullese a Edena. Viz Stuttgarter Zeitung 14.7. a Die Welt 16.7. 1954  
viz: tamtéž, s. 223

EOS. Integrace ozbrojených složek se měla týkat pouze jednotek působících na německém teritoriu a po dobu 8 let mělo být uchováno právo veta pro členy EOS. Tím se Paříž nyní snažila oslabit nadnárodní charakter projektu. Situaci ve Francii naznačovala demise ministrů RPF Jacquese Chabana-Delmase, Pierre Koeniga a Jeana Lemaireho, kterou podali z obavy, že by vláda mohla EOS doporučit ke schválení. Ministerský předseda, jehož Dulles podezíral ze skrytého úmyslu nechat EOS ztroskotat a cílit spíše k dohodě se Sověty o neutralizaci Německa<sup>247</sup> ( z tajné dohody se Sověty jej podezíral i Adenauer), se svým návrhem narazil na bruselské konferenci (19.-22. srpna 1954) na odpor ostatních účastníků EOS. Pět států se stavělo proti Francii a Britové a Američané mohli stát stranou a negativní stanovisko povzbuzovat. Francouzský premiér ovšem buď nemohl nebo nechtěl ustupit a tak se po třech dnech ukázalo, že není dál o čem jednat. Situaci nezachránil ani rozhovor Mendes-France s Adenauerem, kdy francouzský premiér ozřejmil, že jedině v případě, že by každá strana obdržela právo vystoupit z projektu, by EOS mohly získat potřebnou většinu v parlamentu. Na něco takového ovšem kancléř odmítl přistoupit. Francouzská vláda dala najevo svou alternativu k EOS 6. srpna, Mendes-France 23. srpna o ní mluvil s Brity (29. srpna rovněž s americkým velvyslancem). Mělo se jednat o volnější a méně supranacionální organizaci tvořenou státy EOS a Británie, jakýsi „malý box ve velkém boxu NATO.“<sup>248</sup> Návrh, který v podstatě předznamenával pozdější bázi Edenova

---

<sup>247</sup> Ohledně osobnosti premiéra Mendes-France tvrdí Pierre Guillen, že :„ Z Washingtonu přicházející výtky neutralismu ministerský předseda rozhodně zamítal. On odmítal kategoricky každou neutralizaci Německa.“

citováno z: Pierre Guillen: Frankreich und die NATO-Integration der Bundesrepublik (s. 427-445), s. 428 in:Herbst, Ludolf; Bühner Werner; Sowade Hanno: Vom Marshallplan zur EWG, Die Eingliederung der Bundesrepublik Deutschland in die westliche Welt, München 1990

<sup>248</sup> citováno z: Creswell, Michael; Trachtenberg, Marc: France and the German Question, 1945-1955, Journal of Cold War Studies, Vol.5, No.. 3, Summer 2003, (s.5-28), s. 24

Ačkoliv Britové argumentovali, že je snažší dosáhnout omezení německých jednotek a zbrojení jako protislužbu za svolení ke vstupu do NATO, francouzská vláda se obávala, že by Němci mohli přijít s požadavkem na své zrovnoprávnění s ostatními členy, jež nebyli v tomto ohledu omezováni. Mendes-France považoval britské řešení za nejlepší, nicméně měl za to, že by narazilo na odpor Národního shromáždění a nedokázalo by získat potřebnou podporu. Francouzský generální štáb konstatoval, že vstup SRN do NATO je nezbytný a nevyhnutelný, pouze varoval, aby se Bonn nedostal do „ Standing group“ a nevytlačil odsud Francii a aby

řešení krize vycházející z zkrachu projektu EOS, narazil ale na odmítavý postoj obou stran. „ Nevíme, nakolik hrál (Mendes-France) na náhodu, když předal smlouvu o EDC k projednání parlamentu, aniž projevil „vůli zvítězit“. Vzhledem k tomu, že většina Francouzů myšlenku německého znovuvyzbrojení stále nepřijímala – výzkumy ukazovaly, že má nanejvýše třicetiprocentní podporu – to také předurčilo „prozaímni“ výsledek. Ač byl osobně přesvědčen, že vyzbrojení NSR znamená i „větší bezpečnost pro Francii“, nespojil Mendes ratifikaci s otázkou důvěry, vystupoval „spíše jako soudce než jako advokát“.<sup>249</sup>

30. srpna 1954 francouzské Národní shromáždění se odmítlo hlasováním 319:264 (43 se zdrželo)<sup>250</sup> ratifikací EOS zabývat. To znamenalo jasnou porážku dosavadní americké (ale i Adenauerovy) zahraniční politiky a zdálo se být návratem o čtyři dlouhé roky nazpět.

## 5.2 Pomoc Anthonyho Edena

V americké reakci byl dobře patrný hněv a rozladění, který vyvolal pád tak dlouho a houževnatě usilovaného projektu. Státní tajemník dal najevo jak nezbytnost co nejrychlejší udělení suverenity Spolkové republice a jejího obranného příspěvku, stejně jako náznaky stažení USA, ač ve skutečnosti nebyl samozřejmě návrat k izolacionismu možný. Vedle verbální reakce měly přijít i konkrétní trestné zákroky Spojených států – na základě Richardova dodatku bylo rozhodnuto, že musí skončit vojenská pomoc a dokonce bylo rozhodnuto, že se nebudou uzavírat ani žádné nové smlouvy o dodávkách pro NATO. Senát kromě toho již 31. července autorizoval jednomyslným

---

nepřevýšil počty jednotek Francii.

Citováno z: citováno z: Pierre Guillen: Frankreich und die NATO-Integration der Bundesrepublik (s. 427-445), s. 433-434 in:Herbst, Ludolf; Bühner Werner; Sowade Hanno: Vom Marshallplan zur EWG, Die Eingliederung der Bundesrepublik Deutschland in die westliche Welt, München 1990

<sup>249</sup> citováno z: Durman, Karel: Popely ještě žhavé, I. Válka a nukleární mír, Praha 2004, s. 414

<sup>250</sup> viz: Williams, Charles: Adenauer, otec nového Německa, Praha 2002, s. 330



rozhodnutím prezidenta v případě neratifikování EOS vydat jednostrannou garanci suverenity pro SRN. Začalo se zvažovat i to, o čem mluvil Churchill na Bermudách – totiž realizace EOS bez Francie. Ovšem na takováto radikální řešení nakonec nemělo dojít.

Díky Dullesově zatvrzele neústupnému prosazování EOS, které bránilo ve zvažování alternativ, zastihlo francouzské zamítnutí projektu americkou diplomacií relativně nepřipravenou. Prezident Eisenhower operoval třemi možnými řešeními – revize EOS, přijetí SRN do NATO v pozici rovnoprávného člena nebo bilaterální urovnání se SRN se souhlasem dalších států. Všechny návrhy, které byly v rámci složek republikánské administrativy zvažovány, vycházely z nezbytnosti rychlé západoněmecké remilitarizace. Administrativa dospěla k závěru, že nejlepší varianta je přijetí SRN do NATO. Pokud by toto měla Francie blokovat jakožto členský stát, bylo alternativou uzavření bezpečnostního paktu mezi Spojenými státy, Velkou Británií a Německem. V americkém rozvažování politiky už ochladl hněv a proto už nebyly zmiňovány hrozby tresty vůči Paříži. Cílem bylo nyní zapojení SRN do západního systému bez diskriminujících omezení Spolkové republiky.

Adenauera reakce na obeznámení s britsko-americkým uvažováním uvedením Generální smlouvy v platnost byla velmi odmítavá. Jak už kancléř vyhlásil po krizovém zasedání kabinetu v Bühler Höhe (za účasti bezpečnostních poradců a koaličních lídrů), požadoval nyní obnovení suverenity, nediskriminující spojení, smluvní úpravu pobytu jednotek na německém území a vyjednávání se Spojenými státy a Velkou Británií. Nešlo tedy o nic menšího než likvidaci Okupačního statutu. Co se týká EOS, Adenauer ji nadále podporoval, neboť se obával, že členství v NATO by bylo Paříží blokováno. Na rozdíl od minulých let ovšem nyní dostala severoatlantická varianta prioritu.

Britové brali americké hrozby přehodnocení politiky vůči Evropě na mnohem větší váhu než Francie. Navíc po zklamání Washingtonu bylo na místě, aby pozitivní iniciativa vzešla evropské strany Atlantiku. Už druhého

září dali Adenauerovi znát svou ochotu k přijetí SRN do severoatlantického paktu, byť s určitými omezeními týkajícími se německého zbrojení. Eden<sup>251</sup> přišel s třibodovým plánem: Spolkovou republiku zbavit Okupačního statutu, přijmout SRN – ale také Itálii – do systému Bruselského paktu, který fungoval od roku 1948 jako odpověď na sovětské ohrožení Evropy, a rozšířit jej na Západoevropskou unii a také členství v NATO pro Spolkovou republiku. Mendes-France přišel se stejnou iniciativou prakticky ve stejnou chvíli (rozhodl se 8. září, Eden kontaktoval generálního sekretáře na Quai d'Orsay René Massigliho 9. září), s tím rozdílem ovšem, že odmítal – přinejmenším na určitý čas – členství SRN v NATO.<sup>252</sup> To Eden odmítl, ostatně úrok směrem k Bruselskému paktu a Západoevropské unii „ sloužil jen k tomu, aby veřejné mínění uklidnil.“<sup>253</sup>

Dulles<sup>254</sup> a Adenauer naopak Edenovo řešení přijali. Státní tajemník na své

---

<sup>251</sup> Britský ministr zahraničí měl západní integraci Spolkové republiky za zásadní pro vznik „ efektivního obranného systému v západní Evropě, který je postupně nezbytný pro bezpečnost Spojeného království.“

citováno z: Kipp, Yvonne: Eden, Adenauer und die deutsche Frage. Britische Deutschlandpolitik im internationalen Spannungsfeld 1951-1957, Bonn 2002, s. 214

<sup>252</sup> Francouzský generální štáb doporučil 30. června novou „evropskou obrannou organizací“, která by byla vytvořena úpravou a rozšířením Bruselského paktu. SRN by se stala členem NATO, nikoli však tzv. Standing Group.

viz: Klaus A. Maier: Die Auseinandersetzungen um die EVG (s. 447-474), s. 457 in: Herbst, Ludolf; Bühner Werner; Sowade Hanno: Vom Marshallplan zur EWG, Die Eingliederung der Bundesrepublik Deutschland in die westliche Welt, München 1990

<sup>253</sup> citováno z: Pierre Guillen: Frankreich und die NATO-Integration der Bundesrepublik (s. 427-445), s. 435 in: Herbst, Ludolf; Bühner Werner; Sowade Hanno: Vom Marshallplan zur EWG, Die Eingliederung der Bundesrepublik Deutschland in die westliche Welt, München 1990

<sup>254</sup> Dulles minimálně vůči Francouzům dával najevo svůj vlažný postoj k Edenově iniciativě. 14. září dal najevo francouzskému velvyslanci, že náhradní projekt „ nebude podporován se stejným entusiasmem našimi západními spojenci nebo americkým lidem, zvláště ne Kongresem.“ Michael Creswell a Marc Trachtenberg tvrdí, že Dullesova podpora projektu byla minimální a že „ stěží se díval na londýnskou konferenci jako na triumf“

citováno z: Creswell, Michael; Trachtenberg, Marc: France and the German Question, 1945-1955, Journal of Cold War Studies, Vol.5, No. 3, Summer 2003, (s.5-28), s. 25

Sám Dulles se vyslovil pro přijetí SRN do NATO již v květnu 1949 před senátním zahraničním výborem, čímž tehdy vyvolal energický oponující projev Roberta Schumana před Národním shromážděním.

viz: Pierre Guillen: Frankreich und die NATO-Integration der Bundesrepublik (s. 427-445), s. 427 in: Herbst, Ludolf; Bühner Werner; Sowade Hanno: Vom Marshallplan zur EWG, Die Eingliederung der Bundesrepublik Deutschland in die westliche Welt, München 1990

evropské návštěvě (při které k rozladění Mendes-France vynechal Francii) přislíbil kancléři, že pokud ani nové britské řešení Paříž nepřijme, „ pak byly by USA připraveny, společně s Velkou Británií německou suverenitu tak dalece obnovit, nakolik to v jejich moci je, a současně s Velkou Británií prozatímní opatření s cílem znovuvybrojenit uskutečnit.“<sup>255</sup> To mohl přijmout Adenauer obávající se, že Mendes-France zamýšlí dohodu s Moskvou, jako uklidňující stanovisko americké diplomacie. Rozhovory v Londýně sice probíhaly v přátelské atmosféře, ale Britý americký ministr zahraničí zneklidnil. Jednak upozornil, že pro Spojené státy rozhodně není automatické, že by v nové iniciativě musely převzít stejné závazky jako při EOS a také dal najevo, že při stahování jednotek z Koreje, kdy se uvažovalo i o stahování z Japonska, „ by přítomnost amerických jednotek v Evropě byla proto výjimkou a ne pravidlem.“<sup>256</sup>

Francouzské memorandum z 18. září nezmiňovalo ani německé členství v NATO ani poskytnutí suverenity SRN. Dulles nyní vyloučil pro Spolkovou republiku jakoukoli jinou možnost napojení na severoatlantickou strukturu než-li plné členství. Otázku zrušení Okupačního statutu začali projednávat zástupci Vysoké komise s Wilhelmem Grewem za pasivní účasti Francouzů 21. září. Mendes-France sice ukázal pod anglo-americkým tlakem vůli ke kompromisnímu řešení vstupu Spolkové republiky do NATO a společně s Itálií do Západoevropské unie, ale vznesl požadovat vyřešení sárské otázky, garance od obou mocností ohledně vojenské přítomnosti v Evropě a vytvoření společné zbrojní produkce, což by umožnilo Francii kontrolu v této oblasti. Situaci navíc zkomplikovalo i zhoršení německo-francouzských vztahů. Spolková republika chtěla, aby vstupem do NATO zanikla spojenecká výhradní práva (včetně práva na rozmístění jednotek v SRN) pro případ krize. Tomu Paříž prudce oponovala a navíc měla z Němců pocit, že sází na

---

<sup>255</sup> citováno z: Rupieper, Hermann-Josef: Der besetzte Verbände, Die amerikanische Deutschlandpolitik 1949-1955, Opladen 1991, s. 393

<sup>256</sup> citováno z: tamtéž, s. 393

Američany, a zdají se i být přesvědčeni o blízkém pádu francouzské vlády.

28. září 1954 začala konference devíti mocností svolaná do Londýna. Prezident Eisenhower reflektoval svou pozici Dullesovi den před zahájením – aktivní by měli být Evropané, nehrozit Francii (souhlasil ovšem s krácením vojenské pomoci a neposkytování dalších finančních příslibů), bilaterální dohoda s Němci je vyloučena, pokud by ji Británie a Nizozemí předem nepodpořily. Američané se skutečně drželi více stranou a konference pod Edenovou taktovkou mířila k úspěchu. Londýn slíbil 4 britské divize a taktické letectvo na dobu trvání Západoevropské unie - tedy 50 let. Tím bylo i oficiálně překročeno dogma britské zahraniční politiky odmítající trvalé rozmístění britských jednotek v Evropě v době míru. Dulles deklaroval, že při úspěchu konference u prezidenta iniciuje obdobné vyhlášení, jaké Spojené státy poskytly ohledně své přítomnosti na kontinentu při vzniku EOS. Více ústava nepovolovala. Tím dostala problémová Paříž svůj hlavní požadavek. Podmínit západoněmecké členství v NATO, jež silně podpořila Itálie a Benelux, řešením sárské otázky se nakonec se nakonec neodhodlala a její různé návrhy směřující k diskriminaci Spolkové republiky narazily na odmítnutí a nedůvěru ostatních států. Adenauer pohotově (a bez předchozího souhlasu vlastních poradců) uklidnil západoevropské státy zřeknutím se produkce chemických zbraní, raket, bombardérů či válečných lodí v určité velikosti. Svůj závazek vyslovil ovšem na radu Dullese s výhradou „rebus sic stantibus“ - tedy, nedojde-li k zásadním změnám podmínek.<sup>257</sup>

Dulles si sice povšiml, že nové řešení remilitarizace SRN nemá tak dalece řešenou parlamentní kontrolu jako někdejší EOS, ale zároveň dodával, že toto

---

<sup>257</sup> citováno z Novák, Miloslav : Kancléř Adenauer, Praha 1995, s. 94

Edenovo řešení vzniklé krize v otázce západní integrace SRN Thomas A. Schwarz hodnotil jako „vrchol německo-britské spolupráce v padesátých letech“

Sám Adenauer se vyjádřil takto: „ To byla znamenitá zásluha Edena, že se konference devíti mocností v duchu spolupráce sešla a obsáhlý pracovní program tohoto pro osud západního světa rozhodujícího setkání zdolán být mohl.“

citováno z: Kipp, Yvonne: Eden, Adenauer und die deutsche Frage. Britische Deutschlandpolitik im internationalen Spannungsfeld 1951-1957, Bonn 2002, s. 214

je vyrovnáváno britskou přítomností v projektu a nyní věřil, že „ katastrofa neutralizovaného Německa“ a „ izolovaná Francie a sovětská dominance v Evropě“ byla zažehnána. Eisenhower projevoval více nadšení, než jeho střízlivější státní tajemník a vůbec nešetřil velkými slovy – smlouvu označil za „ největší diplomatický triumf našeho času“, Adenauera za „ největšího muže naší doby“ a SRN měl nyní za „ našeho nově nalezeného spojence“<sup>258</sup>.

Vyhráno ještě nebylo, přijetí Londýnských protokolů mohla zkomplikovat jak Paříž, tak i Moskva. K ulehčení ratifikace ve Spolkové republice byl nejen zrušen junktime mezi zrušením Okupačního statutu a smlouvami o obranném příspěvku SRN, ale byla rovnou demontována vrchní pravomoc Vysoké komise. Ta od nynějška mohla provádět jen ta právní opatření, jež ji schválila spolková vláda.

Moskva v reakci na západní integraci jak ve vyhlášení Molotova tak v nótě zveřejněné den po podepsání Pařížských smluv, přišla s více či méně už dříve použitými výzvami. Moskva byla ochotna diskutovat svobodné volby (včetně i nových návrhů), volala po stažení okupačních jednotek, svolání čtyřmocenské konference, případně konferenci o evropské bezpečnosti. Žádná zřetelná změna v sovětském postoji nepřišla. Sovětská iniciativa ovšem zkomplikovala situaci v SRN, kde se objevila propaganda velkoryse pojaté mimoparlamentní akce, jakou bylo hnutí vyslovující se pro přijetí sovětských návrhů k jednání. V této chvíli dokonce i Blankenhorn neměl za

---

<sup>258</sup> citováno z: Rupieper, Hermann-Josef: Der besetzte Verbände, Die amerikanische Deutschlandpolitik 1949-1955, Opladen 1991, s. 396

Michael Creswell a Marc Trachtenberg nicméně polemizují s obecně přijímaným názorem, že prosazení přijetí SRN do NATO bylo pro Američany vítězstvím. „ Prezident a státní sekretář usilovali o přijetí EOS a dívali se na události konce roku 1954 jako velkou porážku. Oni přijali dohodu, která byla vypracována na londýnské a pařížské konferenci, ale jen protože mysleli, že mají v této věci malý výběr“.

Své tvrzení opírají například o návrhy Mendes-France z 23. a 29. srpna, které byly blízké Edenovu řešení z etapy po krachu EOS, či o Dullesovo zklamání a rezervovaný postoj vůči nové iniciativě pro nahrazení odloženého EOS.

Podle obou autorů to byl právě Mendes-France, kdo byl s výsledky rokování z konce roku 1954 spokojen.

citováno z: Creswell, Michael; Trachtenberg, Marc: France and the German Question, 1945-1955, Journal of Cold War Studies, Vol.5, No.. 3, Summer 2003, (s.5-28), s. 24 - 26

únosné vyhnout se jednání s Moskvou a doporučil kancléři čelit očekávanému vyostření nálad ustavením velké koalice.

V Paříži byla sice okamžitě otevřena ratifikační debata (hlasováním 350:113 hlasů<sup>259</sup>, které bylo spojeno s vyjádřením důvěry vládě), nicméně úspěch ratifikace byl ohrožen problémem Sárska, jak Dulles upozorňoval Mendes-France. Také Adenauer byl pod tlakem opozice i vlastních stran a jak Bonn tak Paříž nyní usilovali o Dullesovu pomoc. Státní tajemník nicméně odmítl, že by Spojené státy zopakovaly svůj příslib z časů EOS podpořit francouzský postoj k Sársku na mírové konferenci. Londýnská jednání byla následovaná třemi multilaterálními a jednou bilaterální konferencí, které se všechny konaly prakticky současně v Paříži. Jedna probíhala mezi okupačními mocnostmi a SRN nad problematikou nahrazení Okupačního statutu Generální smlouvou, na druhé řešili účastníci Bruselského paktu, Itálie a západní Německo rozšíření paktu a vytvoření Západoevropské unie a třetí konference řešila přistoupení SRN do NATO.

Sárská otázka zůstala na bilaterální bázi mezi Paříží a Bonnem, jejichž problémy nyní byly poslední překážkou podepsání smluv. Adenauer s Mendes-Francem se nakonec přiblížili shodě v konceptu europeizace Sárska – tj. odloučení od SRN do podpisu mírové smlouvy a fungování pod pravomocí komisaře jmenovaného Radou Evropy. Pro Sársko se mělo konat referendum.<sup>260</sup> Otázka Sárska byla nesmírně citlivou záležitostí a nad Adenauerovou vládou se proto vznášela hrozba vlastního pádu. Ještě v Paříži se nicméně kancléři podařilo získat dostatečnou vnitropolitickou podporu,

---

<sup>259</sup> viz: Rupieper, Hermann-Josef: Der besetzte Verbände, Die amerikanische Deutschlandpolitik 1949-1955, Opladen 1991, s. 398

<sup>260</sup> „ Ve svých Vzpomínkách (Adenauer) tvrdí, že spoléhal, že sárské obyvatelstvo „evropský status“ Sárska vyhovující Francouzům („až do uzavření mírové smlouvy“) v referendu odmítne. Pravda byla asi složitější, hlavně máme-li věřit Strausovi. Podle něho Adenauer současně poskytoval tajnou finanční podporu vedoucí protifranouzské straně DPS (blízké FDP v SRN). Při pozdějším referendu v roce 1955 přímo machiavelisticky, jak řekl F.J. Strauss, vyzval sárské obyvatelstvo, aby pro evropský status hlasovalo, neboť byl pevně přesvědčen, že německý nacionalismus beztak zvítězí. Mnozí jsou ale přesto toho názoru, že byl ochoten v případě potřeby Sársko obětovat vyšším zájmům.“  
citováno z Novák, Miloslav : Kancléř Adenauer, Praha 1995, s. 96

aby jeho sárská ujednání německým parlamentem prošla.<sup>261</sup>

Sárský problém poněkud dramatizoval i konferenci, jež měla tzv. Pařížské smlouvy podepsat. 22. října, v den jejího začátku, francouzský premiér podmínil souhlas s dohodami současným podpisem schváleného Sárského statutu. Eden zorganizoval pro premiéra a kancléře proslulé noční jednání v knihovně britského velvyslanectví. Tam a ještě příštího rána oba představitelé nakonec našli shodu jak v ekonomických, tak politických aspektech sárské problematiky a odpoledne byl za slavnostní atmosféry Sárský statut podepsán.

Tím sárská otázka ovšem stále ještě nebyla srovnána ze světa a jak západoněmecká tak francouzská diplomacie usilovaly o podporu USA pro jednání na mírové konferenci. Francouzský premiér v komplikované situaci připomínal Američanům i někdejší vyjádření k podpoře Paříže v sárské otázce jak od státního tajemníka Marshalla v roce 1947, tak Achesona, který toto v roce 1950 opakoval. Ani jeho iniciativa pár dnů před začátkem ratifikace v Národním shromáždění ani tvrzení, že Sársko je poslední, co Francouzům z druhé světové války zbylo, s Američany nepohnulo.

Ratifikace, která následovala, situaci velmi zdramatizovala. 23. prosince nebyly schváleny (280:259, 73 se zdrželo) protokoly k bruselské smlouvě, které upravovaly přístup SRN a Itálie. Rozruch, který to vzbudilo v Londýně a Washingtonu, neuklidnilo ani hlasování o obnově německé suverenity, které proběhlo už pozitivně – 393:180 se vyslovilo pro ratifikaci. Objevila se i teorie, že neúspěch prvního hlasování způsobil špatně propočítaný tah strany MRP (Le Mouvement républicain populaire) a dalších, jehož cílem bylo

---

<sup>261</sup> Shoda ohledně referenda sárského obyvatelstva byla částečná – plebiscit měl proběhnout k rozhodnutí o budoucnosti Sárska po podpisu mírové smlouvy, otázkou zůstávalo, zda konat i plebiscit k potvrzení statutu Sárska (Mendes-France) či toto potvrzení nechat na shromáždění, jehož by se směly účastnit i proněmecké politické strany, jež byly v Sársku mimo zákon (Adenauer).

V otázce Sárska byl i autoritativní Adenauer, jež tolikrát obešel v důležitých záležitostech vlastní vládu, opatrný - neváhal pozvat do Paříže nejen předsedy koaličních vládních stran, ale také i zástupce opoziční SPD, aby je přesvědčil. V případě Brentanna a Dehlera se to podařilo, Schumacherův nástupce Erich Ollenhauer a zahraničně-politický expert SPD Otto Schmid zůstali odmítaví.

viz: Williams, Charles: Adenauer, otec nového Německa, Praha 2002, s. 333

ratifikovat protokoly pouze minimální většinou hlasů. V Londýně i Washingtonu nicméně začalo rychlé rozvažování, jak s danou situací naložit a co dělat v případě, že současný projekt bude následovat dřívější smlouvy EOS. Nyní šlo o celkové ratifikační hlasování. Britové vydali prohlášení, v němž varovali před zničením evropské jednoty, Eisenhower (rozzlobený Francouzi) vyhlášení, jež sice konstatovalo vážnost situace, nicméně zachovávalo naději na úspěch celkového hlasování. Dulles zvažoval různé kroky – iniciativu vůči Robertu Schumanovi, aby zapůsobil na své stranické kolegy a dokonce zadal k vypracování i právní dobrozdání, zda z úkonu, kterým v roce 1945 Spojené státy a Velká Británie vyhradily Francii vlastní okupační zónu, nevyplývá právo k opětovnému odnětí. V Londýně byla koordinován společný anglo-americký postoj pro případ krachu ratifikace v Paříži. Na to nakonec nedošlo. 29. prosince bylo schválení západoněmecké přistoupení k NATO a 30. prosince došlo i na přijetí SRN do Západoevropské unie (ZEU) 287:260 hlasům při 74 zdržení se.<sup>262</sup> Zásahu na tom měl Mendes-France, který tentokrát hlasování spojil s vyjádřením důvěry vládě. Jeho vláda ovšem o několik týdnů nato nakonec stejně padla<sup>263</sup>.

I ratifikace v Bundestagu přinesla vysoce spornou debatu, ve které stála mimo jiné i velmi citlivá otázka německé jednoty, ale nakonec byly schváleny jak Pařížské smlouvy (320:150) a bezpečnou většinou dokonce i Sárský protokol, pro který Adenauer po návratu z Paříže terčem z kritiky (264:204, 9 se zdrželo, většina FDP hlasovala ovšem proti)<sup>264</sup>. Další sovětské pokusy na poslední chvíli zabránit ratifikaci opakováním svých nabídek vyšly

---

<sup>262</sup> Uváděné číselné údaje o hlasování Národního shromáždění viz: Rupieper, Hermann-Josef: *Der besetzte Verbände, Die amerikanische Deutschlandpolitik 1949-1955*, Opladen 1991, s. 401/402

<sup>263</sup> „Britové a Američané si vykládali úspěšné východisko po svém. První připsali hlavní zásluhu Edenovi, jenž prý prokázal, nakolik je on, pragmatický konzervativní aristokrat, lepším diplomatem než americký státní tajemník, „advokát s balastem moralizování“. Druzí naopak zásluhu přisoudili Dullesově obrovské zkušenosti ze složitých mezinárodních jednání. Byl to však zřejmě Mendes, kdo „více než kdokoliv jiný zachránil systém NATO“. A znovu to potvrdil uprostřed komplikací, které vznikly o Vánocích 1945-1955.“  
Durman, Karel: *Popely ještě žhavé, I. Válka a nukleární mír*, Praha 2004, s. 414

<sup>264</sup> viz: Novák, Miloslav : *Kancléř Adenauer*, Praha 1995, s. 96



naprázdno. To se týkalo jak vyhlášení agentury TASS z 15. ledna 1955 nabízející svobodné volby, uzavření mírové smlouvy a čtyřmocenskou konferenci, tak i vyhlášení o ukončení válečného stavu s Německem ( z téhož dne) či opakování připravenosti k co nejrychlejšímu svolání konference, které Molotov učinil 8. února. Na západní mocnosti ani na spolkovou vládu to neudělalo zvláštní dojem – shodly se, že přes příznivý posun co se týká otázky voleb stále sovětská nabídka usiluje spíše o likvidaci ratifikace než o vážná jednání. Adenauer se vážných dopadů sovětských akcí na západoněmeckou veřejnost neobával, nicméně sovětské návrhy určitou diskuzi vzbudily. Celková faktická mírnost sovětské reakce na podzimní integrační proces a Pařížské smlouvy do jisté míry přijata jak v Bonnu tak v Londýně s ulehčením, neboť nešlo vyloučit, že Moskva nesáhne k nějakým silovým postupům jako například uzavření Berlína. Nakonec se ani na listopadovém Valném shromáždění OSN Moskva nepustila do žádné obstrukční politiky. Namísto toho sáhla po diplomatickém pokusu neutralizace sjednoceného Německa. (viz kapitola 5.3)

Marný se ukázal i pokus SPD s návrhem pozastavit platnost vojenské části Pařížských smluv. Ty by podle sociálních demokratů byly nahrazeny dohodou mezi SRN a čtyřmi okupačními mocnostmi o vytvoření evropského bezpečnostního paktu (na bázi ZEU, kam by mohly přistoupit všechny evropské státy). Nic z toho se ovšem nemělo stát osudem Spolkové republiky. Ta nyní dosáhla téměř přesně 10 let po bezpodmínečné kapitulaci 5. května 1955 suverenity a 9. května byla přijata do NATO.

Západoněmecká diplomacie tak dosáhla svého zásadního cíle dosažení suverenity, ovšem vyhlídka na rychlé dosažení evropské integrace tímto řešením padla. Ve skutečnosti bylo zvoleno ovšem vojensky efektivnější řešení, což lépe odpovídalo původnímu východisku debaty z roku 1950. Dosažení suverenity při integraci na Západ ale znamenalo víceméně konec jakémukoli realistickému očekávání v možnost německého znovusjednocení v dohledné budoucnosti. Ať už byly reálné šance na znovusjednocení jakkoli

mizivé, ratifikace Pařížských smluv rozhodně pokrok tímto směrem jedinež komplikovaly.<sup>265</sup> Nehledě na jejich vliv na postoj sovětské vlády, která ztratila zájem na řešení německé otázky, které se ukazovalo být nerealistické.

Prezident Eisenhower i státní tajemník Dulles ovšem ztráty EOS právě kvůli jejímu evropskému integračnímu rozměru nepřestali litovat. Prezident vnímal vedle toho Pařížské dohody jako další improvizaci, Dulles zase tvrdil, že superstruktura NATO se bez nadnárodních prvků, jimiž EOS disponovala, „při první vážné zkoušce se rozpadne.“<sup>266</sup>

V souvislosti se změnou statutu Spolkové republiky se měnila odpovídajícím způsobem i struktura amerického zastoupení vůči SRN. Exekutivním nařízením 10608 z 5. května zrušil Eisenhower staré nařízení z 6. června 1949 a zavedl opětovné rozdělení politické a vojenské odpovědnosti. Šéf mise v SRN měl mít ve své pravomoci veškeré odpovědnosti a vládní záležitosti Spojených států ve Spolkové republice a nadále podléhal jak státnímu departmentu tak prezidentovi. Americkému vojenskému veliteli příslušely vojenské záležitosti včetně bezpečnosti dislokovaných jednotek. Své aktivity a jednání mohl vést pouze v dohodě se představitelem mise a případné neřešitelné problémy měly být podstupovány na úrovni státního departmentu a ministerstva obrany.

### 5.3 Úvahy o nové čtyřstranné konferenci

Otázka konání čtyřmocenské konference se objevila ve státním departmentu koncem roku 1954. Nepočítala samozřejmě s konáním takového setkání dříve, než SRN bude úspěšně napojena na Západ.

---

<sup>265</sup> Roger Allen, zástupce britského vysokého komisaře, komentoval nastálou situaci s ohledem na oficiálně proklamovanou britskou politiku zasazující se za jednotu Německa takto: „Dejme tomu, že my musíme říkat toto abychom zajistili ratifikaci. Ale věříme tomu skutečně? ... mám vážné pochyby. Samozřejmě to je dokonale pravda, že zde nebude „žádné znovusjednocení bez ratifikace“; ale věříme doopravdy, že je zde možnost znovusjednocení po ratifikaci za nějakých pomínek, které my mohli bychom případně akceptovat?“

Gossel, Daniel: Briten, Deutsche und Europa: Die deutsche Frage in der britischen Außenpolitik 1945-1962, Stuttgart 1999, s. 94

<sup>266</sup> citováno z: Durman, Karel: Popely ještě žhavé, I. Válka a nukleární mír, Praha 2004, s. 415

Mendes-France během ratifikační debaty proklamoval možnost konání konference v květnu 1955, aby posílil svou pozici pro prosazení smluv.<sup>267</sup> Ve Spolkové republice se volání po konferenci ozývalo jak od sociálně demokratické opozice, tak i z koaličních stran včetně samotné CDU. O konferenci se uvažovalo i v dalších společenských organizacích mimo politické strany, byť většina obyvatelstva podporovala západní integraci. Téma jednání s Moskvou se otevřelo i v Británii. V tisku se objevilo zpochybnění smyslu vládní politiky vůči Sovětům. Jestliže se znovusjednocení Německa vytratilo jako reálný cíl pro blízkou budoucnost, nebylo tedy pak lepší ukončit iniciativy v této problematice a spíše se starat o skutečné odstranění napětí v Evropě a reagovat na výzvu Moskvy k „přátelské koexistenci“<sup>268</sup>? Takto argumentoval tisk blízký Labour Party (Manchester Guardian, New Statesman and Nation), ale i konzervativcům blízké The Times si všímaly značného neklidu a nespokojenosti ve Spolkové republice. Eden každopádně popřel, že by toto byly úvahy vlády – v tehdy ještě neukončeném ratifikačním procesu ve Spolkové republice a ve Francii nemohla vláda potřebovat, aby se na britskou politiku nahlíželo jako na obětování německé jednoty pro usnadnění vztahů se Sovětským svazem.

Cecil Lyon, ředitel Byra pro německé záležitosti konstatoval, že: „Politika znovusjednocení tří západních mocností reprezentuje něco takového jako

---

<sup>267</sup> Mendes-France si vynucoval konání konference s tím, že pouze s výhledem na její konání je možné prosadit Pařížské dohody úspěšně parlamentem. Žádal, aby se čtyřmocenská jednání odehrála ještě předtím, než předloží už dolní komorou ratifikované smlouvy Senátu. Oproti Dullesovi byl Eden ochotný toto jako krajní možnost přijmout – jedině z obavy, aby se Francouzi nedali strhnout k nějaké samostatné diplomatické akci. Každopádně shoda Dullese, Edena i Adenauera byla v tom, že konference se musí konat výhradně až po ratifikaci smluv. To se mimo jiné vyřešilo i pádem vlády Mendes-France 5. února 1955. Nový premiér Edgar Faure a ministr zahraničí Antoine Pinay byli rozhodnuti předložit konečně smlouvy druhé komoře. Pro uklidnění Francouzů bylo rozhodnuto o zřízení studijní skupiny k přípravě na konferenci, ta ale díky Dullesovu zásahu začala fungovat až v dubnu 1955 po ratifikaci smluv.

viz: Kipp, Yvonne: Eden, Adenauer und die deutsche Frage. Britische Deutschlandpolitik im internationalen Spannungsfeld 1951-1957, Bonn 2002, s. 222-223

a také: viz: Gossel, Daniel: Briten, Deutsche und Europa: Die deutsche Frage in der britischen Außenpolitik 1945-1962, Stuttgart 1999, s. 93

<sup>268</sup> citováno z: Gossel, Daniel: Briten, Deutsche und Europa: Die deutsche Frage in der britischen Außenpolitik 1945-1962, Stuttgart 1999, 93

dluhopis, na který my pro ruský postoj dosud žádné platby neodvedli,<sup>269</sup> a byl toho názoru, že nyní nemůže být déle odkládán vážný pokus o dosažení této jednoty. Podle Byra pro německé záležitosti zde byl pro USA významný rovněž aspekt bezpečnosti, kterou rozdělené Německo jakožto zdroj napětí ohrožovalo. Otázkou ovšem bylo: Lze dosáhnout zabezpečení Německa – a také zabezpečení před Německem – a přitom i jeho sjednocení? To budilo ve Washingtonu skeptické hlasy. Dalším motivem pro ochotu ke konferenci představovalo žádoucí posílení Adenauerovy pozice vůči kritikům. Z iniciativy Dullesova náměstka pro evropské záležitosti se proto rozeběhla začátkem ledna 1955 příprava postoje americké diplomacie pro čtyřmocenskou konferenci.

To překvapilo a postrašilo Londýn. Britové varovali před ústupem od požadavku svobodných voleb, nechtěli ani předložení návrhu mírové smlouvy pro Moskvu a velmi kritičtí byli vůči státnímu departmentu i v otázce hranic. Zvláštní obavy v nich budily úvahy o případném stahování amerických jednotek z Německa, které Američané neuměli vyloučit jakožto cenu za německé sjednocení a na případné přání samotných Němců. Londýnu se zdálo, že hrozí i úplné stažení USA z Evropy. Britové sice přijali americké názory s obavami, nejednalo se ovšem o žádnou diplomatickou roztržku, jako spíš o diskuzi na plánovací úrovni.

Když byl Adenauer v otázce konference konzultován začátkem března zástupci Vysoké komise, odpověděl kancléř souhrnem maximalistických požadavků, které prakticky dohodu se Sovětským svazem vylučovaly. Jednalo se například o požadavek zostřit Edenovo pojetí svobodných voleb, nárok na území za hranicí Odra-Nisa, členství i sjednoceného Německa v NATO a ZEU a rozhodné odmítnutí stažení amerických jednotek z německého teritoria, ani kdyby na tom stála možnost sjednocení Německa. Faktem ovšem bylo, že ve vládní koalici se ozývaly hlasy ochotné (každý v jiné míře připravenosti ke koncesím) k flexibilnějšímu postoji.

---

<sup>269</sup>citováno z: Rupieper, Hermann-Josef: Der besetzte Verbände, Die amerikanische Deustschlandpolitik 1949-1955, Opladen 1991, s. 405

Washington sice zjišťoval pozice pro případnou konferenci, nicméně nebyl ještě rozhodnut, zda ji skutečně konat. Zbylé velmoci tomu nicméně k tomu byly připraveny. Nový francouzský ministerský předseda Edgar Faure o konferenci usiloval a Eden náhle rovněž. Z Anthonyho Edena, který jako ministr zahraničí oponoval Churchillovi a jeho iniciativě k vrcholnému summitu, se nyní stal zastánce čtyřmocenské vrcholné schůzky. Podíl na tomto obratu neměly ani tolik ratifikace, jako spíš fakt, že Eden se postavil nyní jako nový premiér čelem k volbám, když rozpustil parlament, a taková konference by před novými volbami pomohla. Připravenost vyjádřila i Moskva, která ovšem zároveň prohlásila, že vstup SRN do NATO by jakoukoli diskuzi o jednotě Německa vyloučil. V Londýně zasedla na přelomu dubna a května třístranná pracovní skupina - nakonec přes odpor Britů, ale zejména Francouzů i se západoněmeckou účastí s tím, že Němci mohou být konzultováni v záležitostech týkajících se německé otázky. Skupina konstatovala, že neočekává změny v sovětském postoji od berlínské konference, nicméně Západ byl díky úspěšné integraci Spolkové republiky v silné pozici a tak konání konference bylo doporučeno.

Vyžadování svobodných voleb se ukázalo ovšem problematické, neboť jak členové francouzské části pracovní skupiny, tak i ve Foreign Office se zrodila obava, že ze strany Moskvy by mohla být učiněna nabídka na sjednocení Německa včetně akceptování svobodných voleb, ovšem za protipožadavku na neutralizaci země. Tato možnost sice byla hodnocena jako málo pravděpodobná, nicméně vyloučit se nedala. Obavu do určité míry posílilo řešení rakouské otázky, které sice uspokojujivě ukončilo politické provizorium v tomto teritoriu, nicméně nabídlo určitý precedens pro Němce. Brity navíc hluboce znepokojovalo, že Washington zvažoval možnost stažení jednotek z Německa při uzavření mírové smlouvy, což Londýn ochoten učinit nebyl. Východisko se nabízelo ve sjednocení na bázi Pařížských dohod – což ostatně nemohlo být pro Sověty přijatelné. Pracovní skupina vygenerovala i některé neshody ohledně zvažované konference. Mělo jít znovu o setkání na

úrovni ministrů zahraničí (USA, Francie) nebo vrcholný summit (britské stanovisko)? Proti vůli Spojených států chtěli Britové a Francouzi na pořad jednání dostat mimo otázku Německa a evropské bezpečnosti také jiné záležitosti bezpečnostního charakteru – jako třeba jadernou problematiku. Problém byl i s tendencí Francie rozložit junktime mezi německou otázkou a evropskou bezpečností a při očekávaném zablokování jednání o Německu, pokračovat v řešení bezpečnosti Evropy, což bylo – jak se mělo později ukázat – přesně to, o co šlo sovětské straně. Francouzskému stanovisku, že v případě selhání jednání o německé otázce je možno zkusit vyjednat problematiku evropské bezpečnosti, oponovali jak Němci samotní, tak i Američané, kteří nechtěli komplikovat vztahy s Němci a hlavně odmítali poskytnutí bezpečnostních ústupků Sovětům bez protislužby z Východu.<sup>270</sup>

Otázky úrovně chystané čtyřmocenské konference se vyřešila záhy – Eden napsal osobní dopis Eisenhowerovi a ministr zahraničí Macmillan za částečného přispění Pinaye jednal na zasedání Rady NATO s Dullesem a nakonec se britské stanovisko prosadilo. Chystaná schůzka se měla konat na nejvyšší úrovni. Starý Churchillův sen se jen chvíli po jeho definitivním odchodu stával skutečností.

Jestliže existovaly obavy, že Sověti by mohli pochopit, jakou cenu je potřeba zaplatit, aby mohli eliminovat integraci západního Německa na Západ a nabídlí, měl je ve chvíli slavnostního přijetí SRN do NATO potvrdit nový předseda Rady ministrů Nikolaj Bulganin. 6. května při rozhovoru s francouzským velvyslancem se vyslovil pro vytvoření „ sjednoceného, demilitarizovaného a demokratického státu ... Na otázku, jak sovětská vláda demokratické Německo definuje, odpověděl Bulganin<sup>271</sup>, že toto svobodu

---

<sup>270</sup> Závěrečné prohlášení pracovní skupiny konstatovalo, že: „ Nestabilita vytvořená rozdělením Německa je taková, že evropský bezpečnostní systém bez předchozího řešení tohoto problému může stěží být představitelný. Západní mocnosti proto kladou německé znovusjednocení jako jeden ze základních cílů své politiky. Žádný plán, který chce řešit evropský bezpečnostní problém při pokračování rozdělení Německa, tak jako bezpečnostní plán pana Molotova navrhoval na berlínské konferenci, by poskytl pouze iluzi bezpečnosti a konsolidoval by rozdělení Německa.“

citováno z: Gossel, Daniel: Briten, Deutsche und Europa: Die deutsche Frage in der britischen Außenpolitik 1945-1962, Stuttgart 1999, 97

<sup>271</sup> Nikolaj Alexandrovič Bulganin: Jeho kariéra započala ve dvacátých letech v řadách sovětské

jednání pro všechny strany znamenalo a svobodné volby.“<sup>272</sup> 8. května, kdy zahajovalo zasedání Rady NATO, Sověti naznačili prostor pro jednání německé otázky a svobodných voleb, tentokrát francouzskému velvyslanci v Londýně. Na to reagoval Adenauer (který ani v moment vstupu do NATO nebyl brán jako zástupce zcela rovnocenné mocnosti a nebyl plně informován v otázce čtyřmocenské konference) a navrhl uspořádat ještě během léta konferenci o německé otázce a odzbrojení. Zdůvodnil to údajnou momentální slabostí Sovětů, argumentoval například selháním agrární reformy, nízkou produkcí průmyslu, opozicí v satelitních státech, vzestupem Číny a dalšími podobnými argumenty. Britský zástupce v NATO Christopher Steel ovšem navrhl projednávat i otázky vylučující potenciální shodu se Sovětským svazem - svobodu sovětských satelitů či demilitarizování východní Evropy. Nicméně, když se kancléř pro konferenci vyslovil, dohodli se zástupci spojeneckých mocností ještě na zasedání NATO na vyhlášení své ochoty k setkání se Sověty – tentokrát na úrovni šéfů vlád - a řešení dosud otevřených otázek (německá otázka nebyla jmenovitě zmíněna). Sověti nabídku na konferenci (vzdor ohledně prohlášení o západoněmeckém vstupu do NATO) přijali.

Jak rakouská Státní smlouva<sup>273</sup>, která přerušila přímé spojení mezi

tajné policie tajné policie. V roce 1931 byl zvolen předsedou moskevského městského sovětu, v roce 1937 předsedou Rady lidových komisařů Ruské sovětské federativní socialistické republiky. Během války působil jako politický komisař v hodnosti generálplukovníka. V roce 1944 se stal náměstkem lidového komisaře obrany, v letech 1947-1949 ministrem ozbrojených sil (ve vojenské hodnosti maršála). Ovšem až rokem 1948 vstupuje do nejvyššího vedení – stává se členem Politbyra. V letech 1953-1955 opět ministrem obrany, následně vystřídal Malenkova ve funkci předsedy Rady ministrů (1955-1958). Následně odstraněn od moci Chruščovovou klikou v rámci střetu s tzv. protistranickou skupinou. Odeslán do Stavropolské oblasti, 1960 přinucen k odchodu do důchodu.

<sup>272</sup> citováno z: Rupieper, Hermann-Josef: Der besetzte Verbünde, Die amerikanische Deutschlandpolitik 1949-1955, Opladen 1991, s. 415

<sup>273</sup> V sovětském vedení to byl pravděpodobně pragmatický Malenkov, který si přál skutečnou détente mezi Východem a Západem. Proti němu ale vystoupil tandem Chruščov-Molotov, kteří pojali otázku uvolňování pouze jako oddechovou přestávku pro Sověty. Právě Rakouská smlouva byla znamením obratu i úspěchu Chruščova proti neústupnému Molotovovi.

viz: Durman, Karel: Popely ještě žhavé, I. Válka a nukleární mír, Praha 2004, s. 415 a 418

členskými státy NATO Itálií a SRN, tak i rychlé vytvoření protiváhy NATO v podobě Varšavské smlouvy, ubíralo ze zisků Západu vůči Východu, získaných úspěšnou integrací SRN a posilujících pozici Západu pro vyjednávání.<sup>274</sup> Zatímco na veřejnost působily poslední sovětské kroky (usmiřovací cesta do Bělehradu, dohoda ve Vídni) jako známky politického uvolnění, vládní špičky západních zemí si naopak příliš mnoho neslibovaly. Je ovšem pravdou, že i na tak vůči Sovětům skeptického politika, jakým byl státní tajemník Dulles, dohoda o Státní smlouvě zapůsobila a on jistou naději pociťoval.

Pro případná jednání se ovšem nedalo vyloučit, že se Západ ocitne díky sovětské potenciální flexibilní nabídce v těžké situaci. 16. května při předávání víza pro předního sloupkaře New York Harold Tribune Stewarta Alsopa zareagoval první sekretář sovětského velvyslanectví Alexander I. Zinčuk na jeho nedůvěru ve smysl konference tvrzením, že Sověti jsou ochotni ke skutečně svobodným volbám a z nich vzešlou vládu míní respektovat jako nezávislou. A to dokonce včetně varianty, kdy by taková vláda chtěla vstoupit do NATO. Po Západ toto mohlo být varovným signálem, byť nebylo možno určit, nakolik jsou výroky z velvyslanectví oficiálním nebo naopak osobním stanoviskem. O tři dny později se tento list vyslovil pro neutralizaci Německa. Další signál ze sovětské strany přijde i 22. července 1955, kdy velvyslanec v Paříži Sergej A. Vinogradov dal najevo americkému kolegovi Douglasi C. Dillonovi ochotu Moskvy svolit ke svobodným volbám pod mezinárodním dohledem. Podmínkou toho mělo být předchozí stažení cizích jednotek z německého teritoria.

---

<sup>274</sup> Je otázka, jak velké oslabení pro západní pozici mohl znamenat vznik Varšavské smlouvy. Synchronizace komunisty (stále ve větší či menší míře vazalsky podřízenými Moskvě) ovládaných zemí do vojenského paktu nemohla být z politického hlediska rovnocenná obdobnému kroku na Západě, kde šlo o postup nezávislých států. Ostatně zisk Spolkové republiky pro západní tábor, při kterém musely být překonány problémy s Francií i otázka znovusjednocení u Němců, byl jistě cennějším ziskem, než militarizace východního Německa, které automaticky a poslušně vstoupila do Varšavského paktu. To potvrdoval i sovětský zájem na neutralizaci Německa.



#### 5.4 Plány pro demilitarizované pásmo

Mezitím na tiskové konferenci prezident Eisenhower velmi opatrně prohlásil, že se zvažuje myšlenka vytvořit napříč Evropou pás neutralizovaných států. Podle jeho představ ovšem nemělo dojít k vytvoření mocenského vakua, mělo se jednat o ozbrojenou neutralitu rakouského či švýcarského typu. „Tento typ neutrality se naprosto liší od vojenského vakua“, mínil Eisenhower.<sup>275</sup> To Adenauera vyděsilo – a Dullesovy formulace o čase pro zkoušení nových postupů, použité v televizní debatě s prezidentem, kde informoval o Státní smlouvě, kancléřově klidu nepřidaly. Ovšem už 24. května státní tajemník na tiskové konferenci neutralitu pro Německo vyloučil. Poukázal na rozdílnosti v rakouské a německé situaci a také na nejasnost proměnlivého pojmu neutrality. Dulles rovněž dal najevo, že Spojené státy nebyly zavázány k politice zřízení demilitarizovaného pásma od Baltu po Jadran. Adenauer ovšem v reakci na to, co se ve Washingtonu dělo, odvolal demonstrativně velvyslance (nejen z Washingtonu, ale i Londýna a Paříže) ke konzultacím. Adenauer byl ovšem pro Západ důležitý, Američané prostřednictvím Conanta věděli o rozdílných názorech v Adenauerově CDU. Některé připouštěly neutralizaci za určitých vyrovnávacích koncesí či podmínek (Konrad Kraske z vedení strany, předseda Výboru Bundestagu pro otázky tisku, rozhlasu a filmu a Kurt-Georg Kiesinger, stranický expert na zahraničně-politické otázky). Snahou Washingtonu bylo západoněmeckého kancléře uklidnit.

Američané během jednání třístranné pracovní skupiny ve Washingtonu pro procedurální přípravu summitu a ještě před zasednutím další pracovní skupiny v Paříži, která měla koordinovat západní pozici pro summit, vedli utajovanou bilaterální přípravu s Brity<sup>276</sup>. Londýn předložil plán, který

<sup>275</sup> citováno dle: Williams, Charles: Adenauer, otec nového Německa, Praha 2002, s. 336

<sup>276</sup> Pracovní skupiny k přípravě konference v Ženevě byly celkem tři: První zasedala za účasti SRN v Bonnu 2.-16. června a 24. června – 4. července s úkolem přepracovat Edenův plán z roku 1954. Druhá komise se sešla za účasti Kanady 8.-14. června ve Washingtonu k projednání technických aspektů sovětského návrhů na odzbrojení a třetí se zabývala otázkami evropské bezpečnosti. Zasedala v Paříži ve dnech 8.-11. července.

navrhoval několik variant omezení vojenské přítomnosti ve sjednoceném Německu, které se lišily mírou stažení jednotek NATO kompenzovaným stahováním sovětských jednotek, eventuálně i vytvoření demilitarizované zóny v NDR a sousedních zón s omezenou vojenskou přítomností. Předkládané možnosti britského návrhu byly podmíněny německým členstvím v NATO a ZEU. Bez zajímavosti nebyl fakt, že variantu pro jednání měli zvolit sami Němci, aby se předešlo obvinění vůči Západu (ať už z opuštění Němců nebo naopak nátlaku na ně). Při shodě o globálním odzbrojování mohly být omezeny německé jednotky a vyrovnány západní a sovětské. Vytvoření demilitarizované zóny mělo být možné ale pouze při dohodě o sjednocení Německa, nikoli v případě pokračování současného stavu.

Američané byli skeptičtí vůči naději na shodu se Sověty a zazněly i hlasy vyjadřující pochybnosti nad přijatelností britských návrhů pro Moskvu (Bowie, MacArthur). Mimoto byly mezi britskými návrhy a americkými postoji jisté rozdíly: Zatímco Londýn navrhoval spojit otázku znovusjednocení velmi úzce s proponovaným bezpečnostním řešením – demilitarizovaná zóna, stažení jednotek, bezpečnostní pakt – aby se dosáhlo větší míry přijatelnosti pro Moskvu, Američané se drželi patrně méně realističtějšího stanoviska: Takticky vést jednání krok za krokem, znovusjednocení Německa postavit každopádně do popředí rokování. Kromě toho byly obavy z toho, aby takováto zóna nesměřovala v delší perspektivě k neutralizačním tendencím, nebo také, aby omezení a kontroly vztahující se na západní straně pouze na Němce, nepodnítily jejich nespokojenost a nezkomplikovaly tak vážně západní spojení. A byly zde i problémy s finanční zátěží redislokace vojsk z Německa. Kromě toho, americká strana nechtěla, aby se na konferenci předkládaly detailní plány k řešení – to měl být až úkol následného ministerského setkání.

Otázka eventuálního stahování vojsk byla Američany řešena již od dubna

---

viz: Kürsters, Hans-Jürgen: Der Integrationsfriede: Viermächte-verhandlungen über die Friedensregelung mit Deutschland 1945-1990, München 2000, s. 719

a vyústila nakonec v neshodu vojáků s ministerstvem obrany. Vojenské velení konstatovalo, že stažení je sice teoreticky proveditelné a možné, ale zároveň jmenovalo konkrétní problémy, které jej znemožňovaly a u nichž se přitom nedalo čekat uspokojivé řešení. Tím byly finanční a politické otázky vyplývající z přemístění sil mimo Německo. Z vojenského hlediska navíc nestačilo stažení sovětských vojsk za hranice Polska, aby to umožňovalo stažení amerických jednotek. K tomu s nejbližším možným termínem pro stažení bylo počítáno tři roky od podepsání mírové smlouvy, během nichž mělo dojít k výstavbě německých ozbrojených sil.

Department obrany v odpověď konstatovaným problémům s novým umístěním jednotek reagoval preferováním úplného stažení amerických vojsk z Evropy. Tomu Spojení náčelníci oponovali jakožto horší variantě. Vojáci se rovněž postavili ideji odstranění napětí v Evropě formou početního omezení vojsk na kontinentu a dalších zbrojních kontrol, neboť nevěřili v jejich efektivní kontrolu. Rozpor mezi ministerstvem a vojáky byl v otázce reciprocity stažení, neboť armádou vyloučená možnost přijetí nedostatečného stažení Sovětů z NDR, ministerstvo akceptovalo jako (třetí a nejméně žádoucí) možnost pro jednání.

Ideou demilitarizovaného pásma ve východním Německu a omezením německé vojenské moci, to vše při zachování členství v NATO, se zabýval i Bonn – už 28. dubna Blankenhorn s dalšími Adenauerovými důvěrníky s touto myšlenkou seznamoval Brity. Adenauer ovšem tuto iniciativu chápal jako taktický tah a neočekával její přijetí Sověty. Londýn nadšen nebyl, obával se komplikací. Němci se ale ideje nevzdávali. Blankenhorn s ní přišel znovu začátkem července a v tutéž dobu skupina pod vedením generálporučíka Adolfa Heusingera na spolkovém ministerstvu obrany vypracovávala konkrétní rozpracování návrhu demilitarizovaného pásma. Tzv. Heusingerův plán počítal s takovou zónou (kde nebude ani vojenský průmysl či jiná zařízení) nejen pro východoněmecké teritorium, ale také pro území Čech. Ve východním (pobaltské teritorium, Polsko, Slovensko, Maďarsko) a v západním

(Spolková republika, severoitalské území) měly být ustaveny zóny s omezenou vojenskou přítomností. V dalších zónách (část evropského teritoria SSSR , Francie) měly být síly vyrovnané. Generál Ulrich de Maizière se domníval, že ani u tohoto plánu nebylo očekáváno, že by byl pro Sověty přijatelný.

V červnu učinily Sověty bezprecedentní pozvání pro západoněmecké vedení do Moskvy. Adenauer se ze sovětské nóty dozvěděl, že: „ zájmy míru a evropské bezpečnosti stejně jako národní zájmy sovětského a německého lidu vyžadují normalizaci vztahů mezi Sovětským svazem a Spolkovou republikou.“<sup>277</sup> Cílem tedy nemělo být nic menšího než navázání vzájemných diplomatických vztahů. Tato nabídka přišla na den přesně měsíc poté, co Sovětský svaz demonstrativně vypověděl smlouvy o přátelství s Francií a Velkou Británií, neboť se spojovali s „revanšistickou“<sup>278</sup> západoněmeckou vládou do vojenského paktu zaměřeného proti Sovětskému svazu. Kreml věděl, že Adenauer by o něco takového stál, v hlášeních pro Moskvu ze 6. července 1954 či 27. prosince téhož roku se hovořilo o Adenauerově pozitivních úvahách na toto téma. Reakce západních mocností (a samozřejmě také NDR) na pozvání byly nesouhlasné. Adenauer se samozřejmě obával, že toto znamená jen sovětský pokus zkomplikovat vzájemné vztahy na západě, nicméně z vnitropolitických důvodů odmítnout nabídku nechtěl. Každopádně se do Moskvy mělo jet až po konání ženevského summitu.

Konference ministrů zahraničí západních mocností, která se konala ve dnech 16.-18. června 1955 v New Yorku, aby se koordinoval postoj k chystanému summitu, mimo jiné ukázala jistou míru nedůvěry mezi západními spojenci. Washington s Londýnem se již dříve utajeně připravovaly na čtyřmocenskou konferenci. Stalo se zřejmým, že ministr zahraničí Antoine Pinay spojence neinformoval o plánu na demilitarizovanou zónu. Britský šéf

---

<sup>277</sup> citováno z: Gossel, Daniel: Briten, Deutsche und Europa: Die deutsche Frage in der britischen Außenpolitik 1945-1962, Stuttgart 1999, s. 100

<sup>278</sup> citováno tamtéž, s. 101

Foreign Office Harold Macmillan pro změnu varoval Adenauera před francouzským systémem, takže kancléř Pinayovi německé úvahy spíše naznačil než vyložil. O kancléřova stanoviska měli zájem, bylo samozřejmě nutné koordinovat se před konferencí i s ním. Šéf německé vlády vyjasnil své nekompromisní stanovisko – za všech okolností členství Německa v NATO a nepřijatelnost odchodu Američanů a Kanadčanů z Evropy. Adenauer, který na jiném místě, oponoval i stažení ze samotné Spolkové republiky, tak ulehčil Západu a otázku stažení Američanů eliminoval. Obavy u Američanů i Britů vzbudil kancléř svým návrhem k odzbrojení, který se inspiroval u někdejší Eisenhowerovy iniciativy z roku 1953. Kancléř neměl vlastní plán za nic víc než propagadistický výpad vůči Sovětům, ale Macmillan a Dulles se obávali, že by Sověti hozenou rukavici mohli zvednout a nachytat tak Západ ve vlastní neupřímnosti. V čem se naopak Dulles s Adenauerem shodovali, byl jejich optimistický názor, že Sovětský svaz se momentálně nachází v oslabené pozici a že bude mít zájem na určitém uvolnění napětí. S tím Pinay a Macmillan sice souhlasili, na druhou stranu byli v podobných předpokladech více rezervovaní. Státní tajemník byl ochotný za protihodnotu určitých koncesí Východu Sovětům vyjít vstříc. Svůj zájem soustředil na jednání o vzájemném silovém vyrovnání jednotek, což by bylo pochopitelně výhodné pro Západ při tradiční východní převaze pozemních sil, rovněž nadhodil myšlenku hospodářské spolupráce, která by pomohla Západu zapůsobit více na Sověty. Zde pro změnu hrály svou roli americké agrární přebytky v produkci. Schůzka každopádně potvrdila, že do úvahy nepřichází neutralizace Německa, ale ani úplné stažení jednotek NATO z německého teritoria. Východiskem Západu se měl stát upravený Edenův plán.

Následné setkání ministrů zahraniční čtyř velmocí v San Francisku (20.-25. června 1955) ale ukázalo posun v sovětské politice. Molotov nyní nezmiňoval otázku německé jednoty (ani v pěti bodech jmenovaných pro jednání na plánovaný summit v Ženevě) a soustředil se spíše na otázky, jako byly například atomové zbraně, situace na Blízkém východě či otázky obchodu

mezi Východem a Západem.<sup>279</sup>

Plánování v německé otázce nicméně pokračovalo. Britští náčelníci štábů obdobně jako Němci připravili plán demilitarizovaného pásma - britská strana plán sestavovala s tím, aby v sobě nesl určitý eventuální potenciál k dohodě. Američané chovali skepsi jak vůči efektivnosti britského plánu či jeho přijatelnosti pro Němce, tak i vůči Heusingerově plánu, který podle nich Moskva nemohla akceptovat. Dulles pro nadcházející jednání chtěl užít taktiku předkládání řady plánů a iniciativ - ale nekonkrétních. V tom měl státní tajemník problém právě s plánem na demilitarizaci. On byl sice vůči němu skeptický, ale přesto nebyl proti tomu jej do diskuze s Moskvou postavit i přes výhrady armády. Nechtěl ale, aby se pevný a hotový plán stal předmětem jednání v Ženevě. S tím se mělo počkat až na konferenci ministrů zahraničí. Kromě toho byl rezervovaný vůči myšlence na pětimocenský bezpečnostní pakt, jež byl součástí plánu, neboť v případě, že by toto bylo pochopeno jako potvrzení statutu quo (rozdělení Evropy do vlivových zón), nedalo se počítat s podporou Kongresu. Dulles měl za to, že bezpečnostní opatření měly vycházet ze základu Charty OSN.

V Paříži mezi 8. a 14. červencem zasedla pracovní skupina tří mocností a SRN, aby koordinovala postoj pro ženevská jednání. Edenův plán pro svobodné volby byl částečně modifikován (německá poradní účast na tvorbě volebního zákona i při volebním dohledu; vyškrtnutím poznámky o prozatímnosti celoněmeckého shromáždění otevřena otázka jeho charakteru, právo veta pro vítězné mocnosti až do uzavření mírové smlouvy v otázkách rozmístění jednotek a jejich bezpečnosti, Berlína, sjednocení a mírové smlouvy). Právem veta se mocnosti pojistily proti případným tendencím povolebního Národního shromáždění přijmout neutralitu. K Němci přednesenému plánu pro demilitarizovanou zónu v Německu měla své výhrady americká strana, týkaly se možností kontroly demilitarizace (zde

---

<sup>279</sup> Politickou linií v Moskvě se stala teze, že západoněmeckým vstupem do NATO zmizela možnost pro znovusjednocení Německa. „ Přesto se zdálo, že sovětské ministerstvo zahraničí nepřestalo uvažovat o znovusjednocení a „svobodných volbách“.“  
citováno z: Williams, Charles: Adenauer, otec nového Německa, Praha 2002, s. 337

působily nedobré zkušenosti s demilitarizovanou zónou v Koreji) a také regionálních zbrojních omezení, neboť to mohlo otevřít otázku globálních limitů. Němci sice dále argumentovali, že je potřeba Sovětům mít co nabídnout výměnou za německou jednotu. V případě britského plánu se střetával Londýn se stanovisky Washingtonu i Paříže, panovaly obavy, aby takový koncept nepůsobil nakonec k neutralitě.

Na zasedání Národní bezpečnostní rady 7. července 1955 si republikánská administrativa konečně vyjasnila postoj pro konferenci. Nedošlo ke změně hodnocení sovětských záměrů a Spojené státy měly pokračovat v dosavadním postupu posilování západních pozic. Znamky proměn v sovětské politice (Státní smlouva, náprava vztahů s Jugoslávií, návrh k odzbrojení z 10. května 1955, pozvání Adenauera do Moskvy i ochota k summitu), nicméně nebylo jasné, co si o nich myslet – nejasný byly jak motivy tak cíle této politické flexibility. Dohoda se Sověty nebyla vyloučená, byla-li by pro Západ výhodná. Spojené státy byly ochotny bavit se o sjednocení Německa, smluvně-bezpečnostní úpravě pro Evropu, variantách omezení zbrojení pro Německo i východní Evropu a také téma demilitarizované zóny. Do jednání mohla přijít nakonec i otázka stažení vojsk z Německa, ovšem s podmínkou, že budou vyřešeny s tím související problémy (redislokace amerických sil, uspokojující reciprocita stažení, výstavba německých sil, německá účast v NATO,) nebo podmínky specifické pro danou variantu vzájemného stažení sil. Národní bezpečnostní rada vyloučila americké stažení se z Evropy. Pokud by SSSR přistoupil na všeobecné odzbrojení a další kroky ke změně situace v Evropě, mohly by Spojené státy přehodnotit svou evropskou politiku.

Faktorem, který také vymezoval americkou jednací pozici byl také postoj Republikánské strany. Ta v minulosti ostře napadla demokratickou administrativu za jednání v Jaltě, ve vzduchu visela dokonce i obvinění z uzavření jakýchsi tajných protokolů smlouvy. Konzervativci varovali prezidenta před nějakým novým appeasementem a prezident také neopomněl před vedením obou komor parlamentu příslibit, že nedojde k

žádným dohodám bez souhlasu Kongresu. Nicméně vůdci Republikánů v Senátu Knowlandovi prezident vyjasnil svou pozici takto: „chcete konfrontační gesta, ale „to je krok k válce“... „ Musíte si položit otázku: jste i ochotni útočit? Nuže, já k útoku ochoten nejsem.“<sup>280</sup>

Všechny závěry Národní bezpečnostní rady k vyjednávací pozici se ale neměnilo nic na tom, že americká diplomacie pod Dullesovou taktovkou nechtěla v Ženevě provozovat nic jiného, než pouhou výměnu názorů. Na eventuální konkrétní plány mělo dojít až na konferenci ministrů zahraničí. To mělo své důvody – předčasné otevření karet by západní pozici oslabilo. Negativní by byly patrně účinky na veřejné mínění – například ať už z obav z případného spojeneckého stažení se či naopak z obavy k návratu ke čtyřmocenské kontrole. Všelijaká očekávání by nepřidala ani na klidu ani na jednotě Západu. Předčasné odhalení pozic mohlo i hnát vodu na mlýn sovětskému požadavku neutralizace. Nicméně sovětská strana se o úvahách o sjednoceném Německu v NATO a demilitarizované zóně na teritoriu NDR dozvěděla a v Pravdě vyšel ostře negující článek pár dní před zahájením konference.

Otázku německého znovusjednocení se západní mocnosti rozhodly přes veškerý zjevný nezájem na jednání protlačit. Takový postup sledoval tři cíle – pomoci Adenauerovi v nelehké vnitropolitické situaci, bránit Sovětům pouze čekat na dožití 78-letého kancléře, aby bylo možno jednat s nástupcem, a navíc si mocnosti od tohoto postupu slibovaly diplomatický úspěch. Ve skutečnosti žádná ze čtyř velmocí v Ženevě nemínila německou otázku doopravdy jednat, západní mocnosti pouze zchytrale mínily dát najevo iniciativu, aniž by počítaly, že by Sovětský svaz akceptoval řešení zakládající se na Edenovu plánu.

---

<sup>280</sup> citováno z: Durman, Karel: Popely ještě žhavé, I. Válka a nukleární mír, Praha 2004, s. 421



## 5.5 Ženevský pat

Ženevská konference potvrdila původní skepsi vůči možné dohodě o Německu, což zvýraznil fakt, že v Ženevě bylo už problémem se k této diskuzi vůbec dostat. To bylo zapříčiněno posunem v sovětských prioritách, v nichž nyní v souvislosti s Německem dostala do popředí otázka bezpečnosti. Sovětské vedení nyní podmiňovalo jakékoli řešení budoucnosti Německa vybudováním bezpečnostního systému, v jehož rámci se německý problém měl řešit.

Prezident Eisenhower otevřel konferenci prakticky vynesetím maximalistických požadavků Západu (svobodné volby, svoboda Německa pro uzavírání spojení), tedy de facto odevzdání celého Německa do rukou západního tábora, byť se zohledněním bezpečnostních zájmů Moskvy. Překvapil nicméně svým plánem „Otevřeného nebe“, který měl vést pomocí vzájemných leteckých kontrol k odbourání napětí. Sověti by si tím (na rozdíl od Západu) ve skutečnosti ovšem příliš nepomohli, stěží by takto získali víc informací než měli ze zdrojů veřejných či špiónážních<sup>281</sup>.

Překvapil ale i Faure, který (nerespektujíc tak koordinovanou dohodu západních mocností z předešlého dne)<sup>282</sup> přednesl mimo jiné úvahu k vytvoření celoevropské bezpečnostní organizace překlenující ZEU a

---

<sup>281</sup> „ Z osobní zkušenosti vím, že političtí plánovači v Eisenhowerově doprovodu, kteří jeho návrh formulovali – většinou pod vedením Nelsona Rockefellera, tehdejšího prezidentova poradce – by byli ohromeni, kdyby byl přijat.“  
citováno z: Kissinger, Henry: Umění diplomacie, New York 1994, s. 536

<sup>282</sup> Francouzský premiér tímto plánem zaskočil spojence již na koordinační poradě den před otevřením ženevských jednání - tím spíše, že předchozí výroky ministra zahraničí Pinaye nic takového nenaznačila. Na skepsi spojenců narazil i další Faureho plán pro odzbrojení, který spočíval v kontrolách národních rozpočtů. Jednak takovýto systém nemohl být v praxi prosaditelný, jednak se vměšoval do pravomocí národních parlamentů a vysloveně stěží mohly účinkovat kontroly v sovětském prostředí, kde nefungovala žádná demokratická kontrola.

Faure reagoval na protesty spojenců příslibem změn ve svém zahajovacím projevu odpovídajícím způsobem vůči námitkám. Jak se ukázalo následující den, příliš se tímto příslibem vázat nemínil.

viz: Gossel, Daniel: Briten, Deutsche und Europa: Die deutsche Frage in der britischen Außenpolitik 1945-1962, Stuttgart 1999, s. 744

Varšavský pakt. Do problematické pozice nebo zcela mimo spojenecké stanovisko se francouzský ministerský předseda dostal svými úvahami o možném spojení obou organizací v budoucnu nebo když mínil, že taková organizace by byla zvláště důležitá, „ pokud by Německo v Západoevropské unii nezůstalo“<sup>283</sup>. Anthony Eden přišel s tématem svobodných voleb, které doplnil o otázku pětistranného bezpečnostního paktu.

Pro Sověty bylo vyloučené jakékoli řešení, které by ponechávalo sjednocené Německo v NATO. Jestliže vstup Spolkové republiky do NATO znamenal její uzavírání se sovětskému vlivu, pak se na konferenci ukazovala další dimenze sovětského náhledu. Bylo jím trauma z roku 1941, kdy deset let po válce čelila Moskva remilitarizaci Německa, navíc s hroživou vidinou nově vytvořeného Bundeswehru, který by byl vyzbrojen jadernými zbraněmi a pod kontrolou Washingtonu. Bezpečnost se stala pro Ženevu tématem číslo jedna a sovětská delegace odmítala přijmout junktime mezi německou otázkou a otázkou bezpečnosti. Ten ostatně Západ vykládal jako neoddělitelnou souvislost dvou témat, z nichž ovšem otázka znovusjednocení nese vyšší prioritu a tak se stává nevyhnutelnou podmínkou pro ustavení evropské bezpečnosti. Plán Západu ke znovusjednocení, který Eden 19. července předložil, se nakonec s výjimkou úvodních projevů vůbec nestal předmětem jednání. Sovětská strana v otázce jednoty Německa mlžila a odkazovala při tématu svobodných voleb na potřebné sblížení obou německých států a zkoumání tohoto. Jakou naději v možnosti na nalezení širší shody mezi Východem a Západem skýtala příští konference ministrů zahraničí naznačovaly velké problémy při sestavování čtyřstranné direktivy pro toto setkání – ministrům zahraničí se ji podařilo uzavřít až na poslední chvíli. Tyto skrovné výsledky byly ovšem zčásti skryty přízrakem toho, čemu se říkalo „ duch Ženevy“. Dullesova taktika pro jednání byla nekonkrétní obecná diskuze (obával se nejen dopadů návrhů vlastních spojenců, ale i toho, aby sám prezident při nějaké uvolněné příležitosti nedal Sovětům

<sup>283</sup> citováno z: Rupieper, Hermann-Josef: Der besetzte Verbände, Die amerikanische Deutschlandpolitik 1949-1955, Opladen 1991, s. 450

nějaký neuvážený slib)<sup>284</sup> a prezident před odjezdem vzkázal veřejnosti, že „mnohé naše poválečné konference se vyznačovaly přílišnou pozorností k podrobnostem, snahou pracovat na konkrétních problémech, místo abychom vytvořili duch a postoj pro jejich řešení“.<sup>285</sup> To se podařilo a světová veřejnost i média zachvátilo po letech úmorných politických střetů a slovních přestřelk nadšením při pohledu na civilně přátelsky diskutující státníky. Vůči kouzlu takového momentu nebyli, zdá se imunní ani sami účastníci – Macmillan a dokonce i Dulles.<sup>286</sup>

Dulles se na rozdíl od prezidenta zdál po návratu ze Ženevy optimistický (v kontrastu s vlastním postojem před summitem). Neváhal veřejně proklamovat, že momentálně panuje velmi vhodná situace pro řešení německé otázky. Je otázka, nakolik tomuto při vší stále existující skepsi sám doopravdy věřil. Hlasitě projevovaný optimismus mohl sledovat propagandistické cíle. Na druhou stranu Dulles stále vycházel z premisy sovětské slabosti a to by určitou nadějí na posun v jednáních zdůvodňovalo. Jisté náznaky eventuálního uvolnění skutečně existovaly – redukce stavů sovětské armády o 640 000 mužů v polovině srpna a předčasné vyklizení finské základny Porkkala pronajaté na 50 let v polovině září. Státní tajemník chystal dvoufázový plán počítající s bezpečnostními prvky pro Východ a zahrnutím Německa do NATO. Státní tajemník bránil možnost takové dohody proti republikánskému senátorovi Williamu Knowlandovi, který měl toto za potvrzení statutu quo v satelitních státech.

Věřil Dulles opravdu tomu, že Moskva, která si zřídila kolem svých hranic sanitární kordon ze satelitů, přijme takovou ztrátu zisků z druhé světové války a ztrátu zabezpečení plynoucí z vojenské přítomnosti v NDR? Skutečný

---

<sup>284</sup> viz: Kürsters, Hans-Jürgen: Der Integrationsfriede: Viermächte-verhandlungen über die Friedensregelung mit Deutschland 1945-1990, München 2000, s. 731

<sup>285</sup> citováno z: Kissinger, Henry: Umění diplomacie, New York 1994, s. 537

<sup>286</sup> Dulles při rozhovoru s Macmillanem 3. října 1955 konstatoval: „Až do Ženevy byla sovětská politika založena na netoleranci, která je základní myšlenkou sovětské doktríny. Sovětská politika je nyní založena na toleranci, k níž patří i dobré vztahy ke všem...“  
citováno z: Kissinger, Henry: Umění diplomacie, New York 1994, s. 537

postoj ministra zahraničí je v tomto ohledu nejasný. Státní department byl ovšem krajně skeptický, což potvrdily i výsledky Adenauerovy moskevské mise.<sup>287</sup>

Ta se odehrála ve velkolepém stylu, avšak s pochybným výsledkem. Kancléř „ v každém případě nahrál sovětskému taktickému plánu, který na jedné straně vycházel z dobře odpozorované Adenauerovy slabosti pro vnější atributy státní moci, založené na historických tradicích, a na druhé straně z přesvědčení, že si kancléř nemůže dovolit neúspěch, když sebevědomě obyvatelstvo připravil na další diplomatické vítězství.“<sup>288</sup> Ve skutečnosti hrozila schůzka skončit pro Adenauera diplomatickým fiaskem. Sovětské vedení zde kancléři dalo jasně najevo, že dohoda není možná bez toho, aby Německo opustilo NATO. To v Moskvě reálně očekáváno nebylo a tím se řešení německé otázky odsouvalo mimo blízky časový horizont. Návrh na návrat válečných zajatců ze Sovětského svazu, což bylo pro západoněmecké vedení velmi důležitou otázkou, přišel od Bulganina téměř na poslední chvíli: „ Nechte nás dojít ke shodě: Napište mi dopis“, míněna byla nóta, ve které souhlas k přijetí diplomatických vztahů byl vysloven, „ a my vám je dáme všechny – všechny! Příští týden. My vám dáváme naše čestné slovo.“<sup>289</sup>. Výměnou za to mělo dojít k navázání diplomatických styků. Adenauer nabídku navzdory názoru ministra zahraničí Brentana (Adenauer musel neochotně opustit funkci poté, co SRN dostala suverenitu) přijal a z návratu zajatců učinil mediální úspěch.<sup>290</sup>

---

<sup>287</sup> S Dullesovým optimismem kontrastovaly poznámky dalšího účastníka Ženevy – britského šéfa Foreign Office Harolda Macmillana: „ Oni (Sověti) nejsou ochotní akceptovat znovusjednocení Německa v NATO, a oni budou bojovat s tím tak dlouho jak mohou. Je to zčásti protože jejich veřejnost by byla pohoršena. Konec konců Němci s nimi zacházeli strašně a oni je nenávidí.“

citováno z: Macmillan, Harold: *Tides of Fortune*, New York 1969, s. 619

<sup>288</sup> citováno z: Novák, Miloslav : *Kancléř Adenauer*, Praha 1995, s. 105

<sup>289</sup> citováno z: Adenauer, Konrad: *Erinnerungen 1953-1955*, s. 545

<sup>290</sup> Zatímco Adenauer hovořil před novináři o sto tisících zajatců, jednalo se ve skutečnosti o počet zhruba 10 000 mužů.

viz : tamtéž

Do konce roku 1949 se ze SSSR do vlasti vrátilo na dva milióny válečných zajatců. Zbývajících 10 000 bylo sovětskými orgány prohlášeno za zločince. Důvodem byly buď válečné zločiny

Nicméně spolkový kancléř, který dříve stejně jako Dulles měl za motivaci pro sovětské změny v politice hospodářskou situaci, nyní přehodnotil svůj názor a situaci hodnotil pouze jako změnu taktiky při zachování cílů. To, že Sověty nyní nepomýšlejí na řešení německé otázky naznačil i projev sovětského hlavního ideologa Michaila A. Suslova, který při projevu k 6. výročí založení NDR ve východním Berlíně vyjmenoval témata pro setkání ministrů. Jednalo se o odzbrojení, návrh zákazu atomových zbraní a garance pro evropskou bezpečnost, ale německá otázka mezi nimi nefigurovala. Mohla být řešena jedině v novém bezpečnostním uspořádání – tedy ne v NATO. Tyto signály však neměly vliv na oficiální Dullesova prohlášení, která nadále vyjadřovala naději na dosažení pokroku v německé otázce.

Západní mocnosti koordinovaly své postoje pro plánovanou konferenci ministrů zahraničí v pracovní skupině, která na víc jak měsíc zasedla v půli září ve Washingtonu, na konferenci západních ministrů v New Yorku (27.-28. září 1955) i na další koordinační schůzi ministrů pár dní před začátkem samotné konference. Koordinace v tomto případě nebyla ani jednoduchá ani úplná. Pokud západní pozice pro konferenci spočívala v nabídce výměny sjednoceného Německa v rámci NATO výměnou za bezpečnostní garance a zajištění, byla i tato nepřesvědčivá báze pro jednání podvazována obavami z nečekaných následků takovýchto koncesí – tak například byla oslabena teze stažení jednotek na žádost státu, na kterém se nalézají (z francouzské obavy, že by toto Německo po vstupu do NATO mohlo žádat), dodatkem vylučujícím z tohoto síly rozmístěné v daném teritoriu v rámci nějakého bezpečnostního paktu. Brentano pak deklaroval, že sjednocené Německo jako člen NATO by se cítilo vázáno všemy závazky paktu, tedy i práva na rozmístění jednotek na německém území.

---

nebo pravděpodobněji jejich stížnosti v táborech hodnocené jako „antisovětská činnost“. Váleční zajatci byli již sovětským vedením vnímáni jako problém. Po Stalinově smrti se začalo pracovat na řešení. Někteří ze zajatců byli odesláni do NDR a sovětská strana se začátkem roku 1955 pokusila o jednání s SPD. Tomu zamezil Adenauer, z jehož iniciativy toto jednání vysocí komisaři zamezili. Kancléř nicméně netušil, že zajatci jsou pro Sověty problémem a že již v červenci 1955 bylo rozhodnuto Ústředním výborem o „propuštění „zločinců“ na svobodu jako gesta dobré vůle během jeho moskevské návštěvy“.

citováno z : Williams, Charles: Adenauer, otec nového Německa, Praha 2002, s. 341

Konference ministrů zahraničí, která začala 27. října, ostatně velmi rychle ukázala, že tak jako tak není o čem jednat. Základní rozpor spočíval už v samotném systému, s jakým každá strana pro řešení problematiky počítala. Jestliže Moskva žádala řešení bezpečnostní situace jakožto podmínky k postupu v německé otázce, Spojenci vycházeli z právě opačné premisy – znovusjednocení Německa představuje první krok k odbourání napětí. Sovětské návrhy snažící se nějakým způsobem zapojit obě německé strany do jednání (například návrhem na vzájemná německo-německá jednání či vytvoření společné rady ze zástupců Bundestagu a Lidové komory – to navíc při stažení 50% jednotek z Německa) v sobě nesly nepřijatelné uznání NDR touto cestou. Sovětská připravenost ke svobodným volbám byla zmíněna v návrhu, ve kterém ovšem tomuto mělo předcházet zahrnutí obou německých států do evropského bezpečnostního uspořádání a postupné sbližování jejich společenského systémů. Když se Sověti snažili Západu vysvětlit, že Německo je pro ně akceptovatelné pouze mimo nějaký blok a hovořili o jeho demokratičnosti a mírumilovnosti, pak tomu západní mocnosti rozuměly pod optikou obavy z komunizace země.<sup>291</sup>

Když se Dulles po návratu vyjádřil ke konferenci v rozhlasovém a televizním projevu, hodnotil postoj Sovětského svazu pouze jako snahu zajistit vlastní bezpečnost ovšem bez ochoty zaplatit za to sjednocením Německa. Ve výsledku ale dokazovalo ztroskotání konference míru nereálnosti oficiální premisy Adenauerovy politiky. Její směřování k západní integraci a pozici síly nevedlo – vzdor takovému tvrzení – ke znovusjednocení Německa. Na to se muselo počkat ještě téměř půl století, kdy se zhroutil celý Sověty vybudovaný systém.

---

<sup>291</sup> Snaha Západu o výměnu NDR za bezpečnostní garance a tak podobně byla samozřejmě pro Moskvu nepřijatelná. Nic na tom nemohla změnit ani logika výkladu, jak jej přednesl Harold Macmillan: „ Naše pozice je, že Německo by mělo být svobodné – jak jeho právo. Toto je právo každého národa deset let po válce. Pokud, kdyby bylo volné, ono se připojilo k Varšavskému paktu, jsme to spíše my, kdo potřebuje další garance. Pokud je neutrální, pak zde není žádný další riziko pro Rusko nad současný stav, kde tři čtvrtiny německé populace a dvě třetiny prostoru jsou už v NATO. Ale kompenzovat Rusko za východní zónu ale také připojení k NATO (pokud Rusko je ochotno dovolit to), my nabízíme tuto smlouvu zajištění.“  
citováno z: Macmillan, Harold: *Tides of Fortune*, New York 1969, s. 644

Poté, co se naděje na průlom v Ženevě uzavřely, došlo tím zároveň k zakonzervování současného stavu v německé otázce. Až do času Helsinských dohod z roku 1975 se vedla už jen jednání vyvěrajících z berlínských sovětských ultimát. Německou otázku měly v dlouhodobém výhledu nahradit jednání o odzbrojení.

### Závěr

Americká zahraniční politika byla postavena již v průběhu druhé světové války před otázkou nového uspořádání Evropy ( a v určitých ohledech i v globálním světovém měřítku). Při řešení této otázky odpověděla americká administrativa relativně stejně jako po první světové válce – programem odbourání obchodních bariér a postavení mezinárodní bezpečnosti na základy mezinárodní organizace s regulační funkcí. Způsob vedení sovětské politiky ale takové uspořádání znemožnilo a americká diplomacie byla nucena k alternativnímu postupu. Ten nebyl jednorázovým okamžitým rozhodnutím, jednalo se spíše o delší proces, v němž se odrážely protichůdné snahy po nalezení konsensu se Sovětským svazem s projevy rozčarování, nedůvěry a obav, z nichž se rodila politika Containmentu.

Premisa evropské, respektive německé politiky Spojených států byla ovšem jasná již v roce 1945. Byla jí stabilizace a obnova ve smyslu hospodářském, sociálním, politickém. Ta stála u zrodu Bizónie, již není možné chápat pouze v kontextu prohlubujícího se rozporu mezi Washingtonem a Moskvou, ale také v rámci postupu vůči nejbližším spojencům – britská zóna je začleněna do amerického vlivu a francouzský obstrukční faktor tímtož krokem obejít. Prvotní kontroverze nad reparacemi mezi hospodářsky totálně vyčerpaným Sovětským svazem a Spojenými státy interesovanými z politických i hospodářských zájmů na rychlé obnově Evropy (tedy Německa jakožto motoru evropské ekonomiky) velmi záhy začala být zatěžována

řadou vedlejších problémů. Ty vyplývaly namnoze z faktu, že okupační správa Německa ve svém těžišti nebyla schopna překročit zonální hranice. K tomu přistupovaly především také zhoršující se tenze na ose globálních vztahů mezi Washintonem a Moskvou. Projekt Bizónie který hledal řešení situace v separatizaci, avšak ještě nutně neznamenal vyloučení alternativy sjednocení Německa.

Neúspěchy při hledání vhodné báze pro vzájemnou dohodu přinášely časovou prodlevu i nepříjemné kontroverze, což znamenalo další zhoršení prostředí pro další jednání. V důsledku toho podmínky, jež by postačovaly pro dohodu Západu a Východu, kdyby byly předloženy dříve, byly v čas nynějšího předložení nahlíženy už jako nedostatečné. K tomu je nutno připočítat další zásadní faktor – těžkopádnost sovětské politiky neschopné pružné reakce, která by dokázala překročit vlastní stín. V době rozdělení Německa do dvou států jakýkoli krok Moskvy směrem ke kompromisnímu řešení dokázal značně oslabit pozici Západu i prokázat svůj značný potenciál, ale Sověty nikdy nebyly ochotné podstoupit riziko vlastních ztrát a dokončit jej. Tyto okolnosti byly charakteristické pro celou éru 1949-1955 a staly se determinantem veškerých alternativ k rozdělení Německa.

Rozhodnutí v rámci vládní administrativy k separaci západního Německa nepředstavuje jednorázový akt jako spíše z časového hlediska obtížněji vymežitelný proces, pro který je charakteristické určité váhání a nejednotnost v americké administrativě. Na jednu stranu dochází ke zřejmému, veřejně deklarovanému a signifikantnímu obratu v podobě Byrnesova stuttgartského projevu a přitom v identickou dobu jsou vedena diskrétní postranní jednání se Sověty, která se nesou v podstatně konstruktivnějším duchu než předchozí rokování na úrovni ministrů zahraničí. Tato dvoukolejnost se zřetelně ukáže těsně před začátkem moskevské konference (10. března – 24. dubna 1947). Delegace z Washingtonu podle daných instrukcí už nemá usilovat o dohodu se Sověty, což je ovšem v kontradikci vůči politice prováděné americkou vojenskou vládou v Německu.



Když se to dozví vojenský guvernér generál Clay na schůzi s delegáty, je tím šokován a žádá, aby nemusel s delegací do Moskvy. (Tato rozdvojenost americké zahraniční politiky se už ale nevyskytuje v období, kdy civilní správa odpovědná State departmentu nahradí vojenskou vládu).

Rozhodnutím k separatizaci západních zón zahájila státní administrativa politiku, jež ve sledovaných letech 1949-1955 představovala konstantní směřování ke stabilizaci Spolkové republiky směrem dovnitř i ze zahraničně-politického hlediska.

V první polovině padesátých let se z poraženého Německa (resp. jeho západní části) stal jeden z nejvýznamnějších spojenců USA v Evropě. Šlo z pohledu Washingtonu o realizaci dlouhodobé zahraničně-politické bezpečnostní strategie, nebo jen o ad hoc politiku diktovanou vrcholící studenou válkou?

Politiku Washingtonu vůči SRN nelze označit za soubor ad hoc reakcí na průběh studené války. Toto tvrzení je ovšem možno vyslovit pouze s jistým upřesněním. Německá politika Spojených států skutečně modifikuje svůj postup (především ve směru rozšiřování svobod a snižování bezpečnostních restrikcí vůči Spolkové republice) v důsledku značně dynamického vývoje studené války a prokazuje přitom relativní pružnost. A stejně tak v otázce politické kontinuity nelze opominout momenty, kdy možné alternativy vůči přijaté politice rezonovaly výrazným způsobem i ve Washingtonu a přehodnocení či změna vedení německé politiky byla vážně zvažována.

Avšak ve skutečnosti modifikace americké politiky přijímané pod bezprostředním dojmem vývoje studené války - jako například rušení demontáží, revize Okupačního statutu či remilitarizace SRN - nepředstavují vybočení z celkového kontextu, záměru či kurzu Washingtonské politiky. Nejde ani improvizovaná řešení daná situací, jako spíš o urychlení nevyhnutelného dlouhodobého procesu.

Na výše zmíněných příkladech je to naprosto patrné. Podpora definitivního zastavení demontážních programů představovala dlouhodobý postoj

Spojených států, které ve své okupační zóně demontáže již zastavily, a který byl mírněn pouze ohledem na spojence. Impulzem k iniciování této politiky byla tíživá situace v sotva vzniklé Spolkové republice, kdy ovšem již několikrát omezený program demontáží nepředstavoval ani tak zásadní zátěž hospodářskou, jako spíše politickou.

Revize Okupačního statutu představovala pro Američany nespokojené (zvláště v případě vysokého komisaře J.J. McCloye) se stavem demokratizace vznikajícího německého státu určité dilema. Na jednu stranu ji vyžadovala mezinárodní situace a potřeba získat podporu Němců pro spojeneckou politiku, na druhou stranu těsně po uzavření Petersbergské dohody, která představovala první revizi Okupačního statutu, nebyla ochota k dalším koncesím vůbec velká – zvláště přihlédlo-li se k problematickému vývoji uvnitř Spolkové republiky.

Američané na jednu stranu společně s ostatními spojenci ustupovali od krajně nepopulárních denacifikačních procesů, které navíc stály v kontradikci k urychlené hospodářské obnově Spolkové republiky, jež byla nezbytnou podmínkou politické stabilizace, nicméně trvali na zásadní demokratizaci státu jakožto bezpečnostně-politického zajištění před nebezpečím obnovy autoritářského režimu, který by vedl z nacionálně-revizionistických pozic obnovenou agresi vůči sousedním národům. V tom tkvělo jedno z těžišť americké politiky vůči Německu. Spojené státy, jejichž obecnou tendencí byl liberální ústup od restrikcí, které v dlouhodobém měřítku mohly podlomit vzájemné vztahy s Němci, trvaly při jednáních o revizi Okupačního statutu právě na zachování těch restriktivních vyhrazených spojeneckých práv, které umožňovaly intervence ve prospěch udržení demokratického charakteru SRN.

Ačkoli Washington v otázce revize Okupačního statutu jednal nepochybně pod tlakem mezinárodních okolností a uvnitř státní administrativy panovala v tomto ohledu i kontroverze nad způsobem i rozsahem této revize ( McCloy versus Henry Byroade, ředitel Byra pro německé záležitosti), nelze to

považovat za změnu zásadní politické linie. Spojené státy směřovaly k odstranění hospodářských restrikcí za účelem výstavby západoněmeckého státu a jejich vztah vůči Německu byl v rámci západních okupačních mocností nejliberálnější. Tam, kde považovaly za přijatelné a únosné odstranit omezení Spolkové republiky, tam tak učinily, zbytek byl ponechán na vhodnější dobu. Tyto změny byly otázkou času, nikoli změny v politickém plánování. Ostatně při německém politickém, hospodářském i vojenském potenciálu nemohly být uplatňovány restrikce po neomezenou dobu a u vědomí tohoto faktu zdůrazňovala se nutnost včas západní Německo integrovat.

Obdobná situace panovala i v otázce remilitarizace, která ostatně byla záhy s problematikou politické revize vztahů úzce spojena. I zde je na první pohled vidět signifikantní rozdíl mezi postojem Spojených států v dané otázce před červnem 1950 a po něm. Přestože se jednalo o obrat velmi prudký, který s nebyvalou rychlostí následoval svůj podnět – tj. korejskou válku, ani zde nejde o vybočení z celkového rámce politiky. Remilitarizace Spolkové republiky byla v podmínkách obdobně nevyhnutelná stejně jako náprava politických vztahů. Nesmírná převaha konvenčních sil Východu učinila ze zapojení předpokládaných 12 západoněmeckých divizí nezbytnost (přínos byl nejen kvantitativní ale rovněž i v kvalitativní rovině: němečtí vojáci měli jako jediní bojovou zkušenost se sovětskou armádou, měli znalost i oporu vlastního území, předpokládaného jako místo prvního střetu a podobně.) Americká armáda se touto možností na teoretické bázi zabývala již od roku 1947. Geopolitický vývoj roku 1948 a události v Berlíně znamenají ale převedení těchto úvah do reálnější podoby. Koncem roku 1949 o remilitarizaci v SRN mluví už nejen vojáci, jejichž prohlášení politická špička vytrvale dementuje, ale také zvýšenou měrou i tisk, na nějž právě reaguje i Adenauerovo proslulé interview pro Cleveland Plain Dealer. Na přelomu roku 1949/50 vytvoří vojáci první konkrétní plán pro vybudování německého obranného příspěvku.

Tomu oponovalo politické vedení, které při řešení této záležitosti muselo přirozeně zohlednit více aspektů než jen vojenské hledisko. Jestliže však nebylo napětí v Evropě řešeno politicky, nedalo se vyloučit vypuknutí ozbrojeného konfliktu (například formou řetězce akcí a reakcí v čtyřmocenském Berlíně) – byť to nebylo v zájmu ani jedné z obou globálních mocností a byť si to ani jedna z nich nepřála. To navíc s společně se skutečností, kdy vojenský potenciál mohl posílit vyjednávací pozici více než kdy jindy, vedlo logicky k tomu, co je nazýváno militarizací studené války. NSC-68 přeceňující vojenskou sílu Sovětského svazu přichází ještě dva měsíce před vypuknutím korejského konfliktu. Díky tomuto procesu muselo s ohledem na nezbytnost vlastního vojenského posílení Západu dojít k přehodnocení stanoviska politické špičky (v tomto případě především prezidenta Trumana a státního tajemníka Achesona) i bez ohledu na korejskou válku. Ta se nakonec stala oním příznačným Rubikonem, jež rozhodl o německé remilitarizaci. Asijský konflikt, kromě vyvolání válečné psychózy v západní Evropě, ozřejmil zásadní slabinu doktríny zdržování v té podobě, v jaké byla (na rozdíl od původních Kennanových představ) prováděna – Spojené státy nebyly schopné zasahovat v globálním celosvětovém měřítku na více frontách. Na toto zjištění reagovaly obě americké administrativy odlišným způsobem – demokratická navýšením výstavby vojenských sil, republikánská preferováním jaderného odstrašení. Německá remilitarizace přes prudký zvrat v rozhodovacím procesu v létě 1950 nevybočovala z kontextu americké politiky vůči SRN.

Byly USA pevně rozhodnuty pokračovat v podpoře politiky prozápadního spolkového kancléře Adenauera, nebo byly za určitých podmínek ochotny uvažovat o znovusjednocení země? Při zkoumání odpovědi na tuto otázku se dostává badatel částečně na bázi hypotetických úvah, neboť míra potenciální ochoty i eventuální nutnosti vnějšími okolnostmi (jako např. postoj evropských spojenců či vnitropolitická situace v SRN) pro administrativu Spojených států přistoupit na znovusjednocení Německa nebyla nikdy

otestována dobře cílenou sovětskou nabídkou (která by navíc musela přijít včas). Jak konstatuji již výše, sovětská diplomacie projevila nepružnost a neochotu k riskantnímu politickému manévru. Následkem toho, že Moskva nevyvinula dostatečnou iniciativu v německé otázce v době, kdy motiv k zásahu spočíval po několik let především spíše na její straně, dokončil Washington výstavbu separátního západního Německa a Spolková republika se stačila dostatečně etablovat. V roce 1955 už přestává být německá otázka skutečným tématem globální politiky minimálně v té míře, jak to můžeme pozorovat pro období 1949-1955.

Nástup Deana Achesona v lednu 1949, který si v nové funkci nebyl jistý, zda je nutno skutečně uzavírat možnost dohody se Sověty a zda separatizace Spolkové republiky byla dobře uváženým krokem, znamenal nové zkoumání a přehodnocování americké zahraniční politiky. Na jednu stranu dále pokračovaly přípravy ke vzniku separátního západoněmeckého státu, na druhé straně byl předmětem úvah Kennanův Plán A, který na základě vzájemného stažení sil a svobodných voleb nabízel určitý konsensus pro sjednocení Německa.

Pozice k níž během hektického plánování německé otázky na jaře 1949 americká diplomacie došla, avšak dohodu se Sovětským svazem vylučovaly. Už jen v samotné otázce stažení okupačních jednotek z Německa vychází na povrch komplikovaná otázka reciprocity – pouhé stažení se do periferních nástupišť v rámci německého teritoria či z německého území naráží na výhodnější vojenské postavení sovětských sil z toho plynoucí (proto se Plánu A také postaví předseda spojených náčelníků štábů). Z toho plyne problematika redislokace amerických sil (jejichž stažení z Evropy je v daný moment nepřípustné) a otázka akceptovatelnosti stažení svých sil z území některých satelitů pro Moskvu. Tzv. Program pro Německo z 9. května 1949 obsahoval mimo jiné premisu svobodných voleb a u zachovaných spojeneckých kontrol většinové hlasování (tedy přehlasování Sovětů dalšími třemi západními mocnostmi).

Faktor pro zvažování německé otázky ale představovalo i potenciální nebezpečí ze strany znovusjednoceného Německa. To mělo být řešeno propojením německých zájmů se sousedními západoevropskými zeměmi, tedy politickým napojením znovusjednoceného Německa na Západ (například formou nějaké západoevropské unie). Premisa takového politického spojení bude záhy motivována i další obavou – nebezpečím, že neutralizované Německo by neodolalo sovětskému vlivu. Je sice zajímavou hypotetickou otázkou, zda by se tak opravdu stalo a zda nebyl příliš podceňován magnetismus Západu, nicméně obavy z nepříznivého vývoje byly pro politickou linii vůči Německu určující. Pro pochopení americké politiky vůči Německu v otázce znovusjednocení je nezbytné uvědomit si, že tato otázka stála v pohledu Washingtonu jen v rámci celkové evropské politiky a byla jí podřízena. Americká politika tedy generuje pro potenciální dohodu dva zásadní požadavky – svobodné volby a napojení takto sjednocené země na Západ. Stažení jednotek z Německa podmíněné tím, že sovětské ozbrojené síly opustí i satelitní státy, aniž by ovšem USA opustily Evropu. Nahlíženo optikou Moskvy, rovnalo se toto ovšem ztrátě válečných zisků z druhé světové války bez odpovídající protihodnoty.

Na situaci nezměnila nic výměna nót zahájená McCloyovým voláním po svobodných celoněmeckých volbách v únoru 1950 – jednalo se o reakci na kampaně vedené z Východu. Návrhu, který byl pro Východ stěží akceptovatelný už sám o sobě, dodal státní department další problematické podmínky a po vypuknutí korejské války, kdy se začala horlivě diskutovat západoněmecká remilitarizace i revize Okupačního statutu, se ministerstvo postavilo dalším volebním iniciativám. Pražská výzva států východního bloku operující návratem k Postupimi či návrh Otty Grotte Wohla k vytvoření ústavodárného shromáždění delegováním zástupců obou německých parlamentů nemohla představovat reálnou alternativu.

Pocit ohrožení vyvolaný korejským konfliktem a rozhodnutí Spojených států pro remilitarizaci západního Německa bázi pro potenciální dohodu ještě

zužovalo. Pokud se Američané jak z ekonomických tak i z vojenských důvodů nechtěli vzdát jimi kontrolované části Německa, neznamenalo to zásadní negaci sjednocovacího procesu – byl nadále možný, ovšem výhradně podle amerických podmínek. Tím se samozřejmě reálná šance na dohodu eliminovala. Minimální manévrovací prostor ukázaly i spojenecko-sovětské debaty v Palais Rose (5. března -21. června 1951), které měly být předkolem k setkání ministrů zahraničí. Spojené státy byly ochotné diskutovat německou otázku pouze v širších souvislostech globálního odstranění napětí, Sověty žádaly demilitarizaci a návrat k Postupimi. Sjednocení Německa zde byla otázkou druhého řádu.

Jakou roli v této souvislosti sehrála často uváděná sovětská nota z března 1952, smrt J.V. Stalina a následná snaha Winstona Churchilla o normalizaci vztahů mezi vítěznými mocnostmi druhé světové války?

Význam tzv. Stalinovy note nespočíval v tom, že by nabídla Západu nový zásadní kompromis. První nota sice nehovořila o návratu k Postupimi, ale v návrhu k vytvoření ústřední německé vlády ze zástupců obou německých států byla znát opět snaha obejít prvotní podmínku svobodných voleb. Rozruch, který na Západě vyvolala, byl iniciován spíše dvěma faktory. Prvním bylo načasování note, která vstoupila do závěrečné fáze přípravy Generální smlouvy a smlouvy o EOS a tím udeřila (záměrně či nikoliv) na psychologickou strunu: Není možné učinit ještě jeden pokus k dohodě, než-li dojde k zásadnímu rozhodnutí? Druhým aspektem pak bylo, že přes skepsi vůči upřímnosti sovětských nabídek nešlo vyloučit, zda se přeci jen nejedná o upřímný záměr řešit německou otázku – byť o motivu přerušit západní integraci nebylo pochyb. To ale mohlo znamenat, že Stalin je nyní ochoten skutečně platit a možná nikoli nemálo. Spojenci testovali upřímnost sovětské note požadavkem svobodných voleb a obavy ze sovětské ochoty k ústupkům mezi nimi nepochybně byly. Sjednocené neutralizované Německo ovládané sociálně demokratickou vládou (jež by pravděpodobně ze svobodných voleb po porážce Adenauerovy politiky vzešla jako vítěz), která by sice byla

protiruská, ale zároveň by se postavila integraci, by mohlo být pro Moskvu výhodnější variantou než SRN zapojená plně do západního bloku.

Otázka svobodných voleb se ale pro Kreml ukázala být mantinelem, jež nenašla odvalu překročit. Sovětské nóty sice formálně vyjádřovaly ochotu k jednání o svobodných volbách, ale v praktických ohledech se této otázce všemožně vyhýbaly a mlžily. Sovětské iniciativě se podařilo zahýbat natolik Francií (ale i Spolkovou republikou), že se mezi západními spojenci otevřela otázka čtyřstranné konference velmocí. Jenže fakt, že spojenci neustoupili ze svého požadavku svobodných voleb a každou úhybnou taktiku protistrany vraceli na počátek, se ukázal zásadní. Sověty byly snad ochotny obětovat čtyřmocenskou kontrolu na základě Postupimi, ale požadavek voleb nakonec jejich iniciativu udusil.

Význam Stalinovy nóty sice rostl v padesátých letech, kdy začala debata o tom, zda odmítnutí sovětské iniciativy neznamenovalo ztrátu jedinečné možnosti ke znovusjednocení (objevila se i verze počítající s určitým váháním Moskvy, zda svou iniciativu využít pouze k zastavení integrace či jako reálnou bázi pro jednání), ale badatelská práce zdá se přiklánět k názoru, že nabídka Moskvy nebyla upřímně míněná. Je argumentováno kupříkladu tím, že Moskva ani nevypracovala žádný scénář pro případ, že by Západ na nabídku skutečně přistoupil. Otázka cíle sovětské nabídky není ještě zcela definitivně uzavřena.

Smrt J.V.Stalina v březnu 1953 uvolnila oběma stranám částečně ruce. Sovětské poststalinové vedení zaujalo (oproti původnímu očekávání sovětských expertů státního departmentu) flexibilnější postoj vůči Západu. To ovšem neznamenovalo, že by Východ nebo Západ byly nyní ochotny k radikálnímu ústupku ze svých pozic – když Lavrentij Berija navrhne v Politbyru skutečně průlomové řešení spočívající v rezignaci na kontrolu východního Německa výměnou za Německo sjednocené, nezíská podporu. Bez ochoty jedné stran k výraznému ústupku ale zůstávala slepá ulička německé otázky stejná jako dříve, nehledě na vnější projevy změn v mezinárodních vztazích.



Churchillova iniciativa jednání se Sověty na nejvyšší úrovni se netýkala přímo německé otázky, ale spíše celkového uvolnění napětí a také sondáže možnosti dohody s novým poststalinským vedením. Zatímco státní tajemník Dulles měl sovětské vstřícné kroky jara 1953 za pouhou propagandu, prezident Eisenhower určitý prostor ke změně vztahů s Moskvou viděl. Přednesl také projev „Chance for Peace“ nabízející zlepšení vzájemných vztahů, nicméně podmíněný konkrétními činy dobré vůle protistrany. Komplex požadavků – nechyběl mezi nimi ani svobodné volby a znovusjednocení Německa – nemohl být pro Sověty akceptovatelný, projev cílil spíše k uklidnění evropských politických reprezentací znepokojených republikánskou volební rétorikou. Prezident byl sice flexibilnější než Dulles, ale jak konstatuje J.W.Young jeho chvíle jako lídra détente přišla až v roce 1955, nikoli v roce 1953. Churchillovu iniciativu nevítal a oponoval jí. Britský ministerský předseda se sice své vize schůze na nejvyšší úrovni bez fixního programu, ba i bez podmínky produkovat nějakou dohodu, nevzdával, nicméně mu vstoupily ale nepokoje v NDR a silný atak mrtvice.

Zdá se, že sovětské oslabení a ztráta prestiže v událostech 17. června vedla spíše k zablokování případné ochoty kremelského vedení k potenciálním ústupkům v německé otázce, jež Moskva nemohla dát ve chvíli svého ponížení a oslabení. Je otázkou, zda naproti tomu USA svou relativní zdrženlivostí nevyslaly Moskvě signál, že vzdor zpochybňování jejího panství v satelitech východní Evropy a ostré verbální rétorice roll-back politiky, neuznává její moc a status quo via facti.

Berlínská konference, která se po problematické diskuzi o podmínkách pro konání konala v lednu 1954, jen potvrdila neochotu obou stran ustoupit ze svých pozic. Zdá se, že Sověty věděly o tom, že Západ předem počítá s krachem konference a nakonec ani nečekaly, že by přijal jejich návrhy. Maximalistické pozice zaujaly obě strany. Dokud Spojené státy odmítaly neutralizaci sjednoceného Německa a Sovětský svaz nechtěl akceptovat myšlenku svobodných voleb, nebylo o čem jednat. Ani během roku 1954, kdy

se Západ zamotal do krize ohledně ratifikace EOS, Moskva nedokázala přijít s průlomovou iniciativou, byť se jí podařilo vzbudit reakci na mimoparlamentní půdě v SRN. Západní mocnosti si do jisté míry mohly oddechnout – nebylo vyloučené, že se Sověty pokusí o nějakou akci v Berlíně jako v roce 1948.

Na čtyřstranných konferencích roku 1955 se ukazuje už zásadní posun v sovětské politice a proměně priorit – Kreml chce nyní hovořit o zajištění bezpečnosti v Evropě a německé sjednocení se stává otázkou druhořadého zájmu. Západ, který po přijetí SRN do NATO musí vůči veřejnému mínění musí ještě vyzkoušet možnost dohody se Sověty, nemíní přistoupit na úhelný sovětský požadavek neutralizace Německa. Místo toho zkouší nalézt variantu uspokojení sovětských bezpečnostních požadavků formou bezpečnostního paktu či vytvořením demilitarizovaného pásma, byť sami západní činitelé si od toho příliš pro jednání neslibují. Ze sovětské strany vycházely (pro západní integraci nebezpečné) náznaky ochoty ke svobodným volbám.

Ženevský summit, který v určitém v určitém ohledu představoval setkání, po jakém volal Churchill v roce 1953, potvrdil, že u Sovětů traumatizovaných rokem 1941 vidina Bundeswehru (potenciálně třeba i jaderně vyzbrojeného) pod americkým vlivem jen potvrzovala zásadní nepřijatelnost příslušnosti Německa k NATO. Ostatně pro Moskvu byla nyní rozhodující otázka bezpečnosti a sovětská diplomacie nepřistoupila na propojení této otázky s problematikou uspořádání Německa. Přes úsměvy státníků i onen určitý „duch Ženevy“ se znovu potvrdila ona konstantní slepá ulička pro obě strany v daných pozicích. Následná konference ministrů zahraničí nepřinesla žádný posun, naopak ozřejmila, že jestliže Moskva žádala řešení bezpečnostní situace jakožto podmínky k postupu v německé otázce, Spojenci vycházeli z právě opačné premisy – znovusjednocení Německa představuje první krok k odbourání napětí. Těžiště pro jednání Východ-Západ tak měla do budoucna představovat v první řadě nikoli německá otázka, ale problém odstranění globálního napětí formou odzbrojení.

Do jaké míry ovlivnil německou politiku Washingtonu příchod nové

republikánské administrativy? V jakých ohledech byla zachována kontinuita a kde naopak došlo ke změně německé politiky?

Pro republikánskou zahraniční politiku bylo zásadní, že byla vedena internacionalisty jako byl Dwight Eisenhower a John Foster Dulles. O Eisenhowerovi se dlouhou dobu ani řádně nevědělo, zda je Republikánem či Demokratem (měl možnost stát se prezidentským kandidátem právě za Demokratickou stranu), navíc jako někdejší vrchní velitel NATO měl přímou zkušenost z Evropy i pochopení pro důležitost evropské politiky. Dulles, který dokázal udržovat dobré vztahy s republikánskou konzervativní pravicí působil na ministerstvu jako důležitý vyvažující prvek (Obdobnou roli měl v rámci administrativy i viceprezident Richard Nixon). Jeho černobílé vidění politiky i radikální slovník sice Evropany děsily, ale podstatné bylo, že nový státní tajemník byl internacionalista. Fakt, že po liberálním kandidátovi jako byl Thomas Dewey, následoval Eisenhower s Dullesem, byl dokladem neschopnosti konzervativní pravice přes svůj značný vliv v Republikánské straně prosadit se do volebních kandidátských pozic.

Evropská politika, jejíž součástí německá otázka byla, tedy pro vládní administrativu neztratila na důležitosti oproti Asii. Proklamovaná politika zatlačování, jež měla nahradit dosavadní zadržování komunismu, svou obsahovou prázdnotu měla začít ukazovat již po půl roce fungování nové administrativy, kdy byla konfrontována s nepokoji v NDR. Faktem bylo, že nová administrativa zde řešila ožehavý problém jak podpořit rebelanty (a tím destabilizovat východoněmecký režim) a zároveň nedestabilizovat situaci natolik, aby to vedlo k válce.

Neměnily se podmínky pro řešení německé otázky, jak je stanovila předchozí administrativa a neměnil se ani důraz na realizaci projektu EOS. Naopak státní tajemník Dulles jej přijal natolik za klíčový bod americké politiky, že odmítal i zvažování alternativních řešení pro případ selhání plánu. Nepotvrdily se ani obavy, které se při výměně moci ve Washingtonu objevily v SRN, že dojde ke změně americké politiky v otázce západoevropské

integrace, což mohlo ohrozit ratifikační proces), i nadále Spojené státy podporovaly posilování NATO.

Pod taktovkou republikánské vlády se ale měnila americká obranná strategie. Korejská válka, jak již výše konstatováno, připomněla a ozřejmila nedostatečnost vojenských kapacit Spojených států v rámci prováděné politiky. Zatímco demokratická administrativa na tento problém reagovala zvýšením vojenských výdajů a remilitarizací Německa, Republikáni cítili ovšem naopak nutnost snížení vojenských výdajů. To ústilo ve dvojí řešení – přijetí strategie jaderného odstrašení a zvažování snížení či dokonce eliminace vojenské přítomnosti v Evropě. V dlouhodobém horizontu prezident Eisenhower neměl americkou vojenskou přítomnost na kontinentu za nezměnitelný konstantní závazek. Na rozdíl od republikánského Kongresu značně orientovaného na Asii, prezident přiznával Evropě roli klíčového místa pro obranu Západu. Vládní administrativa nepřistoupila na izolacionistické pozice tak, jak se objevovaly při tzv. Velké debatě z přelomu let 1950/51, ale vědoma si důsledků takového postupu trvala na reciprocitě stažení sil. Z této premisy vychází úvahy do vytvoření demilitarizované zóny v Německu či střední Evropě či vzájemném stažení – v případě Sovětů ze satelitních států, v případě USA z Evropy. Úvahy podobného charakteru se objevovaly na podzim 1953 v souvislosti s přehodnocováním americké strategie a na jaře 1955, kdy se administrativa za změněných mezinárodně-politických podmínek chtěla pokusit o junktime vyřešení německé otázky a regulaci bezpečnostních vztahů a záruk se Sověty. Problémem podobných úvah byly jak negativní ohlasy z Evropy na případné stažení vojenské přítomnosti USA tak v roce 1955 i problematický postoj armády, která upozorňovala na problémy s redislokací sil z Německa, nutnost dosažení reálné reciprocity stažení sil, která nemohla být zajištěna pouhým ústupem sovětských jednotek za linii Odra-Nisa, a také na nezbytnost minimálně tříletého termínu pro vybudování západoněmeckých ozbrojených sil. Podobné plány, které vycházely i z Británie či Spolkové republiky, byly nakonec samotnými

Američany nahlíženy se skepsí – nečekalo se, že by je Moskva akceptovala. Podobná řešení se nestala průlomem ani v podmínkách ženevské diplomacie.

Jaký vliv měli na německou politiku Spojených států sami Němci?

Německý vliv na politiku Spojených států ve sledovaném období 1949-1955 není samozřejmě konstantní. Jeho tendence je vzestupná, což je dáno nejen zvyšujícím se uvědoměním si významu Spolkové republiky pro Západ, ale také v určité psychologické reakci, kdy s větším časovým odstupem, zkušeností studené války a nakonec i relativně úspěšným fungováním demokracie v SRN se smazává obraz poraženého nacistického nepřítele a ztrácí se ostražitá odtažitost Spojenců. Tyto změny jsou jasně demonstrovány osobou Konráda Adenauera a vztahem Spojenců vůči němu. Je nutno si uvědomit, že po nějaký čas na počátku jeho úřadování ve funkci kancléře mu byl ještě Brity odposloucháván telefon a americký vysoký komisař McCloy k němu choval značnou nedůvěru. Západoněmecký kancléř sice nebyl Američany na jednu stranu vnímán jako nějaký zakuklený diktátor, nicméně neplatil ani za demokrata. Pozorně byly vnímány jeho sklony k autoritářskému způsobu vedení vládní agendy, obcházení vlastní strany i spolkové vlády, jeho problematické vztahy s Bundestagem. (Nutno ale dodat, že to byli právě západní spojenci včetně Američanů, kteří poskytovali mnohdy kancléři exkluzivní informace a další zákulisní podporu vůči problematickému Bundestagu, což rovněž představovalo relativně nestandardní prvek v demokratickém zřízení). Negativní hodnocení se v počátečním údobí ostatně týkalo i samé podstaty západoněmecké demokracie. Rozhodnutí zahrnout západní Němce do obrany Západu v roce 1950 ještě neznamena automaticky důvěru jejich představiteli - McCloy vyjádřil své pochybovačné stanovisko k osobě Adenauera 10. září 1950 v dopise Trumanovi, tedy den poté, co se americký prezident rozhodl podpořit německou remilitarizaci. Při jednání německého Bundestagu nazve šéf opozice Kurt Schumacher Adenauera „kancléřem Spojenců“ a výrok vejde do dějin. Ve skutečnosti jím ale Adenauer stává (samozřejmě v trochu jiném

slova smyslu) až v průběhu let 1950-1952.

Symbolické je v tomto ohledu americké memorandum ze září 1952, které se potenciálním nástupnictvím po kancléři Adenauerovi s ohledem na jeho věk a v závěru konstatuje, že tato otázka z americké perspektivy není řešitelná a nezbyvá se než spoléhat se na jeho dobrý zdravotní stav. V tom tkvěla výjimečná Adenauerova pozice, již si Spojenci uvědomovali stále více. Adenauerovi prakticky nezáleželo na východním Německu, což byla citlivá otázka i pro mnohé jeho kolegy z CDU-CSU, nemluvě ani o FDP nebo dokonce SPD. Adenauer dokázal zahrát na nacionalistickou strunu, ale byl zároveň pragmatikem schopným jít k realistickému kompromisu i ve velmi citlivých otázkách, jak ukazuje například jednání s premiérem Mendes-France o Sársku před podpisem Pařížským smluv v říjnu 1954.

Západoněmecký vliv na americkou politiku je nutno rozdělit na přímý a nepřímý. Nepřímým vlivem je rozuměn soustavný tlak na revizi vztahů mezi Spojenci a Spolkovou republikou, který byl dán postojem západoněmeckých politických stran a veřejného mínění a samozřejmě Adenauerovými výzvami, které kancléř vytrvale opakoval bez ohledu na nespokojenost či mlčenlivou reakci Spojenců. Takto vymezený nepřímý vliv je těžko měřitelný, zvláště působí-li v dané problematice další faktory. Svou zásadní roli nepochybně sehrál v otázce rušení demontáží, ke kterému došlo na podzim 1949, naopak problematické je jeho zhodnocení v otázce remilitarizace. Američané sice celkově usilovali o zrušení restrikcí v hospodářské oblasti, ale obávali se rušení některých politických omezení. Newyorská konference ze září 1950, dva měsíce po severokorejském útoku, Němcům příliš nevyšla vstříc a americká administrativa až v průběhu zimy 1950/1951 začíná ve vnitřních úvahách reagovat na nutnost další úpravy vztahů s Němci. Přestože se začíná rokovat o vojenském zapojení SRN do obrany Evropy, vztahy k Němcům charakterizuje trapná úvodní scéna jednání v Petersbergu, kdy britský poddůstojník vykázal německé delegaci zadní vchod. Delegáti se domohli nápravy, ale problémy tím nekončily - okupační mocnosti na jednání

doufaly v dohodu, aniž by Němcům mínili dát přesnější a konkretizující informace vlastních návrhů. V průběhu všech jednání o remilitarizaci SRN se Němci stávají protistranou, s níž je potřeba jednat.

Zvyšuje se i význam pozice Adenauera a tím i jeho přímý vliv na Spojence. Jestliže jeho sondy jako bylo Adenauerovo interview pro Cleveland Plain Dealer z prosince 1949 k remilitarizaci či návrh na unii s Francií z jara 1950 byly nahlíženy s rozčilením či nedůvěrou (při první iniciativě kancléř obešel vysoké komisaře), pak nyní se pomalu stával skutečným partnerem. Jednak musel být podporován vůči iniciativám z NDR ke znovusjednocení, jednak je pozván na konferenci západních ministrů v Paříži na podzim 1951, což představuje jeho vstup mezi západní státníky.

Nejedná se v postoji vůči Spojencům ještě zdaleka o úplnou rovnoprávnost. Při výměně nót, rozpoutané Stalinovou iniciativou z 10. března 1952, se Adenauer k nótám vyjadřuje, ale až v červenci kancléř dosáhl, aby mu byly ukázány návrhy nóty a on byl požádán o vyjádření - ani to však nebyl jednoznačný pokrok, neboť sotva se Adenauer ozval s žádostí o změnu formulací, reagovali nedůtklivě Francouzi s tím, že spolkový kancléř se měl vyjádřit toliko k formě nikoli však podstatě. Adenauer poukazoval naopak na to, že nebyl ani pozván k londýnským jednáním, což neodpovídalo ani nedávno podepsané Generální smlouvě. Co se týká Američanů, ti se snaží Adenauerovi vyjít vstříc při formulování nóty.

Výraznou změnou v postavení Adenauera i Spolkové republiky ve vztahu ke Spojeným státům nastává za nové republikánské administrativy. Ta honoruje především ratifikaci EOS v Bundestagu a přislíbujе účast Němců na všech jednáních sjednocení Německa jakožto rovnoprávných partnerů. Zajímavý je i zásah Dullese ve prospěch Adenauerova znovuzvolení na podzim 1953, který nebyl ničím jiným než bezprecedentním vměšováním se do vnitřních záležitostí Spolkové republiky. Němečtí zástupci se oficiálně ovšem vzdor americkému příslibu neobjeví ani berlínské konferenci v lednu 1954 ani v Ženevě v roce 1955, protože by to vyvolalo pozvání pro NDR ze

strany Sovětů a o to spolková vláda vedená doktrínou diplomatického neuznání východoněmecké vlády nestála. Situace se řešila neoficiální účastí.

Zajímavá je rovněž situace, kdy Blankenhorn z pověření Adenauera žádá J.F.Dullese výměnu vysokého komisaře Conanta, který se vyslovil pro ustavení velké koalice, za někoho jiného a dokonce i přednese jméno vhodného kandidáta - Jamese Riddlebergera, bývalého poradce generála Claye a nyní šéfa Byra pro německé záležitosti. Tato epizoda demonstruje, jak daleko postoupily Adenauerovy možnosti od podzimu 1949 – kdy se mu nezbývalo než pouze radovat se, že v Petersbergu vstoupil úmyslně na koberec vyhrazený podle jeho mínění ještě pouze vysokým komisařům.

Dosažení suverenity samozřejmě mění dále situaci. Němci jsou nyní partnery k jednání, delegace pod vedením Blankenhorna se poprvé účastní koordinační činnosti pracovní skupiny pro čtyřmocenskou konferenci, Kancléř se účastnil koordinační schůzky ministrů zahraničí 16.-18. června 1955 v New Yorku a SRN také zasáhla do plánování demilitarizační otázky tzv. Heusingerovým plánem. Ovšem výše zmíněná účast Blankenhornovy delegace musela být dlouho prosazována Dullesem proti stanovisku Britů a především Francouzů a přítomna nakonec byla s tím, že Němci mohou být konzultováni v záležitostech týkajících se německé otázky. I další různé přípravy pro konferenci probíhaly na trojstranné bázi a západoněmečtí představitelé se oficiálně neúčastnili ani ženevských jednání – ze stejného důvodu jako o rok a půl předtím v Berlíně. Ocenění a význam Adenauerovy politiky pro Západ lze shrnout do citátu Eisenhowerova výroku na poradě západních představitelů před otevřením konference v Ženevě: „Nesmíme si ve vztahu k Adenauerovi dovolit žádnou chybu, on je náš, abych tak řekl, „trumf v rukávu“.“<sup>292</sup>

Vliv Spolkové republiky na vnitřní rozhodování vládní administrativy Spojených států je v součtu všech faktorů ovlivňujících dané konkrétní rozhodnutí obtížné přesně vymežit. Vliv Spolkové republiky v USA dostal

---

<sup>292</sup> citováno dle: Kürsters, Hans-Jürgen: Der Integrationsfriede: Viermächte-verhandlungen über die Friedensregelung mit Deutschland 1945-1990, München 2000, s. 732



výrazný impuls vyjednáváním o remilitarizaci SRN v roce 1951, jednáními o Generální smlouvě a EOS, ratifikací EOS a přirozeně také získáním suverenity a vstupem do NATO v roce 1955. Jak bylo již konstatováno výše, zvláštní vlivnou pozici si pak dokázal vytvořit kancléř Adenauer díky své koncepci politiky, která v naprosté převaze odpovídala americkým zájmům, svou schopností prosazovat svou (namnoze nepopulární) zahraniční politiku ve Spolkové republice i svou faktickou obtížnou až nemožnou nahraditelností v konstelaci vnitropolitické situace v SRN.

Můžeme hovořit v přelomovém roce 1955 o plné úspěšnosti americké politiky v německé otázce nebo bylo naplnění cílů neúplné či v nějakých ohledech pro Washington neuspokojivé?

Americká politika byla nepochybně úspěšná v rámci, v němž se začala vyvíjet od roku 1947, kdy končí snahy Washingtonu o dohodu se Sověty nad správou Německa. Podařilo se jí ustavit separátní západoněmecký stát, který ukázal svou životaschopnost, ačkoli pro jeho obyvatelstvo bylo znovusjednocení klíčovou centrální otázkou vnitřní i vnější politiky. Podařilo se stabilizovat západní Evropu a udržet americké pozice nejen zde, ale dokonce i v předsunuté enklávě západního Berlína. Nepochybným úspěchem bylo sjednocení západoevropských spojenců, na němž byla životaschopnost Spolkové republiky závislá, a stejně tak i západoevropská integrace a to po vojenské stránce. Spolková republika přes všechny výhrady a obavy ohledně týkající se její vnitropolitické situace i přes problémy s urychleným předáváním kontrolních okupačních funkcí a remilitarizací dokázala naplnit žádoucí demokratické standardy. Její ekonomika se ukázala skutečně být oním motorem ekonomiky evropské, jak americká administrativa předpokládala.

Přes tento výčet úspěchů je nutno konstatovat jeden zásadní problém vývoje z let 1949 – 1955. Nepodařilo se vyřešit jakýmkoli způsobem stav abnormálního rozdělení země, jejího někdejšího hlavního města ani Evropy. Díky tomu, že se nepodařilo vyřešit ani toto rozdělení, ani bezpečnostní

oboustrannou smluvní regulaci, stala se realitou velmi silná vojenská přítomnost v centrální Evropě. Nevyřešená německá otázka, respektive její berlínská problematika se měly opět stát do budoucna zdrojem krize. Z toho plynulo i značné zatížení vojenských výdajů USA na vojenskou přítomnost v Německu. To byla přesně situace, jíž se chtěl vyhnout autor politiky containmentu George Kennan. Problém vnímal i Dean Acheson v době zvažování Kennanova plánu A a vrátil se k němu v úvahách koncem února 1950, kdy se diskutovala možnost čtyřmocenské konference. Problematický byl tento aspekt i pro republikánskou administrativu, která se mu snažila čelit plány na demilitarizované pásmo či reciproční stažení sil. Žádná z těchto úvah avšak nakonec nepřekročila hranici hypotetického plánování či vyjednávací iniciativy. Železná opona byla po letech 1949-1955 mnohem silnější a stabilnější.

## Abstract

This work called The Federal Republic of Germany as an Object of the United States Foreign Policy 1949-1955 try to describe and summarize key moments of development U.S. - German relations during the period of the fifties. The aim of the work is description and analysis of basic lines US foreign policy toward Germany and political solutions for resolving of the so-called German question.

Main focus of the work is oriented on question of persistence of the US German-policy basic direction and intentions and next problems as: range of German influence on US policy making; possibility for eventual American support German unification; influence of the so-called Stalin-note, Stalin's death and Winston Churchill détente policy on US policy decision making; continuum or discontinuum of the US German-policy compared Democratic and Republican administrations; and comparing achievements and non-successes of US German- and European-policy.

The German question in the 1949-1955 period is very interesting, and in light of current problems of international policy even actual topic. Germany problem was only one part of the global controversy two world political systems. Germany question was expression of failure agreement on European- and World order. But Germany thanks its economic and military potential played a key role in the US foreign policy. US policy makers consider Germany as a fundamental condition for European recovery and itegration. Integrated and economically functioning Europa was one of the US main economic and security interests.

During 1947 Washington subsequently has been ended cooperation policy with Soviet Union on Germany issue, because from american view there were unbrigeable problems on establishing common allied policy toward Germany. United States decided for separative policy and established with help of western allies the Federal Republic of Germany. During monitored

period 1949-1955 there were two basic options for US foreign policy on German question: a) possibility of agreement on united neutral Germany with Soviet Union; b) separated FRG as a part of united western Europe.

US policy makers of Democratic and Republican administrations opted for separation solution, because there was a great anxiety about development of neutral united Germany. Neutral Germany could be weak toward soviet influency. US decision for independent solution have brought many problems as great tenseness in Europe, danger of war between East and West or burdensome obligation of US military present on European continent. This work focused on overcoming and solution of this problems.

## **Literatura :**

### **publikace:**

Antalová, Lívia: Roky 1945-1949 v znamení vzniku SRN: rola západonemeckých politikov, UK FSV IMS, 2006,

Baring, Arnulf: Aussenpolitik in Adenauers Kanzlerdemokratie : Bonns Beitrag zur Europäischen Verteidigungsgemeinschaft, München 1969

Bark L. Denis: Die Berlin-Frage 1949-1955, Verhandlungsgrundlagen und Eindämmungspolitik, Berlin 1972

Beisner, Robert L.: Dean Acheson, A Life in the Cold War, Oxford 2006

Beschloss, Michael: Roosevelt, Truman - Dobyvatelé a zničení Hitlerova Německa 1941-1954, Praha, Plzeň 2005

Bullock, Allan: Hitler a Atalin, paralelní životopisy, Mustang 1993

Bower, Tom: The Pledge Betrayed, America and Britain and the Denazification of Postwar Germany, New York 1982

Chace James: Acheson. The secretary, who created the American world, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London 1999

Durman, Karel: Popely ještě žhavé, I. Válka a nukleární mír, Praha 2004

Dokumente zur Deutschlandpolitik / hrsg. vom Bundesminister des Innern unter Mitw. des Bundesarchivs. Wiss. Leitung Alexander Fischer, 1997

Eisenberg, Carolyn: Drawing the line, The American decision to divide Germany 1944-1949, Cambridge University Press 1996

Farnsworth ,David N: The Senate Committee on Foreign Relations, The University of Illinis Press, 1961

Fidler, Jiří; Mareš, Petr: Dějiny NATO, Praha 1997

Fojtzik, Jan: Sowjetische Militaradministration in Deutschland (SMAD) 1945-1949, Akademie Verlag 1997

Fordham, Benjamin O.: Building the Cold War Consensus. The Political Economy of U.S. National Security Policy 1949-1951, The University of Michigan Press, 1998

Gaddis, Lewis: The United States and the Origins of the Cold war 1941-1947, New York and London 1972

Gersdorff, Gero: Adenauers Aussenpolitik gegenüber den Siegermächten 1954, München 1994

Gossel, Daniel: Briten, Deutsche und Europa: Die deutsche Frage in der britischen Außenpolitik 1945-1962, Stuttgart 1999

Herbst, Ludolf; Bühner Werner; Sowade Hanno: Vom Marshallplan zur EWG, Die Eingliederung der Bundesrepublik Deutschland in die westliche Welt, München 1990

Immerman, Richard H.: John Foster Dulles: Piety, Pragmatism and Power in U.S. Foreign Willmington 1999

Jaraus, Konrad; Siegrist, Hannes (Hrsg.): Amerikanisierung und Sowjetisierung in Deutschland 1945-1970, Frankfurt am Main, New York 1997

Jenkins, Roy: Truman, BB art 1996

Junker, Detlef: The United States and Germany in the Era of the Cold War 1945-1990, Volume I.: 1945-1968, New York 2004

Kennedy-Pipe, Caroline: Stalin's Cold War, Soviet strategies in Europe, 1943 to 1956, Manchester and New York 1995

Kipp, Yvonne: Eden, Adenauer und die deutsche Frage. Britische Deutschlandpolitik im internationalen Spannungsfeld 1951-1957, Bonn 2002

Kissinger, Henry: Umění diplomacie, New York 1994

Klessmann Christoph: Die doppelte Staatsgründung, Deutsche Geschichte 1945-1955, Bonn 1991

Köhler, Henning: Adenauer, eine politische Biographie, Frankfurt am Main, 1994

Kürsters, Hans-Jürgen: Der Integrationsfriede: Viermächte-verhandlungen über die Friedensregelung mit Deutschland 1945-1990, München 2000

Larres, Klaus; Oppelland, Thorsten, eds.: Deutschland und die USA im 20. Jahrhundert, Gesichte der politischen Beziehungen (Darmstadt, 1997)

Larres, Klaus: Politik der Illusionen. Churchill, Eisenhower und die deutsche Frage 1945-1955, Göttingen; Zürich, 1995,

Mastný, Vojtěch: Studená válka a sovětský pocit nejistoty, Stalinova léta, 1947-1953

McCormick, Thomas: America's half-century: United States foreign policy in the Cold War and after, Baltimore 1995

Morris, Eric: Blockade, Berlin and the Cold War, London 1973

Murach-Brand, Lisa: Antitrust auf Deutsch, Beiträge zur Rechtsgeschichte des 20. Jahrhunderts, Tübingen 2004

Novák, Miloslav : Kancléř Adenauer, Praha 1995

Rupieper, Hermann-Josef: Der besetzte Verbünde, Die amerikanische Deutschlandpolitik 1949-1955, Opladen 1991

Schröder, Hans-Jürgen (Hrsg.): Marshallplan und Westdeutscher Wiederaufstieg, Stuttgart 1990

Suchý, Petr: Strategie zadržování v americké zahraniční politice. Vznik a vývoj koncepce 1945-1953, Brno 2005

Šůra, Milan: Až na pokraj války. John Foster Dulles a zahraniční politika USA, Praha 1978

Wanner, Jan : Zápas o Evropu. Spojené státy a evropská válka, 1939-1945, III.díl, Praha 2002

Williams, Charles: Adenauer, otec nového Německa, Praha 2002

Zarusky, Jürgen (Hrsg.): Die Stalin-note vom 10. März 1952: Neue Quellen und Analysen, München 2002

### **články:**

Acheson Dean: Adenauer and McCloy, the Godfathers of the New Germany, Harper's Magazine (April 1961)

Bungert Heike : A new Perspective on French-American Relations during the

Occupation of Germany 1945-1948 : Behind -the.Scenes Diplomatic Bargaining and the Zonal Merger, Diplomatic History Volume 18 Issue 3,(s.333-352)(Jun 2007)

Busher Frank M.: Kurt Schumacher, German Social Democracy and the Punishment of Nazi Crimes, Holocaust and Genocide Studies, (1990),

Busher Frank M.:The U.S. High Commission and German Nationalism 1949-52, Central European History (1990)

Coleman, David G.: Eisenhower and the Berlin Problem 1953-1954, iJournal of Cold War Studies, Vol. 2 (winter 2000), Issue 1

Creswell, Michael; Trachtenberg, Marc: France and the German Question, 1945-1955, Journal of Cold War Studies, Vol.5, No.. 3, Summer 2003

Düwell Kurt: Germany 1945-1950. Problems of Economic Miracle, History Today (1983, Sept.)

Foschepoth, Josef :British interest in the division of Germany after the Second world war, Journal of Contemporary History, Vol.21, No.3, (Jul. 1986), s.391-411

Fröhlich Walther H.M.: Towards United States of Europe, Current History (April, 1973)

Gehrz Christopher: Dean Acheson, JCS and „Single Package“: American Policy on German Rearmament, 1950, Diplomacy & Stratecraft, Vol. 12, No. 1, (March 2001)

Hirsch, Felix E.: Growing German Pacifism, Current History (Feb. 1951)

Holtman, Robert B.: France: Multi-party Difficulties,Current History (Jan, 1951)

Ingimundarson, Valur: Cold War Misperceptions: The Communist and Western Responses to the East German Refugee Crisis in 1953, Journal of Contemporary History Vol.29, No 3, (Jul 1994)

Ingimundarson, Valur: The Eisenhower Administration, the Adenauer Government and the Political Uses of East German Uprising in 1953 Diplomatic History 20:381-409 (Summer 1996)

Krieger: Was General Clay a Revisionist?, Journal of Contemporary History,



Vol.18, No.2, (Apr. 1983), (s.165-184)

Kubek, Anthony: Morgenthau Plan and Problem of Policy Perversion ,Journal of history review, Vol. 20, No 1, (2001)

Kuklick, Bruce: The division of Germany and American policy on reparations, The Western Political Quarterly, Vol. 23, No.2, (Jun.1970), (s.276-293)

Larres, Klaus: Reviewed Work(s): Gunther Bishop; Stephen Ambrose (ed.): Eisenhower: A Centenary Assesment , 1995, in: International Affairs, Vol. 72, No. 1 (Jan., 1996)

McCllean,Woolford: Molotov Remembers, Cold War International History Project Bulletin No.1 (Spring 1992)

Narinski, M.M.: " Berlinskij krizis 1948-1949 gg. Novyje dokumenty iz rossijskich archivov, Novaja i novejšaja istorija, 1995,3.

Ostermann Christian: Die Ostdeutschen an einen langwierigen Kampf gewöhnen. Die Vereingten Staaten und der Aufstand vom 17. Juni 1953, Deutschland Archiv (3, 1997)

Perlmutter O. William: The „Neo-Realism“ of Dean Acheson, Review of Politics, 26:1,(1964: Jan.)

Ritcher, James :Re-examining Soviet policy towards Germany in 1953. Europe-Asia Studies, 09668136, 1993, Vol. 45, Issue 4

Roberts Dž.: Sfery vlijanija i savětskaja vnějšaja palitika v 1939-1945, gadov: ideologija, rasčot i improvizacija in: Nova i Novějšaja Istorija, No 5, 2001

Sahm, Ulrich; Younger, Kenneth: Britain and Europe, 1950, International Affairs (Jan., 1967)

Schlaim, Avi : Britain , the Berlin Blockade and the Cold War ,International Affaris , vol. 60, No. 1. (Winter 1983-1984)

Schwarz, Thomas A.: The Skeleton Key. American Foreign Policy, European Unity, and German Rearmament 1949-1954

Shulman, Marshall D. : Some Implications of Changes Soviet Policy Toward West 1949-1952, Slavic Review ( Dec., 1961)

Staritz Dietrich: The SED, Stalin and German Question, German History

Volume 10, Number 3, July 1992,(274-289)

Struha, Kamil: Otázka rozdělení Německa v plánech Spojenců 1941-1945,FSV UK, 2003

Trachtenberg Marc: Wasting Asset, American Strategy and Shifting Nuclear Balance 1949-1954, p. 33-34, International Security, Vol. 13, No. 3 (Winter 1988-1989)

Van Dijk Ruud: The 1952 Stalin Note Debate: Myth or Missed Opportunity for German Unification? Working Paper No. 14, Cold War History International Project

Warner, Geoffrey: The United States and the rearmament West Germany, 1950-4, International Affairs (Spring 1985)

Wettig, Gerhard: Stalin and German Reunification: Archival Evidence on Soviet Foreign Policy, The Historical Journal, Vol. 37, No.2 (Jun. 1994)

Wettig, Gerhard: Zum Stand der Forschung über Berijas Deutschland-Politik im Frühjahr 1953, Deutschland Archiv 26 (1993) 6, S. 674-682.

Young, J.W.: Churchill, the Russians and the Western Alliance: Three Power Conference at Bermuda, December 1953. The English Historical Review, Vol. 101, No. 401 (Oct., 1986), p. 890-891 in: <http://www.jstore.org/stable570645>

Zubok, Vladislav: Stalin's Plans and Russian Archives, Volume 21, Issue 2, Date:Spring 1997,(s.295-305)

Zubok, Vladislav M.: Soviet Intelligence and the Cold War. The „Small“ Committee of Information, 1952-53 Cold War International History Project, Working Paper Nr. 4)

### **prameny:**

Adenauer, Konrad: Erinnerungen 1945-1953, Stuttgart 1965

Adenauer, Konrad: Erinnerungen 1953-1955, Stuttgart 1966

Akten zur Auswärtigen Politik der Bundesrepublik Deutschland :1953.Band 2,1. Juli bis 31. Dezember 1953 /Bearb. Matthias Jaroch und Mechthild Lindemann München 2001

Conversations between Joseph V. Stalin and SED leadership 04/01/1952 [cit. 2008-05-05]. Dostupné z: <<http://www.wilsoncenter.orgonline>>

Allied Communique on Revision of the Occupation Statute and Implementation of the New York Agreements, Information Bulletin (April 1951), (s. 65-68),s.65 [online] [cit. 2008-06-25]. Dostupné z: <<http://images.library.wisc.edu/History/>>

Dean Acheson: Present at the creation. My years in the State Department, New York 1969

Dietrich Karl u. Co.: Dokumente zur Deutschlandpolitik, Die Konstituierung der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik 7. September bis 31. Dezember 1949, Veröffentlichte Dokumente, Frankfurt am Main, 1996

Dietrich Karl u. Co.: Dokumente zur Deutschlandpolitik, 1. Januar bis 31. Dezember 1950, Veröffentlichte Dokumente, München, 1998

Foreign Affairs of the United States 1950, Washington 1984

Kennan, George : A letter on Germany The New York Review of Books, December 3, 1998

Kennan George: American diplomacy, Chicago 1984

Macmillan, Harold: Tides of Fortune, New York 1969

Memoirs by Harry S. Truman: Years of Trial and Hope, volume Two, New York 1956

The Future of Germany: Part of a Great World Problem. Speech by John J. McCloy, Stuttgart, February 6, 1950

Stalin and the SED Leadership, 7. duben 1952: „You Must Organize Your Own State“, Cold War International History Project Bulletin 4 (1994)

Schwarz, Hans-Peter : Akten zur Auswärtigen Politik der Bundesrepublik Deutschland: 1. Januar bis 30. Juni 1953, München 1989

Vzpomínky Nikity Sergejeviče Chrusčova, magnetofonové nahrávky z období glasnosti, (překlad L. Matyska), Brno 2000

### **internetové zdroje:**

<http://proquest.umi.com>

<http://usa.usembassy.de/etexts/>

<http://www.achievement.org/autodoc/page/nit0bio-1>>

[http://www.crdpreims.fr/memoire/enseigner/memoire\\_2gm/7\\_8\\_9\\_mai.htm](http://www.crdpreims.fr/memoire/enseigner/memoire_2gm/7_8_9_mai.htm)>

<http://www.ebscohost.com>

[http://www.ena.lu/conference\\_council\\_foreign\\_ministers\\_paris\\_25\\_april\\_12\\_july\\_1946-020703199.html](http://www.ena.lu/conference_council_foreign_ministers_paris_25_april_12_july_1946-020703199.html)>

<http://www.wikipedia.org>

<http://www.jstore.org>

<http://www.ndl.go.jp/constitution/e/etc/history05.html>>

<http://www.wilsoncenter.org>